T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

ZİYÂİYYE'DE HALVET UYGULAMASI

Yüksek Lisans Tezi

Rezzan KARATAY

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

ZİYÂİYYE'DE HALVET UYGULAMASI

Yüksek Lisans Tezi

Rezzan KARATAY
573614008

Danışman
Doç. Dr. Semih CEYHAN

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı TASAVVUF Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi REZZAN KARATAY'nın ZİYÂİYYE'DE HALVET UYGULAMASI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 2.08.2018 tarih ve 2018-22/14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından ~~oy birliği~~ / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 10/08/2018

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. SEMİH CEYHAN	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. REŞAT ÖNGÖREN	
3.	Jüri Üyesi	Dr.Öğr.Üyesi ERCAN ALKAN	

ÖZ

Dinî literatürde peygamberlerin genel anlamda "Halktan uzaklaşma, Hak'la başbaşa kalma" şeklinde tanımlanabilecek inzivâ halinden bahsederler. Bir İslâmî pratik olarak doğan, süreç içerisinde ritüel hâline gelen inzivâ benzeri pratikler âdâb ve erkân dâhilinde kurumsallaşmıştır. Halvet de bu türden pratikler arasındadır. Tasavvufun müesseseleşmesiyle, özellikle bazı tarikatlerde halvet uygulaması belirli usûl, âdab ve erkânı olan önemli bir ritüele dönüşmüştür. Kişinin, başkalarının tekmîli için çabalamadan önce kendi tekâmülü için gayret göstermesi tarikatlerin şiârı olmuştur. Bu minvalde özel bir mekânı ve zamanı olsun ya da olmasın bütün tarikatler bir şekilde ferdin zâhirî ve bâtınî açıdan halvetle gelişeceği konusunda hemfikirdir.

Bu çalışmanın konusu Nakşibendiyye'nin, Hâlidiyye kolunun, Ziyâiyye şubesinin pîri Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin açtığı yolda oluşturulan halvet listeleridir. Halvet kayıtlarını bir şekilde bizlere gösteren bu kayıtlar sadece Gümüşhânevî dönemini kapsamaktadır. Gümüşhânevî müridlerini düzenli olarak halvete almış ve bu halvet kayıtları yıl yıl dergâhın kâtipleri tarafından tutulmuştur. Bu gelenek Gümüşhânevî'den sonra gelen postnişînler tarafından aynı şekilde sürdürülmüştür. Bu kayıtlarda halvete girecek şahsın kimlik bilgileri, memleketi, hacı, hafız, hoca ya da müderris olup olmadığıyla ilgili notlar yer almaktadır. Ayrıca "mülâhazât" kısmında halvetnişînlerin halvet sürecine girdikten sonra yapmak istediklerine dair kayıtlar da bulunmaktadır.

Gümüşhânevî döneminde tutulan halvet listeleri daha önce bir akademik çalışmaya konu olmamış ve neşredilmemiştir. Çalışmada bu halvet listeleri gün yüzüne çıkarılmış, halvete girenlerin hangi bölgelerden geldiklerini ve sosyal statüleri ile birikimlerini tespit edilmiştir. Böylelikle tarikat içi sosyal ağın mahiyetinin ortaya çıkmasına bir katkı sağlanmıştır. Listelerde halvetnişînlerin halvetten çıktıktan sonra nerelerde, ne tür hizmetlerde bulunacaklarına dair vizyonlarını gösteren "mülâhazât" haneleri de yorumlanmıştır. Hâlidîlik'te halvete olumsuz bir yaklaşım olmasa da pratikte bir uygulama da yoktu. Fakat Gümüşhânevî, müridleri için Hâlidiyye kolunda farklı bir tavır serdederek halvet tatbikatında titiz davranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarikat, Nakşibendiyye, Gümüşhânevî, Ziyâiyye, Halvet.

ABSTRACT

Religious resources mention reclusion of prophets, which can be defined in general terms as “retreating from people and being alone with the Lord.” Arising as an Islamic practice and becoming a scholarly discipline in the process, practices like reclusion institutionalised within the scope of morals and methods. Khalwat/seclusion is among these kind of practices. With institutionalization of tasawwuf, especially in some tarikats/dervish orders, a practice of khalwat was transformed into an important ritual which has particular methods, morals and rules. Endeavoring of someone for perfection of himself before struggling for perfection of others became distinguishing characteristics of tarikats. In that respect, all tarikats agree that in some way a person can develop himself in external and internal aspects by khalwat whether it has a particular place and time or not.

The subject of this study is khalwat lists in the path of Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî who was the *pîr* of Ziyaiyya branch of Khalidiyya sub-order of Naqshbandiyya. These lists, which show us the condition of khalwat and the records of this condition, only involve the period of Gümüşhânevî. Gümüşhânevî took his murids/disciples into khalwats and lists of these khalwats were recorded by scribes of the dargah year by year. Postnishins came after Gümüşhânevî maintained this tradition in the same way. In these records, there are notes about a one who entered into khalwat, like his identity information, his hometown, whether he is hajji, hafiz, hodja or mudarris. Moreover, in “mülâhazât” section, there are records regarding the things that khalwatnishins would like to do after khalwat.

Khalwat lists which were recorded during the period of Gümüşhânevî have not been taken as a subject of academic study before and they have not been published. The purpose of our study is to put forth these khalwat lists and to ascertain that from which regions khalwatishins came and what were the social status of them. Thus, it will contribute revealing the status of social network inside the tariqa. Another purpose of our study is to interpret the “mülâhazât” sections of these lists, which show the vision of khalwatnishins in such a manner that where and how they will serve after khalwat. Even though there was not a negative attitude towards khalwat in Khalidiyya, there was not a

practice of it also. However, Gümüşhânevî adopted a different manner in Khaliddiyya order for his murids and gave close attention to practicing khalwat.

Key Words: Religious Order, Nakshibendiyyah, Gumushanevi, Ziyaiyyah, Khalwat.

İçindekiler

ÖZ III

ABSTRACT V

KISALTMALAR VII

ÖNSÖZ VIII

GİRİŞ 1

I. ÇALIŞMANIN KONUSU 1

II. ÇALIŞMANIN KAPSAMI 1

III. ÇALIŞMANIN AMACI 2

IV. KULLANILAN KAYNAKLAR 2

IV.I. Erken Dönem Tasavvufunda Halvet ile İlgili Kaynaklar 2

IV.II. Tarikatlerin Halvet Anlayışı ve Uygulamasıyla İlgili Kaynaklar 6

IV.III. Ziyâiyye'de Halvet ile İlgili Kaynaklar 8

BİRİNCİ BÖLÜM 11

AHMED ZİYÂEDDÎN-İ GÜMÜŞHÂNEVÎ VE ZİYÂİYYE YOLU 11

1. HAYATI 11

2. ESERLERİ 20

2.1. Tasavvufa Dair Eserleri 21

2.1.1. Câmiu'l-usûl 21

2.1.2. Rûhu'l-ârifîn 22

2.1.3. Mecmûatü'l-ahzâb 22

2.1.4. Kitâbü'l-ârifîn fî esrâri esmâi'l-erba'în 23

2.1.5. Mektûb 23

2.2. Hadise Dair Eserleri 24
2.2.1. Râmûzü'l-ehâdîs 24
2.2.2. Levâmi'u'l-'ukûl 24
2.2.3. Garâibü'l-ehâdîs 25
2.2.4. Letâifü'l-hikem 25
2.2.5. Hadîs-i Erba'în 25
2.3. Ahlâka Dair Eserleri 26
2.3.1. Necâtü'l-gâfilîn 26
2.3.2. Devâü'l-müslimîn 26
2.3.3. Netâicü'l-ihlâs 27
2.4. Fıkha Dair Eserleri 27
2.4.1. Kitâbü'l-'âbir fi'l-ensâri ve'l-muhâcir 27
2.4.2. Câmi'u'l-menâsik 'alâ ahseni'l-mesâlik 27
2.5. Akâide Dair Eserleri 28
2.5.1. Câmi'u'l-mütûn 28
2.5.2. Kitâbu matlabi'l-mücâhidîn 29
2.5.3. Risâletün makbûletün fî hakki'l-müceddid 29

3. HALİFELERİ 29
3.1. Kendisinden Sonra Postnişîn Olan Halifeleri 31
3.1.1. Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi 31
3.1.2. Safranbolulu İsmail Necati Efendi 32
3.1.3. Dağıstanlı Ömer Ziyâeddin Efendi 33
3.1.4. Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi 33
3.2. Diğer Halifeleri 34

4. ZİYÂİYYE'NİN İNTİŞÂRI 40
4.1. Ziyâiyye Kavramının Ortaya Çıkışı 40
4.2. Ziyâiyye Yolunun İntişârı 42
4.3. Anadolu'da Ziyâiyye 44
4.4. Anadolu Dışında Ziyâiyye 46

İKİNCİ BÖLÜM 48

BİR KAVRAM VE PRATİK OLARAK HALVET 48

1. ERKEN DÖNEM TASAVVUFUNDA HALVET UYGULAMASI 48

2. TARİKATLERDE HALVET ANLAYIŞI VE UYGULAMASI 55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 68

ZİYÂİYYE'DE HALVET UYGULAMASI 68

1. ZİYÂİYYE'DE BİR SEYR Ü SÜLÛK ERKÂNI OLARAK HALVET 68

1.1. Gümüşhânevî Dergâhı'nın İşleyişi 81

2. ZİYÂİYYE'DE HALVET LİSTELERİ 86

SONUÇ 95

EKLER 98

1. EK I-XV: HALVET LİSTELERİ 98

2. EK XVI- XVIIII SEYR Ü SÜLÛK DEFTERİ MECMÛASI 158

3. EK XX: AHMED EL-ERVÂDÎ'NİN GÜMÜŞHÂNEVÎ'YE VEDİĞİ HİLÂFETNÂME VE İCÂZETNÂME 166

4. EK XXI- XXXXIII: TASNİF EDİLMİŞ HALVET LİSTELERİ 167

KAYNAKÇA 255

KISALTMALAR

as	Aleyhi’s-selâm
AZG.	Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî
bkz.	Bakınız
Bs.	Baskı, Basım
C.	Cilt
Dan.	Danışman
Ed.	Editör
H.	Halife
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazret-i
S.	Sayı
s.	Sayfa
thk.	Tahkik eden
trc.	Tercüme eden
ty.	Tarih yok
ö.	Ölüm tarihi
vr.	Varak
Yay.	Yayınları, Yayımevi, Basımevi

ÖNSÖZ

Nakşibendiyye tarikatının Hâlidiyye kolunun Ziyâiyye şubesinin kurucu figürü olan Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî, yolun bir gereği olarak müntesiplerine belirli evrâd ve ezkâr talim etmesinin yanısıra tüm tarikatlerde çeşitli formlarda gözüken, Nakşibendiyye'de "halvet der encümen" anlayışıyla tezâhür eden halvet uygulamasını, diğer tarikatlerde müşâhede edilen ancak bazı farklılıklar taşıyan kendine mahsus bir disiplin ve sistematik içerisinde tatbik etmeye çalışmıştır. Halvetin Halidiyye özelinde uygulanmasına dair yaygınlık kazanmayan çeşitli tarihsel veriler söz konusudur. Yolun piri Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827) seyr ü sülûk sürecini hızlandırmak adına birkaç defa halvet uygulatmış fakat bu uygulama Hâlidîlik'te yoğun olarak benimsenmemiştir. Mürşidi Ahmed el-Ervâdî'den (ö. 1275/1847-48) halvet terbiyesi alan Gümüşhânevî'nin açtığı yolda halvet uygulamasına özel ve geniş bir yer vermesiyle, XIX. asır sonu Hâlidîliğine yeni bir boyut kazandırdığı ileri sürülebilir. Elinizdeki çalışma bu yeni boyutun mahiyetine dair bir pencere açmaya odaklanmıştır.

Gümüşhânevî'nin halvet disiplinini bizlere sunan halvet listeleri bir şekilde günümüze intikal etmiştir. Listedeki kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla çok çeşitli beldelerden gelen müntesipler şeyhin gözetiminde halvete dâhil edilmiş ve seyru sülûk sürecinde tekâmülleri amaçlanmıştır. Kayıtlarda halvete girecek kişilerin halvet sonrası öngörülerini içeren mülâhazaları tutulmuş, halvet sonrası yapmak istedikleri hususlar incelikle kaydedilmiştir. Anlaşılıyor ki Ahmed Ziyâeddin Efendi halveti müridin tarikat disiplini ve terbiyesi için bir dönüm noktası olarak görmektedir ve bu görüşüne titizlikle hayatiyet kazandırmaktadır.

Çalışmamızın ana konusu Gümüşhânevî zamanında tutulan halvet listeleridir. Fakat öncelikle Gümüşhânevî'nin hayatına özet olarak yer verdik. Gümüşhânevî'nin biyografisini; hayatı, eserleri, halifeleri ve Ziyâiyye'nin intişârı olmak üzere dört başlıkta inceledik. Bu konuda bize rehberlik eden en önemli kaynak ise Gümüşhânevî dergâhının hem halifesi hem de kâtipliği görevini üstlenen Mustafa Fevzi bin Numan'ın (ö. 1871/1924) kaleme aldığı eserlerdir. Mustafa Fevzi Efendi, Gümüşhânevî'nin hayatını manzum olarak kaleme aldığı *Kitâb-ı Ziyâiyye*'de hem pirinin hayatı hakkında bilgi

vermekte hem de o dönemin toplumsal şartlarına, sosyal ve siyasal yapısına ışık tutmaktadır.

"Ziyâiyye" kavramının ilk olarak ne zaman ve kim tarafından kullanıldığı hakkında Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin eserlerinde bir bilgiye rastlanmamaktadır. Fakat Mustafa Fevzi bin Nu'man'ın metinlerinin her birinde Ziyâiyye kullanımına rastlanmaktadır. Hatta yukarıda da ifade edildiği üzere bir çalışmasına "Ziyâiyye" ismini vermiştir. Buna göre Mustafa Fevzi Efendi izini sürdüğü yolun Nakşibendî tarikatı, Hâlidiyye kolu, Ziyâiyye şubesi olduğunu ifade etmekte, şubenin özellikleri ve farklılıklarını açıklamaktadır. Bu yüzden çalışmada "Ziyâiyye" nisbesi kullanılmıştır.

"Ziyâiyye'nin İntişârı" başlığında Gümüşhânevî ve öğretilerinin Türkiye ve dünyanın çeşitli memleketlerine yayılmasını anlatmaya çalıştık. Daha önce İslâmiyet'le tanışmamış bu farklı beldeler Gümüşhânevî'nin halifeleri vasıtasıyla dinî ve kültürel anlamda istikrarlı ve kalıcı bir dönüşüm yaşamıştır. Bugün hâlâ bu memleketlerin kimisinde Gümüşhânevî'nin etkisi ve izleri sürmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü "Bir Kavram ve Pratik Olarak Halvet" başlığını taşır. Halvet algısının, tanımlarının ve uygulamasının her devir ve tarikatta farklı nüanslarla olsa da değişkenlik arz etmesi bizi bu konuya değinmeye sevk etti. Bu bölümü "Erken Dönem Tasavvufunda Halvet Uygulaması" ve "Tarikatlerde Halvet Anlayışı ve Uygulaması" olmak üzere iki başlık altında inceledik. İlk başlık olan Erken Dönem Tasavvufunda Halvet Uygulaması'nda klasik dönem tasavvufunun önemli simalarının halvet hakkındaki düşünceleri, halvet yorumları, halvet uygulamasının keyfiyeti ve mahiyeti hakkındaki düşüncelerine yer verdik. İkinci başlıkta da tarikatlerin halvet anlayışlarına değindik. Bazı tarikatlerde kurucu şeyhin halvet hakkındaki düşüncesini vermekle yetinirken, bazılarında ise halifelerinin halvet algılarını da söz konusu ettik.

Üçüncü ve son bölüm ise çalışmamızın asıl konusunu içermektedir. "Ziyâiyye'de Halvet Uygulaması" başlığı altında üç alt konuyu ele aldık. Birinci konu "Ziyâiyye'de Bir Seyr ü Sülûk Erkânı Olarak Halvet" tir. Bu bölümde büyük oranda Mustafa Fevzi Efendi'nin eserlerinden, Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi (ö. 1335/1916) ve

Oflu Yusuf Şevki (ö. 1904/1321) Efendi'nin terceme-i hâl ve menâkıbnâmesinden yararlanılmıştır. İkinci başlık "Ziyâiyye'de Halvet Listeleri"dir. Halvet listesi tutma işlemi Gümüşhânevî ve ardından gelen dört halifesi tarafından uygulanagelmiştir. Listelerden, halvet uygulamasının bazı seneler iki defa yapıldığını öğreniyoruz. Ayrıca listedeki şahıs bilgileri de halvete girenlerin memleketleri, hacı, hoca, hafız ya da halife olup olmadıkları, hangi sene halvete girdikleri hakkında da bizlere bilgiler vermektedir. Çalışmamızın sınırlı kapsamı gereği sadece Gümüşhânevî zamanındaki halvet listelerini ele alıp yorumlamaya gayret ettik. Halvet listesindeki şahısları senelerine, memleketlerine, hacı, hoca, hafız, müderris, medrese talebesi olup olmaması, gitmek istedikleri yerler ve mülâhazalarına göre tasnif ettik. Bu sayede tabloları, öne çıkan niteliklerine göre tahlil etmeye çalıştık.

Çalışmanın ortaya çıkmasında desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Semih Ceyhan'a, hocam ve babam Öğretim Üyesi Dr. Necdet Yılmaz'a, sabırla yanımda olup çalışmanın her aşamasını takip eden eşim Yusuf Karatay'a, çalışmaya çeşitli vesilerle katkıda bulunan tasavvuf kürsüsündeki öğretim üyelerine ve tüm dostlarıma teşekkür ederim.

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN KONUSU

Tasavvuf tarihi boyunca sûfîler hem Hz. Peygamber'in sünnetini devam ettirmek, hem sosyal, siyasî ve ahlâkî yozlaşmalardan uzak kalmak hem de kendi iç âlemlerine yönelip tekâmüllerini gerçekleştirip halkı tekmil etmek için halvet âdâbını tatbik etmişlerdir. Tasavvufun müesseseleşmesiyle halvet edebi sistematik hâle gelmiş, belirli âdâb ve erkânı olan önemli bir ritüele dönüşmüştür. Halvetiyye gibi bazı tarikatler, kurucu sûfi şahsiyetin etkisi ile halktan inzivaya dayalı halvete daha fazla ağırlık verirken bazıları seyr ü sülûkte "halvet der encümen" (halk içinde halvet) esasına binaen celveti tercih etmiştir.

Nakşibendîler genel olarak halvetin farklı bir formu olan celveti tercih etmişlerse de Hâlidîliğin Ziyâiyye kolunun kurucu şeyhi Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî, dergâhında halvet uygulamasına yoğun bir şekilde yer vermiştir. Çalışmamızın konusu Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Fatma Sultan dergâhında düzenli aralıklarla uyguladığı halvet programlarına ve halvete aldığı bağlılarına dairdir. Konuya kaynak teşkil eden belge ve bilgiler Gümüşhânevî tekkesi metrukâtında bulunan halvet listeleridir. Bu listelerde halvete girilen yıl, halvete girecek şahsın ismi, halveti tamamladıktan sonra nerelere hangi hizmetler için gitmeyi istediği ayrı ayrı belirtilmiştir. Metrukât içinde yer alan belgelerde kütüphane kayıtları, basılan, ciltlenen, vakfedilen kitapların künyeleri verilmiş, tekkenin gelir ve giderleri de belirtilmiştir.

Dolayısıyla çalışmada halvet kayıtları ve buna dair eserlerde verilen bilgiler ışığında Gümüşhânevî dergâhının halvet uygulaması ve bu ritüelin Ziyâiyye hulefâsının ve müntesiplerinin dindarlık hayatı üzerindeki tesir ve neticeleri üzerinde durulmaktadır.

II. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Araştırmanın kapsamı Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî zamanında tutulmuş halvet listelerine dayalı olarak halvettir. Bu listeler genellikle senenin Receb ve Zilhicce aylarında tutulmuştur. Halvete giren isimlerin hemen yanında kişilerin halvetten çıktıktan sonra nerelere, hangi hizmetler için gitmek istedikleri kendi ifadeleriyle aktarılmıştır.

Nakşibendîliğe ait literatür, tarikatın tarihinde halvetin böylesine bir disiplin ve sistematik içinde uygulandığını bildirmemektedir. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin seyr ü sülûkünde daha hızlı bir sonuç alabilmek adına sohbetle birlikte halvet tatbikatında bulunduğu kaynaklarda ifade edilmekle beraber, bu uygulamayı seyr ü sülûkün bir esası hâline getirip müridlerine tavsiye ettiğiyle ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır. Gümüşhânevî ile birlikte Hâlidîlik'te halvetin ön plana çıkması ve belli bir sistem dahilinde halifeleri tarafından da sürdürülmesi tarikatlar tarihi araştırmalarına ciddi bir katkı sunmaktadır.

III. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmamızın amacı Ziyâiyye'deki kurucu şeyhten itibaren dergâh postnişînlerinin bağlılarını senenin belirli ay ve günlerinde halvete aldığını belgelerle ortaya çıkarmaktır. Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin müridin eğitiminde halvete yoğunlaşması, niçin halveti tercih ettiği ve halvette genel olarak neler yapıldığını anlatmaktır. Böylelikle hem halvet listeleri ortaya çıkacak hem de Gümüşhânevî'nin sâliki nasıl bir yöntemle terbiye ettiği anlaşılacaktır. Aynı zamanda XIX. yüzyılda İstanbul ve daha birçok beldede Ziyâiyye'nin faaliyetleri ve tarikatın irşad hususiyetleri daha belirgin bir mahiyet kazanacaktır.

IV. KULLANILAN KAYNAKLAR

IV.I. Erken Dönem Tasavvufunda Halvet ile İlgili Kaynaklar

Erken dönem tasavvufunda bir kavram ve ritüel olarak halvet hakkındaki kaynaklar genel itibariyle şöyledir:

Hâris bin Esed el-Muhâsibî'nin (ö. 243/837) *Kitabu'l-halve ve't-tenakkul fi'l-ibâde ve deracâtü'l-âbidîn*[1] adlı eserinde Muhâsibî zamanın ve insanların ahlâkî olarak bozulduğunu, böyle zamanlarda uzletin gerekli olduğunu ifade etmiştir.

[1]Eser hakkında bilgi için bkz. Necdet Tosun, **İbn Arabî Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul, 1995, s. 4.

Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî'nin (ö. 378/988) *el-Lüma'* adlı eseridir.[2] Klasik dönem meşhur sûfîlerin halvet hakkındaki düşüncelerine yer verilen eserde bazı halvet tecrübeleri de aktarılmıştır.

Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (ö. 386/996) *Kûtu'l-kulûb*'unda[3] Mekkî halvet ve uzlet konusuna genişçe yer vermiş, bu konuda önemli açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre kişinin ömrünün tamamında halvette bulunması dinde aşırılığa kaçmaktır. Ama sürekli olarak toplum içinde olmak, karşılaşılabilecek olumsuz nitelikte insanlar sebebiyle kişinin nefsine ve kulluğuna zarar verir. Bu yüzden uzlet ömrün belli bir diliminde nefsi dizginlemek ve aşırılıklardan uzak olmak için tatbik edilmesi gereken bir uygulamadır.

Abdülkerim Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) *Risâle*'sinde[4] Kuşeyrî halvetin Hz. Peygamber'e dayandığını hadislerle temellendirmiş, halvetin asıl amacının insanları kendi nefsinden korumak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Bayezîd-i Bistâmî, Ebû Osman-ı Mağribî, Yahyâ bin Muâz er-Râzî, Ebû Bekr Verrâk gibi bazı sûfîlerin uzlet âdâbı ile ilgili sözlerini paylaşmıştır.

Mecdüddîn Şeref bin Müeyyed el-Bağdâdî'nin (ö. 616/1219) halvetin faydalarından bahseden *Risâle fi'l-uzle ve'l-halve* adlı eseri konuya dair erken kaynaklardan bir tanesidir.[5]

---

[2] Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, **el-Lüma' İslâm Tasavvufu** (çev. H. Kâmil Yılmaz), Erkam Yayınları, İstanbul, 2016, s. 211.

[3] Ebû Tâlib el-Mekkî, **Kûtu'l-kulûb,** (Tahk: Abdülkadir Ahmed Ata) İlmu'l-kulûb Şeriketü't-tıbâati'l-fenniyeti'l-müttehide, Kahire, 1964. C. I, s. 194-199-203-204. Ayrıca bkz. Hüseyin Certel, **Ebû Tâlib el-Mekkî'de Tasavvufî Yaşayış**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum, 1993, s. 194.

[4] Abdülkerim Kuşeyrî, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi** (çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 197-200.

[5] Eser hakkında bkz. Tosun, **İbn Arabî Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul, 1995, s. 6.

Konuya dair bir diğer önemli kaynak ise Necmüddîn Kübrâ'nın (ö. 618/1221) *Risâletü'l-halve*'sidir. Tasavvuf yolunda ilerlemenin şartları arasında halveti de sayan Kübrâ halvetin yapılış şartlarını da açıklamıştır.[6]

Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer es-Sühreverdî'nin (ö. 632/1234) *Avârifü'l-Maârif*'inde[7] *Kûtu'l-kulûb*'da olduğu gibi halvete geniş ölçüde yer verilmiştir. Müellif, eserinin yirmi altı, yirmi yedi ve yirmi sekizinci bölümlerini halvet konusuna ayırmıştır. Yirmi altıncı bölüm halvet âdâbını konu almaktadır. Bu bölümde halvetin Kur'an ve sünnet dayanakları verilmiş, önceki peygamberlerin de yaşamlarının belli dönemlerinde halvete girdiklerine işaret eden bazı rivâyetler sıralanmıştır. Yirmi yedinci bölüm halvette zuhûr eden mânevî fetihlerden söz etmektedir. Bu bölümde sûfîlerin halvet görüşleri verilmiş, halvet, şeriate uygun olan ve olmayan diye iki kısma ayrılmış, bunları ayırt etmek için birtakım bilgiler aktarılmıştır. Sonra sırasıyla halvete girme âdâbı ile halvette yapılması ve yapılmaması gerekenler belirtilmiştir. Halvette zuhûr eden mânevî hallerin bazılarının sadık bazılarının bâtıl olabileceği vurgulanmış, kerâmet elde etmek için halvete girilmesinin yanlış olduğu ifade edilmiştir. Yirmisekizinci bölümde de halvete giriş âdâbı, az yemek, az konuşmak, az uyumak gibi unsurlar sıralanıp gereklilikleri ifade edilmiştir.

İbn Arabî'nin (ö. 638/1240) *Fütûhât-ı Mekkiyye*'sinde[8] halvetin mahiyeti ve önemi hakkında bilgiler verilmiştir. Halvetin pratik yönleri yanında, teorik, bilgi ve inançla ilgili yönlerinden bahsedilmiştir. İbn Arabî'nin halvet yorumu diğer müelliflerin görüşlerinden ayrılması yönüyle dikkat çekicidir. İnsanın sosyal bir varlık olması

---

[6] Tosun, **İbn Arabî Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul, 1995, s. 6.

[7] Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer es-Sühreverdî, **Avârifü'l-Maârif** (çev. Dilaver Selvi), Semerkand Yayınları, XI. Bs., İstanbul, 2016, s. 27-292.

[8] Bk. İbn Arabî, **Fütûhât-ı Mekkiyye** (çev. Ekrem Demirli), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 123-139.

nedeniyle pratik anlamda bir halvet anlayışının mümkün olmadığını öne süren İbn Arabî halveti teorik olarak ele almış, kalbi bir halvetten bahsetmiştir.

Necmeddîn-i Dâye'nin (ö. 654/1256) *Mirsâdü'l-ibâd* adlı eserinde[9] fasıl fasıl tasavvufî kavram ve ritüellerden söz edilmiş, kitabın on beşinci faslı halvet konusuna ayrılmıştır. İleri bölümde halvete olan ihtiyaçtan, halvetin şart ve edeplerinden bahsedilmektedir.

Halvet kavramı hakkında başlıca başvuru kaynaklarımızdan olan Kâşânî'nin (ö. 736/1335) *Letâifü'l-a'lâm fî işarâtı ehli'l-ilhâm'ı*[10], Seyyid Şerif Cürcânî'nin (ö. 816/1413) *Ta'rîfât*'ı[11] Seyyid Mustafa Râsim Efendi'nin *Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil*'i[12], Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin *Câmiu'l-usûl*'ü[13] erken dönem halvet anlayışlarının özünü yansıtmaya çalışan eserlerdir.[14]

---

[9] Necmeddîn-i Dâye, **Mirsâdü'l-ibâd** (çev. Halil Baltacı), İfav Yayınları, İstanbul, 2013, s. 226-232.

[10] Abdürrezzak Kâşânî, Tasavvuf Sözlüğü **Letâifü'l-A'lâm fî İşarât-ı Ehli'l-İlhâm** (çev. Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 234.

[11] Seyyid Şerif Cürcânî, **Tasavvuf Istılahları Ta'rîfât** (çev. Abdülaziz Mecdi Tolun), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 51.

[12] Seyyid Mustafa Râsim Efendi, **Tasavvuf Sözlüğü Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil** (haz. Hasan Kara), İnsan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 476-482.

[13] Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî, **Câmiu'l-usûl fi'l-evliyâ ve envâihim ve evsâfihim ve usûli külli tarikin ve mühimmâti'l-mürîd ve şutûti'ş-şeyh ve kelimâti's-sûfiyye ve ıstılâhihim ve envâi'it-tasavvuf, (tahkik ve ta'lîk Ahmed Ferid el-Mezîdî), Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye**, Lübnan, 2007, s. 258-260.

[14] Son dönemde tasavvufî kavramlar ile ilgili yapılmış sözlük çalışmaları için de şu eserlere müracaat edilmiştir: Suad el-Hakîm, **İbnü'l-Arabî Sözlüğü** (çev. Ekrem Demirli), Alfa Yayınları, I. Bs., İstanbul, 2017, s. 466-468; Safer Baba, **Tasavvuf Terimleri Istılâhât-ı Sofiyye Fî Vatan-ı Asliyye** (Ed. Derya Çakır Baş), Heten Keten Yayınları, İstanbul, 1998, s. 93.; Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Otto Yayınları, Ankara, 2014, s. 192-193.; Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yayınları, II. Bs., İstanbul, 2016, s. 156; Selami Şimşek, **Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Litera

IV.II. Tarikatlerin Halvet Anlayışı ve Uygulamasıyla İlgili Kaynaklar

Tarikatlerin halvet uygulaması hakkında şu birincil ve ikincil kaynaklar yararlanılmıştır:

Kâdirîliğin halvet anlayışı ile ilgili olarak Abdülkâdir-i Geylânî'nin *Fethu'r-rabbânî* adlı eserinde kişinin halvete girmeden önce fıkhî bilgilere hâkim olması, halvetten sonra sosyal hayata dönüp irşâd ve tebliğ faaliyetlerinde bulunması gerektiği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.[15]

Mevlevîliğin halvet anlayışı ile ilgili olarak Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sinde farklı ciltlerde halvetin gerekliliğine çeşitli metaforlarla değinilmiştir. Mesela bir beyitinde insanı açılmamış bir mektuba benzetmiş, halvete girip bu mektubu Allah'a layık şekle getirmesi gerektiğini ifade etmiştir.[16] Yine başka bir beyitte Mevlânâ yaşadığı müddetçe halvette olacağını söylemiş, halvette yapılan her şeyin riyadan uzak, sadece Allah rızası için olduğunu belirtmiştir.[17] Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-ârifîn*'inde[18] Sultan Veled'in, babası Mevlânâ'dan halvete girmek için ısrarcı olduğu, babasının onun için bir hücre tahsis ettirdiği, kırk günün sonunda dualarla onu hücresinden aldığı anlatılmaktadır. İsmail Rusûhî-i Ankaravî'nin *Minhâcü'l-Fukarâ*'sında[19] kişinin celvette iken halveti sağlayabilirse celvetin daha faziletli olduğundan bahsedilmektedir.

Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 142. Erken dönem tasavvufunda halvet ile ilgili olarak Necdet Tosun *İbn Arabî Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet* adlı yüksek lisans tezinde yukarıdaki kaynakları değerlendirerek konuyu ele almıştır.

[15] Abdülkâdir-i Geylânî, **el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-rahmânî**, (neşir: Muhammed Sâlim el-Bevvâb), Beyrut ts, 181. Ayrıca bkz. Dilâver Gürer, **Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 388-389.

[16] Mevlânâ, **Mesnevî**, Çev: Veled İzbudak, Doğan Egmont Yayıncılık, C. IV., 1564-1568. bin

[17] Mevlânâ, **Mesnevî,** C. V., 3799-3801. bin

[18] Ahmed Eflâkî, **Menâkıbü'l-Ârifîn**, Çev: Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınevi, s. 590-591.

[19] İsmail Rusûhî-i Ankaravî, **Minhâcü'l-Fukarâ**, (haz. Safi Arpaguş), Vefâ Yayınları, I. Bs., İstanbul, 2008, s. 276-281.

Halvetîliğin halvet anlayışı ile ilgili olarak Seyyid Yahyâ Şirvânî'nin *Safa al-asrâr*[20] (*Şifâu'l-esrâr*) adlı kitabında halvetin Kur'an ve sünnet dayanaklarını sıralamış, halveti şeriat ve tarikat halveti olmak üzere iki kısma ayırmıştır.

Nakşibendîliğin halvet anlayışı ile ilgili olarak Bahâeddin Nakşibend'in *Reşahât*[21] adlı eserinde "halvet der encümen" ifadesi açıklanmıştır.[22]

Hâlidîliğin halvet anlayışı ile ilgili olarak, Mehmed Zahid Kotku tarafından tercüme edilmiş olan *Risâle-i Hâlidiyye ve Âdâb-ı Zikir Risâlesi'*nin[23] "Sülûk ve Mücâhede Edebi" bölümünde sâlikin halvete girme, halvette bulunma edepleri yirmi iki madde ile açıklanmaktadır.

Celvetiyye tarikatinin halvet anlayışı ile ilgili olarak Bursevî'nin muhtelif metinlerinde söz konusu edilen seyr ü sülûk âdâbına odaklanan Ali Namlı'nın *İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı* adlı eserde[24] Bursevî'nin halvet anlayışı

---

[20] Seyyid Yahya eş-Şirvânî el-Bakuvi, **Safa al-Asrar**, Haz: Mehmet Rıhtım, ELM Bakü, 2013, 256-261.

[21] Mevlânâ Ali bin Hüseyin es-Sâfî, **Reşahât**, Haz: Naci Bayraktaroğlu-Nizamettin Arslan, İz Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 39.

[22] Bahâeddîn Nakşibend ve halifelerinin halvet düşüncelerine yer verilmiş, niçin celveti tercih ettikleriyle ilgili bilgiler için bkz. Necdet Tosun'un *Bahâeddîn Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı*. (Necdet Tosun, **Bahâeddîn Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 330-332.)

[23] Mehmed Zahid Kotku, **Risâle-i Hâlidiyye ve Âdâb-ı Zikir Risâlesi** (haz. Necdet Yılmaz), Server Yayınları, İstanbul, Temmuz 2017, s. 49-55. Hâlidîlik'te halvet için bkz. Abdulcebbar Kavak, **Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik**, Nizamiye Akademi, İstanbul, 2017, s. 472-474; Mehmet Saki Çakır, **Seyyid Tâhâ Hakkârî ve Nehrî Dergâhı 19. Yüzyılda Nakşibendî-Hâlidîlik**, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2017, s. 258-260; Hüseyin Hamdi Efendi, **Hasbihâlü's-Sâlik fî Akvemi'l-Mesâlik**, (haz. Fatih Yıldız), Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2017, s. 62-65.

[24] Ali Namlı, **İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001, s. 327-333.

açıklanmıştır. Halvet ve celveti kolkola iki arkadaş gibi gören Busevî kişinin nefsiyle beraber halvete girmesini halvet olarak görmez.

Kübreviyye tarikatinin piri Necmeddîn-i Kübrâ'nın *Risâle ile'l-hâim, Fevâyihu'l-cemâl* ve *Usûlü'l-aşere* risâleleri bir erkân olarak halvetin uygulama keyfiyetinden bahseden kaynaklardır. Süleyman Gökbulut'un *Necmeddîn-i Kübrâ* adlı doktora tezi bu kaynaklardan istifadeyle pirin halvet anlayışına, halvetin gerekliliğine, halvetin asgari şartlarına, halvet mekânının nasıl olması gerektiğine ve halvet âdâbına değinilmiştir.[25] Şeyh Kübrâ halveti kişinin mânevî perhizi olarak görmüş, halvetin kişiye selâmet vereceğini, gönüldeki tefrikayı atıp yerine cem'iyyeti getireceğini ifade etmiştir.

Zeyniyye tarikati ile ilgili olarak Reşat Öngören'in *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler* kitabında Zeynüddîn-i Hafî'nin *el-Vasâya'l-kudsiyye*'sinden naklen diğer halvet düşüncelerinden farklı olarak Hafî, halvette sadece farz ve sünnet namazların kılınması, nafile namazlarla vaktin bölünmemesi gerektiğini, orucun akşam namazından önce açılıp karın doyurmanın yatsıdan sonraya bırakılması gerektiğini ifade etmiştir.[26]

IV.III. Ziyâiyye'de Halvet ile İlgili Kaynaklar

Ziyâiyye'nin halvet anlayışı ile ilgili bazı temel bilgilere Gümüşhânevî'nin eserlerinde rastlanmaktadır. O *Câmiu'l-usûl* adlı kitabında halvete ve usulüne dair görüşlerini açıklamıştır. Ziyâiyye'nin önde gelen halifelerini ve tasavvufî düşüncesini eserlerinde genişçe ele alan Mustafa Fevzi Efendi'nin aktardıkları yararlandığımız ikincil kaynaklar olmuştur. Ayrıca İsmail Necati Efendi'nin halvet esnasındaki derslerinin kaleme alınmış hâli olan *Seyr ü Sülûk Dersleri Mecmûası* halvet uygulamasına dair önemli bir kaynak olup ilk defa bu çalışmada kullanılmıştır.

---

[25] Süleyman Gökbulut, **Necmeddîn-i Kübrâ: Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2010, s. 227-237.

[26] Reşat Öngören, **Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 185-186. Ayrıca bkz. Bekir Köle, **Zeynüddîn-i Hafî ve Tasavvufî Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 207-224.

Gümüşhânevî dergâhı metrukâtı içinde bulunan halvet listeleri çalışmanın ana belgelerini oluşturmuştur. Bu belgelere göre Gümüşhânevî dergâhında her sene bir bazen de iki defa halvete girildiği anlaşılmıştır. Ayrıca metrukât içerisindeki çeşitli defter ve belgelerde halvetlerde yenilip içilmek üzere satın alınan ve tüketilen malzeme listeleri mevcuttur.

Gümüşhânevî metrukâtı, bir sandık içerisinde Ahmed Ziyâeddin Efendi'nin halifelerinden ve kendisinden sonraki dördüncü postnişin olan aynı zamanda tekkelerin kapatılmasına da şahitlik etmiş bulunan Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi'den halifesi Mehmed Zahid Kotku Efendi'ye intikal etmiştir. Bilâhare Ziyâiyye yolunun son dönem mümessillerinden Prof. Dr. M. Es'ad Coşan'a intikal eden bu metrukât M. Es'ad Coşan Araştırma Merkezi Arşivi tarafından tasnifi yapılmak suretiyle bir arşiv oluşturulmuştur. Bu arşiv şu anda Fatih İskenderpaşa Camii'nin hemen yanında bulunan M. Esad Coşan Araştırma Merkezi'nde muhâfaza edilmektedir.

Bunların yanında doğrudan halvet ile ilgili olmayan fakat Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin hayatının çeşitli yönleri hakkında istifade ettiğimiz menâkıbnâme de ilk defa bu çalışmada kullanılmıştır. Gümüşhânevî halifelerinden Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi tarafından Türkçe kaleme alınan ancak yarım kalan *Terceme-i Hâl,*[27] ikincisi ise diğer bir önemli halife Yusuf Şevki Efendi tarafından Arapça olarak *Râmûzu'l-ehâdîs*'in râvîleri hakkında yazdığı *Levâmiu'l-envâr* adlı eserin sonuna şeyhi için yazdığı *Menâkıbnâme*'sidir.[28]

[27] Ankaralı Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, M. Es'ad Coşan Arşivi, AHE, I/136, 15 vr.

[28] Yusuf Şevki Efendi, **Levâmiu'l-envâr**, M. Es'ad Coşan Araştırma Merkezi, YŞE, nr. 537. Bu Menâkıbnâme'nin bir tercümesi için bk. Yusuf Şevki Efendi, "Risâletün fî menâkıbı eş-Şeyh el-Hâc Ahmed Ziyâeddîn el-Gümüşhânevî kuddise sırruh", (çev. Hür Mahmut Yücer), **Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S. 4, Kasım 2013.

İrfan Gündüz'ün *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn Hayatı-Eserleri-Tarîkat Anlayışı ve Hâlidiyye Tarîkatı* isimli eseri[29] ile Gümüşhânevî hakkında ikisi Gümüşhane'de[30] biri İstanbul'da gerçekleştirilmiş[31] olan sempozyumlarda sunulan tebliğlerin kitaplaştırılmış halleri de araştırmada kullanılan ikincil kaynaklardır.

[29] Gündüz, **Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn Hayatı-Eserleri-Tarîkat Anlayışı ve Hâlidiyye Tarîkatı**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984.

[30] **Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Sempozyum Bildirileri**, (haz. Necdet Yılmaz), Seha Neşriyat, İstanbul, 1992; **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014.

[31] **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMED ZİYÂEDDÎN-İ GÜMÜŞHÂNEVÎ VE ZİYÂİYYE YOLU

1. HAYATI

Tam adı Ahmed Ziyâeddîn bin Mustafa bin Abdurrahman olan Gümüşhânevî, 1228/1813 yılında Gümüşhane ilinin Emirler Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Dedesinin adı Abdurrahman, babasının adı Mustafa'dır. "Emir" kelimesiyle bağlantılı olarak Gümüşhânevî'nin neseben seyyid olduğu tahmin edilmektedir.[32] Ayrıca halifelerinden Ahmed Hilmi Efendi'nin Gümüşhânevî hakkında yazdığı *Terceme-i hâl'*inde ondan "Mîr" olarak söz etmesi onun neseben seyyidliğine bir başka delil kabul edilebilir.[33]

Ahmed Hilmi Efendi, Gümüşhânevî ailesinin Giresun'dan Gümüşhane'ye göç ettiklerini ifade eder. Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin çocukluğu on yaşına kadar da Gümüşhane'de geçmiştir.[34]

Gümüşhânevî on yaşlarındayken ailesiyle Gümüşhane'den Trabzon'a göç etmiştir. Babası ticarî faaliyetlerini burada devam ettirmiştir. Gümüşhânevî'nin ticaret için amcası ile İstanbul'a elbise almaya gelmelerinden tekstil ile uğraştıkları anlaşılmaktadır.[35] Babasına ticaretinde yardımcı olurken bir yandan gizlice para keseleri örmüş, bunlardan elde ettiği geliri de İstanbul'a gidince amcası aracılığıyla babasına göndermiştir.[36]

---

[32] Ahmet Turan Arslan, "Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddin Efendi Hakkında Yeni Bazı Bilgi ve Belgeler I", **Reyhan Dergisi**, S. 40, Yıl: 2015, s. 62.

[33] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 2a.

[34] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 2a.

[35] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 2a.

[36] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 2a.

Gümüşhânevî beş yaşındayken Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmiş, sekiz yaşındayken *Delâil-i Hayrât* ve Kur'ân-ı Kerîm'i hatmedip icâzet almıştır. On yaşındayken ise Arapça gramerini öğrenmiştir.[37]

Gümüşhânevî her ne kadar babasına işlerinde yardımcı olsa da asıl istediği İstanbul'a gitmek, orada ilmen ve mânen kendini yetiştirmektir. Babasına daha önce bu düşüncesini dile getirmiş, babası ise askerde olan büyük oğlu döndükten sonra İstanbul'a gitmesine izin vermiştir. 1247/1831'de amcası ile İstanbul'a ticaret amacıyla geldiklerinde Gümüşhânevî amcasına geri dönmek istemediğini söyler. Babasının ağabeyi askerden döndükten sonra, kendisine İstanbul'a gitmesi için izin verdiğini ifade eder. Biriktirdiği parayı babasına vermek üzere amcasına teslim etmiş, ona selam ve hürmetlerini bildirmesini istemiştir.[38]

İstanbul'a gelen Gümüşhânevî ilk önce Mahmud Paşa Medresesi'ne gitmiş, burada Hâfız Hoca-i Şehriyârî el-Hac Emin Efendi (ö. 1281/1864), Kürd Hoca olarak bilinen Hoca Abdurrahman Efendi (ö. 1267/1851) ve Laz Osman Efendi'den ders almıştır.[39]

Gümüşhânevî bir yandan kendini yetiştirirken diğer yandan talebelere fıkıh, tefsir, hadis dersleri ve *Delâil-i Hayrât* okutmuştur. Kırk altı sene boyunca Mahmud Paşa, Bâyezîd, Ayasofya ve sonrasında Fatma Sultan Câmii'nde talebelere derse devam etmiş, derse katılanlara icâzetnâme vermiştir.[40] Mesela halifesi Yusuf Şevki Efendi'nin kendisi hakkında kaleme aldığı biyografide 1286 senesi Receb ayında 33 talebeye ve yine 1291'de zâhirî ilim ve fenlerde icâzet verdiği kaydedilmiştir.[41]

---

[37] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 17.

[38] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 21.

[39] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 24.

[40] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 3a.

[41] Yusuf Şevki, **Menâkıbnâme**, vr. 2a.

Gümüşhânevî tahsiline devam ederken bir yandan kâmil bir mürşid arayışındadır. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin (ö. 1242/1827) halifesi Abdülfettah el-Akrî[42] (ö. 1281/1864) ile tanışıp sohbetinde bulunan Gümüşhânevî, ona intisap etmek istemişse de feyzinin başka bir mürşidden olacağı söylenip geri çevrilmiştir.[43] Bahsedilen mürşid Ahmed bin Süleyman el-Ervâdî[44]'dir. (ö.1275/1858) Bir değerlendirmeye göre Ervâdî, Gümüşhânevî'nin gerçekleşen rüyasıdır.[45] Gümüşhânevî rüyasında büyük bir camide yangın çıktığını görmüş, bu yangından kubbeden aşağı doğru sarkıtılmış bir zincire sımsıkı tutunarak kurtulmuştur. Daha sonra bu caminin Süleymaniye Camii olduğunu, kendisini kurtaran zincirin ise intisap ettiği mürşidi olduğunu anlamıştır. Gümüşhânevî, Ahmed el-Ervâdî'ye intisap ettikten sonra (1261/1845) onu Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücresinde ağırlamış ve birlikte halvete girmişlerdir.[46] Bu bilgiden hareketle Gümüşhânevî'nin halvet tatbikinin şeyhi Ervâdî'den tevârüs ettiği bir âdâb olduğu söylenebilir. Bu konuda Gümüşhânevî'nin ya da onun hakkında yazılmış eserlerde herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Halvet bittikten sonra Ahmed el-Ervâdî müridi Gümüşhânevî'den ayrılmış ve uzunca bir süre geri dönmemiştir.[47] Döndükten sonra Gümüşhânevî'ye Nakşibendî, Kâdirî, Sühreverdî, Çiştî ve Kübrevî tarikatlerinden

[42]1192/1778 senesinde Musul'un Akra kasabsında doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren Bağdat'ta tefsir, hadis ve fkıh tahsilinde bulunmuştur. Mürşidi Hâlid-i Bağdâdî'ye intisap ettikten sonra (intisap tarihi bilinmemektedir) bir vesile ile İstanbula gönderilmiş, daha sonraki İstanbul yolculuklarının sonuncusunda Üsküdar'da Alaca Minare Tekke'sinin potnişîni olmuştur. (1862) (Ömer Koçyiğit, "Abdülfettâh el-Akrî", **DİA**, yıl: 2016, cilt: EK-1, s. 27-28.

[43] Gümüşhânevi, el-Akrî'den on altı yıl istifade etmiştir. Birbirlerini çok sevmişler ve karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlardır (Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 32).

[44] Arafat Aydın, "Ervâdî", **DİA**, yıl: 2016, cilt: EK-1, s.422-423.

[45]Muhammed Ârif el-Mısrî, "Gümüşhânevî'nin Şeyhi el-Ervâdî ve Arifler Silsilesi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu**, (Bağcılar Belediyesi, 1-2 Haziran 2013), İstanbul, 2014, s. 122.

[46] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 31.

[47] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 31.

hilâfet vermiş, ayrıca hadis başta olmak üzere müktesebâtında olan bütün ilimlere dair icâzet vermiştir.[48]

Gümüşhânevî, 1264/1847-48 yılında şeyhi Ahmed el-Ervâdî'den hilâfet almıştır.[49] İlk zamanlarda müridleriyle Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücresinde ders ve irşada devam etmiş, 1280/1863-64 yılında hücrenin müridlere yetmemesi dolayısıyla[50] Fatma Sultan Camii'ne geçmiştir.[51] Camiinin üst katında kitap telifiyle meşgul olmuş, kendisine intisap etmek isteyenlerin öncelikle istidad ve kabiliyetlerine bakmış, sonra intisaplarını kabul etmiştir. Hatta bununla ilgili olarak halifelerinden Ahmed Hilmi Efendi'nin yazdığı menâkıbnâme'de şöyle bir alıntıya rastlanmaktadır: "*Ta'lîm-i tarikat için istihâre edip gelen kesâna suâl buyururlardı ki: "Kur'ân okumak bilir mi?" deyü. Eğer o âdem "Bilirim" der ise ona buyururlar idi ki: "Kur'ân okumak efdal zikir değil mi?" Hâdim bulunan zât: "Evet Efendim, Kur'ân'ın elfâzını ta'lîm edip öğrenmiş lâkin ma'nâsını öğrenmeye gelmiş." Yine buyururlardı ki: "Müfessirler ma'nâsını öğrenmiş, oradan öğrense ya." Yine hâdim olan efendi cevap verip: "Efendim, müfessirlerin beyânı lügat mânâsıdır, hakîkatça olan ma'nâ ilm-i sûfiyyedir. Ancak meşâyihden ahz olunur. Anı taleb etmeye gelmiş." deyü kelâm ederdi."* [52]

Kırk beş senelik mürşidliği boyunca müridlerinin sayısı oldukça çoğalmış, talebe ve halifeleri Anadolu'nun çeşitli beldeleriyle Kafkaslar, Balkanlar ve Uzak Doğu'ya

---

[48] el-Ervâdî'nin Gümüşhânevî'ye verdiği hilâfet ve icâzetnâme için bkz. AZG/1/1 (Ekler, Tablo 20).

[49] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 32.

[50] Gümüşhânevî Abdülfettâh el-Akrî'nin (1281/1864) Vefâtına kadar müstakil tekke ittihaz etmek yerine irşad için Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücresini tercih etmiştir (İsmail Pırlanta, "Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'nin Hayatı, Eserleri ve Yapmış Olduğu Etkileri", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 32).

[51] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 39.

[52] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 8bin

yayılmıştır.[53] Gerek talebeliği gerek mürşidliği esnasında, şeriat ile tarikati bir görmüş, birini diğerine üstün tutmayarak sünnet-i seniyye üzere olmuştur.[54] Halifelerinden Yusuf Şevki Efendi, Gümüşhânevî'nin Mısır'da ikâmeti esnasında yanında bulunmuş, bir Rifâî şeyhinin onun hakkında söylediklerini şu şekilde aktarmıştır: *"Her birimiz dürlü dürlü hârik-i âdet gösteriyoruz. Ateş yemek, havada durmak, vücuda kılıç vurmak gibi bundan ne hâsıl âhiretçe, dünyaca fâide? Halbuki o zâtda bir kerâmet var ki hiçbirimizde yok. Civârında şeriatle tarîkati bir yerde cem' edip hiçbirini birisinden ayırmayarak diğerini âhara tutup galebe etdirmeyerek bir mîzan üzere istikâmetde bulunmaktan büyük kerâmet olmaz."*[55]

Gümüşhânevî müridlerinin ruh terbiyesiyle meşgul olmuş, her müridinin gelişiminde kabiliyetine göre farklı yollar göstermiştir. Müridlerinin istidadlarına uygun yolda ilerleyebilmeleri için ifrat ve tefrite kaçmamak, kalp tasfiyesi için uğraşmak, ilim ve irfan sahibi kimselerin sohbetinde bulunmak, her türlü işinde güçlük çıkarmaktan sakınmak, kalbi güçlendirmek gibi çeşitli kurallar belirlemiş, bunlara riâyet edilmesini istemiştir.[56] Gümüşhânevî, mürşidi maddî ve mânevî olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Maddî mürşid sahih bir silsile ile Hz. Peygamber'e kadar ulaşan ve hayatta olan mürşid iken, mânevî mürşid ise kişinin Kur'ân-ı Kerîm, sünnet ve ashâbin hayatına dair bilgi sahibi olması, bunlardan ibret alabilmesi ve Allah'ın lütfuna ulaşmasıdır. Ona göre kişi maddî bir mürşide intisap edemezse mânevî mürşide tabi olabilir. Bununla birlikte tarikatta seyr ü sülûk ancak yaşayan (maddî) bir mürşide tâbî olarak gerçekleşir.[57]

---

[53] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 34.

[54] Ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Derin, "Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'de Şeriat Hassasiyeti", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 232-245.

[55] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 6a.

[56] Öncel Demirtaş, "Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'ye Göre Mürid-Mürşid İlişkisinin Boyutları", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 324-326.

[57] Halim Gül, "Nakşî-Hâlidî Şeyhi Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'nin Şeyh/Mürşid Anlayışı", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 229.

Gümüşhânevî, Hâlid-i Bağdâdî'nin ilme verdiği önemi bilip bu konuda onu örnek almış, şeyhliği boyunca hadis tedrisini eksen alan bir irşad sistemini devam ettirmiştir. Hadisi bir terbiye aracı olarak alıp sünnet kültürünü talebelerine eserleri ve irşadıyla aşılamış, kendisinden sonraki halifeleri de aynı yolda yürümüşlerdir.[58]

Gümüşhânevî Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşamış bir şeyhti. O, kendi zamanının siyasi, iktisâdî ve toplumsal ihtiyaçlarını analiz etmiş, zamanın şartlarıyla kendi zihnî yapısını birleştirerek toplumun kalkınmasına yönelik icraatlarda da bulunmuştur.[59] Dönemin padişahlarından II. Abdülhamid ile güçlü bir bağ kurmuş, 1293/1876 senesinde bizzat kendisine bir mektup yazmış, bu mektupta fert ve toplum yararına dinî konularda tavsiyelerde bulunmuştur.[60]

Gümüşhânevî ikinci haccını yapmak üzere Hicâz'a gitmeden önce Mısır'da ikâmet ettiği sırada müridlerini mektupla irşada devam etmiş, mektupta şeriat ve tarikat arasındaki bağlantıdan söz etmiş, şeriat, tarikat, hakikat ve mârifette bulunan onar makamı açıklamıştır.[61]

Gümüşhânevî'nin irşad sisteminde eğitimcilik yönünü ustaca kullanması hem talebeleri arasındaki etkinliğini sağlamış hem de sözünü ettiği konuların daha iyi anlaşılmasına vesile olmuştur. *Necâtü'l-gâfilîn* ve *Devâü'l-müslimîn* adlı eserlerini

---

58 Ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Atan, "Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'de Sünnete Bağlılık ve Bunun Tekke Geleneğine Yansıması", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu**, s. 286-293.

59 Konuyla ilgili ayrıntılı okuma için bkz. Necmettin Alkan, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî: Döneminin Osmanlısı ve "Zamanın Ruhu"nu Anlamak", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 797-803.

60 Mektubun içeriğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Gördebil, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Toplumsal Hayata Yönelik Padişaha Gönderdiği Mektubu", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu**, s. 222-228.

61 Ayrıntılı bilgi için bkz. Muharrem Çakmak, "İrşad Metodu olarak Mektup Üslubu ve Gümüşhânevî'nin Mektubu," **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 855-862.

talebelerinin arzı üzerine yazdığını belirtmiş, konuları açık ve veciz bir üslupla açıklamıştır. Öğrencilerin merakını çekmek için konulara öğrencilere soru sorarak başlamış, cevap verirken de talebelere farklı bakış açısı kazandırması için konunun tüm yönlerini ele alarak açıklamada bulunmuştur.[62]

Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî ilk sıralarda müridlerini Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücresinde yetiştirmekteydi. Daha sonra, günümüzde İstanbul Valiliği, Osmanlı Dönemi'nde Bâbıâlî binası olarak kullanılan yapının hemen karşısında bulunan Fatma Sultan Camii'ne taşınmışlardır. Burası sık sık hayır eserleri vakfeden Damat İbrahim Paşa'nın hanımı Fatma Sultan'ın 1140/1727-28 yılında, eskiden Terzibaşı Pîrî Ağa olarak bilinen mescidin yıkılarak, üzerine saray arazisinden bir miktar eklenip kendi adını verdiği camiyi yaptırmasıyla oluşmuştur.[63] Yapı tekkeye dönüştürüldükten sonra (1276/ 1860-61) cami olarak da kullanılmış, 1291/1875 yılında harem ve selamlık bölümleri eklenmiş ve tekke hüviyetine bürünmüştür.[64] Caminin tekkeye dönüşmesinden sonra (1860) düzenli olarak sabah namazları kılınmış, Cuma namazından sonra ikindi vaktine kadar ve Salı günlerinin gecelerinde yatsı namazından sonra topluca Kur'an okunmuş, mukâbele edilmiştir. Mukâbeleler ve namazlar cemaatle Fatma Sultan Camii'nde edâ edilirken Gümüşhânevî halvetleri Mahmud Paşa Medresesi'nde yaptırmıştır. 1280/1863-64'te Gümüşhânevî, caminin üst katına yerleşmiş, bu tarihten sonra tekke daha aktif hale gelmiştir.[65]

Salı geceleri ve Cuma günlerindeki mukâbeleler dışında tekkenin günlük faaliyetleri sabah namazıyla başlar. Sabah namazından sonra Kur'an hatmi, ardından

---

[62] Ayrıntılı okuma için bkz. Hamza Aktaş, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'de Ahlâk Eğitiminin Metodları ve Temel Prensipleri", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 877-884.

[63] Yılmaz, "Gümüşhânevî Dergâhı: Güzünü Bitirip Kış Mevsimine Giren İmparatorlukta Sahada Bir Müessese", s. 113.

[64] M. Baha Tanman, **"**Gümüşhânevî Tekkesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, 1996, XIV, s. 277.

[65] Ankaralı Ahmet Hilmi Efendi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 5bin

hatm-i hâcegân yapılır[66] ve program işrâk namazıyla sona erer. Muharrem ayının başında her Salı ve Cuma günü işrak vaktinden öğleye kadar Gümüşhânevî, talebelerine *Râmûzü'l-ehâdîs* okutmuş, bu uygulama Receb ayında tamamlanarak hatim yapılmıştır. Ders halkasına eksiksiz katılım gösterenlere icâzetleri verilmiş, *Râmûzü'l-ehâdis* ve onun şerhi *Levâmiu'l-'ukûl* hediye edilmiştir.[67] Gümüşhânevî Tekkesi, Ahmed Ziyâeddîn Efendi Tekkesi, Fatma Sultan Dergâhı, Hâlidî Dergâhı, Ahmed Ziyâ Zâviyesi isimleriyle anılan dergâh, tekkelerin kapatılmasına kadar (1925) hizmet vermiştir.

Gümüşhânevî Dergâhı'nda halvete girip seyr ü sülûkünü tamamlayanlara hilâfetnâmeleri belli bir düzen ve disiplin içinde verilmiştir.[68]

Gümüşhânevî müridlerinin biriktirdikleri menkullerin âtıl kalmaması, ekonomiye katkı sağlaması için dergâha getirilmesini istemiştir. Getirilen bu sermaye işletebilecek müteşebbislere borç verilmiş ve nemalandırılması sağlanmıştır. Tekkede biriken sermayenin bir kısmını matbaa açmak için kullanan Gümüşhânevî, basılan eserleri ilimle meşgul olanlara hediye etmiştir.[69] Gelirlerin bir kısmı ile Rize, Bayburt ve Of'ta kütüphane kurmuş, beş yüzer altın vakfetmiş, on sekiz bin cildlik kütüphaneler

[66] İstanbu'da ayrıca kırk yerde daha hatm-i hâce yapıldığı ve kadınların da hem evlerinde hem dergâhta aktif olarak çalıştıkları ifade edilmiştir (Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 56).

[67] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 33-34.

[68] Ayrıntılı bilgi için bkz. Selahattin Fettahoğlu, "Gümüşhânevî Dergâhında İcâzetnâme Geleneği", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 885-893.

[69] Konu ile ilgili ayrıntılı okuma için bkz. Emel İştar, "Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî Hazretlerinin İktisadi Alandaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 837-842.

oluşturmuştur.[70] Sözü edilen bu üç kütüphane dışında Fatma Sultan Camii'nin bir odasını da kütüphane ittihaz etmiştir.[71]

Gümüşhânevî hayatı boyunca iki defa Hacc'a gitmiştir. İlk haccını 1280/1863-64 senesinde yapmış, Hicâz'a kendisine tahsis edilmiş bir gemi ile yolculuk etmiştir.[72] On üç gün İskenderiye'de konaklamış, ziyaretlerde bulunmuştur. İskenderiye'den Mısır'a geçmiş, yirmi dokuz gün de burada kalmıştır. Daha sonra on bir gün Medine'de kalmış, gecelerini Ravza-i Mutahhara'da geçirmiş, bu süre zarfında kendisine halifesi Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi (ö. 1339/1953) refâkât etmiştir.[73]

Gümüşhânevî, yerine Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi'yi (ö. 1328/1911) vekil bırakarak ikinci haccını ailesiyle birlikte 1294/1877 yılında yapmıştır. Mekke'de altı ay kalıp Mekke âlim ve meşayıhına hadis tedrisinde bulunmuş ve irşad ile meşgul olmuştur.[74] Hac dönüşü Mısır'da üç sene yaşamış, burada da hadis tedrisi ve tarikat irşadına devam etmiştir. Burada beş veya altı defa hadis okutmuş,[75] iki yüz[76] hocaya hadis icâzeti ve beş kişiye de tarikat hilâfeti vermiştir. Mısır'dan sonra Tanta'ya geçmiş burada da irşad faaliyetlerine devam etmiştir.

---

[70] Kütüphanelerin vakfiyeleri için bkz. M. Es'ad Coşan Arşivi, AZG/3/24; AZG/3/25. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Sağır, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'nin Kurduğu Kütüphâneler", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 912.

[71] Bkz. Dündar Alikılıç, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî ve Kültür Mirasımıza Olan Katkıları", **Uluslararası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî Sempozyumu**, s. 497-498.

[72] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 41.

[73] Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 42.

[74] Yusuf Şevki, **Menâkıbnâme**, vr. 2a.

[75] Yusuf Şevki Efendi'ye göre beş veya altı defa icâzet vermiştir. (vr. 2a) Mustafa Fevzi Efendi (vr. 45) ve Ahmed Hilmi Efendi (vr. 5a) yedi defa icâzet verdiğini ifade etmektedir.

[76] Mustafa Fevzi Efendi Gümüşhânevî'nin iki yüz hocaya (vr. 45), Ahmed Hilmi Efendi yüz yetmiş beş hocaya (vr. 5a) ders verdiğini ifade etmiştir.

Gümüşhânevî 1293/1876 yılında asaletli, zengin, saygı değer, eli açık, iffetli bir hanım olan Medine-i Münevvere muhâfızı el-Hâc Emin Paşa'nın kızı Havva Seher Hanım ile evlenmiştir.[77]

Gümüşhânevî 1294/1877 yılında meydana gelen Osmanlı-Rus savaşına bizzat katılmış, kılıcı ve dualarıyla askere destek olmuştur. Savaşın durulduğu kış aylarını Of'un Çufaruksa/Uğurlu kasabasında talebe yetiştirmekle geçirmiş, o senenin Ramazan ayında hadis okutup icâzet vermiş,[78] bayramdan sonra cepheye dönerek tekrar savaşa katılmıştır.

Gümüşhânevî yazlarını Beykoz'un Yûşâ Tepesinde geçirmiş, bu esnâda bile her Cuma tekkeye gelip hatm-i hâcegân yaptırmıştır. Vefât ettiği sene yazın ve onu takip eden kış aylarında tekkeye gelememiş, Hasan Hilmi Efendi'yi yerine vekil tayin etmiştir.[79] Kışı Beykoz'da geçiren Gümüşhânevî'nin Mayıs ayında rahatsızlığı artmış, birkaç gün hiçbir şey yiyip içememiş ve 1311/1894'ün Mayıs'ında âhiret yurduna irtihâl etmiştir.[80]

2. ESERLERİ

Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin, mürşidliğinin yanı sıra müderrislik yönü de bilinmektedir. O, kendi talebeliğinde de Arap dili, kelâm, tefsir ve hadis alanlarında ders almış, ulûm-ı İslâmiyye tahsilinde bulunmuş, sonrasında bu konularda eserler telif

[77] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 43.

[78] Seksen ulemâ ve iki yüz talebeye hadîs-i şerîf dersi verip icâzet vermiş ve tarikat irşâdında bulunmuştur (Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 4b).

[79] Mustafa Fevzi, **Menâkıb-ı Haseniyye fî ahvâli's-seniyye**, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1905, s. 10-11.

[80] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 60-61.

edecek kadar yetkinleşmiştir. Kelam, hadis ve tasavvuf alanlarındaki eserleri bilinmekle beraber, ona isnad edilen sarf ilmiyle ilgili bir risâle de bulunmaktadır.[81]

2.1. Tasavvufa Dair Eserleri

2.1.1. Câmiu'l-usûl

Gümüşhânevî tasavvuf yoluna girenlerin tarikatın rükünlerini hakkıyla bilmedikleri, dolayısıyla da uygulamada hatalar yaptıklarını, böylece yolu yozlaştırdıklarını ifade eder. Eserinde bu yolun özelliklerinden, usûl ve kâidelerinden, veliler ve onların hâllerinden, tasavvufî ıstılahlardan ve tarikatın kollarından bahseder.[82] Ana kaynaklara başvurarak tüm tarikatlerin erkânından, mürid ve mürşidlerin yerine getirmesi gereken şartlardan bahseden Gümüşhânevî'nin bu eseri Hâce Muhammed Parsa'nın (ö. 822/1420) sufilere ait ilimleri ve ıstılahları açıkladığı *Faslu'l-hitâb* adlı eserine benzetilmiştir.[83]

Eser, Arapça olarak kaleme alınmıştır ve dokuz bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde esmâü'l-hüsnânın kâmil insanlardaki tecellîleri, Nakşîlik, Şâzelîlik gibi birçok tarikatin esasları, sâlikin seyr ü sülûk esnasında geçeceği makamlar ve hakikatler anlatılmıştır. Müellif kitabında seyr ü sülûkün mürşidsiz olmayacağını belirtmiş, mürşidin müride bazı yönlerden teveccühüyle seyr ü sülûkünü tamamlayacağını ifade etmiştir.[84] Şeriat, tarikat, hakikat ve mârifet kavramları açıklanmış, birbirleriyle bağlantısı

---

[81] Risâle ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Selahattin Fettahoğlu ve Yeşim Kurt, "Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'ye İsnâd Edilen Arap Dili ile İlgili Yazmalar", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 127-138.

[82] Rahmi Serin, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'nin Câmiu'l-Usûl"ünde İrşad ve Eğitim Metodu", **Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Sempozyum Bildirileri**, (ed. Necdet Yılmaz), Seha Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 91.

[83] Arif Naushahi, "Gümüşhânevî Hazretlerinin *Câmiu'l-Usûl*'ünün İslam Tasavvufu Açısından Önemi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu**, s. 206.

[84] Mürşidin müride hangi yönlerden teveccühte bulunabileceği ile ilgili bkz. Kadir Özköse, "Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'nin Câmiu'l-Usûl Eserinde Öngördüğü Seyr u Sülûk

anlatılmıştır. Son olarak velâyet-i suğrâ ve kübrâ açıklanmış, mürşidin müridine teveccühü hakikatler açısından gözler önüne serilmiştir.[85]

Gümüşhânevî özel bir başlık altında rüya konusunu da ele almıştır. Uykuyu, gaflet uykusu, âbidlerin uykusu ve günahkârların uykusu şeklinde üçe ayıran yazar, rüyayı kalp âleminin akisleriyle doğru orantılı olarak değerlendirmiştir. Nasıl ki ayna temiz olduğu zaman sureti yansıtırsa, kişi dürüst ve doğru sözlü olursa rüyaları da iç âlemini yansıtır.[86]

Eser tamamlandığı yıl olan 1276/1859'da taş baskıyla basılmıştır. Ardından çeşitli tarihsiz basımları olmuş, 1298, 1319, 1328 ve 1331 yıllarında da Mısır'da yayımlanmıştır. Ayrıca Rahmi Serin ve Ramazan Nazlı tarafından "*Veliler ve Tarikatlarda Usûl*" (İstanbul/1977) adıyla Türkçe'ye tercüme edilmişse de bu çevirinin eksik ve yetersizdir.[87]

2.1.2. Rûhu'l-ârifîn

Müellif eserinde ilâhî sevgiden söz etmiş, muhabbeti sâlikin hayatının merkezine yerleştirmiştir. Sâlikin hâl ve makamlara sevgi ile ulaşacağını belirten Gümüşhânevî, bazı makamların da sevgi neticesinde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Eserin bir baskısı vardır. İstanbul Muhammed Na'îm Efendi Litoğrafya Destgâhı'nda 1275/1858'de basılmıştır.[88]

2.1.3. Mecmûatü'l-ahzâb

Esasları", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 385-386-387.

[85] Serin, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'nin Câmiu'l-Usûl"ünde İrşad ve Eğitim Metodu", s. 92.

[86] Câmiu'l-usûl'de rüya algısı için bkz. Ahmed Cahid Haksever, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin Câmiu'l-Usûl'ünde Rüya Algısı", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 353-359.

[87] Nihat Azamat, "Câmiu'l-usûl", **DİA,** 1993, VII., s. 134-135.

[88] Gündüz, Gümüşhânevî, s. 90.

Her biri 620 sayfadan oluşan üç ciltlik bu eser hizb, salât ve dualardan oluşmaktadır. Bunların dışında sayfa kenarlarında dualarla ilgili bilgilerin yer aldığı risâleler bulunmaktadır.[89] Eserin birinci cildinde Sadreddin-i Konevî, İmâm Gazzâli, Üveys el-Karânî gibi zâtlara ait hizbler vardır. Bahâüddin Nakşbend'in virdiyle başlayan ikinci ciltte 25 vird, 5 evrâd, 17 salât, 36 hizb, 9 münâcat, 12 na't, 3 kaside, 3 esmâ-i ashâb, 5 evrâd, 2 dua, 1 istiğfâr, 1 Âyâtü'z-Zebür, 4 kaside, 1 hilye bulunmaktadır. İbn Arabî'nin salâtiyle başlayan son cildde ise 197 dua, 41 salât, 19 hizb, 3 evrad, 2 vird, 17 tesbih, 1 vefk, 1 münâcât bulunur. Gümüşhânevî tüm tarikatlere ait hizb ve virdleri bir araya getirmiştir. Eserin 1298/1884 ve 1311/1893'de olmak üzere iki baskısı vardır. Bunun dışında eserden derlenerek hazırlanan (1305/1881) tek ciltlik bir nüshası da bulunmaktadır.[90]

2.1.4. Kitâbü'l-ârifîn fî esrâri esmâi'l-erba'în

Eser eş-Şeyh Ebu'l-Abbâs Ahmed el-Bûnî 'nin (ö. 622/1225) *Şemsü'l-maârifi'l-kübrâ*[91]adlı eserinden kısaltılarak alıntılanan dua cümlelerini ihtivâ eder. Eserde kırk ayrı dua cümlesine yer verilmiş, bunların ne zaman okunmaları gerektiği açıklanmış, maddî ve mânevî faydalarından bahsedilmiştir.[92] Eserin müstakil bir baskısı olmayıp *Mecmûatü'l-ahzâb*'ın kenarında II. cildin 550-569 sayfaları arasında bulunmaktadır.[93]

2.1.5. Mektûb

89 Sayfa kenarlarında bulunan risâleler için bkz. Yakup Çiçek, "Ahmed Ziyâeddin'in Mecmûatü'l-Ahzâb Adlı Eseri", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 111-114.

90 Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 91.

91 *Şemsü'l-maârif* kırk bölümden oluşan bâtınî ilimlere dair yazılmış bir kitaptır. Ahmed el-Bûnî tarafından kaleme alınmıştır. Müellifin gayesi sayılar ve diğer varlıklarla ilişki kurarak Allah'ın isimleri ve âyetlerin gizli özelliklerini keşfetmektir. (Semih Ceyhan, "Şemsü'l-maârifi'l-kübrâ", **DİA**, 2010, XXXVIII, s. 531-533.)

92 Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 94.

93 İrfan Gündüz, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî", **DİA**, 1996, XIV, s. 276-277.

Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Mısır seyahatinde halifesi Hasan Hilmi Efendi'ye yazıp gönderdiği büyük boy iki sayfalık mektubudur. Doğrudan halifesi için kaleme almış olsa da mektubun bütün müridlere hitâben yazıldığı içindeki tasavvufi konular ve müridlere tavsiyeler kısmından anlaşılmaktadır.[94] Gümüşhânevî'nin bu mektubu Pamuk Yayıncılık (T.Y.) tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.

2.2. Hadise Dair Eserleri

2.2.1. Râmûzü'l-ehâdîs

526 sayfadan oluşan kitapta hadis metinleri başladığı harfe göre sıralanmıştır. Eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 6000 hadis, ikinci bölümde 701 hadis bulunur. İkinci bölüm Hz. Peygamber'in özelliklerini ve şemâilini anlatmaktadır. Gümüşhânevî bazı metinlerin yanına veya üstüne hadisi şerhetmiştir. Hadisleri senedsiz veren Gümüşhânevî, sık kullandığı kaynaklara rumuzlarla işaret etmiştir. Mesela Buhârî (ö. 256/870), *Sahih* (خ); Müslim (ö. 261/875), *Sahih* (م); Tirmizî (ö. 279/892), *Sünen* (ت) şeklinde vermiştir.[95]

Eserinde 125'ten fazla kaynağa başvurduğunu ifade eden Gümüşhânevî, kendisinden sonra gelen tüm halifelerin el kitabı mesâbesinde olan *Râmûzü'l-ehâdîs*'i, ders kitabı olarak okutmuş ve talebelere hediye etmiştir.[96] Eser ilk olarak 1275/1850'de İstanbul'da Kışlâ-yı Hümâyûn Matbaası'nda basılmış,[97] sonrasında *Râmûzü'l-ehâdîs ve Tercümesi* (Trc: Naim Erdoğan, İstanbul 1976,1980,1983) ve *Râmûz el-Ehâdîs (Hadisler Deryası;* trc: Abdülaziz Bekkine, nşr. Lütfi Doğan- M. Cevat Akşit, I-II, İstanbul 1982) adlarıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir.[98]

2.2.2. Levâmi'u'l-'ukûl

---

[94] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 94.

[95] Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, **Râmûzu'l-ehâdîs: Hadisler Deryası Tercümesi**, (trc. Abdülaziz Bekkine), Gonca Yayınevi, İstanbul, 1982, s. C. I., s. 1-3.

[96] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 97-98.

[97] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 101.

[98] İbrahim Hatiboğlu, "Râmûzü'l-ehâdîs", **(DİA)**, 2007, XXXIV, s. 454-455.

Râmûzü'l-ehâdîs'in şerhi olup beş ciltten oluşmaktadır. 1281/1864 senesinde başlayıp 1294/1877'de bitirdiğini eserinde belirten müellif şerhe başlamadan önce hadisçilerin faziletlerinden bahsetmiştir. Ayrıca hadisle ilgili ıstılâhlar hakkında bilgi vererek okuyucuyu esere hazırlamıştır. Râmûzü'l-ehâdîs'te olduğu gibi hadisin başladığı harfe göre düzenlenen metinler gerektiğinde kelime kelime, bazen cümle cümle açıklanmıştır.[99] Gümüşhânevî hadis şerhinde kelimelerin anlamına, okunuşlarına, köklerine ve nasıl türediklerine ağırlık vermiştir. Kelimenin anlamlarına delil olarak âyet ve hadisleri göstermiştir. Ayrıca hadislerin anlamlarını yine hadis ve âyetlerden açıklamaya çalışmıştır. Eser 1294/1877'de Mektebü's-sanâyi'de basılmıştır.

2.2.3. Garâibü'l-ehâdîs

Kısa, manası açık ve ahlâkî hadislerin yer aldığı bir kitaptır. Hadisler hurûf-ı hecâ tertibine göre sıralanmıştır. Hadisi nakleden sahabîler *Râmûzü'l-ehâdîs*'te olduğu gibi rumuzlarla belirtilmiştir. 1229 hadisten oluşan eser 96 sayfadır. İçinde Birgivî'nin *Usûlü'l-hadîs*'i ve Gümüşhânevî'nin *Risâle-i Kavâid-i Zabti'l-muhaddis*"i vardır. Bu risâle muhaddislerin sahabeden hadis alma ve zabt etme esaslarını anlatmaktadır. Eserin baskı yeri ve tarihi belirtilmemiştir. İç kapağındaki mühürden Dârü't-tıbâ'ati'l-âmire'de basıldığı söylenebilir. Bunun dışında Süleymaniye Kütüphanesi, Kasîdecizâde, 82; H. Hayri, Abdullâh Efendi, 75; İzmirli İsmail Hakkı, 410 numarada kayıtlı, İstihkâm Alayı Matbaası'nda basılmış tarihi belli olmayan nüshalar bulunmaktadır.[100]

2.2.4. Letâifü'l-hikem

Garâibü'l-ehâdîs'in şerhidir. 304 sayfadır. Hüsameddin Fazlıoğlu tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. 1275/1869 yılında Muhyiddin Efendi'nin matbaasında basılmıştır.[101]

2.2.5. Hadîs-i Erba'în

[99] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 101.

[100] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 102.

[101] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 103.

Ahlâkî ve toplumsal meseleleri ele alan bu eserde 42 hadis yer almaktadır. Hadisler sadece sıralanmış, hadislerle ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Gümüşhânevî bu eseri Hz. Peygamber'in kırk hadis ezberleyenleri müjdelemesinden dolayı kaleme aldığını ifade etmiştir. Eserinde İslâm'ın genel hüküm ve kaidelerini ele alan ve ezberlenmesi kolay hadislere yer vermiştir.[102] Eserin baskı tarihi ve yeri belirtilmemiştir. Hadîs-i erbain, Devâü'l-müslimîn ve Netâyicü'l-ihlâs risâleleri ile birlikte basılmış bir mecmuanın 24.-33. Sayfaları arasındadır.[103]

2.3. Ahlâka Dair Eserleri

2.3.1. Necâtü'l-gâfilîn

Gümüşhânevî'nin bazı talebelerinin isteği üzerine kaleme aldığı eseridir. Kitapta âyet ve hadisten delillerle büyük ve küçük günahlar açıklanmıştır. Her bir günah sıralanmış, bu günahlardan açıklama ihtiyacı duyulanlara numara verilmiş, hâşiyede ayrıntılı olarak beyan edilmiştir. Büyük günahların 125 tane olduğunu ifade eden Gümüşhânevî, günahın büyük ya da küçük olmasına bakılmayıp günah işlenen Rabb'in büyüklüğüne bakılması gerektiğini belirtmiştir. Eser ilk olarak 1268/1852'de İstanbul'da Matba'a-i Âmire'de basılmış, ikinci baskısı bazı eklemelerle 1275/1858'de yeniden yayınlanmıştır.[104]

2.3.2. Devâü'l-müslimîn

Necâtü'l-Ğâfilîn'in özeti gibidir. Kötülük ve günahların zararları ve onlardan korunma yollarından bahsedilmektedir. Tamamı 23 sayfa olan eserin baskı yeri ve tarihi belirtilmemiştir.[105]

---

[102] Karabulut, Niyazi, "Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî'nin Kırk Hadis'i ve Kaynakları", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 565-575.

[103] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 103.

[104] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 104.

[105] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s.111.

2.3.3. Netâicü'l-ihlâs

Duanın âdâbı, erkânı ve şartları konusunda yazılmış bir eserdir. Baskı ve yeri tarihi zikredilmeyen bu eser 1290/1873'te neşredilmiştir.[106]

2.4. Fıkha Dair Eserleri

2.4.1. Kitâbü'l-'âbir fi'l-ensâri ve'l-muhâcir

Tam adı *Kitâbu'l-'âbir fi'l-ensâri ve'l-muhâciri ve'l-cihâdi ve'l-gazvi ve'ş-şühedâi me'a ahkâmihâ ve hakâyikihâ ve dekâyikihâ ve tefâsirihâ ve envâ'ihâ ve fezâilihâ* olan eserin konusu hicret ve cihattır. Gümüşhânevî'yi bu konular özelinde eser telif etmeye iten başlıca sebep 93 Harbi diye bilinen Osmanlı-Rus savaşıdır (1877/1878). Eserin telif amacı o dönemde uygulanan baskı ve asimile sonucu göç etmek zorunda kalan Müslümanlara destek olmaktır. Cihattan bahsedilmesi ise ileride olabilecek savaşlara karşı devleti uyarıp, vatanı koruma konusunda bilinçlendirmek içindir.[107] Hicret, muhacirler ve bunların fazileti hakkında âyet ve hadislere yer veren Gümüşhânevî hicreti kâfir ve müşriklerin beldelerinden İslâm beldelerine göç olarak tanımlamıştır. Bütün Müslümanlar için farz-ı ayn olan hicret dini güçlendirmek için yapılmalıdır. Hicret hakkında icmâ ve kıyâs hükümlerine de yer veren yazar ardından cihadın faziletlerinden bahsetmiş, konuyla ilgili birçok hadisi de eserine eklemiştir. Cihat hakkında icma ve kıyas hükümlerine de yer vermiş, son olarak savaş hukukuyla ilgili bilgiler vermiştir.[108] 1276/1859 yılında basılmıştır.[109]

2.4.2. Câmi'u'l-menâsik 'alâ ahseni'l-mesâlik

---

[106] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 111.

[107] Ömer Faruk Habergetiren, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin el-Âbir fi'l-Ensâr ve'l-Muhâcir İsimli Eseri ve Fıkhi Yönden Değerlendirilmesi", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 697-708.

[108] Ayrıntılı okuma için bkz. Bilal Deliser, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî ve Kitâbu'l-Âbir Adlı Eseri", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 139-146.

[109] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 130.

Gümüşhânevî'nin hac ibadetinden bahseden eseridir. Hac ibadetinin yirmi erkânını sıralamış, bu rükünleri hakkıyla yerine getiren müridlerin birçok ibret alabileceğini söylemiştir. Hac ibadetindeki bazı rükünleri tasavvufî remizlerle irtibatlandırmış, bunları sırasıyla açıklamıştır. Örneğin kâ'be'ye bakmak kişinin seyr ü sülûkünün sonunda nefsî duygularından arınıp Allah'ın zâtını ve büyüklüğünü müşâhede etmesine; tavâf etmek seyr ü sülûkün sonunda ortaya çıkan vecd ile kendinden geçmeye; hâcerü'l-esved'e el ve yüz sürmek Allah'ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmaya, mürşide teslim olup, kendi irâdesini onda ifnâ etmeye; Arafat'ta vakfe yapmak ise mahler gününü hatırlayıp o esnada kalbine dönmeye, kalbi güzel düşüncelerle meşgul etmeye ve vukûf-u kalbî'ye benzetilmiştir.[110] Eser 1289/1872 yılında Mahmûdiyye Matbaası'nda basılmıştır.[111]

2.5.Akâide Dair Eserleri

2.5.1. Câmi'u'l-mütûn

Tam adı *Câmiu'l-mutûn fi hakki envâis's-sıfâti'l-ilâhiyye ve elfâzi'l-küfr ve tashîhi'l-a'mâli'l-acîbiyye*" olan eser Ehl-i Sünnet itikâdını anlatmaktadır. Gümüşhânevî daha talebelik yıllarındayken akâid dersi verecek kadar kelâm ilmine vâkıftı. Eserin başında kelâmı ilimlerin en şereflisi olarak, Allah'ın sıfatlarını bilmeyi de ilimlerin en mükemmeli olarak değerlendirmiştir. Birinci bölümde Allah'ın sıfatları ve bazı itikâdî meselelere değinmiş, ikinci bölümde küfrü gerektiren sözler ve davranışlardan bahsetmiştir. Üçüncü ve son bölümde de günlük ibadet ve sorumlulukları açıklamıştır. Tahkikî imanın gerekliliği üzerinde önemle durarak, akl-ı selîm her müslümanın kelâm ilmini öğrenmesi gerektiğini ifade etmiştir.[112] Eser 1273/1856'da Matbaa-i Âmire'de basılmıştır.[113]

---

[110] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 122-124.

[111] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 113.

[112] Özcan Taşcı, "Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin Kelâmî Görüşleri", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu**, s. 258-259.

[113] Gündüz, **Gümüşhânevî**, s. 127.

2.5.2. Kitâbu matlabi'l-mücâhidîn

Osmanlı-Rus Harbi başlamadan hemen önce yazıldığı tahmin edilen bu eser *Kitâbü'l-'âbir*'in içinden sekiz sayfalık bir bölümdür. Risâlede düşmana karşı sabır ve sebat göstermek, şehidlerin üstünlüğü, mücahidlerin fazileti, cepheden kaçmanın şer'î sorumluluğu gibi konularda bilgiler verilmektedir.

2.5.3. Risâletün makbûletün fî hakki'l-müceddid

Kitâbü'l-'âbir içinde tek sayfa olarak yer alan bu risâle ümmete her asır bir müceddid gönderileceğini ifade eden hadisle ilgili olarak kaleme alınmıştır. Eserde Gümüşhânevî her asırda Allah tarafından niçin bir müceddid gönderileceğini üç madde ile açıklar. Bir asırın yüz sene olduğu konusunda bazı ihtilaflar olsa da çoğunluk böyle kabul eder. Yüz senelik zaman diliminde de asrın başındaki insanların çoğunun Vefât edeceğinden, yeni asırda dini tanıtacak, Hz. Peygamber'i anlatacak bir âlime ihtiyaç vardır. Fakat müceddidin âlim olması şart değildir, bu bir halife, ileri gelen bir kişi ya da melik olabilir. Gümüşhânevî Müslüman ümmetinin her yönden diğer ümmetlerden üstün kılındığını, İsrâiloğullarına her asır bir peygamber gönderildiğini, Müslümanlara her asır bir müceddid âlim gönderildiği ifade eder. Çünkü Hz. Peygamber'in: "Ümetimin âlimleri İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir." hadisi Allah'ın bu ümmete peygamberler yerine âlimler gönderdiğine işaret etmektedir.[114] Bu risâlede Gümüşhânevî'nin kendisini müceddid olarak nitelemesine ya da buna işaret etmesine rastlanmamaktadır. İmâm-ı Rabbânî'nin ya da bir başka müceddidin bu niteliğine de herhangi bir atıf bulunmamaktadır.

3. HALİFELERİ

Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî yüz yirmi üç kişiye hilâfet vermiştir. Onun talebe ve halifeleri sadece İstanbul'dan değil, Türkiye ve dünyanın farklı yerlerindendi. Yetiştirdiği halifelerden bazıları gittikleri bölgelerde tarikat intişarıyla birlikte kendi

[114] Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî, **Müceddid Risâlesi, Vasiyetler ve Nasihatler** (Trc: Mehmed Bursalı), Vuslat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 39-41.

mesleklerini de sürdürmüşlerdir. Mesela Gümüşhânevî'nin ilk halifesi Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi[115] (1329/1911) Sakarya'nın Geyve ilçesinde medrese ve tekke kurarak uzun süre hizmette bulunmuş, Düzceli Hasan Efendi[116] Düzce'de yaptırdığı medrese ve tekkede ömrünün sonuna kadar tedris ve irşad çalışmalarıyla meşgul olmuş, Çırpılarlı Ali Efendi memleketine şeyhinin izni ile gidip köyünde yirmi dört odalı bir medrese ve tekke kurmuş, burada talebe okutmuş, Birinci Dünya Savaşı esnasında Çanakkale bölgesinde milis kuvvetleri teşkil ederek düşmanla savaşmış ve Cumhuriyet döneminde de Bayramiç müftülüğü yapmış, Afyonlu Mehmed Efendi medrese tahsilini tamamladıktan sonra hem tedris hem de irşad faaliyetlerini sürdürmek için memleketine giderek burada Yeni Cami bitişiğinde kurduğu medrese ve kütüphanesinde tedris ve irşad faaliyetlerinde bulunmuş, Rizeli Osman Niyazi Efendi medrese tahsilini tamamladıktan ve hilâfet aldıktan sonra memleketi Rize'nin Güneyce köyüne giderek köyünde kurduğu cami/medrese/tekkede tedris ve irşad faaliyetlerini Vefâtına kadar sürdürmüş, Ünyeli Yusuf Bahri Efendi medrese tahsilini tamamladıktan ve hilâfetnâme aldıktan sonra memleketi Ünye'ye giderek kurduğu iki adet medrese/tekkede tedris ve irşad faaliyetlerini ömrünün sonuna kadar devam ettirmiştir.[117] Ankaralı Ahmed Hilmi

[115] Halvet listelerinde Hasan Hilmi Efendi'nin 1293/1876 ve 1307/1890 yıllarında halvete girdiği tespit edilmiştir. Listede kendisi için "hoca" ifadesi kullanılmaktadır. (AZG/5/174; AZG/5/184)

[116] Düzceli Hasan Efendi'nin 1303/1886 (AZG/5/187),1305/1888 (AZG/5/193), 1306/1889 (AZG/4/150), 1308/1891 (AZG/5/176) yıllarının halvet listelerinde adı bulunmaktadır. Tarihi belirsiz iki halvet listesinde de adı geçmektedir. (AZG/5/157;192)

[117] Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmut Tokaç, "Gümüşhânevî'nin Ünye Halifesi Hacı Yusuf Bahri Efendi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu**, s. 432-438.

Efendi[118] hilâfet aldıktan sonra İzmit'te müderrisliği esnasında Salı ve Cuma günleri yatsı namazından sonra hatm-i hâcegân yaptırmıştır.[119]

3.1. Kendisinden Sonra Postnişîn Olan Halifeleri

3.1.1. Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi

Hasan Hilmi Efendi 1240/1824 senesinde Kastamonu'nun Azdavay Kasabası'nda doğmuştur. İlk tahsiline Kastamonu'da başlamış, dönemin âlimlerinden kıraat, sarf ve nahiv dersleri almıştır. On sekiz yaşlarında ilim için İstanbul'a, Mahmud Paşa Medresesi'ne gelmiş, burada Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî ile tanışmıştır. Gümüşhânevî'nin yerine vekil tayin ettiği ve henüz hayatta iken irşâd izni verdiği tek halifesidir. Kendisi Fatma Sultan Camii'ni ihyâ etmiş, buranın müezzinliğini üstlenmiştir. Gümüşhânevî'nin işaretiyle Abdülfettah el-Akrî'ye mürid olan Hasan Hilmi Efendi, şeyhinin Vefâtıyla Gümüşhânevî'ye intisab etmiştir. Hasan Hilmi Efendi (1293/1876) ve (1307/1890) yıllarında halvete girmiş, halvet listelerinde kendisinden hoca ve halife olarak bahsedilmiştir.[120]Şeyhinden hadis icâzeti almış, halvetinden sonra hilâfet tâcını giymiştir. Gümüşhânevî'nin ilk haccına eşlik etmiş, ikinci haccında ise dergâhta ona vekâlet etmiştir. Gümüşhânevî İstanbul'a dönünce Hasan Hilmi Efendi'yi irşad faaliyetleri için Geyve'ye göndermiştir. Rahatsızlanınca halifesini İstanbul'a çağırmış, tekkeyi ona bıraktığını açıkça ifade etmiştir. Şeyhinin Vefâtından sonra dergâhta on sekiz yıl irşad faaliyetinde bulunmuş, bu süre zarfında *Râmûzü'l-ehâdîs*'i senede iki defa hatmetmiştir. Muhammed Zâhid el-Kevserî (ö. 1879-1952) Kâtip Mustafa Fevzi Efendi

---

[118] Ayrıntılı bilgi için, bkz. Necmettin Azak, "Gümüşhânevî'nin Halifelerinden Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi ve "Muhibbu'l-Fıkh li Hıfzı'd-Dîn" Adlı Eseri", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu**, s. 396-406.

[119] Gümüşhânevî'nin halifeleri ile ilgili ayrıca bkz. İbrahim Maraş, "İdil- Ural Bölgesinin Cedidci Dinî Lideri Zeynullah Resûlî'nin Hayatı ve Görüşleri", **Dinî Araştırmalar Dergisi**, C. I., S. 1, Mayıs 1998; Hamid Algar, "Volga-Ural Bölgesinin Son Büyük Nakşibendî Şeyhi: Şeyh Zeynullah Resulev", (çev. Ethem Cebecioğlu), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1997, C. XXXVII, sy. 37.

[120] M. Es'ad Coşan Araştırma Merkezi Arşivi AZG/5/174,184.

(ö. 1342/1924), Geyve'li Yusuf Bahri gibi isimlerin de yer aldığı elli altı halife yetiştirmiştir. Son zamanlarında hizmetine devam edemeyecek duruma gelince yerini İsmail Necati Efendi'ye (ö. 1840-1920) bırakmış, 1911'in Şubat ayında da Vefât etmiştir.[121]

3.1.2. Safranbolulu İsmail Necati Efendi

İsmail Necâti Efendi 1258/1842 senesinde Safranbolu'nun Oğulveren köyünde dünyaya gelmiştir. Tahsiline Müftü Mehmed Hilmi Efendi'den ders almakla başlamış, 1285/1868 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Bâyezîd Medresesi müderris ve dersiâmlarından olan Ahıskalı İbrâhim Hulûsi Efendi'nin derslerini sekiz sene takip etmiştir. 1293/1876'da icâzet almış hemen ardından ruus imtihanlarını geçip Bâyezîd Medresesi'nde ders vermeye başlamıştır. Elli beş yaşından itibaren on bir sene boyunca huzur dersi muhâtaplığı görevinde bulunmuş, iki sene de huzur dersi hocalığı görevini îfâ etmiştir. Henüz talebelik yıllarında Gümüşhânevî dergâhı ile münasebetleri başlayan İsmail Necati Efendi'nin mürşidi tarafından 1291/1874, 1297/1880, 1300/1883, 1301/1884[122] yıllarında halvete alınmıştır. 1301/1884 yılında girdiği halvetin mülâhazât kısmında o hizmet amacıyla bir süre Köstence ve İstanbul'da bulunmak, daha sonra ilim tahsil etmek istediğini ifade etmiştir.[123] Zâhirî ve bâtınî ilimlerde ilerleme kaydetmiş olan Safranbolulu İsmail Necâti Efendi Gümüşhânevî'nin ikinci büyük halifesi olmuştur.[124] Dokuz yıl boyunca postnişinliğe devam eden İsmail Necati Efendi Gümüşhânevî'nin *Râmûzü'l-ehâdîs* okutma geleneğini devam ettirmiş, kitap basımı, yayılması ve dağıtımı konusunda aktif rol oynamıştır. 6 Şubat 1336/1920 tarihinde Vefât eden İsmail Necati Efendi'nin yerine irşad makamına Ömer Ziyâeddîn-i Dağıstânî geçmiştir.

---

[121] Hülya Yılmaz, **Dünden Bugüne Gümüşhânevî Mektebi**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1997, s. 83-89.

[122] AZG/4/120; AZG/5/172/184/187.

[123] AZG/5/172.

[124] Adem Ersoy, "Gümüşhânevî'nin Halifelerinden Safranbolulu İsmail Necati Efendi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu**, s. 424-429.

3.1.3. Dağıstanlı Ömer Ziyâeddin Efendi

Ömer Ziyâeddîn Efendi 1266/1849 senesinde Dağıstan'da doğmuştur.[125] Şeyh Şamil ile Ruslar arasında devam eden savaşa Şeyh Şamil'in oğlu Gazi Mehmed Paşa önderliğinde bilfiil katılan Ömer Ziyâeddîn Efendi yıllarca savaşın içinde bulunmuştur. Savaştan sonra Dağıstanlılar'ın Osmanlı Devleti'ne göç etmesiyle Ömer Ziyâeddîn Efendi de İstanbul'a gelmiştir. Gümüşhânevî Hazretleri, Dağıstânî'nin kendisine intisabından sonra "Ziyâeddîn" adını kendisine bizzat vermiştir. Dağıstânî bir ara başka bir tarikate geçmeyi düşünmüşse de bunun uygun bir düşünce olmadığını şeyhinin mânevî uyarısıyla anlamış, bulunduğu yeri değerlendirerek kısa zamanda hilâfete nâil olmuştur. Ömer Ziyâeddîn Efendi 1290/1873, 1293/1876, 1297/1880, 1298/1881 ve 1301/1884[126] yıllarında beş defa halvete alınmıştır. O 1293/1876 yılında yaptığı halvetten sonra Edirne'ye gitmek istediğini beyân etmiştir.[127] İcazetini aldıktan sonra Edirne'ye gitmiş (1878), İkinci Ordu Alay Müftülüğü'nde on dört sene çalışmıştır. Buradan sonra sekiz yıl Malkara kadılığı yapmış, bir ara Kudüs mevleviyetine tayin edilmiştir. Ömer Ziyâeddîn Efendi, İsmâil Necâti Efendi'nin Vefâtı üzerine (1919) postnişîn olmuştur. O da diğer halifeler gibi *Râmûzü'l-ehâdîs*'i okutmuştur. Kendisinin Türkçe, Arapça ve Lezgi[128]dillerinde birçok eseri bulunmaktadır.

3.1.4. Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi

[125] Ayrıntılı okuma için bkz. Hülya Yılmaz, **Dünden Bugüne Gümüşhânevî Mektebi**, s. 97-108; Kadir Gürler, "Gümüşhânevî Dergâhından Osmanlı-Türk Modernleşmesine Bir Destek: Ömer Ziyâeddîn Dağıstânî", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî Sempozyumu**, s.785-795

[126] AZG/1/191; 5/172,184,187.

[127] AZG/5/184.

[128] Dağıstan'ın güneyi Azerbeycan'ın kuzeyinde yaşayan Kafkas halkının konuştukları dildir.

Mustafa Feyzi Efendi 1267/1851 yılında Tekirdağ'ın Yukarı Kılıçlar Köyü'nde doğmuştur.[129] İlim öğrenmeye doğduğu ilde başlayan Mustafa Feyzi Efendi on sekiz yaşlarındayken İstanbul'a gelmiş (1869), ağabeyi Tekirdağ'lı Mehmed Tâhir Efendi'nin ders halkasına katılmıştır. Feyzi mahlası ile tanınan Mustafa Feyzi Efendi otuz iki yaşlarında iken (1882) dersini tamamlamış, ulûm-ı âliyyeden icâzetnâme almış, bir yıl sonra ise Bâyezîd Camii'nde ders vermeye başlamıştır. 1887'den 1907 yıllarına kadar farklı medreselerde müderrislik görevini îfâ etmiş, 1910-1919 yılları arasında Huzur dersleri muhataplığında bulunmuştur. Mustafa Feyzi Efendi Gümüşhânevî'ye intisab etmiş, Ömer Ziyâeddîn Efendi'nin Vefâtıyla birlikte (1920) dergâhın postnişîni olmuş, 1925'te tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar bu görevde bulunmuştur. O 1297/1880, 1301/1884, 1302/1885 ve 1304/1887 yıllarında halvete alınmıştır.[130] 1301/1884 senesinde girdiği halvetin mülâhazasında şu ifadeler bulunmaktadır: "..Tekfurdağı'na, sümme İstanbul, sümme ta'lîm ve neşr. Çıkmak niyetim yoktur." Mustafa Feyzi Efendi Gümüşhânevî dergâhında beş sene postnişîn olarak görev yapmış, Serezli Hasib Efendi, Kazan'lı Abdülaziz Bekkine Efendi ve Bursa'lı Mehmed Zâhid Efendi'ye hilâfet vermiştir. Halifesi Mehmed Zâhid Kotku tarafından ömründe yirmi dört defa halvete girdiği ifade edilen Mustafa Feyzi Efendi 1345/1926 yılında Vefât etmiştir.[131]

3.2. Diğer Halifeleri

Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'den sonra sırasıyla postnişîn olan halifeler dışında onun yüzden fazla halifesinin olduğu bilinmektedir. Bu halifeler, tekkenin halifelerinin listelendiği ve "şurût-ı saîd"[132] ismiyle başlıklandırılan belge başta olmak üzere elimizdeki diğer halvet listelerinde ve tekkede yıllarca kâtiplik görevinde bulunmuş

[129] Ayrıntılı okuma için bkz. Hülya Yılmaz, **Dünden Bugüne Gümüşhânevî Mektebi**, s. 109-116; Ahmet Turan Arslan, "Gümüşhânevî'nin Halifelerinden Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyum Bildirileri**, s. 360-372.

[130] AZG/5/172,185,187,191.

[131] Arslan, "Gümüşhânevî'nin Halifelerinden Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi", s. 361.

[132] Kelime anlamı olarak "Mutlu kimsenin şartları" manasına gelen "şurût-u saîd" kullanımının keyfiyetine dair detaylı bir bilgiye rastlanmamaktadır.

olan Mustafa Fevzi Efendi'nin *Hediyyetü'l-Hâlidîn* isimli eserinde kayıt altına alınmıştır.[133] Çalışmada kullanılan halvet listesi kayıtlarına göre halifeleri ve onların halvet listelerindeki durumlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Şeyh Tâhir Efendi: 1290/1873, 1298/1881 yıllarında halvete girmiştir.[134]

Trabzonlu Mustafa Efendi: 1305/1888[135] ve 1306/1889[136]yıllarında halvete girmiştir.

Bosnalı Mahmud Efendi: 1300/1883 yılında halvete girmiştir.[137]

Pazarcıklı Hasan Efendi: 1291/1874 yılında halvete girmiştir. Mülâhazasında gitmek istediği yerleri şöyle ifade etmiştir: "Arnavutluk, Lefçe tarafına, ba'dehû Cum'a kasabasına.[138]

Raşid Muhammed Efendi: 1301/1884,[139] 1304/1887[140] ve 1306/1889[141] yıllarında halvete girmiştir.

Filibeli Ahmed Efendi: 1301/1884 yılının halvet listesinde adı bulunmaktadır.[142]

Oflu Hoca Osman Efendi: 1308/1891 yılında halvete girmiştir.[143]

---

[133] Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 89-92.

[134] AZG/5/184, 187.

[135] AZG/5/193.

[136] AZG/4/150.

[137] AZG/5/183.

[138] AZG/4/120.

[139] AZG/5/172.

[140] AZG/5/185.

[141] AZG/4/150.

[142] AZG/5/172.

[143] AZG/5/176.

Pirlepeli Ali Efendi: Tarihi belli olmayan halvet listesinde adı bulunmukatadır.[144]

Rizeli Hüseyin Efendi: 1297/1880 yılında halvete dahil olmuştur.[145] Ayrıca tarihi belirsiz olan halvet listesinde de adı bulunmaktadır.[146]

Kırımlı Müctebâ Efendi: 1298/1881 yılında halvete alınmıştır.[147]

Oflu Hoca Ahmed Efendi: 1293/1876 senesinde halvete girmiştir.[148]

İslimyeli Şâkir Muhammed Efendi: 1291/1874 yılında halvete dahil olmuştur.[149]

Ispartalı Feyzullah bin Mehmed Efendi: 1290/1873 yılının halvet listesinde adı bulunmaktadır.[150]

Ali Râsih Efendi: 1286/1869 yılında halvete girmiştir.[151]

Zeynullah Efendi: 1286/1869 senesinde halvete dahil olmuştur.[152]

[144] AZG/5/194.

[145] AZG/5/191.

[146] AZG/5/194.

[147] AZG/5/184.

[148] AZG/5/184.

[149] AZG/4/120.

[150] AZG/5/187.

[151] AZG/5/187.

[152] AZG/5/187.

Kırım'lı Hacı İsmail Efendi: 1291/1874,[153] 1300/1883,[154] 1301/1884,[155] 1305/1888[156] ve 1306/1889[157] yıllarında halvete girmiştir.

Âbid Efendi: 1289/1872 yılında halvete alınmıştır.[158]

Hemşinli Ahmed Efendi: 1289/1872[159] ve 1291/1874[160] senelerinde halvete girmiştir. 1291/1874 tarihli mülâhazatında Pazarcık'a gitmek istediğini ifade etmiştir.

Eğinli Şâkir Efendi: 1289/1872 ve 1291/1874[161] tarihinde halvete girmiştir.[162]

Oflu Câfer Efendi: 1286/1869,[163] 1297/1880[164] ve 1301/1884[165] tarihlerinin halvet listelerinde adı bulunmaktadır.

Tâhir Efendi: 1301/1884 yılında halvete girmiştir.[166]

Hoca Rahim Efendi: 1290/1873 yılında halvete alınmıştır.[167]

Hemşinli Mahmud Efendi: 1297/1880 senesinde halvete dahil olmuştur.[168]

---

153 AZG/4/120.

154 AZG/5/184.

155 AZG/5/172.

156 AZG/5/193.

157 AZG/4/150.

158 AZG/5/187.

159 AZG/5/187.

160 AZG/4/120.

161 AZG/4/120.

162 AZG/5/187.

163 AZG/5/187.

164 AZG/5/191.

165 AZG/5/172.

166 AZG/5/172.

167 AZG/5/187.

168 AZG/5/191.

Hoca Eşref Efendi: 1290/1873 yılında halvete alınmıştır.[169]

Eğinli Süleyman Efendi: 1298/1881 senesinde halvete girmiştir.[170] Ayrıca tarihi olmayan halvetnişînler listesinde de adı bulunmaktadır.[171]

Seyfeddîn Efendi: 1286/1869,[172] 1297/1880[173] ve 1304/1887[174] senelerinde halvete dahil olanların listesinde adı geçmektedir.

Sürmeneli Ahmed Kibârî Efendi: 1303/1886[175] ve 1297/1880[176] yıllarında halvete alınmıştır. Ayrıca tarihi belli olmayan halvet listelerinden birinde adı geçmektedir.[177]

Sürmene'li Hacı Şaban Efendi: 1303/1886,[178] 1297/1880,[179] 1300/1883[180] ve 1308/1891[181] yıllarında halvete girmiştir. Ayrıca tarihi belli olmayan halvet listesinde adı geçmektedir.[182]

[169] AZG/5/187.

[170] AZG/5/184.

[171] AZG/5/194.

[172] AZG/5/187.

[173] AZG/5/191.

[174] AZG/5/185.

[175] AZG/5/187.

[176] AZG/5/191.

[177] AZG/5/157.

[178] AZG/5/187.

[179] AZG/5/191.

[180] AZG/5/183.

[181] AZG/5/176.

[182] AZG/5/157;194.

Rizeli Ali Efendi: 1303/1886,[183]1297/1880[184] ve 1305/1888[185] yıllarında halvete girmiştir. Tarihi belli olmayan bir halvet listesinde de adı bulunmaktadır.[186]

Düzceli Hasan Efendi: Hoca ve Çerkes. 1303/1886,[187] 1305/1888,[188] 1306/1889,[189] 1308/1891[190] yıllarının halvet listelerinde adı bulunmaktadır. Tarihi belirsiz iki halvet listesinde de adı geçmektedir.[191]

Mercânlı İsmail Efendi: 1304/1887 senesinde halvete girmiştir.[192]

Tâlib Efendi: 1306/1889[193] ve 1307/1890[194] yıllarının halvet listelerinde adı bulunmaktadır. Tarihi belli olmayan bir halvet listesinde de adı geçmektedir.[195]

Trabzonlu Süleyman Efendi: Hacı ve hâfız. 1307/1890 senesinde halvete alınmıştır.[196]

Nallıhanlı Hasan Efendi: 1308/1891[197] yılında halvete dahil olmuştur. Ayrıca tarihi belirsiz bir halvet listesinde adı geçmektedir.[198]

---

[183] AZG/5/187.

[184] AZG/5/191.

[185] AZG/5/193.

[186] AZG/5/157.

[187] AZG/5/187.

[188] AZG/5/193.

[189] AZG/4/150.

[190] AZG/5/176.

[191] AZG/5/157;192.

[192] AZG/5/185.

[193] AZG/4/150.

[194] AZG/5/174.

[195] AZG/5/192.

[196] AZG/5/174.

[197] AZG/5/176.

[198] AZG/5/192.

Tarsuslu Hamza Efendi: 1307/1890 senesinde halvete gitmiştir.[199]

Buharalı Yusuf Muhammed Efendi: 1307/1890 senesinde halvete alınmıştır.[200]

Ahmed Mekârim Hoca Efendi: 1308/1891 yılında halvete dahil olmuştur.[201]

Tavaslı Hacı Mustafa Efendi: 1308/1891 yılının halvet listesinde adı geçmektedir.[202]

Harputlu Hoca Mustafa Efendi: 1305/1888 senesinde halvete girmiştir.[203]Tarihi belirsiz bir halvet listesinde de adı bulunmaktadır.[204]

Kazanlı Gâzi Muhammed Efendi: 1308/1891 senesinde halvete dahil olmuştr.[205]

Gümüşhâneli Mustafa Efendi: 1308/1891 yılında halvete girmiştir.[206]

4. ZİYÂİYYE'NİN İNTİŞÂRI

4.1. Ziyâiyye Kavramının Ortaya Çıkışı

Nakşibendiyye yolu, Hâlidiyye kolu, Ziyâiyye şubesi, pîrin adına nisbetle "Ziyâiyye" olarak isimlendirilmiş ve bu şekilde yaygınlık kazanmıştır. "Ziyâiyye" kullanımına Gümüşhânevî dergâhının kâtipliği görevini yapmış halife Mustafa Fevzi Efendi'nin eserlerinde rastlanmaktadır. Mustafa Fevzi Efendi *Mir'âtü'ş-şühûd*, *İsbâtü'l-mesâlik*, *Rehber-i Zâkir*, *Mîzânü'l-irfân* isimlerinde dört kitap telif etmiş, bunlara genel

[199] AZG/5/174.

[200] AZG/5/174.

[201] AZG/5/176.

[202] AZG/5/176.

[203] AZG/5/193.

[204] AZG/5/192.

[205] AZG/5/176.

[206] AZG/5/176.

olarak "*Kitâb-ı Ziyâiyye*" adını vermiştir. "Ziyâiyye" ifadesini de beyitlerinde sık sık kullanmıştır. Ziyâiyye ifadesi onun beyitlerinde şöyle geçer:

"*Var Ziyâiyye tarîki ey mürîd*

Her birinde var ahî feyz-i mezîd."[207]

"*Nakşibendî Hâlidî'dir bu tarîk*

Hem Ziyâî şu'besîdir ey refîk."[208]

"*Hem Ziyâiyye usûlü nicedir*

İnce dinle çünkü sözler incedir."[209]

"Ben Ziyâî bendesiyim şüphesiz

Hâlidî-i Nakşbendî'yim azîz.

Pîr-i Feyyâzdır hümâ-yı ma'nevî

Şeyh Ziyâüddîn-i Gümüşhânevî."[210]

"*Ziyâiyye tarîkinde bugün meydân-ı irşâda*

Mükemmel vâris-i pâk-i uluvv-i enbiyâ geldi."[211]

---

[207] Mustafa Fevzi bin Nu'man, **Rehber-i Zâkir**, (haz. Fatih Yıldız), Ensar Yayıncılık, Ağustos 2012, 286 s.

[208] Mustafa Fevzi, **Rehber-i Zâkir**, s. 340.

[209] Mustafa Fevzi Efendi, **Mîzânü'l-irfân**, (Haz.Fatih Yıldız), Ensar Yayıncılık, Ağustos 2012, s. 63.

[210] Mustafa Fevzi Efendi, **Mîzânü'l-irfân,** s. 26.

[211] Mustafa Fevzi Efendi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn fî Menâkıbı Kutbü'l-ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâüddîn bin Mustafa el-Gümüşhânevî**, (Haz. Fatih Yıldız), Ensar Yayıncılık, Ağustos 2012, s.89.

"*Ziyâüddîn tarîk-i Hâlidî'yi eyledi tecdîd*

Ziyâiyye tarîki Bülbülistân-ı Muhammed'dir."[212]

Son beyitten anlaşıldığı üzere Gümüşhânevî Hâlidiyye temelli yeni bir usûl ictihâdında bulunmuştur. Bu usûl Nakşîliğin tarikatte sıklıkla uygulamadığı şart haline getirmediği ve halvettir.

Ziyâiyye ifadesi Gümüşhânevî dergâhı üçüncü postnişini Ömer Ziyâeddîn Efendi'nin ifadelerinde de geçer. O, yazdığı belgenin sonunda "*Hâdimü'l-fukarâ en-Nakşibendiyye ez-Ziyâiyye, Ömer Ziyâüddîn*" ifadesini kullanmıştır.[213]

Gümüşhânevî'den sonra dergâhın ilk postnişini olarak görevde bulunan Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi'nin oğlu ve Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin dervişi Muhammed Zâhidü'l-Kevserî[214] (ö. 1952) "*İrğâmu'l-mürîd*" adlı risâlesinde "Ziyâiyye" ifadesini kullanmıştır.[215]

Günümüz Nakşibenîlik tarihi uzmanlarından Butrus Ebu Manneh Gümüşhânevî ve tekkesinden bahsettiği makalesinde, "Ziyâiyye" ifadesine hem makale başlığında hem içerikte yer vermiştir.[216]

4.2.Ziyâiyye Yolunun İntişârı

[212] Mustafa Fevzi Efendi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn**, s. 151.

[213] Belgenin aslı için bkz. M. Es'ad Coşan Arşivi, AZG 1/4.

[214] Yusuf Şevki Yavuz, "Zâhid Kevserî", **DİA**, yıl: 2013, C: 44, s. 77-80.

[215] Muhammed Zâhid, **İrğâmu'l-mürîd,** Dârülhilâfetilaliyye: Bekir Efendi Matbaası, 1328. 114 s. Diğer baskı için bkz. Muhammed Zâhid el-Kevserî, **İrğâmu'l-mürîd fî-şerhi'n-nazmi'l-atîd li-tevessüli'l-mürîd bi-ricâli't-tarîkati'n-Nakşibendiyyeti'l-Hâlidiyyeti'd-Dıyâiyyeti kaddesallahu esrârahumu'l-aliyye me'a zikri terâcimi'sâdâti damnu şerhi tilke'l-ebyât**, el-Mektebetü'l-ezheriyye li't-türâs, Kâhire 1421/2000, 94 s.

[216] *İlim ve Sanat Dergisi,* sayı 37, Kasım 1987, Butrus Abu Mannah Ahmed Z. El-Gümüşhanevî ve Hâlidî-Ziyâî Tekkesi, s. 4.

Ahmed Ziyâeddîn Efendi İslâm dünyasında tartışma konusu olan meseleler hakkında taraf tutucu açıklamalar ve görüşlerden kaçınıp Müslümanları yeniden bir araya toplayacak, birlikte hareket etmelerini sağlayacak olan sünneti ön plana çıkarmıştı. Bu nedende derslerinde hadis eksenli bir eğitimi şiar edinmiş, halifelerine de bu misyonu kazandırmıştı. Bu anlayışla Ahmed Ziyâeddîn Efendi ve ardından gelen dört halifesi Anadolu ve dışındaki beldelerde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Gümüşhânevî'nin Mekke, Medine, Mısır, Kâhire, Tanta ve Of gib çeşitli memleketlerde *Râmûzü'l-ehâdîs* okutup icâzet verdiğine değinilmişti. Ayrıca Gümüşhânevî satın aldığı matbaada basılan kitapların bir kısmını ilim erbabina dağıtmış, kütüphane ve kitap merkezleri kurmuş, Müslümanların ilmî ve mânevî ihyâsı için İslâm dünyasının her tarafına basılan kitaplardan göndermiştir. Bu kitaplar kendisinin kaleme aldığı *Râmûzü'l-ehâdîs* ve *Câmiu'l-usûl* başta olmak üzere fıkhî ve itikâdî kitaplarını da içermektedir. Kitap gönderilen bazı beldeler şunlardır: Hicâz, Mısır, Yemen, Kazan, Buhara, Hindistan, Silistre, Bosna, Yanya, Yenişehir, Selânik, İzmir, Trabzon, Erzurum, Erzincan, Amasya.[217]

Gümüşhânevî'den sonra postnişînliği üstlenen dört halifenin sonuncusu Mustafa Feyzi Efendi (ö.1345/1926) dönemi tekkelerin kapatılmasıyla aynı zamana denk gelmiştir. Mustafa Feyzi Efendi'den sonra dergâh içinde bir faaliyet yürütülmese de Ziyâiyye yolu Serezli Hasib Efendi (ö. 1368/1949), Abdülaziz Bekkine (ö.1371/1952), Mehmed Zahid Kotku (ö. 1401/1980) aracılığıyla irşad faaliyetlerini bir şekilde sürdürmüştür.

Serezli Hasib Efendi ve Abdülaziz Bekkine tarikatın temel eğitim metodu kabul edilen hadis eksenli tedrisi devam ettirmişler, *Râmûz* okumaları yanında belirli aralıklarla hatm-i hâce düzenlemişler, ders ve sohbet halkaları oluşturmuşlardır.

[217] Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Es'ad Coşan Arşivi, AZG/3/26. Kaydedilmiş bu belgeler gönderilen kitapların ne zaman, nerelere gönderildiği bilgisinin yanında hangi kitapların ve kaçar tane gönderildikleri hakkında bilgiler vermektedir.

Bekkine'den sonra Gümüşhânevî yolunun temsilciliğini Mehmed Zâhid Kotku üstlenmiştir. Ahmed Ziyâeddîn Efendi ile başlayan hadis okuma ve okutma geleneğini o da sürdürmüş, temel eğitim metodu olarak sohbeti benimsemiştir.[218] Pazar günleri ikindi ile akşam namazları arasında İskender Paşa Camii'nde *Râmûz* sohbetleri yapmıştır.[219] Hizmeti önemseyen Mehmed Zâhid Efendi ülkenin maddî ve mânevî kalkınması için çeşitli vakıfların kurulmasına önayak olmuştur.[220] Ayrıca onun *Tasavvufî Ahlâk, Cennet Yolları* ve *Nefsin Terbiyesi, Ehl-i Sünnet Akâidi, Haklar ve Vazifeler* gibi farklı alanlarda telifleri bulunmaktadır.[221]

4.3.Anadolu'da Ziyâiyye

Gümüşhânevî'nin ilk halifesi Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi Ziyâiyye'nin bir temsilcisi olarak Geyve'de medrese ve tekke kurmuş, burada uzun süre hizmette bulunmuştur. Aynı şekilde halifelerinden Düzceli Hasan Efendi Düzce'de, Çırpılarlı Ali Efendi Çanakkale'nin Bayramiç ilçesi Çırpılar köyünde, Afyonlu Mehmed Efendi Afyon'da, Rizeli Osman Niyazi Efendi Rize'nin Güneyce köyünde, Ünyeli Yusuf Bahri

[218] Hülya Yılmaz, **Gümüşhânevî Mektebi**, s. 149.

[219] Hülya Yılmaz, **Gümüşhânevî Mektebi**, s.149. Ayrıca bkz. M. Es'ad Coşan, **Mehmed Zahid Kotku**, Server İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 12.

[220] Necdet Yılmaz, "Mehmed Zahid Kotku", **Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi- Gönül Sultanları Buluşması**, (Ed. Ejder Okumuş), 26-28 Mayıs 2014, Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yayınları, Eskişehir 2014, s. 177.

[221] Necdet Yılmaz, "Mehmed Zahid Kotku", s. 178.

Efendi Ünye'de, Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi[222] İzmit'te, Çankırılı Hüseyin Efendi[223] Kastamonu'da tekke, medrese veya cami inşâ etmişler, buralarda bizzat irşadda bulunmuşlar, tarikatın intişârı için gayret göstermişlerdir.[224]

Halifelerinden Oflu Yusuf Şevki Efendi[225] Of'un Uğurlu Kasabası'nda irşad hizmeti verirken kendisine intisap edenlerin listesini tutmuştur. Bu listede Medine, Kahire, İskenderiye, Tanta, Edirne, İzmir, Samsun, Trabzon, Şumnu, Selânik, Rumeli gibi farklı belde ve bölgelerden intisapların gerçekleştiği görülmektedir.[226]

[222] Ahmed Hilmi Efendi şu yıllarda halvete girmiştir: 1297/1880 (AZG 5/191); 1298/1881 (AZG/5/184) Bu yıldaki mülâhazasında Sinekli Medresesi'nde talebe olduğunu ifade etmiştir; 1300/1883 (AZG/5/183) Bu senenin mülâhazasında gitmek istediği yerin Selânik olduğunu beyan etmiştir; 1301/1884 (AZG/5/172) Bu yılın mülâhazasında Ahmed Hilmi Efendi'nin şu ifadelerine rastlanmaktadır: "*Değirmendere'ye, sümme İstanbul, sümme memleket, sümme ders ve mutâla'a, mukaddem verilen cevâb ile iktifâ ederim*." ; 1302/1885 (AZG/5/187); 1305/1888 (AZG/5/193); 1306/1889 (AZG/4/150).

[223] Çankırılı Hüseyin Efendi şu yıllarda halvete girmiştir: 1291/1874. Bu yılın mülâhazasında halvetten sonra Kartal ve civârında dolaşmayı, sonra tekrar halvete girmek istediğini ifade etmiştir. (AZG/4/120); 1293/1876. Bu senenin halvetinden sonra Mekke'ye gitmek istediğini beyan etmiştir. (AZG/5/184). Ayrıca tarihi belli olmayan halvet listelerinden birinde adı bulunmaktadır. (AZG/5/190)

[224] Necdet Yılmaz, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Anadolu'daki Halifeleri ve Çankırılı Hüseyin Efendi", **Çankırı'nın Mânevî Mimarları Sempozyum Bildirileri**, (12-14 Mayıs 2017, Çankırı), (Ed. İbrahim Akyol, Abdusselam Arvas, Gürkan Dağbaşı, Fatih Güzel, Fatih Sona), Yenigün Basın Yayın Matbaacılık, Çankırı, 2017, s. 223-227.

[225] Halvet listesinden 1301/1884 yılında halvete girdiği görülmektedir. Mülâhazât kısmında şu ifadeleri yer almaktadır: "*Çıkmağa ruhsat buyurulursa ba'dehû istişâre ile ta'yîn edecek. Suâle cevâbdan âcizim. Halvette kalmak ve kalmamak kendileri bilir, rızâsını isterim*." (AZG/5/172)

[226] M. Es'ad Coşan Arşivi, Yusuf Şevki Efendi Evrakı, (YŞE), nr. 536.

Yine halifelerinden Ünyeli Yusuf Bahri Efendi[227] halvetini tamamlayıp hilafetini aldıktan sonra memleketine gelip cami, tekke ve medrese inşa etmiş, burada halkın irşadıyla meşgul olmuştur.[228]

4.4. Anadolu Dışında Ziyâiyye

Ziyâiyye'nin öğretileri ve faaliyetleri Anadolu sınırlarını aşarak, seyr ü sülûk sırasında tarikatın temel gayesini ve kendi görevlerini kavramış halifeler vasıtasıyla Kazan, Komor Adaları, Mısır, Medine, Çin, Afrika gibi birçok beldeye intikâl etmiştir.

Halifelerinden Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi[229] (ö. 1339/1935) otuz yıl hizmet ettiği mürşidi Gümüşhânevî tarafından Çin'e irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere gönderilmiştir.[230]

[227] Halvet listesinden 1305/1888 yılında halvete girdiği anlaşılmaktadır. (AZG/5/193)

[228] Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Karayalman, **Ünyeli Taslızade Hacı Yusuf Bahri Efendi**, Dila Yayınları, İstanbul, 2011, s. 60-61.

[229] Mehmed Eşref Efendi 1290/1873 tarihinde halvete girmiştir. (AZG/5/187)

[230] Vassâf, Sefîne, II, 189-190.

Yine halifelerinden Zeynullah el-Kazânî[231] tarikat neşri görevi için Kazan ve Kafkasya bölgesine gönderilmiş, faaliyetleri, kurduğu medreseler ve zikir halkalarıyla şöhret bulmuştur.[232]

Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî ve Mısır'dan Şeyh Cûde aynı gece aynı rüyayı görüp Hz. Peygamber'den işaret almaları üzerine Kahire'de buluşmuşlar, Şeyh Cûde Gümüşhânevî'den kırk iki tarikatin usullerini almış, ikisi arasındaki râbıta böylelikle başlamıştır.[233] Gümüşhânevî'nin ömrünün bir kısmında Kahire'de bulunduğu, orada ders halkası oluşturup, bazı ünlü âlimlere tarikat icâzeti verdiği onun hayatı kısmında bahsedilmişti. Anlatılan bu buluşmanın bu Kahire seyahatinde olması muhtemeldir. Şeyh Cûde Gümüşhânevî'den icâzet aldıktan sonra burada tarikat faaliyetlerine başlamış, kendisinden sonra da potnişînler bu görevi sürdürmüşlerdir.[234]

---

[231] Halvet listesinde Şeyh Zeynullah Resulev'in 1286/1869 senesinde halvete girdiği görülmektedir. (AZG/5/187) Şeyh Zeynullah Gümüşhânevî'ye instisabı ve halvetinden sonra Volga-Ural bölgesine gelip burada Nakşî-Hâlidîliğin yayılmasına öncülük etmiştir. O Nakşîlik'ten farklı olarak cehrî zikir uygulamış ve uygulatmıştır. Bu uygulaması ve dönemin bazı sosyal ve siyasal karmaşasından Şeyh Zeynullah ithamlara maruz kalmıştır. Yine de itibarında bir zedelenme olmamış çalışmalarını sürdürebilmiştir. (Şeyh Zeynullah'ın etkisi ve izleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hamid Algar, "Volga-Ural Bölgesinin Son Büyük Nakşibendi Şeyhi: Şeyh Zeynullah Resulev", (Trc: Ethem Cebecioğlu), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1997, C: 37, s. 131-149.)

[232] Şeyh Zeynullah Resulev'in İdil-Ural bölgesinde Hâlidîlik'le ilgili çalışmalarının ayrıntıları için bkz. Alfina Sıbgatullina, "Kazan Tatarlarında Hâlidîlik ve Ahmed Ziyâeddin-i Gümüşhânevî Sevgisi", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu**, s. 204-207.

[233] Ahmed el-Bedevî Cûde el-Mehdî, "Mısır'da Nakşibendilik", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyum Bildirileri**, s. 483.

[234] Ayrıntılı bilgi için bkz. Cûde Muhammed Ebû Yezid el-Mehdî, **el-Nefahâtü'l-Cûdiyye fi-me'seri ve evrâdi li't-tarîkati'n-Nakşibendiyye ve Menâkıbı Mevlânâ eş-Şeyh Cûde İbrâhîm kaddesallâhu sırrahû ve husnü'l-hâtimeti fî-reddi'ş-şebhâti'l-âsime**, ed-Dâru'l-Cûdiyye, Kâhire 2005, Baskı II, s. 56. Cûde el-Mehdî, "Mısır'da Nakşibendilik", Uluslararası Gümüşhanevî Sempozyumu s. 482-485. "Gümüşhânevî Mısır'a geldiğinde İbrahim Cevdet ile

İKİNCİ BÖLÜM

BİR KAVRAM VE PRATİK OLARAK HALVET

1. ERKEN DÖNEM TASAVVUFUNDA HALVET UYGULAMASI

Halvet, "halâ" kelimesinde gelen bir isim olup kişinin kendisiyle veya başka biriyle baş başa kalması, beri olması, tenhâ olması, geçip gitmek, ölmek gibi anlamlara gelir.[235] Istılâhî olarak halvet ise hicrî ilk asırlarda uzlet ile aynı anlamda kullanılmıştır. Çünkü ilk dönemlerde henüz usûl ve âdâbı belirlenmiş bir halvet tarzı yoktu. Bu sebeple ilk dönemde yaşamış mutasavvıflar genelde halvet tabirini kullanıp uzletten veya onun faydalarından bahsetmiştir. Örneğin Muhâsibî (ö. 243/837) "*Kitâbu'l-Halve*" ismini verdiği eserinde genel manada uzletten bahsederken; İbn Ebî'd-Dünyâ (ö. 281/894) da "*el-Uzle*" isimli eserinin sonunda halvetin faydalarını zikretmiş fakat içerik olarak uzletin faydalarına değinmiştir.[236] Bunun sebebi de hiç şüphesiz "uzlet" ve "halvet"in yakın anlamlı ifadeler olmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda sözlük anlamını verdiğimiz "halvet" anlam bakımından "uzlet"e yakındır. Zira "uzlet" de bir nevi yalnız kalma, uzaklaşma, çekilme, ayrılma anlamlarına gelmektedir.[237] Her iki kavramın yani hem "uzlet" hem de "halvet" kavramlarının ıstılâhî manaları hemen hemen aynı anlama gelmektedir. Her iki kavram da tasavvuf literatüründe bir zâhidin veya sûfînin Allah'a daha fazla ve daha ihlaslı bir şekilde ibadet etmesi için dünyevî işlerden kendini

---

Şeyh Hâce Rahmetullah'a tarikat icâzeti vererek onları irşâdla görevlendirmiştir. Gümüşhânevî'nin İstanbul'a dönüşünden sonra bu iki Hâlidî halifesinin Mısır'da tarikatı neşrettikleri anlaşılmaktadır. Bu halifelerden özellikle İbrahim Cevdet (İbrâhim Cûde) ve hilâfet verdiği iki oğlu Seyyid İsâ ile Seyyid Uleyvâ, Hâlidîliği sadece Mısır değil, diğer bazı Arap ülkelerinde de yaymaya çabalamışlardır." (Kavak, **Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendi**, s. 336).

[235] Necdet Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 18.

[236] Muhâsibî ve İbn Ebi'd-Dünyâ'dan naklen bkz. Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 18-19.

[237] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 19.

soyutlayarak bütün varlığıyla Hakk'a yönelmesini" ifade eder.[238] Anlam itibariyle aynı gibi görünse de uygulanış açısından uzlet ve halvet arasında nüans vardır. Uzlet, zâhid veya sûfînin kendini halktan tamamen soyutlayıp münzevî bir hayat yaşama tarzıdır. Bu sebeple bazı dönemlerde uzlette olanlar inzivâya çekilmek için ya kabirleri ya barakaları ya da kimsenin olmadığı ıssız yerleri tercih etmişlerdir. Halvette ise halk içinde olmak da vardır. Bu da "zâhirde halk ile, bâtında Hakk ile olmak" şeklinde tabir edilmiştir.[239] Bazıları ise halvet ve uzletin arasını şöyle ayırmıştır: Halvet, toplumdan ve insanlardan uzak bir köşeye çekilmek iken; uzlet, neftsen, nefsin arzu ve isteklerinden, mâsivâ ile meşgul eden her şeyden kaçmak ve bunları terk etmektir.[240] Bu düşünceye göre halvette toplumdan maddi bir ayrılış, uzlette ise manevi bir ayrılış söz konusudur.

Halvet veya uzlete Kur'ân'dan delil getirmeye çalışanlar genelde "azele" fiili ve türevlerinin geçtiği ayetleri ele alırlar. Örneğin; "*Sizi ve Allah'tan başka taptıklarınızı terk ediyor ve Rabb'ime ibadet ediyorum. Rabbime ibadet etmekle de mutsuz olmayacağımı umuyorum.*"[241] Hz. İbrahim (as) bu sözü söyleyerek kavminden uzlet etmiş ve kendisine Allah tarafından temiz bir zürriyet verilmiştir. Başka bir ayette de Hz. Musa (as), "*Eğer bana inanmazsanız, hiç değilse yanımdan uzaklaşın.*"[242] diyerek küfürde ısrar eden Firavun ve avânesini terk edip İsrâiloğullarıyla birlikte Mısır'dan çıkmıştır. "*(İçlerinden biri şöyle dedi:) Mademki onlardan ve Allah'tan başkasına tapmakta olduklarından yüz çevirip ayrıldınız, o halde mağaraya çekilin ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve içinde bulunduğunuz durumda yararlanacağınız şeyler hazırlasın.*"[243] ayeti de iman eden gençlerin zalim idarecilerden kaçarak mağaraya sığındıklarını ifade etmektedir. Ancak uzlet veya halvet için delil getirilen bu ayetlere bazı mutasavvıflar karşı çıkmış, bu ayetlerin kâfirlerden uzaklaşmayı ifade ettiğini, dolayısıyla Müslüman

---

[238] Geniş bilgi için bkz.: Süleyman Uludağ, "Uzlet", **DİA**, 2012, XXXXII, s. 256-257; Uludağ, "Halvet", **DİA**, 1997, XV, s.386-387.

[239] Uludağ, "Halvet", s. 387.

[240] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s.20.

[241] el-Meryem 19/48.

[242] el-Duhân 44/21.

[243] el-Kehf 18/16.

bir toplumdan uzaklaşma anlamındaki halvet veya uzlete delil olamayacağını ifade etmiştir.[244]

Halvetin dini hayat açısından önemini vurgulamak için mutasavvıflar, Hz. Peygamber'in halvetten ve yalnızlıktan hoşlandığını, zaman zaman Hira mağarasına giderek inzivâya çekildiğini ifade ederler.[245] Ayrıca ıssız bir yerde Allah'ı zikredip bundan dolayı gözü yaşaran kimsenin ahirette imtiyâz sahibi olacağından bahsederler.[246] Bu da halvet veya uzletin sünnette de yeri olduğunu ve hadislerden deliller getirildiğinin göstergesidir. Hadislerde hem halk içinde olmayı hem de halktan soyutlanıp yalnız kalmayı tavsiye eden hadisler mevcuttur. Örneğin; "*İnsanların içine karışıp da onlardan gelecek sıkıntılara katlanan Müslüman, insanlara karışmayıp onlardan gelecek sıkıntılara sabretmek zorunda kalmayan Müslümandan daha hayırlıdır.*"[247], "*Cennetin ortasında oturmayı seven kişi cemaate yapışsın. Zira şeytan tek başına olanla beraberdir. İki kişiden ise daha uzaktır.*"[248], "*Cemaatten ayrılan kişi öldüğü zaman cahiliye ölümü üzeredir.*"[249] gibi hadisler toplum içinde, cemiyetle birlikte olmanın önemini vurgularken "*Ukbe bin Âmir Cühenî: "Yâ Râsûlallâh! Kurtuluş neyledir?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sav): "Diline sahip ol, evin sana geniş gelsin (evinde otur) ve günahına ağla" diye cevap vermiştir.*"[250], "*Hikmet on cüzdür. Dokuzu uzlet biri de susmak.*"[251], "*Bir adam: "Yâ Râsûlallâh! İnsanların hangisi daha faziletlidir?" diye sorunca, Hz. Peygamber: Canı ve malı ile Allah yolunda cihad eden kişidir", diye cevap verdiler. Adam: "Sonra kim?" diye sorunca, Hz. Peygamber (sav): "Vâdilerden birine uzlete*

[244] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 39.

[245] Buhârî, "Bed'ü'l-Vahy", 3; Müslim, "Îmân", 252.

[246] Buhârî, "Ezan", 36; Müslim, "Zekât", 91.

[247] Tirmîzî, "Kıyâme", 55; İbn Mâce, "Fiten", 53.

[248] Tirmîzî, "Fiten", 7.

[249] Müslim, "İmâret", 1848.

[250] Tirmîzî, "Zühd", 61.

[251] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 44.

çekilip Rabbine ibadet eden ve insanları kendi şerrinden emin kılan kimsedir" buyurdular."[252] gibi hadisler de uzletin önemini vurgulamakta ve uzleti teşvik etmektedir.

Sahabe ve Tâbiûn döneminde de halvet ve uzletin yeri önemlidir. Bu dönemde de halvet ve uzlete teşvik amaçlı sözler söylenmiş ve bunlar uygulanmıştır. Örneğin Hz. Ömer (r.a.)'in (ö. 23/644): "Uzletten nasibinizi alın."[253], Uzlet, kötülüğe bulaşmaktan kurtulmaktır."[254], "Allah'tan ve insanlardan sakının."[255] dediği rivayet edilmiştir. Ebû Zer el-Gıfârî (ö. 32/652) de "İyi arkadaş yalnızlıktan daha iyidir. Yalnızlık da kötü arkadaştan daha iyidir."[256] demiştir. Ebu'd-Derdâ (ö. 32/652) ise: "Kişinin evi ne güzel halvethânedir. Kulağını, gözünü, dini ve ırzını korur. Sokaklarda oturmayın. Çünkü bu, insanı boş şeylerle oyalar."[257], "İnsanları tecrübe edip iç yüzlerini öğrenen, onlardan uzaklaşır. İnsanlar dikensiz gül iken şimdi gülsüz diken oldular. Allah'tan korku ve insanlardan sakının. Çünkü onlar, bindikleri devenin sırtını yara eder, atı çökertir ve girdikleri kalbi harap ederler."[258] demiştir.

Tabiûndan da halvet ve uzleti tavsiye edip uygulayanlar çoktur. Örneğin meşhur Medine fakihi Saîd bin Müseyyeb'in (ö. 94/713) "Sana uzleti tavsiye ederim. Çünkü uzlet ibadettir."[259] dediği rivayet edilir. Başka bir rivayete göre Tâvus bin Keysân (ö. 106/724) hacdan dönüp evine girer ve bir sonraki hacca kadar evinden çıkmazdı. Sebebi sorulunca da: "İnsanların bozulması ve idarecilerin zulmü yüzünden evde oturuyorum."[260] demiştir.

Sonraki dönemlerde yaşayan mutasavvıflarda halvet ve uzlete önem vermiş ve bu konuda görüşler serd etmişlerdir. Abdurrezzak el-Kâşânî (ö. 736/1335), halvetin kökü

---

[252] Buhârî, "Rikâk", 34; Müslim, "İmâret", 1888; İbn Mâce, "Fiten", 13.

[253] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 47.

[254] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 45.

[255] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 45.

[256]Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 47.

[257] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 48.

[258] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 48.

[259]Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 51.

[260] Tosun, **İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 52.

olan “el-halve”yi “yalnızlık, Hak ile gizlice konuşmak” olarak tanımlar. Bu konuşmada da ne bir melek ne de bir insan vardır. Meşhur halvet ise bu mânâya ulaşmayı sağlayan bir sûrettir.[261] Seyyid Şerif Cürcânî’ye (ö. 1149/1736) göre ise halvet; melek ve insan cinsinden kimsenin muttali olmadığı bir şekilde sırrın Hak’la söyleşmesidir.[262] Genel olarak “ne bir meleğin ne de diğer herhangi bir kimsenin bulunmadığı bir halde ve yerde Hak ile sırren (mânen) konuşmak” diye tanımlanan halvet, terim olarak da hazerât-ı sofiyyenin halvethânede geçirdikleri kırk günü ifade eder[263] ve “zihinsel konsantrasyonu ve bazı özel zikirlerle riyâzetleri gerçekleştirmek üzere; şeyhin müridini, karanlık, dış dünyadan soyutlanmış bir yere, belirli bir süre için koyması[264] anlamına gelir. İsmen olmasa da yaşantı olarak Hz. Peygamber’in nübüvvetinden önce de sonra da uyguladığı bir ibadettir. Hz. Musa’nın Allah ile buluşmadan önce kırk gün ibadet etmesi, yine Allah’ın Hz. Adem’i yaratmak istediği zaman çamurunun yoğrulup mayalanması için kırk gün süre tayin ettiği rivâyetleri, Hz. Peygamber’in kırk gün Allah için ihlâsla amel edenin durumuyla ilgili söyledikleri kırk sayısının özel bir yeri olduğunu, bunun hikmetinin sadece ârifler tarafından bilinebileceği kaynaklarda ifade edilmiştir.[265] Hz. Peygamber’in belli aralıklarla Hirâ mağarasına çekilip tefekkürde bulunması, ıssız yerlerde Allah’ı zikretmenin fazileti ile ilgili hadisleri sufilerin halvet uygulamasının dayanaklarındandır. Halvet, Hz. Peygamber’in Vefâtından sonraki dönemde toplumdaki ahlakî yozlaşma, din dışı davranışlar ve siyasî olayların karmaşasından uzaklaşmak, en azından kendilerini kurtarmak ve korumak isteyen bir kısım insanın da başvurduğu bir yöntemdir. Necdet Tosun, sufileri uzlete sevk eden âmilleri nasslar, siyâsî kargaşalar, toplumdaki ahlâkî gevşeme, şöhretten kaçmak, Allah ile ünsiyet ve tevekkül olarak listelemiştir.[266] Bu şekilde düşünerek evlerini terk eden, harabelerde yaşayan kimseler

[261]AbdürrezzakKâşânî, **Letâifü’l-a’lâm fî işarâtı ehli’l-ilhâm**, 2004, **s**. 234.

[262]Seyyid Şerif Cürcânî, **Tasavvuf IstılahlarıTa’rîfât**, s. 62. Gümüşhânevî de aynı tanımı tekrarlar. Bk. Gümüşhânevî, **Câmiu’l-usûl**, s. 127. Ayrıca bk. Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s. 156; Şimşek, **Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, s. 142.

[263] Safer Baba, **Istılâhât-ı Sofiyye fî Vatan-ı Asliyye**, s. 93.

[264] Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, s. 192.

[265]Sühreverdî, **Avârifü’l-maârif,** s. 270-271.

[266] Necdet Tosun, **İbn Arabî Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 69-79.

"Şikeftiyye" adıyla anılmıştır.[267] Tüm sufiler halvetin uygulanmasının gerekliliği ve önemini kabul etmekle birlikte uygulanmasının keyfiyyeti konusunda bazı farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Bir kısım sûfiler halvetin madden ve mânen dış dünya ile alışverişin kesilmesi olduğunu düşünürken[268], bazısı kalben Allah'ın zikri ile meşgul olup bedenen halkın arasında olmanın da bir halvet olduğunu öne sürmüşlerdir.[269] Bazı sûfiler halvetin ömür boyu devam etmesi gerektiğini ileri sürüp bu şekilde bir hayat yaşarken, bazıları halvetin tasavvufî hayatın sadece başlangıcı olduğunu söylemiş, halvet anlayışını ruhbanlıkla eşdeğer görmüş, esas olanın halka dönüp onların eziyetine tahammül etmek olduğunu ifade etmiştir.[270] Bazı sûfiler halveti sadece kalbi sağlam ve irâdesi güçlü olanların uygulayabileceğini, nefsini koruyamayanların halk arasında bulunup ibadetlerini yerine getirmesinin daha faydalı olduğunu düşünmüşlerdir.[271] İbn Arabî (ö. 957/1550), halvet düşüncesi konusunda diğer sûfilerden ayrılmış, o bu konuya farklı bir yorum getirmiştir. Ona göre tahalli, pratik bir anlayıştan teorik ve akidevî bir şekle bürünmelidir. Çünkü insanın çevresinde bulunan şeylerden kaçması mümkün değildir, bunlar var olduğuna göre bu suretlerle bir arada halvet yapmalıdır.[272]

Sûfiler kendi tecrübelerine göre halvetin farklı tanımlarını yapmışlardır. Bu tanımlar birbirlerine zıt değil, halvetin farklı yönlerine değinmelerinden kaynaklanan bir

---

[267] Süleyman Uludağ, "Halvet", **DİA**, XV, 1997, s. 386.

[268] "…Onların bunu yapmalarının sebebi topluma gereğinden fazla karışmanın, insanlarla içli dışlı yaşamanın ruhsal ve zihinsel bozukluğa yol açtığına, bunun da mümini ahirete öncelik veren bir hayat sürmekten ve Allah'a gönül vermekten uzaklaştırdığına inanmalarıdır." (Abdürrezzak Tek, **Tarihî Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar**, Bursa Akademi, Bursa, 2016, s. 212)

[269] Halvet-i sûrî ve halvet-i hakîkî hakkında bilgi için bkz. Seyyid Mustafa Râsim, **Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil**, s. 476.

[270] Salih Çift, **Hakîm Tirmizî ve Tasavvuf Anlayışı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 240-241. (Hakîm Tirmizî halvetin insan hayatının kısa bir zamanında eğitim amaçlı olarak yapılması gereken bir uygulama olduğunu söylemiş ve halveti tercih eden sûfilere eleştiride bulunmuştur.)

[271] Ebu NasrSerrâcTûsî, **el-Lüma',** (haz. H. Kâmil Yılmaz, İslâm Tasavvufu), Erkam Yayınları, İstanbul, 2016, s. 239.

[272]Suad el-Hakîm, **İbnü'l-Arabî Sözlüğü**, s. 466. Ayrıca bk. İbn Arabî, **Fütûhât-ı Mekkiyye Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s. 36-39, 43-46.

çeşitliliktir. Halveti safvet ehlinin sıfatı, uzleti vuslat ehlinin emmâresi olarak değerlendiren Kuşeyrî (ö. 465/1072), halvetin gayesini insanların şerrinden selamette olmak değil, insanların kendisinin şerrinden emin olmaları olarak açıklamıştır.[273] Sufiler genel olarak halvetin sekiz şartı olduğunu ifade ederler. Bu şartların ilki boş bir yerde kıbleye dönük olarak bağdaş kurmuş vaziyette oturmak[274], ikincisi devamlı abdestli olmak, üçüncüsü "Lâ ilâhe illallah" zikrine devam etmek, dördüncüsü nefy-i havâtır (kalbe gelen düşüncelerin yok edilmesi) hususuna özen göstermek, beşincisi oruca devam etmek, altıncısı devamlı olarak susmak, yedincisi şeyhin kalbini murâkabe etmek, sekizincisi ise hem Allah'a hem şeyhe itirazı terk etmektir.[275] Sâlikin şeyhin sözünden çıkması kuluçkadaki yumurtanın kuşun tasarrufundan çıkmasına benzetilmiştir.[276] Sâlikin niyet ve halinin sağlam olduğunu ve halvetten fayda sağladığının alâmeti kırk günün sonunda kalbinin dünyadan tamamıyla çekilmiş olması ve âhirete yönelmesidir.[277] Sâlikin kerâmet elde etmek, keşif ve acayip haller edinmek amacıyla halvete girmesi bir hastalık ve hata olarak değerlendirilmiştir.[278] Ayrıca müridin şeriatin edebine ve sünette uymaksızın halvete girmesinin kendisini Allah'tan uzaklaştıracağı da söylenmiştir.[279] Mürîd kendi isteği ile uzanıp yatmamalı, ibadet esnasında uyuyakalırsa uyandığında hemen doğrulup abdest almalıdır. İbadet edemeyecek kadar uykusuzsa bir saat kadar yerde uzanmalı ya da başını dizine koyarak uyumalıdır.[280] Mürîd halvetinde az konuşmalı, mürşidine halini arz ederken bile konuşmasını kısa tutmalıdır. Susmanın yahut ifadeleri sınırlandırmanın aklı harekete geçirip, verâyı öğrettiği ve takvâyıcelbettiği

[273]Abdülkerim Kuşeyrî, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi**, s. 197.

[274] Müridin içinde pencerenin olmadığı, kendi boyu kadar bir odacıkta halvete girmesi ve cemaatle namaz kılmak için odasından ayrıldığında çevreden etkilenmemek için başını bir örtüyle örtmesi gerektiği ifade edilmiştir. (Necmeddîn-i Dâye, **Mirsâdü'l-ibâd**, s. 227)

[275] Halvetin şartları ile ilgili detay bilgi için bkz. Necmeddîn-i Dâye, **Mirsâdü'l-ibâd**, s. 227-229.

[276]Necmeddîn-i Dâye, **Mirsâdü'l-ibâd**, s. 229.

[277]Sühreverdî, **Avârifü'l-Maârif,** s. 273.

[278] Abdülkerim Kuşeyrî, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi**, s. 277.

[279] Abdülkerim Kuşeyrî, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi**, s. 278.

[280]Necmeddîn-i Dâye, **Mirsâdü'l-ibâd**, s. 230.

ifade edilmiştir. Böylelikle kişi faydalı ilim elde eder, doğru söz söyleyip salih ameller işlemeye başlar.[281]

2. TARİKATLERDE HALVET ANLAYIŞI VE UYGULAMASI

Halvet, uzlet, çile, inzivâ, erbaîn, firâr, zühd ve bu çerçevede diğer tasavvufî kavramlar, tarikatler neşvünemâ bulduğu andan itibaren hem teorik hem ritüel olarak varlığını farklı formlarda göstermiştir. Kişinin nefsi dolayısıyla kötülükler ve zulümler olduğunu, nefsin kamçılanmasıyla bunların sona ereceğini düşünen İslâm insanı terbiye etme yolunu tutar. Diğer dinlerde münzevi yaşam başkalarından korunmak amacıyla tercih edilir. Bu bakış açısı İslâm'daki halvetin insan terbiyesi ve tekâmülü odaklı olduğunu açıklıkla göstermektedir.[282]

Her tarikatte farklı formlarıyla halvet uygulamasından söz edebiliriz. Tarikatleri "halveti kabul edenler" ve "halveti reddedenler" olarak ayırmak doğru değildir. Çünkü her tarikat kendi usulünce halvet uygulamasında bulunur. Celvet anlayışı da kendi içerisinde bir halvet anlayışına sahiptir. Celvet halk arasında halvete işaret eder. "Halvet der Encümen" esası halk arasında Hak ile birlikteliği, yani halk içinde yaşanan bir halvete teşvik eder. Yollar farklı da olsa gâye aynıdır. Netice olarak öyle ya da böyle bütün tarikatler için halvet kişinin tekâmülünde, seyr ü sülûkünde vazgeçilmez, su götürmez bir aşamadır.

Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1165-66) kişinin dünya sevgi ve hırsını azaltmak adına halvet uygulamasında bulunmasını gerekli görür. Ona göre insan önce dünyaya olan nefsî bağından kurtulmalı sonra sosyal hayata dönmelidir.[283] Geylânî, kişinin uzlete

---

[281] Hüseyin Certel, **EbûTâlib el- Mekkî'de Tasavvufî Yaşayış**, (Dr. Tezi, Dan. Prof. Dr. Kerim Yavuz), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum 1993, s. 194.

[282] Diğer dinlerdeki zühd anlayışı için bkz. Kürşat Demirci, "Zühd", **DİA**, 2013, XXXXIV, s. 533-535; Tosun, **Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 23-37.

[283] Abdülkâdir-i Geylânî, **el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-rahmânî**, (neşir: Muhammed Sâlim el-Bevvâb), Beyrut ts, 181.

çekilmeden önce zâhirî, özellikle de fıkhî bilgilerinin yeterli olmasını şart koşar.[284] Kâdirî halveti bir sene içinde Ramazan'ın son on günü ve ayrıca kırk gün yapılmaktadır.[285]

Halveti güneş ışığının girmediği bir yerde dünyalık meşguliyetlerden uzak kalarak ibadet etmek olarak tanımlayan Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) kişinin halvete girmesini uyumasına benzetmiştir. Nasıl ki uyuyan kişiye uyanıkken göremediği bazı şeyler görünürse halvetteki sâlik de duyu organlarını dışarıya kapatırsa kalbî duygular ona açılır.[286]

Necmeddin-i Kübrâ eserlerinde halvetin gerekliliğine, halvetin âdâbina, halvete girecek olan kişilerin taşıması gerektiği şartlara ve halvetin faydalarına yer vermiştir. Halveti kişinin mânevî perhizi olarak gören Şeyh Kübrâ sâlikin halvete girmek için şu şartlara sahip olması gerektiğini söylemiştir: Sahih bir itikâda sahip olmak, kâmil bir şeyhe bağlanmak, kalben hazır bulunmak, halvet için uygun bir mekân seçmek ve gece gündüz zikirle meşgul olmaktır.[287] Necmeddin-i Kübra halvetin kişiye selâmet vereceğini, gönüldeki tefrikayı atıp yerine cem'iyyeti getireceğini, kişinin rûhânîler gibi olacağını ifade etmiştir.[288] Necmeddîn-i Dâye halvetin kırk gün olmasının bir hikmeti olduğunu, kemâle ulaşmada kırk sayısının değerine, Allah'ın insanları yaratırken anne karrnında kan pıhtısı olarak kırk gün beklettiğine değinmiştir.[289] Dâye halvetin en önemli beş şartını şu şekilde sıralamıştır: Yalnız oturmak, sürekli abdestli olmak, kelime-i tevhide devam etmek, düşünceleri reddetmeyi sürdürmek ve oruca devam etmek.[290] Necmeddîn-i Dâye kişinin halvet esnasında mürşidine sadık kalmasını gerekli görmüş,

---

[284] Geylânî, **Fethu'-r-rabbânî**, 95.

[285] Gürer, **Abdülkâdir Geylânî,** s. 388-389.

[286] Necmüddîn Kübrâ, **Tasavvufî Hayat: Risâle ile'l-hâim**, Çev: Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, Temmuz 1980, s.76.

[287] Gökbulut, **Necmeddîn-i Kübrâ**, s. 227-231.

[288] Kübrevîlik'te Halvetin faydaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Gökbulut, **Necmeddîn-i Kübrâ**, s. 236-237.

[289] Necmeddîn-i Dâye, Mirsâdü'l-İbâd, Terc: Hakkı Uygur, İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2013, s. 247.

[290] Dâye, **Mirsâdü'l-İbâd**, s. 247-248.

mürid-mürşid ilişkisini kuş-yumurta bağlantısına benzetmiştir. Nasıl ki yumurta kuşun tasarrufundan çıktığı anda yumurta olamaz ve kuş da görevini yapamazsa, mürid de şeyhinin sözünden çıkarsa ne kendi ne de şeyhi görevini yapamaz, maksat hasıl olmaz.[291]

Avârifü'l-Maârif'in müellifi Sühreverdî (ö. 563/1168) eserinde halvete geniş ölçüde yer vermiş, bu konuyu halvetin âdâbı, halvette zuhûr eden mânevî fetihler ve halvete giriş âdâbı olmak üzere üç kısıma ayırmıştır. Halvet âdâbı bölümünde halveti Hz. Peygamber'in uygulamaları ve hadisleriyle temellendirmiş, ayrıca Hz. Musa'nın halvetle ilişkisini âyetlerle açıklamış, Hz. Âdem'in yaratılış serencâmını halvetle ilişkilendirmiştir.[292] Halvette zuhûr eden mânevî fetihler bölümünde, halvete keşif ve kerâmet elde etmek için girenleri eleştirmiş, halvetin gerçek gayesinin nefsin çirkin sıfatlarından uzaklaşmak ve sırf Allah rızası için amel etmek olduğunu belirtmiştir.[293] Halveti celvete tercih eden ve bu konuda tavsiyelerde bulunan sûfilerin sözlerini sıralayan Sühreverdî, halvetin şeriat edebine uygun olması üzerinde durmuştur. Sühreverdî şeriat edebine aykırı bir halvetin insanı nasıl hüsrana düşüreceğini şu sözlerle ifade etmiştir: "*Şeriatin edebine ve Resûlullah'ın sünnetine uygun olmayan bir halvet ise (sadece) nefiste bir iç temizliği hâsıl eder ki onunla da ancak filozofların ve dehrîlerin önem verdikleri riyâzet ilimleri elde edilebilir. Bunun ahiret ilmine bir faydası olmaz. Çoğu zaman bu halde ileri gittikçe Allah'tan uzaklık artar. Bu yola yönelen kimseyi, elde etiiği riyâzet ilimleri sebebiyle şeytan aldatır yahut kendisine doğru ve güzel gözüken birtakım sapık düşüncelerle onu iyice azıtır…"*[294] Sühreverdî halvette ne tür hallerin ortaya çıkabileceğini ifade etmiş, bu halleri sadık (sahih) ve hayal olmak üzere iki kısımda incelemiştir.[295] Sûfilerin tasavvufun esasları kabul ettiği, "az yemek, az uyumak, az konuşmak ve insanlardan uzaklaşmak" düsturlarını Sühreverdî halvete giriş âdâbında zikretmiş, bunların önemi ve gerekliliği ile ilgili sûfilerin sözlerini aktarmıştır. Açlık ve uykusuzluk konusunda sûfilerin farklı uygulamalarına yer veren Sühreverdî, bir kimsenin

[291] Dâye, **Mirsâdü'l-İbâd**, s. 250.

[292] Ayrıntılı okuma için bkz. Sühreverdî, **Avârifü'l-Maârif**, s. 270-276.

[293] Sühreverdî, **Avârifü'l-Maârif**, s. 277.

[294] Sühreverdî, **Avârifü'l-maârif,** s. 278.

[295] Ayrıntılı bilgi için bkz. Sühreverdî, **Avârifü'l-maârif,** s. 279.

halvet esnasında fazladan bir kelime sarf etmesinin açlığını daha çok hissettireceğini söylemiştir. Çünkü sakin nefis her vesileyle uyanabilir. Uyanınca da sahibini kötülüklere sürükler. [296]

Kişinin tekâmülünde mürşid rehberliğinde halvetin gerekliliğine inanan Zeynüddin-i Hafî halvetin sahih olması için Cüneyd-i Bağdâdî'nin ifade ettiği şartları öne sürmüştür. Halvetin şartlarını devamlı abdestli olmak, halvetin içinde devamlı kalmak, devamlı oruç tutmak, Allah'ın zikri dışında sürekli susmak, devamlı zikir, havâtırı nefyetmek, devamlı râbıta yapmak, Allah'a ve şeyhe itirazı terk etmek ve Allah'ın kazâsına devamlı rızâ göstermek olmak üzere sekiz kısma ayırmıştır.[297] Diğer uygulama ve düşüncelerden farklı olarak Hafî, halvette sadece farz ve sünnet namazların kılınması, nafile namazlarla vaktin bölünmemesi gerektiğini, orucun akşam namazından önce açılıp karın doyurmanın yatsıdan sonraya bırakılması gerektiğini ifade etmiştir.[298]

Mevlevîlik'te halvetle aralarında bazı farklar olsa da çile adı altında aynı amaca hizmet eden bir kavram bulunmaktadır. Bu süre bin bir gündür. Çile diğer tarikatlardaki halvet anlayışından farklıdır. Diğer tarikatların halvet anlayışlarında olduğu gibi karanlık bir hücreye çekilmek, zor, meşakkatli bir hayat sürmek gibi bir eylem yoktur. Mevlevî çilesi on sekiz farklı hizmetten oluşan bir faaliyetler bütünüdür. Bu faaliyetler kişinin evde iken yaptığıı mutfak işleri, çamaşırcılık, temizlik, dikiş ve benzeri işlerden oluşur.[299] Derviş çileye girmeden önce kendisini bu yola adadığına dair söz verir. Çileye girecek olan derviş önce üç gün boyunca herkesi izleyebileceği "saka postunda" oturtulur, üç gün sonra çileye devam etmekte kararlıysa on sekiz gün ayakçılık yapar, getir götür hizmetinde bulunur, daha sonra pazarcı olur, pazardan alınması gerekenleri alır, sonra bulaşıkçı olur, sonra sofra kurup kaldıran somatçı olur. Bunların dışında tekke mescidinde

[296] Sühreverdî, **Avârifü'l-maârif**, s. 291.

[297] Bu şartlarla ilgili detaylı okuma için bkz. Köle, **Zeynüddîn-i Hafî**, s. 213-220.

[298] Öngören, Reşat, **Zeynîlik ve Zeynîler**, s. 186.

[299] Safi Arpaguş, **Mevlevîlikte Mânevî Eğitim**, Vefâ Yayınları, İstanbul 2009, s. 161.

zikir halkalarına katılır. bin bir gün bu hizmetleri yapan kişiye "çilekeş" denir. Derviş çilede kaldığı müddetçe evlenemez ve zorunlu olmadıkça tekkeyi terkedemez.[300]

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273) halveti kalıcı olmayan bir yalnızlık tecrübesi olarak görmüş, asıl halvetin insanın kendi varlığından da halvet etmesiyle gerçekleşebileceğini savunmuştur. Fizikî karanlığın insanların karanlığından daha tercih edilebilir olduğunu ifade eden Mevlânâ, halvet yerlerinin karanlığını insanların şerrinden uzaklaşmak için vesile olarak da görmüştür. Mevlânâ, halvet ve akıl arasındaki bağa dikkat çekmiş, manevî bir perhiz olarak değerlendirdiği halvetin aklın daha verimli kullanılmasını sağlayan önemli bir unsur olduğunu ifade etmiştir.[301] Mevlânâ halvetin kişiyi dış âlemdeki nefsî unsurlardan koruduğuna dair Mesnevî'de: *"Aklı olan kimse oturmak için kuyu dibini seçmiştir.*[302]

"Kuyunun karanlığı, halkın verdiği karanlıklardan daha iyidir.

Halkın ayağını tutan, halkla karışıp görüşen; başını kurtaramamış selâmete erişmemiştir."[303] Yine Mesnevî'de Mevlânâ kişiyi açılmamış bir mektuba benzetmiş, bu mektubun halvette açılarak değerinin bulunması ve bilinmesi gerekiğini:

"Kalıbin, cesedin mektuptur, ona dikkat et, padişaha lâyık mı, değil mi?

Bir anla da sor, gönder. Bir bucağa git, muktubu aç, oku.

Bak bakalım, içindeki sözler, padişaha layık olan sözler mi?

Lâyık değilse o mektubu yırt, çaresine bak, başka bir mektup yaz.

Fakat ten muktubunu açmayı kolay sanma. Yoksa herkes gönül sırrını apaçık görürdü.

---

[300] Hüseyin Top, **Mevlevî Usûl ve Âdâbı**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001, s. 179.

[301] Küçük, **Mevlânâ'ya Göre Mânevî Gelişim** s. 648-649.

[302] Mevlânâ, **Mesnevî**, Çev: Veled İzbudak, Doğan Egmont Yayıncılık, C. I,, 1299. bin

[303] Mevlânâ, **Mesnevî**, C. I, 1300. bin

Bu mektubu açmak ne güçtür ne sarptır. Erlerin işidir bu, çocuk işi değil."[304] sözleriyle ifade etmiştir. Kişinin halvetten mkasadının Allah ile sohbet etmek olduğunu Mevlânâ:

"İçi dolu olan tane kara toprağa ulaşır, toprakta halvet eder, toprakta sohbet eder,

Kendisini toprakta taamiyle mahveder; nihayet ne sarı ne kırmızı rengi kalır, kokusu da mahvolur da,

Tamamiyle mahvolur, kabza eriştikten sonra kol kanat açar, basta erişir, atını sürmeye başlar."[305] şeklinde ifade etmiştir.

Rivayete göre oğlu Sultan Veled (ö. 712/1312) yirmi yaşına geldiğinde babası Mevlânâ'ya kırk günlük halvete girmek istediğini söyler ve bu konuda ısrarcı davranır. Mevlânâ oğlu için bir hücre hazırlatır, Sultan Veled halvete girince kapısını kerpiçle örerler. Şeyh Seâhaddin ve Mevlânâ üç günde bir gelip halvethânevinin etrafında dolaşırlar, mânevî tasarruflarda bulunurlar. Kırk günün sonunda Mevlânâ oğlu Sultan Veled'e halvette meydana gelen keşiflerden birkaçını söylemesini ister. Sultan Veled halvetin otuz gününden sonra gözünün önüne renk renk nurların geldiğini, "Tanrı bütün günahları elbette affeder." (Zümer 39:53) âyetini duyduğunu söyler. Bunun üzerine Mevlânâ etkilenir ve feryatlarla dönmeye başlar.[306]İsmâil Ankaravî (ö. 1041/1631) halvetten murâdın kalbi ağyârdan temizlemek olduğunu söylemiş, kişinin celvet esnasında da bunu sağlayabileceğini düşünerek celvetin halvete tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[307]Şeyh Gâlip (ö. 1213/1799) Mevlevîlik'te bin bir gün çile çıkarmak dışında ayrıca on sekiz yıllık bir halvetten bahsetmektedir.[308]

---

[304] Mevlânâ, **Mesnevî**, C. IV, 1564-1568 bin

[305] Mevlânâ, **Mesnevî**, C. III, 2067-2070. bin

[306] Ahmed Eflâkî, **Menâkıbü'l-Ârifîn**, Çev: Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınevi, s. 590-591.

[307] İsmail Rusûhî, **Minhâcü'l-Fukarâ**, s. 277-278.

[308] Şeyh Gâlib, **es-Sohbe**, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, AY, 3408. vr. 10a.

Seyyid Yahyâ Şirvânî (ö. 870/1466) halvetin sözlük ve terim anlamlarını, halvetten türetilmiş halvetnişîn, halvetgâh, Halvetî, halvetgüzîn gibi kelimlerin anlamlarını açıklamış, halvetin İslâm'daki yerini belirtmiş, Zünnûn-i Mısrî (ö. 245/859 [?]), Sühreverdî gibi sûfilerin halvet hakkındaki düşüncelerine yer vermiş, halvetin şart, fayda ve metotlarını sıralamıştır.[309] Halvet esnasında gönlünü herşeyi ile Allah'a verip nefsini dizginleyen kişinin kalbinden perdeler kalkar, kırk gecenin sonunda kalbine ilim ve marifet akmaya başlar.[310] Şirvânî'ye göre halvetin dil belalarından uzaklaşmak, kalbi riyâ gibi hastalıklardan korumak, dünyadan yüz çevirmek ve kanaat, kötü ahlaklı insanlarla ülfet etme imkânını ortadan kaldırmak, nefsi kin ve düşmancılıktan korumak gibi pek çok faydası vardır.[311] Halvetin hı harfinin "halâ", lam harfinin "likâ", vav harfinin "vefâ" ve te harfinin "müş'ahedât" anlamına geldiğini belirtmiştir. "Kişi eğer haram lokma yerse Allah kırk gün o kulunun yüzüne bakmaz."[312] hadisinde olduğu gibi kim haram lokma yerse o kişi için de halvet sahih omaz.[313] Yahyâ Şirvânî'ye göre halvet, şeriat halveti ve tarikat halveti olmak üzere ikidir. Şeriat halveti tam olmazsa tarikat halvetine ayak basmak olmaz. Şeriat halveti ise kişinin günahlarından tevbe etmesi, ahlâk-i memdûdeye sahip olması ve nefsini susturmasıdır. Halvet edecek kişide şu sekiz şart bulunmalıdr: Halvete devam etmek, zikre devam etmek, devamlı abdestli olmak, oruçlu omak, devamlı susmak, gönlünden Alah'ın gayrısını çıkarmak, sadece Allah'ı düşünmek ve şeyhine itiraz etmemektir.[314] Kuşadalı İbrahim Halvetî toplumdan uzaklaşmayı sadece halvet için geçici süreliğine gerekli görmüş, halvet dışında sosyal hayatın içinde olmaya önem vermiştir.[315]

---

[309] Mehmet Rıhtım, **Seyyid Yahyâ Bakuvî ve Halvetîlik**, Kısmet Yayıncılık, 2005 Bakü, s. 110.

[310] Rıhtım, **Seyyid Yahyâ Bakuvi**, s. 111-112.

[311] Rıhtım, **Seyyid Yahyâ Bakuvi**, s. 112.

[312] **Tezkiretü'l-fevâid**, s. 986; Şevkânî, **el-Fevâidü'l-mecmua**, s. 146.

[313] Seyyid Yahya eş-Şirvânî el-Bakuvi, **Safa al-Asrar**, Haz: Mehmet Rıhtım, ELM Bakü, 2013, s. 256.

[314] Eş-Şirvânî, **Safa el-esrâr**, s. 260.

[315] Yaşar Nuri Öztürk, **Kutsal Gönüllü Velî Kuşadalı İbrâhim Halvetî**, Fatih Yayınevi Matbaası, Ocak 1982, Mektup 1244:15.

İbrâhim Gülşenî (ö. 940/1534) halveti Allah ile vakit geçirmek, O'nunla başbaşa kalmak olarak değelendirmiştir. Beyiti bu görüşüne işaret etmektedir:

"Halvet kulüben gülşen-i hüsnün haremini

Hemdem oluben câm içeyüm bir sen ü bir ben."[316]

Halveti kişinin mânevî doğumu olarak değerlendiren Abdülehad Nûrî Sivâsî peş peşe kırk halvet çıkarmıştır. Halveti cennetin anahtarı olarak görmüş halvethâneleri de cennet olarak değerlendirmiştir:

"Halvetlere gir ister isen ravza-i cennet

Halvet ile çün cennet olur gâr-ı meşâyih."[317]

Halvetîliğin Sünbüliyye kolunda halvet tatbiki genellikle kırk gün kabul edilmiş olsa da halvete girecek kişinin dayanabilmesine göre üç geceden otuz seneye kadar uzatılabilir. Halvetin kırkıncı gecesi dervişin arkadaşları ve yakınlarından oluşan bir topluluk halvetnişîni hücre kapısında karşılarlar. Şeyh efendi kendi eliyle koyduğu dervişi yine kendisi dualar eşliğinde oradan alır ve yakınlarına teslim eder. Yakınları dervişi hamama götürüp yıkarlar, temiz elbiseler giydirirler, normal hayata dönmesini sağlarlar. Dervişe güzel bir yemek sofrası kurarlar. Gelen ziyaretçilere de bu yemeklerden ikram edilir.[318] Ramazâniyye kolunun Cerrâhiyye şubesine göre halvet hücresine dervişin zamanını kolay geçmesini sağlayacak Kur'an ve tesbih gibi şeyler konulmaz. Yine dünyayı hatırlatacak saat ve benzerleri de konmaz. Dervişin yatması için post, yastık ve örtü bulundurulur.[319] Mustafa Kemâleddin Bekrî halvetin şartları ve âdâbı ile ilgili olarak

[316] Himmet Konur, **İbrâhim Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 210.

[317] İbrahim Baz, **Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 385.

[318]Rahmi Serin, **İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler**, Petek Yayınları, İstanbul 1984, 69.

[319] Mehmet Cemâl Öztürk, **Cerrâhîlik**, Gelenek Yayınları, Şubat 2004, s. 103.

müridin halvete girmeden önce tasaddukta bulunması, halvet esnasında yanında ihtiyaçlarını karşılayacak birinin bulunması, hafif yiyecekler yerine tokluk hissi veren yiyecekleri tercih etmesi gerektiği gibi açıklamalarda bulunmuştur.[320]

Hâce Bahâeddin'e (ö. 791/1389) tarikatının neyin üzerine binâ edildiği sorulduğunda o "Halvet der-encümen, zâhirde halk ile, bâtında Allah ile olasın." açıklamasında bulunmuştur.[321] Nakşîliğin "Halvet der encümen" prensibine binâen celveti halvete tercih ettiği bilinmekle beraber kaynaklarda Hâlid-i Bağdâdî'nin süreci hızlandırmak adına halveti sohbetle birlikte uyguladığına fakat bu konuda bir tavsiyede bulunmadığına çalışmanın önsöz kısmında değinmiştik. Bunun dışında Nakşîlik'te halvet uygulaması onu kabul edenler ve etmeyenler olarak ikiye ayrılmıştır. Abdülhâlik Gucdüvânî (ö.575/1179) ve diğer bazı hâcegân şeyhlerinin halvet kapısının kapatılıp hizmet kapısının açılmasını söyleyip, klasik halvet uygulamasına izin vermedikleri ifade edilmektedir.[322] Emir Külâl'in (ö. 772/1370) oğlu Emir Hamza'ya (ö. 880/1478) şeyhlerden biri niçin tarikatlerinde halvet uygulaması olmadığını sorunca o şöyle yanıt vermiştir: "Bizim halvetimiz bir abdest alıp halvete girmek, her gün bir koyun yemek ve kırk gün aynı abdest ile namaz kılmaktır." Bu ifadesiyle Emir Hamza tarikatlerde bilindiği şekliyle halvet uygulamasına yer verilmediğini belirtmek istemiştir[323] *Meslekü'l-Ârifîn*'in bir bölümünde halvetin şartlarına yer verildiği, Ali Râmitenî'ye (ö. 715/1315) nisbet edilen *Risâle* de halvetten olumlu olarak bahsedildiği söylenmektedir. Sa'deddîn Kaşgârî'nin (ö. 860/1456) müridi Muhammed Rûcî'nin (ö. 904/1498) mescidde itikâf ve riyâzetle meşgul olduğu, Ubeydullah Ahrâr'ın (ö. 895/1490) halifelerinden Muhammed Kâdî Semerkândî'nin (ö. 970/1562) halvete girdiğini, Abdullâh İlâhî (ö. 893/1487) ve Hâfız Kûçek'in de Bahâeddin Nakşbend'in türbesi

[320] Ramazan Muslu, **Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri**, Erkam Yayınları, İstanbul 2005, s. 199.

[321] Mevlânâ Ali bin Hüseyin es-Sâfî, **Reşahât**, Haz: Naci Bayraktaroğlu-Nizamettin Arslan, İz Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 39.

[322] Tosun, **Bahâeddîn Nakşbend**, s. 330.

[323] Rivâyetin ayrıntılı okuması için bkz. Tosun, **Bahâeddîn Nakşbend**, s. 330.

yanında erbain çıkardıklarını kaynaklardan öğreniyoruz.[324] Ubeydullah Ahrâr'ın müridi Molla Abdullâh-ı İlâhî Buhâra'da Şâh-ı Nakşibendî'nin türbesinde art arda dokuz erbaine girmiş, bu süreçte yaşadığı tecrübeleri *Meslekü't-Tâlibîn* adlı eserinde anlatmıştır.[325] Abdullâh İlâhi kişinin şöhret elde etmek için halvete girmesini hamâkat olarak değerlendirmiş, kişinin bu niyetle halvete gireceğine sokakalarda dolaşmasını daha hayırlı bulmuştur. Halvete girip kendisinin iyi duruma yükseldiğini düşünen kişinin de hata ettiğini söyleyen İlâhî, mağrur olmayı da halvetin hatalarından biri olarak görmüştür.[326]

"İnsanların arasına karışan ve sıkıntılarına katlanan mümin, insanlar içine karışmayan ve eziyetlerine sabretmeyen müminden daha hayırlıdır."[327] hadis-i şerifi ve bu minvalde başka hadisler[328] ışığında celveti halvete tercih eden Hâlidîler, bazı dönemler, şahıslar ve şartların etkisiyle halvet uygulaması konusunda farklı anlayışlara sahip olmuşlardır. Abdülhâlık Gucdüvânî'nin halvet kapısının kapatılıp, sohbet kapısının açılması gerektiğini ifade etmesi, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin halvetin birtakım ritüellerini tasvip etmediğini bildirmesi onların halvet hakkındaki genel görüşlerini açıklar mahiyettedir.[329] Fakat Hâlid-i Bağdâdî'nin hızlı sonuç alabilmek adına bazı müridlerine halvet yaptırdığı da ifade edilmişti. Onun Vefâtından sonra Muhammed bin Abdullâh el-Hânî (ö. 1279/1862), Şeyh Hafız Ahmed İstanbulî, Ahmed el-Hânî (ö. 1119/1707) gibi halifelerinin yoğun bir şekilde halvet faaliyetinde bulunduklarını

[324] Tosun, **Bahâeddîn Nakşbend**, s. 331-332.

[325] Abdurrezzak Tek, **Nakşîliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullâh İlâhî**, Emin Yayınları, Bursa 2012, s. 80.

[326] Molla Abdullâh-ı İlâhî, **Zâdü'l-müştâkîn**, vr. 72a-79b, Abdurrezzak Tek, **Molla Abdullâh İlâhî**, s. 78.

[327] Tirmîzî, "Kıyâme", 55; İbn Mâce, "Fiten", 53.

[328] Halkla ihtilâtı tavsiye eden hadisler için bkz. Tosun, **İbn Arabî Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, s. 42-44.

[329] Kavak, **Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendi**, s. 472-473.

kaynaklardan öğreniyoruz.[330] Ayrıca Malezya ve Endonezya Hâlidî şeyhlerinin de senenin belirli zamanlarında müridlerini halvete aldıkları da ifade edilmektedir.[331]

"Kulun Hakk'ın sıfatlarıyla vasıflamış olarak halvetten çıkışı ve O'nun varlığında yok oluşu."[332] anlamına gelen celvet Hz. Üftâde'ye göre "cem'u-l-cem" makamını temsil eder. Sâlik bu makamda iken halk ile de Hak ile de perdelenmiş değildir. Yani kendi vücudunu Hakk'ın aynı olarak görürken, eşya ile kayıtlı olsa da eşyanın üstündedir. Celvetteki sâlik kemâle ermiştir. Bu hal Hz. Peygamber'in hâlidir.[333] İsmâil Hakkı Bursevî celveti kişinin kendi nefsinden soyunup Allah'ın isimleriyle elbiselenmesine benzetmiştir. Celvetin tebliğ makâmı olduğunu ve bütün peygamberlerin bu makamda olduğunu ifade etmiştir.[334] Bursevî celvet içn halvet yolundan geçmenin şart olduğunu bildirmiştir. Halveti fenâfillah, celveti ise bekâbillah ile ilişkilendirmiş, fenafillahın "Lâilâhe illallah" lafzına nâzır olduğunu, bekâbillahın "Muhammedün Rasûlüllah"a nâzır olduğunu ifade etmiştir. Kulun Allah ile bekâsı onun Rabbine şuur ve mârifeti olduğuna işaret eder. Fenâ makamında ise kişinin nefsine şuuru yoktur. Bu yönüyle bekâyı fenâdan üstün bulmuş, dolayısıyla celveti halvetten efdal tutmuştur.[335] Şeyhi Osman Fazli Efendi'nin (ö. 1102/1691) işaretiyle Fatih Zeyrek Camii'nde doksan günlük halvete giren İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725) halveti dört kısma ayırmış, asıl halveti kimsenin bulunmadığı bir makamda kişinin sırrının Hak ile konuşması olarak değerlendirmiştir.[336] Ona göre nefsiyle beraber olan kimse, tenhada olsa bile halvette

---

[330] Kavak, **Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendi**, s. 473.

[331] Kavak, **Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendi**, s. 474.

[332] Cürcânî, **Ta'rifât**, s. 51.

[333] Mustafa Bahadıroğlu, **Celvetiyye'nin Piri Hz. Üftâde ve Divân'ı**, Üftâde Kur'an Kursu Ö. K. Derneği, Bursa 1995, s. 178.

[334] Seyyid Mustafa Râsim Efendi, **Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil**, haz: İhsan Kara, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 481.

[335] Seyyid Mustafa, **Istılâhât**, s. 481.

[336] Namlı, **İsmâil Hakkı Bursevî**, s. 332.

sayılmaz. Sadece zâhiri halkla birlikte olan kişi gerçek ehl-i halvettir. Bursevî'ye göre bu makam müntehîlere aittir.[337]

Hâlidîliğin etkin ve yaygın silsilelerinden Nehrî kolunda da bazı şeyhler halveti kabul edip uygularken bazısı benimsememiştir. Ubeydullah Nehrî'nin (ö. 1300/1883) halifelerinden Seyyid Rahmetullah ve Halife Derviş'in farklı vesilelerle şeyhlerinin gözetiminde halvet uygulamasında bulunmalarının yanında, Seyyid Sıbgatullah Arvâsî (ö. 1287/1870) sohbete halvete tercih ettiğini bildirmiş, Abdurrahman-ı Tâğî (ö. 1302/1886) halvetin bid'at olduğunu ifade etmiş ve Şeyh Muhammed Diyâüddin Norşinî (ö. 1342/1923) ise Hâlidîlikte halvetin olmadığını savunmuştur.[338] Kişinin psikolojik yapısı itibariyle hangi topluluğa girerse oranın ahlâkını örnek alma vasfına sahip olduğunu, bu nedenle Allah ile sohbet etmesinin, buna gücü yetmiyorsa Allah ile sohbet edenlerle sohbet etmesinin kendi tekâmülü açısından kritik bir öneme sahip olduğunu düşünen Yâkub-ı Çerhî (ö. 851/1447) sohbetten azami fayda sağlamak için birtakım şartlar öne sürmüştür.[339] Burada sohbeti ön plana çıkarması, bunu da bir takım hadislere dayandırmasından sohbeti halvete tercih ettiğini anlıyoruz. Fakat belirtilmelidir ki burada sohbetten maksat şeyhin konuşması değil, müridin şeyh ile birlikteliğidir. Nakşî şeyhlerinden Hasan Hilmi Dağıstânî, insanı Allah'a vâsıl eden dört yoldan bahsetmiş, bunların ilkinin ve en önemlisinin de sohbet olduğunu ifade etmiştir. Dağıstânî, sohbet geleneğinin Hz. Peygamber'e dayandığını, onun Cebrâil (as) ile sohbet ettiği için nübüvvet ahkâmı ile sıfatlanıp kulluğun edeplerini yerine getirebildiğini düşünmektedir. Yine sahabenin, şeriatin ahkâmı ve hakikatın sırlarını Hz. Peygamber'in sohbetiyle iktisâb ettiklerini düşünmektedir.[340] *Hasbihâl*'in müellifi Hüseyin Hamdi Efendi (ö. 1257/1842) eserinde halvet ve celveti tasavvufî remizlerle açıklamış, halveti fenâ makâmı, celveti de bekâ makâmı olarak değerlendirmiştir. Onun yorumuna göre bekâ

[337] Namlı, **İsmâil Hakkı Bursevî**, s. 329.

[338] Çakır, **Seyyid Tâhâ Hakkârî**, s. 259-260.

[339] Ahmet Cahid Haksever, **Ya'kûb-ı Çerhî Hayatı, Eserlei ve Tasavvuf Anlayışı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009, s. 126-127.

[340] Halim Gül, **Hasan Hilmi Dağıstânî ve Tasavvufî Görüşleri**, İlahiyât Yayınları, Ankara, 2016, s. 238.

makâmında kulun hem Rabbi'ne hem kendine şuuru ve mârifeti varken, fenâ makâmında kulun kendi nefsine idrâki yoktur. Böyle olduğu için bekâbillâhı fenâfillahdan üstün gören Hüseyin Hamdi Efendi, celvetin halvetten efdal olduğunu öne sürmüş, Nakşî'lerin çoğunun bu anlayışta olduğunu ifade etmiştir.[341] Nakşî şeyhlerinden Ahmed Mâhir Efendi (ö. 1860/1922) tefekkür için uzletin şart olduğunu söylemiş, halveti ruhbanlık olarak değerlendirip eleştiren gruplara cevap olarak halvetin hayesinin sohbetleri dedi kodu, muhabbetleri kötüleme, ihlâsları riyâ ve ihtisâsları kavga olan insanlardan uzak durmak olduğunu ifade etmiştir.[342]

[341] Hüseyin Hamdi, **Hasbihâlü's-Sâlik**, s. 62-63.

[342] Ayrıntılı okuma için bkz. Levent, Lamia, **Ahmed Mahir Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı**, (Dr. Tezi, Dan. Prof. Dr. Mustafa Aşkar), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Ankara, 2012, s. 148-149.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZİYÂİYYE'DE HALVET UYGULAMASI

1. ZİYÂİYYE'DE BİR SEYR Ü SÜLÛK ERKÂNI OLARAK HALVET

Ziyâiyye'de halvetin tanımı, usûlü, âdâbı, gerekliliği, şartları, halvet öncesi ve sonrası yapılması gerekenlerle ilgili bilgiler Gümüşhânevî'nin özellike tasavvufî kitapları, bazı risâleleri ve mektuplarında yer almaktadır. Ayrıca halifelerinden Kâtip Mustafa Fevzi Efendi'nin Ziyâiyye yoluna dair eserleri, Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi ve Oflu Yusuf Şevki Efendi'nin Gümüşhânevî hakkında yazdığı terceme-i hâlleri konuya dair diğer referanslardır. Bu kaynaklar bizzat Gümüşhânevî'nin huzurunda bulunan kimseler tarafından yazıldığı için verilen bilgiler önem arzetmektedir. Ziyâiyye'de halvetle ilgili olarak elimizdeki kaynaklardan öncelikle *Câmiu'l-usûl*'ü değerlendirebiliriz.

Gümüşhânevî *Câmiu'l-usûl*'ünde halvet konusuna "Seyr ü Sülûk" başlığı altında geniş ölçüde yer vermiş, halvetin mahiyetini, keyfiyyetini ve halvete giriş şartlarını açıklamıştır. Halveti Hz. Peygamber'in hadisine dayandırarak kırk günlük bir süreç olduğunu ifade etmiş, halvete girmek için en uygun zamanın Şaban ayının on beşinci gecesi olduğunu söylemiştir. Bu gece Allah'ın tevbeleri çokça kabul ettiği, ibadet ve istiğfârla geçirilmesi gereken Berat Kandilidir. Bu vesile ile halvete girecek olanların bereketli bir başlangıç yapmasını sağlamıştır. Halvete girmek isteyen kimsenin öncesinde maddî temizlik adına gusül abdesti alması ve gıybet ettiği kimselerden helallik istemesi gerektiğini ifade etmiştir. Halvete girecek kimsenin gerekli olan ilmihâl bilgilerini öğrenmiş olması, İslâm'ın şartlarına ve gerekliliklerine hâkim olması gerekliliğini vurgulamıştır. Allah'a vuslatın kırk makamdan geçerek mümkün olduğuna, şeriatin on, tarikatin on, hakikatin on ve mârifetin de on makamdan oluştuğuna değinmiştir. Burada Gümüşhânevî'nin "dört kapı kırk makam"[343] anlayışını kullandığı görülmektedir. Nefsin

[343] Hacı Bektâş-ı Velî'nin **Makalât** adlı eserinin "Makâmât Risâlesi" bölümünde beyân ettiği dört kapı kırk makamdır. Kişi Allah'a ulaşmak için Şeriat, tarikat, ma'rifet ve hakikat mertebelerinden birini tercih eder. Bu mertebeler şeriat olmadan aşılmaz. Bu dört mertebe kırk makâmı içerir. Kul,

mertebelerini de ayrı ayrı zikreden Gümüşhânevî bunların insandaki tezâhürlerini de açıklamıştır.

Gümüşhânevî uzleti avamın ve havâssın uzleti olarak ikiye ayırmış, halkın uzletini de kendi nefsini başkalarının şerrinden korumak ve başkalarını kendi nefsinin şerrinden korumak şeklinde iki kısımda değerlendirmiştir. Ahmed Ziyâeddîn Efendi tasavvufta meşhur olan avâm, havâs ve havâssü'l-hâs üçlü sınıflandırmasını onların uzletinde de birbirinden ayırmıştır. Kendi nefsini alçaltıp hakir görenleri ve insanları zarardan uzaklaştırmak adına uzleti tercih edenleri müttakîler olarak değerlendirmiştir. Diğer uzletin ise şeytanın sıfatı olduğunu, bunların insanlara kızma ve onları küçük görme sebebiyle uzlete girdiklerini ifade etmiştir. Hâsların uzletini ise beşerî sıfatlardan arınıp melekî sıfatlarla bezenmek olarak açıklamıştır. Bunlar insanlarla ihtilât içinde olsalar bile uzlette sayılırlar. Gümüşhânevî'ye göre uzlet kişileri gıybet, riyâ, dünya zîneti ve oyunundan alıkoyar. Dostların verdiği sıkıntılardan, istenmeyen arkadaşlardan uzaklaştırır ve hikmet elde etmek için iyi bir fırsattır. Kişi acayip ve garip haller elde etmek için halvete girerse sapmış olur ve şeytan onunla oynar.

Halvetin yirmi beş şartını Gümüşhânevî şu şekilde açıklamıştır:

1. Kişi riyâdan uzak olarak hâlis niyetle Allah'a yönelmelidir.

2. Halvete girmeden önce şeyhinden izin istemelidir.

3. Müridden önce şeyh halvete girmeli, iki rekât namaz kılıp müridinin halvetinin kolay olması için Allah'a dua etmelidir.

4. Mürid halvethâneye girerken besmele çekmeli, önce sağ ayağını atmalı, dünya iş ve düşüncelerini geride bırakmalıdır.

Allah'a bu makâmları geçerek vâsıl olur. Bunların on tanesi şeriatte, on tanesi tarikatte, on tanesi marifette, on tanesi hakikattedir. (Dört Kapı Kırk Makam'la ilgili ayrıntılı okuma için bkz. M. Es'ad Coşan, **Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik**, (Ed: Necdet Yılmaz), Server İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 42-52.)

5. Mürid hâsıl olabilecek kerâmete gönül vermemelidir.

6. Halvethânenin karanlık olması gereklidir. Zira mürid nefsine hitap edecek bir ayrıntıyla karşılaşmamalıdır.

7. Mürid, Allah'ın ya da mürşidinin huzurunda olduğunu düşünerek halvethâne duvarına veya başka bir şeye dayanmamalıdır.

8. Mürid, tam bir ihsan anlayışı içinde zikretmelidir.

9. Mürid, bedeni ilgilerden kesilebilmek için oruçlu olmalıdır.

10. Mürid, halvete insanların şerrinden korunmak maksadıyla değil, insanları kendi şerrinden korumak gayesiyle girmiş olmalıdır.[344]

11. Sâlik halvetinde şeytana, hevâsına, dünyaya ve nefsine karşı uyanık olmalıdır.

12. Mürid, halvetin içinde ve dışında kimseyle konuşmamalıdır. Zarurî durumlarda şeyhiyle ya da şeyhinin kendisi için görevlendirdiği kimseyle ihtiyacı kadar konuşabilir.

13. Sesin olmadığı bir yerde halvete girilmelidir. Halvet esnasında kalp inceldiği için az bir ses bile sâlikte kötü hatıralar bırakabilir.

[344] Bu şart diğer dinlerdeki inzivâ hayatının temel amacıyla İslâmî halvetin temel amacının birbirlerinden tamamen farklı olduğu gösterir. Hristiyanlık ve Yahudilik'te ruhbanların münzevî yaşam biçimini tercih etmesi dünyanın kötü bir yer olduğunu düşünüp buradan korunmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Fakat İslâmî anlayışta halvet başkalarını kendi nefsinin kötülüklerinden korumak, başkalarına zarar vermemek için uygulanır. Ahmed Ziyâeddîn Efendi de halvet anlayışında özde dünyanın değil nefsin kötü olduğunu ve dışarıyı kendinden korumak gerekliliğini esas almıştır.

14. Mürid, namaza veya abdest almaya çıktığı zaman kimseyi görmemek ve görünmemek için başını eğmeli ve örtmelidir.

15. Cuma ve cemaat namazlarına devam etmelidir. Cemaate katıldığı zaman kalbinde bir dağılma oluyorsa halvetinde cemaat olabileceği bir arkadaşı olmalıdır. Bu da mümkün değilse İmâm iftitah tekbiri alırken cemaat arasında bulunmalı, selam verince halvethânesine dönmelidir.

16. Mürid, hatıraları ortadan kaldırmalı ve hatıraları ilâhî, melekî, şeytânî ve nefsî olarak ayırmakla meşgul olmamalıdır.

17. Mürid, uyku bastırmadıkça uyumamalıdır. Uyursa abdestli uyumalıdır.

18. Mürid, her halinde işlerin orta yollu olanını tercih etmelidir. Karnı açlık ile tokluk arasında olmalıdır.

19. Mürid, halvet esnasında tebrik ve ziyaret için gelenlere kapı açmamalıdır.

20. Mürid, zikre kalp, ruh, sır, hafî, ahfâ, nefis, ceset latifelerinde devam etmelidir. Nefy ü isbât zikrini gerektiği gibi yapmalıdır.[345]

21. Mürid, uykuda, uyanıklık hâlinde ya da yakaza hâlinde bir olaya şahit olursa bunu iyi veya kötü olarak yorumlamamalı, çoğaltıp azaltmadan şeyhine anlatmalıdır. Bu vakâyı şeyhinden gizlememeli, anlatınca da tevil beklememelidir.

22. Mürid, şeyhinin suretini hayal etmeye devam etmelidir. Çünkü şeyh kendisi ile Allah arasında bir bağdır.

23. Mürid, günde yetmiş kere büyük ve küçük günahlar ve hatıraların çağrıştırdığı şeylerden tevbe ve istiğfâr etmelidir.

[345] Letâif-i seb'a'nın keyfiyeti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Necâtî-i Zağferanbolî, **Seyr ü Sülûk Dersleri Mecmûası** (haz. Osman Necâtî-i Pirlepevî), İstinsah tarihi: 1916, vr. 3a-22a.

24. Mürid, halvete girerken bir müddet tayin etmemeli, nefsini bununla meşgul etmemelidir.

25. Mürid, kendisine hâsıl olan istimdâdı şeyhinden bilmeli, şeyhinin istimdâdını da Hz. Peygamber'den bilmelidir. Hz. Peygamber de Allah'ın vekilidir. [346]

Gümüşhânevî, halifelerinin irşad amaçlı gittikleri yerlerde dikkat etmeleri gereken hususları altı madde ile sıralamış, onlardan bu şartları yerine getirmeleri için ahit almıştır. Halife şartnâmesi olarak bilinen bu altı kural "Şurût-u Saîd" olarak isimlendirilmiştir. Bu şartlar şöyle sıralanmıştır: [347]

1. Hadîs-i şerîf okumak.

Bu şart Gümüşhânevî'nin hadis okutma geleneğini halifeleri üzerinden onları gönderdiği tüm beldelerde yaygınlaştırma isteğine işaret etmektedir. Gümüşhânevî dinî bilgilerin, uygulamaların, ahlâkî kuralların hadislerle daha iyi açıklandığını ve halka hitab ettiğini biliyordu. Ayrıca hadis okutmanın, ilmi çoğaltmanın faziletinden dolayı hadis-i şerif okutulmasına önem vermiştir.

2. Mahbûb ve zenân ile bir saat dahi meclis olmamak.

Sâlikin halvetten istifade edebilmesi için nefsini harekete geçirici unsurlardan uzak kalması gerekir. Burada mahbûb genç erkekler, zenân ise kadınlar manasındadır.

3. Salı gecesiyle Cuma günleri terk olunmamak.

Salı ve Cuma günleri Gümüşhâneli dergâhının topuca zikir ettikleri günlerdi. Ahmed Ziyâeddîn Efendi halifelerinin de bugünleri hatm-i hâcegânlerle, evrâd ve ezkârla ihyâ etmelerini istemiştir.

4. Hediye kabul olunmayıp cüz'î şeyde dahi mahlûka yük olmamak.

---

[346] Bk. Gümüşhânevî, **Câmiu'l-usûl**, s. 251-256.

[347] M. Es'ad Coşan Arşivi, AZG/4/128.

Küçük bir şey de olsa hediye kabul etmemek suretiyle insanlara yük olmamaya çalışmaktır.

5. Üstâd emrine aslâ muhâlefet etmemek.

Şeyhin müridi için uygun gördüğü her şeyi itiraz etmeden kabul etmesidir.

6. Zaleme ve küffâr ve cebâbîr yanlarına varmamak.

Zâlim, küfür içinde olan, insanlara zorbaca davranan kimselerle birlikte olmamaktır.

Ahmed Ziyâeddîn Efendi'nin halvet uygulaması ile ilgili Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi'nin *Menâkıbnâme*'sinde de bilgiler yer almaktadır. Mesela Gümüşhânevî şeyhi Ahmed el-Ervâdî'den icâzet aldıktan sonra onunla beraber Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücresinde halvete girmiş, kendisinde bazı haller zuhûr etmiş, kendisine irşâda memur olduğu müjdesi verilmiştir. Ayrıca müridândan istidâdı bulunanları her sene halvete almış, ilim talebesi ve hoca olmayanları halvete sokmamış, halvetini tamamlayanlardan ulemâ ve müderris olanlara hilâfet vermiştir. Halvet sonunda sülûk ehline yemeği azaltmaları, tek çeşit yemek yemeleri, emr-i ilâhî'ye tazim etmeleri ve mahlûka merhametle muâmele etmeleri konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Halvetten çıktıktan sonra mürîdânıyla beraber Yûşâ hazretlerini ziyârete gitmiş, birkaç gün orada dinlenmiştir. Yûşâ Tepesi'nde mevlîd-i şerîf okumuş ve her gün hatm-i hâcegân yaptırmıştır.[348]

Mehmed Zâhid Efendi'nin (ö. 1401/1980) tercüme ettiği *Risâle-i Hâlidiyye*'nin ilk bölümü, Hâlidîliğin niyet edebi, râbıta edebi, mürşidin hizmetinde bulunma edebi, mürşid ile huzurda bulunma edebi, mürşid ile konuşma edebi, mürşide hizmet edebi, ihlâs, feyz Almak için kalbi hazırlama, vird, hatim ve ziyaret edebi, sülûk ve mücâhede edebi bölümlerini içermektedir. Sülûk ve Mücâhede Edebi bölümü sâlikin halvete girme, halvette bulunma edeplerini yirmi iki madde ile açıklamaktadır.[349] Bu maddeler *Câmiu'l-*

[348] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, vr. 8bin

[349] Kotku, **Risâle-i Hâlidiyye**, s. 49-53.

usûl'deki "Halvetin yirmi beş şartı" ile benzerlik arzetmektedir. Bu usûller Gümüşhânevî'den sonra da aynen uygulanmıştır.

Ziyâiyye'nin halvet ve seyr ü sülûk âdâbıyla ilgili olarak İsmail Necâti Efendi'nin Seyr ü sülûk mecmûasında da bilgiler bulunmaktadır. Seyr ü sülûk esnasında letâif-i hamse, murâkabe ve nefy ü isbâtın uygulanması ve kaideleriyle ilgili geniş bilgiler mecmûada ele alınmıştır. Nakşibendilik ile Ziyâiyye'nin bu uygulamalarında benzer ve farklı yönleri değerlendirmek ve Ziyâiyye yolunun seyr ü sülûk âdâbını ortaya çıkarmak için öncelikle Nakşîliğin sonra Ziyâiyye şubesinin letâif-i hamse, murâkabe ve nefy ü isbât anlayışları ele alınacaktır.

Müceddidiliğin kurucusu İmâm-ı Rabbânî tarafından serdedildiğine göre insanda beşi âlem-i emirden beşi âlem-i halktan olmak üzere on latîfe bulunur. Âlem-i emirden olanlar kalp, ruh, sır, hafî ve ahfâ'dır. Âlem-i halktan olanlar ise hava, su, toprak, ateş ve nefistir. Âlem-i emirden olan latifelerin her birinin bir peygamberin velâyet makamı olduğu kabul edilmiştir. Sâlik seyr ü sülûk esnasında âlem-i emirde bulunan her latifesi için belirlenmiş olan zikri söz konusu latifesine yönelerek edâ eder. Sâlik seyr ü sülûküne kalp latifesinden başlar. Kalp latifesinde sâlike teveccüh, istiğfâr, salât u selâmdan sonra üç bin defa Allah ismini zikreder. Sâlik kalbinde sarı bir nur görünceye ve zikri kalben yapmaya başlayıncaya kadar bu zikre devam eder. Zikrin kalpte tecelli etmesine "veled-i kalb" denir. Kalp latifesinden sonra ruh latifesine geçilir. Burada sâlik ruh latifesi için kalp latifesindeki üç bin Allah zikrine ilave olarak beş yüz defa ism-i Celâli zikreder. Ruhunu kırmızı renkte bir nur kaplayınca zikirden kendisini alıkoyamaz. Bu durumda iken sâlik sır latifesine geçer. Sır makamında olan sâlik kalp ve ruh makamında eda ettiği zikirlerden sonra sır latifesine yönelerek beş yüz defa Allah ismini zikreder. Bu zikirler üzerine sâlikin sırrı beyaz bir nur ile kaplanır. Hafî makamında önceki makamların zikirleriye birlikte beş yüz defa ism-i Celâl'i zikreder. Hafi makamının zikriyle kendisinde siyah bir nur hâsıl olunca ahfâ makamına geçer. Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının tecelligâhı kabul edilen ahfâ mertebesinde sâlik önceki letâiflerinin zikirlerine ek olarak beş yüz defa Allah ismini zikreder ve kendisinde yeşil

bir nur oluşur. Sâlik diğer tüm latifeleri zikredecek duruma gelinceye kadar zikrine devam eder.[350]

İsmail Necâti Efendi'nin seyr ü sülûk dersleri mecmûasında her bir latîfe bir başlık altında ele alınmıştır. Letâif başlığından sonra "Murâkabât" başlığı altında her bir latifenin zikri beyân edilmiştir. Latîfe-i kalp başlığı altında kalp latifesinin Hz. Âdem peygambere bağlı olduğu, bu mertebeyi aşanların onun vasıtasıyla ilâhî tecellilere erişecekleri bildirilmiştir. Latife-i kalbin merkezi olarak sol memenin iki parmak aşağısı gösterilmiştir. Bu mertebede sâlik öncelikli olarak râbıta-i mevt yapmalı, kendisini zikre hazırlamalıdır. Karşısında mürşidinin olduğunu düşünmeli, kalbinin Allah'ın nazar ettiği bölge olduğuna inanmalıdır. Latîfe-i kalbin murâkabesinde sâlik tam bir ve edeb ve huşû' ile iki dizi üzerine günahkâr bir kul olduğunu düşünerek oturmalı, kendi kalp latîfesini Hz. Peygamber'in latîfe-i kalbine yöneltip salât u selâm getirdikten sonra Cenâb-ı Hakk'a hitâben: "*Ya Rabbi, ilâhî fiillerinin tecellisini Hz. Muhammed'in kalp latifesine, ondan Hz. Âdem'in kalp latifesine, oradan sâdât-ı kirâm'ın kalplerine indirdin. Bu feyizler fehvasınca ilâhî tecellileri ben aciz kulun kalbine de inzâl et*." diye niyazda bulunmalı, bu şekilde ilâhî feyzi beklemelidir. Bu bekleme sâlikin meşrebine göre zikirle de zikirsiz de olabilir. Kalp latifesinin feyzi *Lâ fâile illallah* yani "Hakikatte fiil ancak Allah'ındır." dır. Sâlik bu latifenin murâkebesinde kendinin ve bütün fiillerin Allah'ın fiilerinin bir gölgesi olduğunu görür.

Latife- rûh başlığında rûhun vücuttaki bölgesinin sağ memenin iki parmak aşağısı olduğu söylenmiş, sâlikin bu bölgedeki Rabbânî ruhu tasavvur etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Latîfe-i kalbin Hz. Âdem'le bağlantısı olduğu gibi latîfe-i rûhun Hz. Nuh ve İbrâhim peygamberlerle ilişkili olduğu açıklanmıştır. Burada zikre devam eden sâlikin subûtî sıfatların tecellîsini müşâhede edeceği ve bu sıfatların onda hâl olacağı bildirilmiştir. Sâlik tam bir huşû' ile iki diz üzerine oturup şöyle dua eder: "*Ya Rabbi, Hz. Peygamber'e ihsân ettiğin subûti sıfatların tecellisinin feyzini, Hz. İbrâhîm ve Hz. Nûh vasıtasıyla sâdât-ı kirâm'a ve onların vasıtasıyla bu aciz kulun ruhuna da ihsân buyur*." Duasının kabulü halinde o subûti sıfatların tecellisinin feyzinin hemen rûha aksedeceği,

[350] Osman Türer, "Letâif-i Hamse", **DİA**, 2003, XXVII, s. 143; Necdet Tosun, "Nakşibendiyye", **DİA**, 2006, XXXII, s. 342-343.

sâlikin o zaman "*Lâ Hayy fi'l-hakîkati illallah, lâ ilme, lâ semî', lâ basîr ve ilâ âhirihî illallah.*" diyerek Allah'ı tevhîd etmeye başlayacağı söylenmiştir.

Latîfe-i sır başlığında sır mertebesinin vücuttaki yerinin sol memenin iki parmak üzerinde olduğuna ve bu mertebenin Hz. Mûsa ile ilişkisine değinilmiştir. Bu latifede sâlik kendi varlığı dahil bütün yaratılmışları aslen yok tasavvur etmeli, sadece Allah'ın zâtını var olarak görmelidir. Sâlik kendi sırrını Hz. Peygamber'in sırrına mukâbil tutup şöyle dua eder: "*Ya Rabbi, önce Hz. Mûsâ'ya, ondan Hz. Peygamber'in sırrı vâsıtasıyla evliyâullah-ı kirâma da Hz. Mûsâ'nın sırrı ile ihsân ettiğin şu feyz-i tecellî-i şuûn-u zâtiyye-i ilâhiyyeni bu aciz kulun dahi sırrına ihsân buyur*." O esnada veya sonra zikir okumanın her sâlikin kendi meşrebine göre değişeceği ifade edilmiştir.

Latîfe-i hafî başlığında hafî mertebesinin vücuttaki yerinin sağ memenin iki parmak üzerinde olduğu belirtilmiş, mertebenin Hz. İsa ile irtibatı açıklanmıştır. Burada zikrederken sâlikin Allah'ın zâtî sıfatlarını mülâhaza ettiği ifade edilmiştir. Sâlik bu mertebede Allah'ı on sekiz bin âlemden tecrîd etmeli ve ayırmalı, O'nun hiçbir benzeri olmadığını murâkabe etmelidir.

Latîfe-i ahfâ başlığında birçok insanın ve peygamberin ancak bu mertebeye kadar ulaşabildiği, Hz. Peygamber'in bazen ulaşabildiği bu mertebenin sırru's-sır olduğu ifade edilmiştir. Bu latîfede zikreden sâlik Allah'a hiçbir şeyin gizli kalmayacağını düşünür ve bu hâl ile hallenir. Sâlik murâkabe-i ahfâ'da Allah'ın bütün yarattıklarının hakikatleri ve ilmini ister.

Nakşîlik ve Ziyâiyye'nin "Letâif-i Hamse" hakkında serdettikleri düşünceler arasında ciddi bir farklılık göze çarpmamaktadır. Nakşîlik'te letâiflerin vücuttaki yerleri konusunda farklı düşünceler varken Ziyâiyye bu konuda net bir tutum sergiler. Ziyâiyye'de her bir latîfenin murâkabesi ayrı ele alınmış, sâlikin her bir latifenin zikrinde hangi duaları etmesi ve mürşidi ile nasıl bir bağlantısı olması gerektiği hakkında geniş bilgilere yer verilmiştir. Nakşîlik'te de yeri olan her latîfenin hangi peygamberle hangi bağlamda ilişkisi olduğu konusuna Ziyâiyye'de de açıklamalar getirilmiş, her bir latifenin rengi belirtilmiştir.

Nakşîlik'te letâif zikirlerinden sonra nefy ü isbât zikrine geçilir. Nefy ü isbât zikrinde sâlik nefesini tutarak "kelime-i tevhîd"i okur. "Lâ" derken nefes tutulur ve göbek altından başa doğru çekilir, "ilâhe" derken sağ omza indirilir, "illallah" derken solda bulunan kalbe vurulur. Nefy ü isbât zikrinin amacının nefsin kötü duygularını yok etmek ve latifeleri fenâ haline ulaştırmak olduğu ifade edilmiştir.[351] Sâlik "lâ ilâhe" derken yaratılmışların fâni olduğunu düşünmeli ve zihnindeki düşünceleri temizlemelidir. "İllallah" derken ise Allah'ın ezelî ve ebedî olduğunu, sevilip yönelinmeye lâyık tek varlık olduğunu düşünmelidir.[352]

Mecmûada nefy ü isbâtın mütekaddimûn döneminde uygulanmadığına, şeyh Abdulhâlık Gucdüvânî döneminde Hızır (as)'ın gelerek nefy ü isbât taliminde bulunduğuna, bundan sonra tarikatin bir uygulaması olarak yerini aldığına değinilmiştir. Günlük bin yüz defa nefy ü isbât zikri çekilmesi gerektiğine işaret edilerek zikrin dokuz şartı sıralanmıştır. Bu şartlar şöyle sıralanabilir:

1. Vukûf-u kalbî. Nakşîliğin esaslarından biri olan vukûf-u kalbî kişinin tüm benliğini kalbine ircâ etmesi ve ihsân düşüncesi ile hareket etmesi olarak açıklanmıştır.

2. Nefesi göbek altına saklamaktır. Dişlerini dişlerine kenetleyip, dudaklarını birleştirmeli, dilini damağına yapıştırmalı ve kendini ölü hükmünde saymalıdır. Kendisini ölü saymasının sebebi bütün nefsânî ve şehevânî isteklerden ârî olması içindir.

3. Göbeği altından dimağına, oradan başına, oradan da arşullaha kadar nûrânî bir *Lâ* hattı tasavvur etmesidir.

---

[351] Tosun, "Nakşibendiyye", **DİA**, s. 343. "Bedreddîn Keşmîrî (X./XVI. asır) nefes, tutup kalbe vurularak yapılan zikrin her aşaması için ayrı hikmetler tesbit etmiştir. Ona göre nefy ü isbâtın üç hikmeti ve faydası vardır: 1. Beden içindeki nefes dağınıktır, hapsedince toplanır. 2. Kalpteki düşünceler de nefes gibi dağınıktır, nefesi hapsedince onunla birlikte düşünceler de toplanıp bir noktada yoğunlaşır. 3. Nefes ve kalp toplnıp yoğunlaşınca zikir mideden değil kalpten icrâ edilir hâle gelir." (Tosun, **Bahâeddîn Nakşbend,** s. 304.)

[352] Tosun, Bahâeddîn Nakşbend, s. 306.

4. *Lâ* kelimesini göbeği altından başına, oradan arş-ı a'lâ'ya kadar nakşolunmuş tasavvur etmektir. Bu tasavvurun sebebi en aşağıdan arş-ı a'lâ'ya kadar itaat edilecek olanın sadece Allah olduğuna işaret etmek içindir.

5. Mübtedîlerin *Lâ ma'bûde illallah,* mütevassıtların *Lâ maksûde illallah,* müntehilerin *Lâ mevcûde illallah* zikirlerinin anlamlarını mülâhaza etmeleridir.

6. *İlâhe* kelime ve lafzını dimağına, sağ küreğinin üzerine kadar hatten çekmesi, *illâ* kelimesinin sağ omuzundan çaprazvârî bir şekilde hafî ve ahfâ latîfeleri üzerinden geçip kalbe doğru getirmek ve *Allah* lafza-i celâlini tam bir şiddetle kalbe vurmasıdır. Allah lafzının şiddetle kalbe vurulmasının sebebi kişinin kalbindeki kirin ve mâsivânın mahvolması, yerine muhabettullahın yerleşmesi içindir.

7. Kelime-i tevhid zikri esnasında kişinin nefesi yetmezse tek (tek sayılardan biri) üzerinde durmalı, tek üzerinde iken nefesini salmalıdır. Tek olmasının sebebi Allah'ın teki sevmesindendir. Hem de kişi zikri sırasında sayı ile meşgul olursa zihin dağınıklığından korunmuş olur.

8. Tek üzerine nefes salıverilirken lisân-ı hâl ile *Muhammedün Rasûlüllah* ma'nâsını mülâhaza etmektir. Bu ona olan hürmet ve muhabbeti ifade etmek için gereklidir.

9. *İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî* cümlesini nefes salıverilirken söylemektir. Bu son şartı Gümüşhânevî tembih etmiştir. Ayrıca tashih-i niyet için de *Allahümme a'tınî muhabbetek ve ma'rifetek ve ileyke'l-vesîlete şeyhî* duası okunmalıdır.

Nakşîlik ve Ziyâiyye'de nefy ü isbâtın uygulanışında tek bir farklılık görülmektedir. Mecmûada nefy ü isbâtın uygulanışının Abdulhâlık Gucdüvânî'den öğrenildiğinin söylenmesi Nakşîlik'teki uygulamadan çok farklı olmadığına işaret etmektedir. Ziyâiyye şubesinde nefy ü isbat zikri esnasında herhangi farklı bir uygulama yoktur. Ancak zikrin sonunda sâlik nefesini salarken "Ya Rabbi maksadım sensin ve rızânı talep ederim" anlamında "*İlâhî, ente maksûdî ve rızâke matlûbî*" demelidir. Bu şart Gümüşhânevî tarafından tembih edilmiştir ve Nakşîlik'te yoktur.

Nakşibendilik'te letâif ve nefy ü isbâttan sonra murâkabelere geçilir. Alâeddîn Attâr murakabenin nefy ü isbâttan daha üstün ve cezbeye daha yakın olduğunu ifade etmiştir.[353]Burada sâlik bazı ayet ve kavramları tefekkür eder. "Feyzin Allah'ın zatından salikin kalbine geçişini beklemek ve düşünmek" anlamına gelen murâkabe[354] ehadiyyet, maiyyet, akrabiyyet, mahbûbiyyet ve zât-ı baht olmak üzere beş kısma ayrılır. [355] Murâkabe-i ehadiyyet'te İhlâs suresiyle bağlantılı olarak Allah'ın kemâl sıfatlarıyla muttasıf ve noksan sıfatlardan uzak olduğu tefekkür edilir, feyzin bu mertebeden sâlikin kalp latifesine geldiği düşünülür. İkinci murâkabe olan murâkabe-i maiyyet'te sâlik "Nerede olursanız olun O (Allah) sizinle beraberdir." (el-Hadîd 57/4) âyetinin anlamı üzerinde derinlemesine tefekkür eder. Üçüncü murâkâbe murâkabe-i akrabiyyet'te sâlik "Ve biz ona (insan) şahdamarından daha yakınız." (Kâf 50/16) âyetini, Murâkabe-i mahbûbiyyet'te "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler." âyetini tefekkür eder. Son murâkabe olan zât-ı baht murâkabesinde ise sâlik Allah'ın zâtını müşâhede eder. Allah'ın zâtını düşünmenin zor olmasından dolayı bazı Nakşî kollarında son murâkabenin uygulanmadığı ifade edilmiştir.[356]

Seyr ü sülûk defteri mecmûasında murâkabeler başlıklandırılmış, her birinde mülâhaza edilecek âyetler ve düşünceler ele alınmıştır.

Murâkabe-i ehadiyyet'te bu murâkabeye "ehad" denilmesinin sebebi bütün isim ve sıfatların mebdei ve menşei olması olarak açıklanmıştır. Sâlikin bu murâkabeden önce kalbini bütün masivâdan temizlemesi, tüm eksikliklikler ve kirlerden arındırması ve Allah'a yönelmesi gerektiği ifade edilmiştir. Sâlik (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)[357] âyetinin mülâhazası ile kalp latifesine yönelmelidir. Burada Allah'ın diğer isim ve taayyünlerini mülâhaza etmemelidir. Çünkü Allah'ın zâtî taayyününün başlangıcı ehadiyyettir. Diğer isimler ve

---

[353] Tosun, **Bahâeddîn Nakşbend**, s. 314.

[354] "İlk sûfilerden Cüneyd-i Bağdâdî'nin murâkabeyi kılı kıpırdamadan gözlerini fare deliğine diken ve farenin çıkmasını bekleyen bir kediden öğrendiği nakledilmiştir." (Tosun, **Bahâeddîn Nakşbend**, s. 314.)

[355] Tosun, "Nakşibendiyye", **DİA**, s. 343.

[356] Tosun, "Nakşibendiyye" DİA, s. 343.

[357] el-İhlâs 112/1: "De ki: O Allah, birdir."

taayyünler taayyün-i ehadiyyetten meydana gelmiştir. Zât-ı ehadiyyetin mülâhazasında "*Allah hâzırî, Allah nâzırî, Allah meî*" gibi lafızları dil ya da kalple söylemenin murâkabe-i ehadiyyetin meydana gelmesine etki edeceği ifade edilmiştir.

Murâkebe-i maiyyette sâlikin öcelikle kalbini tüm mâsivâdan temizlemesi ve bütün bu kâinâtın Allah'ın tasarrufunda olduğunu, Allah'ın kayyûmiyetiyle kâim, demûmiyyetiyle dâim olduğunu tefekkür etmesinin gerekli olduğu açıklanmıştır. Sâlik bu murâkabe esnasında O'nun bir an bile tecellisini kesmediğini, gözlerin görmesinin, kulakların duymasının ve her şeyin O'nun dâim ve kâim olmasıyla ortaya çıktığını mülâhaza etmelidir. Murâkabe-i ma'iyyetin feyz menşei (وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ)[358] ve (فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللهِ)[359] (إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ)[360]'dir. Sâlik murâkabesi esnasında bu âyetleri de mülâhaza ve tefekkür etmelidir. Bu esnada zikrine devam edip etmemesi kendisine bağlıdır. Zikrederken "*Lâ me'iye illallah*"ın anlamını düşünür ve şöyle tefekkür eder: "*Benim vücûdumun tamamı, kâinâtın devamı ve kıyâmı Allah iledir*."

Murâkebe-i akrabiyyette sâlikin, "Bana can damarından daha fazla ma'nevî bir yakınlıkla yakın olan Allah'tan başka kimse yoktur." [361] mânâsını ya mülâhaza etmesi ya dil ile söylemesi ya da hayâl ederek zikir ile feyzi beklemesi gerektiği ifade edilmiştir. (وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ)[362] âyeti sâlikin murâkabesi esnasında mülâhaza etmesi gereken âyettir.

Murâkabe-i mahbûbiyyette sâlikin kalbini bütün havâtırdan temizlemek ve soyutlamak için "يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ" [363] ayetini tefekkür etmesi ve muhabbet nurunun feyzi için niyâzda bulunması gerektiği söylenmiştir. Bu esnada zikretmeyeceği, sadece muhabbet feyzini bekleyeceği belirtilmiş, ya diliyle ya hayâlen "*Lâ mahbube illallah*" zikrini

[358] el-Hadîd 57/4: "Nerede olsanız (Allah) sizinle beraberdir."

[359] el-Bakara 2/115: "(Ancak namaz kılmak için kıbleyi araştırdıktan sonra) hangi tarafa yönelirseniz Allah'ın yüzü (razı olduğu kıble) oradadır."

[360] eş-Şu'arâ 26/62: "Rabbim benimle beraberdir, bana kurtuluş yolunu gösterecektir."

[361] el-Kâf 50/16: "(Çünkü ilmimizle) biz ona şahdamarından (kendisinden) daha yakınız."

[362] el-Kâf 50/16: "(Çünkü ilmimizle) biz ona şahdamarından (kendisinden) daha yakınız."

[363] el-En'âm 5/54: "Allah, (sizin yerinize) kendisinin onları, onların da kendisini sevdiği…"

okuması, duasına "*Allahümme a'tınî muhabbetek ve ma'rifetek*" ifadesini de ilave etmesi gerektiği beyan edilmiştir.

Zât-ı baht murâkabesi İsmail Necâti Efendi'nin ifadesinde "Müşâhede murâkabesi" olarak geçmektedir. Bu murâkabede sâlikin kıyâmetin kopup yer yüzünde her şeyin yok olup gittiğini, Allah'tan başka hiç varlığın bâki kalmadığını tefekkür ve mülâhaza etmesi ve "*Lâ mevcûde illallah*" zikri ile kendisini Allah'ın varlığna teslîm etmesi gerektiği beyan edilmiştir. Bu sırada sâlik (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ)[364] yahut "كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ" âyetlerinden birini mülâhaza etmelidir.

Seyr ü sülûk defterindeki açıklamalara göre sâlikin murâkabelerde okuması gereken lisânî tehlîlin dağılımı şu şekildedir:

Birinci bin adet "*Lâ ehade illallah*" yani murâkabe-i ehadiyyet; ikinci bin "*Lâ meiye illallah*" yani murâkabe-i maiyyet; üçüncü bin "*Lâ akrabe ileyye min-habli'l-verîd*" yani murâkabe-i akrabiyyet; dördüncü bin "*Lâ mahbûbe illallah*" yani murâkabe-i mahbûbiyyet'; beşinci bin "*Lâ meşhûde*" veya "*Lâ mevcûde illallah*" yani murâkabe-i müşâhede'dir.

Nakşîlik ve Ziyâiyye'de murâkabe konusunda birbirlerinden farklı bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Her ikisinde de murâkabeler murâkabe-i ehadiyyet, murâkabe-i maiyyet, murâkabe-i akrabiyyet, murâkabe-i mahbûbiyyet ve murâkabe-i müşâhede olmak üzere beş kısma ayrılır. Her murâkabenin kendine ait âyetleri vardır. Sâlik bu âyetleri mülâhaza ederek bir sonraki mertebeye geçer.

1.1.Gümüşhânevî Dergâhı'nın İşleyişi

Gümüşhânevî dergâhının işleyişi, seyr ü sülûk, ilim ve vakıf faaliyetleri olarak üç kısımda incelenebilir. Sülûka dair işleyiş kendi içinde sabah usûlü, Cuma usûlü, haftagünü usûlü, mübârek gecelerin ihyâsı usûlü, bayramlaşma usûlü, kadınların cemiyet usûlü, halvet ve hilâfet usûlü olarak ayrılabilir. İlim neşrine dair işleyiş ise *Râmûzü'l-*

[364] er-Rahmân 55/26-27: "(Yer) üzerinde bulunan her canlı fânidir. (Yalnız) azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı, bâkidir."

ehâdîs ve *Garâibü'l-ehâdîs*'i okuma usûlü, dergâh eliyle basılan kitapların neşir usûlü olarak ikiye ayrılabilir.

Sabah usûlünde dergâhta meskûn bulunan veya buraya yakın bir yerde oturan dergâh mensupları mürşid eşliğinde sabah namazını cemaatle edâ ederler, ardından herkese birer cüz dağıtılır, bu minval üzere her sabah bir hatim indirilir. Ardından hatm-i hâcegân yapılır, son olarak hep birlikte işrâk namazı kılınır.[365]

Cuma usûlüne göre her sabah Gümüşhânevî mihraba çıkar, mürîdâna sülûk ve halleriyle ilgili nasihatlerde bulunur.[366] Cuma günleri ihvân dergâhta toplanır, birlikte Cuma namazı eda edilir, şeyh efendinin nasihatleri dinlenir, hatm-i hâcegân ve teveccüh gibi tasavvufî uygulamalar icrâ edilir.[367] Teveccüh uygulaması esnasında Gümüşhânevî'nin müridleri şevk ve cezbeye getirmek için aralarında dolaştığı ve bazı beyitler okuduğu belirtilmektedir.[368]

Osmanlı döneminde önemli bir yeri olan "haftagünü" usulünde her bir tekke kendine has bir gün ve zaman tayin eder, o gün müntesiplerin katılımıyla âyin ve merâsim yapılırdı. Gümüşhânevî dergâhının haftagünü usûlü Salı günleri icrâ edilirdi. Salı gecesi yatsı namazının müteâkiben yoğun katılımla dergâhta hatm-i hâcegân uygulanır, tehlîl zikri yapılır ve kıyâmü'l-leyl kılındıktan sonra zikir sona erer.

Mübârek gecelerin ihyâsı usûlüne göre kandil gecelerinde müridlerin vakitlerini güzel değerlendirmesi ve kaynaşmaları için dergâhta Mevlid, Kur'an kıraati, hatm-i hâcegân icrası ve gece namazı düzenli olarak uygulanmıştır.

Bayramlaşma usûlüne göre müridân Ramazan ve Kurban bayramlarında dergâhta toplanır, bayram namazı sonrasında bayramlaşma olur ve şeyh efendi cemaate yönelerek dua eder.

---

[365] Mustafa Fevzi, **Rehber-i Zâkir**, s. 340.

[366] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, v. 3bin

[367] Mustafa Fevzi, **Rehber-i Zâkir**, s. 340.

[368] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, v. 7bin

Kadınların cemiyet usûlüne göre bazı özel günlerin arefesinde kadınlar dergâha gelir, şeyh efendi onlara va'zu nasihatte bulunur.[369] Bunun dışında kadınlar evlerde toplanır, cüzler okuyup hatmeder ve hafî olarak hatm-i hâcegân icrâ ederler.[370]

Dergâhta halvete "sülûk", halvete girmeye "sülûke girmek" de denmiştir.[371] Gümüşhânevî dergâhından halife olarak tayin edilip farklı beldelerde görev yapan halifeler tarikatların esasına riâyet ederek bağımsız hareket etmekten kaçınmış, işlerinde merkez dergâhın postnişîni ile iletişimi sürdürmüşlerdir. Kendi bölgelerinde seyr ü sülûkte belirli bir mesafe almış kimseleri İstanbul'daki dergâha yönlendirmişler, izinsiz halvet açmamışlar, halifelik makamına gelmiş olanlara da merkez dergâhtaki şeyhin onayı ile hilâfet vermişlerdir. Onların merkez dergâhın onayı olmaksızın icâzetnâme vermedikleri metrukâtta bulunan şu belgeden anlaşılmaktadır:

"Kutbeyn-i azîmeyn ve şeyhayn-ı mükerremîn Hazret-i Ahmed Ziyâeddîn ve Cenâb-ı Hasan Hilmi kaddesellâhu esrârehümâ hazretlerinden ahz ü telakkî ettiğimiz tavr-ı bedîheden olmak üzere zât-ı âlîlerine beyân ederiz ki makâmın izin ve tasdîki olmaksızın halvet îfâsıyla, hilâfet-nâme i'tâsı hiçbir halife için câiz olmayarak o sûretle vuku' bulacak hilâfetin edeben bed gayr-ı sahîh olması lâzım gelir. İşin şu cihetle ledünniyâtı nazar-ı dikkate alınmak şartıyla tâlibînin kesret-i zikirlerine mâni' olmamak üzere ..... Şerîf halveti îfâ etmeniz husûsunda me'zûn olunuz. Lâkin emsâl-i sâbıkası umûm hulefâ-yı mevcûdenin ma'lûmları olmakla berâber ârâ-yı cumhûr üzere hilâfete ehak olanların makâmından istihlâflarını lâzım geleceğinden şâyed halvete kabûl ettiğiniz zevât içinde bu gibiler bulunursa tarafınızdan bi't-tensîb icâzetnâmeleriyle berâber münâsib bir zamanda makâma i'zâmlarıyla âdâtü's-sâdât sâdâtü'l-âdât usûl-i celîlesine ri'âyet edilmek iktizâ edeceğinin tavsiyesine ibtidâr olunur. Ve's-selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berakâtühû ve rıdvânuhû ve alâ cemî'i'l-ihvân."[372]

[369] Mustafa Fevzi, **Rehber-i Zâkir**, s. 342.

[370] Mustafa Fevzi, **Rehber-i Zâkir**, s. 342-343.

[371] M. Es'ad Coşan Arşivi, AZG/4/194.

[372] M. Es'ad Coşan Arşivi, AZG/6/241.

Gümüşhânevî'nin halifelerinden Ahmed Hilmi Efendi onun her sene *Râmûzü'l-ehâdîs* okutmak için yüz, *Garâib* okutmak için de iki yüz talebe kabul ettiğini ifade etmiştir.[373] Bu kitapların haricinde Gümüşhânevî huzurundaki hocalara İmâm-ı Rabbânî'nin *Mektûbât-ı Rabbânî'*si, İbn Arabî'nin *Fütûhât-ı Mekkiyye*'si ve Şârânî'nin *Yevâkıt*'ı gibi sûfiyyeye ait eserleri okutturur, onları dinlerdi.[374] Vakıf idâresine dair işleyişe göre Gümüşhânevî dergâhı, faaliyetlerin düzenli işleyişi için onları bir vakfa bağlamıştır. Mustafa Fevzi Efendi tüm postnişînlerin vakıf şartlarını yerine getirmesi gerektiğini söylemiş, vakıf kitaplarını almayı talep eden kişilerin kitabı almadan önce bir rehin vermelerinin gerektiğini ifade etmiş, bunun derslerini eksik bırakmamaları için önlem amaçlı olduğunu, ders bitiminde rehinlerin iade edildiğini açıklamıştır.[375] Vakfın düzeni ve vakıfları değerlendirme usûlü ile ilgili olarak yine Mustafa Fevzi Efendi açıklamalarda bulunmuştur. Vakfa bir meblağ vakfedileceği zaman dört güvenilir şahidin şehadeti ile kabul edilir, bu eski vakfa eklenir. Vakfa ait tüm senetler şeyh efendi tarafından korunur. Çünkü vakfedenin vekili şeyh efendidir. Sözü edilen meblağ vakıf kâtibi tarafından kaydedilir ve görevliler tarafından tahsil edilir. Böylelikle çoğalan gelirler sayesinde kitapların yeni baskıları çıkarılır.[376]

Gümüşhânevî'nin İstanbul dışında Rize, Of ve Bayburt'da kütüphaneler tesis ettiğine, buralar için bütçeler ayırıp kitaplar vakfettiğine değinmiştik. Bu kütüphaneler şeyh efendinin emrindedir ve halifelerden halifeye devredilir.[377]

Tekkenin maddî işleyişinde önemli bir yeri olan taâmiyeler Osmanlı döneminde devlet-tekke münasebetlerinin en önemli konusu olmuştur. Dergâhın kayıtlarını tutan ve buranın işleyişini en iyi bilenlerden olan Kâtip Mustafa Fevzi Efendi de dergâh için bazı hayır sahipleri tarafından bağışlanan kurban ve adaklar dışında tekkeye bir yerden

---

[373] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli,** vr. 2bin

[374] Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli,** vr. 5[a].

[375] Mustafa Fevzi, **Rehber-i Zâkir**, s. 341.

[376] Mustafa Fevzi, **Rehber-i Zâkir**, s. 341.

[377] Mustafa Fevzi, **Rehber-i Zâkir**, s. 341-342.

yiyecek girmediğini bu konuda devletten herhangi bir yardım alınmadığını ifade etmiştir.[378]

[378] Mustafa Fevzi, **Rehber-i Zâkir**, s. 343.

2. ZİYÂİYYE'DE HALVET LİSTELERİ

M. Es'ad Coşan Araştırma Merkezi Kütüphanesi'nde AZG şeklinde kayıtlı olan halvet listeleri kendi içinde belli bir sisteme sahip olsa da kâtiplerin değişmesi tutulan listelerin düzeninde değişimlere yol açmıştır. Bazı listeler daha okunaklı ve net iken, bazı yazıların ayrıntılarını okumada güçlük çekilmektedir. Halvet listelerinde halvete girecek şahsın sırasıyla adı, künyesi, memleketi, hacı, hoca, hafız olup olmamasıyla ilgili bilgilere ve ardından mülâhazâtlarına yer verilmiştir. Ayrıca halvete girdiği sene ve ay da belirtilmiştir. Senelerin sadece hicrîleri verilmiştir. Mülâhazât kısımları okunduğu zaman cümlelerin yapısından halvete girecek olanların ağzından çıkan cümlelerin aynen kaydedildiği anlaşılmaktadır. Cümleler, ağırlıkta Türkçe, az bir kısmı ise Arapça'dır. Halvet listesini tutan kişilerin farklı olması bazı imlâ hatalarını ve yazım farklılıklarını beraberinde getirmiştir.

Listeleri kolaylık olması açısından öne çıkan niteliklerine göre tasnif edildikten sonra yoruma tabi tutulmuştur. Bu listeler aynı memleketten halvete girenler, halife olup halvete girenler, hacı olup halvete girenler, hoca/müderris olup halvete girenler, medrese çıkışlı olup halvete girenler, gitmek istediği yere göre halvete girenler olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca konunun sınırı gereği sadece 1286/1869-1308/ 1891 yılları arasında yani Gümüşhânevî zamanında halvete girenlerin listesi verilmiş ve bunlar yorumlanmıştır. Listelerde aynı isme sahip olan kişiler memleketlerine, hacı, halife ya da hoca olmalarına bakılarak ayırt edilmiştir.

Tablo 21'de hafız olup halvete girenler bulunmaktadır. Listede halvete giren yirmi bir hafız bulunmaktadır. Mehmed Eşref Efendi, Osman Efendi ve Süleyman Efendi hafızlıkları yanında halife olmaları yönüyle de dikkat çekmektedir. Ömer Efendi Haydar Medresesi'nde talebe olmasıyla, bunların dışında beş halvetnişîn de hacı olmalarıyla öne çıkmaktadır. Hafızların büyük çoğunluğu Trabzon ve Gümüşhâne ilindendir.

Tablo 22'de 1286/1869-1308/1891 yılları arasında halvete girenlerin listesi verilmiştir. 1286/1869 yılında halvete giren on beş kişi bulunmaktadır. Bu sene halvete girenlerden üçü halife, altısı hacı, ikisi hocadır. Bu hocalar aynı zamanda halife olan Mehmed Hâlid Efendi ve Zeynullah bin Habibullah Efendi'dir. 1286/1869 senesinde

dikkat çeken bir husus da halvetnişînlerin Rusya'ya bağlı Tataristan'ın başkenti olan Kazan, Bulgaristan'da birer şehir olan Köstendil ve Şumnu, Tekirdağ'da bir il olan Malkara, Mekke, Buhara gibi farklı beldelerden gelmiş olmalarıdır.

Tablo 23'e göre 1289/1872 tarihinde halvete giren yedi kişi bulunmakta ve bu halvetnişînlerin hepsi halife olmalarıyla öne çıkmaktadır. Listede ayrıca iki müderris ve üç hoca bulunmaktadır.

Tablo 24'te 1290/1873 senesinde halvete giren on üç kişinin tamamı halife, altı tanesi hacı ve bir tanesi de hocadır. Bu sene ve 1289/1872 tarihinde sadece halife olanların halvete alınması bu senenin onlara tahsis edilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Ayrıca listede Gümüşhâneli dergâhı postnişînlerinden Ömer bin Abdullâh (Dağıstânî) de bulunmaktadır.

Tablo 25'e göre 1291/1874 yılında halvet listesinde adı bulunan toplam yirmi sekiz kişi vardır. Bu isimler arasında beş halife, sekiz hacı bulunmaktadır. 1291 yılının şehir dağılımı oldukça değişkenlik göstermektedir. Alâiyye, Pazarcık, Of, Kırım, Çankırı, Köprü, Burdur, Hemşin, Şumnu, Edincik, Nevşehir, Bilecik, Ankara, Konya, Kazan, Pazarcık, Bafra, Safranbolu, Bosna, Eğin, Tepedelen ve Gümüşhâne gibi farklı beldeler göze çarpmaktadır. Yine bu yılın listesinde kişiler halvet sonrası nereye gitmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bazısı halvet sonrası memleketine gitmek isterken, bazısı kendi memleketiyle bağlantısı olmayan farklı beldeleri talep etmiştir. Mesela Şumnu memleketinden Bekir Efendi halvet sonrasında Bulgaristan'da bir şehir olan Pazarcık'a gitmek istediğini, Edincik'li (Balıkesir'in Bandırma ilçesine bağlı küçük bir şehir) Mehmed Efendi Bulgaristan'da bir il olan Razgrat'a gitmek istediğini ifade etmiştir. İlgi çekici bir ayrıntı olarak Makedonya'nın küçük bir şehri olan Köprü'lü Yakub Efendi halvet sonrası İstanbul'da tahsil görmeyi talep etmiştir.

Tablo 26'nın listesinde 1293/1876 senesinde toplam on dokuz kişi halvete girmiştir. Bunlardan Oflu Süleyman Efendi Kapıcımuradpaşa Medresesi'nde, Eğin'li Süleyman Efendi Tophane Medresesi'nde, Ali Efendi Vefâ Medresesi'nde, Ömer Efendi Haydar Medresesi'nde, İbrahim Efendi Soğukkuyu Medresesi'nde, Hüseyin Efendi

Ayasofya Medresesi'nde, Gürün'lü Mustafa Efendi de Çifte-i Râbî Medresesi'nde talebedir.

Tablo 27'de 1297/1880 senesinde halvete giren yirmi altı kişi bulunmaktadır. Bu yıl halvete girenlerden Âbid Efendi, İsmail Hakkı bin Abdullâh Efendi ve Yusuf Efendi Çerkes; Mehmed Efendi Süleymaniye Medresesi'nde talebedir. Halvetnişînlerden altısı hacıdır. Hoca olan tek kişi ise Çerkes Yusuf Efendi'dir.

Tablo 28'e göre 1298/1881 senesinde halvete giren otuz iki kişi bulunmaktadır. Bunlardan on beşi hacıdır. Beş tanesi Ofludur. Bu listede halvetnişînlerin memleketlerinden Kırım (Karadeniz'ın kuzeyinde bir yarımadada kurulu Ukrayna'ya bağlı özerk bir devlet), Bulgaristan'ın başkenti Sofya ve Bosna dikkat çekmektedir. Ayrıca Kayseri'li Mehmed bin Emin Efendi ve Ankaralı Mehmed bin Mehmed Efendi Sinekli Medresesi'nde talebedir.

Tablo 29'da 1300/1883 senesinde toplam kırk sekiz kişi halvete girmiştir. Gümüşhânevî zamanının en kalabalık halvet programı bu senede gerçekleşmiştir. Bu sene on bir halife, üç Çerkes, bir hafız, on dört hacı ve dört hoca halvete katılmıştır. Of, Ankara, Kayseri, Sürmene, Şumnu ve Tekirdağ memleketlerinden birden fazla katılım olmuştur. Bu listede ilgi çekici bir ayrıntı olarak Bahaeddin Efendi ve Bayburd'lu Hasan Efendi'nin halvet sonrası Selanik'e gitmek istedikleri kaydedilmiştir. Listede beş isim yanında parantez içinde on gün ifadesi yer almaktadır. Bu, onların on gün halvette kaldıklarına işaret etmektedir. Ayrıca dokuz kişinin ismi yanında da "aşr-ı ahîr" ifadesi yer almaktadır. Bu da halvetin son on gününe katıldıklarına işaret etmektedir.

Tablo 30'a bakıldığında 1301/1884 senesinde halvete giren toplam otuz üç kişi bulunmaktadır. Bu halvetnişînlerden Sinekli, Ayakurşun, Vefâ, Süleymaniye ve Fatih Medreselerinde talebelik yapanlar vardır. Halvetnişînlerden sekizi hacı, on üçü hocadır. 1301/1884 senesinin öne çıkan isimlerini şöyle sıralayabiliriz: Kazan'lı Raşid Efendi, Kırım'lı İsmail Efendi, Kırım'lı Müctebâ Efendi, Oflu Yusuf Şevki Efendi. Ayrıca bir sene içinde iki defa halvete giren yirmi dört kişi bulunmaktadır. Bu senenin mülâhazalarına baktığımızda bazı halvetnişînlerin halvet sonrası ilim tahsil etmek istediği, bazılarının mürşidinin emrine tâbî olmayı tercih ettiği, bazılarınınsa memleketi

ya da başka bir beldede ilim neşri talebinde bulundukları görülmektedir. Mesela Vezirköprülü Çerkes İsa Efendi halvet sonrası niyetini şu samimi sözleriyle ifade etmiştir: "*Bi'r-ruhsat memlekete sümme ta'lîm ve tedrîs sümme ubûdiyyet, her bulunduğum yerde mümkün mertebe Cenâb-ı Hakkın evâmirini ma'a'l-acz her yerde yerine getirmek isterim. Bununla beraber çok amele sebât edemiyorum. Kalb-i selîm yok ki istikâmeti niyâz edeyim. Bende şaşdım. (mühür: es-Seyyid Yusuf Ziyaeddin)*" Bir çok müntesip kendi isteklerini şeyhin üzerine çıkarmamak ve onun izninin önemini vurgulamak adına "ruhsat buyruldukda" ifadesine yer vermişlerdir.

Tablo 31'de 1302/1885 yılında sadece dört kişi halvete girmiştir. Bunlardan Karahisar'lı Mehmed bin Ahmed Efendi hacıdır. Geçen iki yılda olduğu gibi bu sene de Mustafa Feyzi Efendi ve Ahmed Hilmi Efendi halvete girmişlerdir.

Tablo 32'ye göre 1303/1886 yılında dokuz kişi halvete girmiştir. Burada Siroz'lu hacı, hafız ve Çerkes olan Yusuf Efendi dikkat çekmektedir.

Tablo 33'ün verilerine göre 1304/1887 yılında toplam yirmi kişi halvete girmiştir. Mustafa Feyzi Efendi bu yıl da halvete girenler arasındadır. Listeden iki kişi medrese talebesi, dokuz kişi hacı, bir kişi Çerkes, bir kişi de hocadır. Simav'lı Ali Efendi hem hacı hem hoca olmasıyla öne çıkmaktadır.

Tablo 34'ün listesine bakıldığında 1305/1888 senesinde otuz kişi halvetnişîn olduğu görülmektedir. On kişi hacı, üç kişi hafız olan bu isimler arasında yine Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi ve Siroz'lu Çerkes, hafız ve hacı Yusuf Efendi bulunmaktadır.

Tablo 35'e göre, 1306/1891 yılında on dört kişi halvete girmiştir. Kırım'lı Hacı İsmail Efendi ve Mercân'lı Hacı İsmail Efendi memleketleri yönüyle öne çıkmaktadır. Altı hacıdan oluşan halvet lisetesinde yine memleketi başka olup halvetten sonra başka beldeye gitmek isteyen ya da kendi memleketine gitme talebinde bulunanlar vardır. Bazı halvetnişînler ise kendi haklarındaki kararı mürşidlerine bırakmışlardır. Listede Siroz'lu Hacı Yusuf Efendi mülâhazası ile öne çıkmaktadır. O halvet sonrası nefs-i emmâreden kurtulmayı, ders icâzeti alana kadar istikâmette bulunması için şeyhinin himmetini talep etmiştir. Kazan'lı Ramazan Efendi diğer halvetnişînlerden farklı olarak halvet sonrası gideceği yere biraderi Hacı Yusuf Efendi'nin karar vereceğini ifade etmiştir. Mercân'lı

İsmail Efendi'nin ömrü oldukça halvet vakitlerinde halvete girmek ve şeyhiyle bulunmak istediği kaydedilmiştir. Ünye'li İbrahim Efendi'nin halvetten sonra ferâizi talim etmek, sonra memleketine gitmek istediği kaydedilmiştir.

Tablo 36'ya göre 1307/1890 senesinde yirmi üç kişi halvete alınmıştır. Bu kişiler arasında Gümüşhânevî dergâhının ilk halifesi Hasan Hilmi Efendi'nin ismi de geçmektedir. Bu yılın en dikkat çekici yönü ise on iki kişinin medrese talebesi olmasıdır. Bu senenin isim listesinde İsa Efendi Çerkes ve hacı, Yusuf Efendi Çerkes ve halife, Hasan Efendi Çerkes ve hoca olmasıyla öne çıkmaktadır. Mülâhazalardan üç tanesi Arapça'dır. Mülâhazalar şeyhinden ya da başka bir yerden ilim taleb edenler, kendi memleketine ya da başka bir memlekete ilim neşri için gimek isteyenler, tarikat yolunda hizmet etmek isteyenler, irâdesini şeyhinin eline bırakanlar, ne yapacağını bilemeyip yine mürşidinin himmetini bekleyenler, sadece şeyhinin rızâsını ve himmetini isteyenler, Ramazan'ı memleketinde ailesiyle geçirdikten sonra ilim talimine devam etmek isteyenler, sıla-i rahim yapıp sonra ilimle meşgul olmak isteyenler ve hacca gitmek isteyenler şeklinde sınıflandırılabilir. Mesela Osman Efendi tarikat yolunda bulunmak istediğini şu şekilde ifade etmiştir: "*Sohbet-i şerif-i hoca efendimiz tamam (...) şerif Allâhu Te'âlâ (...) Hazret-i Nakşibend efendimiz pây-ı âsitânesine başımız koyup ehil talebelerince ta'lîm-i ulûm-ı şer'iyye ve tarîkat-i Hâlidiyye ilâ vusûlillâh ve cân-ı haysiyetimiz kurban edeyim. Emîn-i hâtim-i hâb ola*." Arapgir'li Mehmed Efendi mülâhazasında yapmak istediklerini sıralamış, onları şu şekilde ifade etmiştir: "*Hidmet, taşraya gidilecek lâkin yerimiz mu'ayyen değil, sümme va'az ve nasîhat sümme İslâmbol, tahsîl-i ulûm sümme hidmeti'ş-şer'î'at sümme'r-rızâ sümme himmetiküm*."

Tablo 37'ye bakıldığında 1308/1891 senesinin halvet listesinde yirmi üç kişi olduğu görülmektedir. Bu isimlerden yedisi hacıdır. Halvete ağırlıklı olarak Gümüşhane, Of, Sürmene, Ünye, Düzce gibi Karadeniz bölgesinden katılım olmuştur. Ayrıca Tavas, Nallıhan, Mihaliç, Kazan, Göynük, Denizli gibi çeşitli memleketlerden de isimler vardır. Kazan'lı Alimcan Efendi de bu yıl halvete girmiş önemli isimlerden biridir. Yukarıdaki listelerde olduğu gibi bu senenin halvet listesinde de mülâhazalar dikkat çekmektedir. Yukarıdaki listede mülâhazaların içerikleri tasnif edilmişti. Burada sadece öne çıkanları yorumlamakla yetinilecektir. Arapça mülâhazasında Gümüşhâne'li İbrahim Efendi halvet

sonrası niyetini şu sözleriyle ifade etmiştir: "*Dehaltü hâze'l-kabre li-mevti ve iznin bi'l-hurûc. Kîle fe nezhebü ile's-seferi sümme'l-vatani li't-tedrîs*." Kendisi halveti kabre girmek gibi gördüğünü, oradan çıkışının izinle olacağını, önce yolculuk edip sonra tedris için vatanına döneceğini beyân etmiştir. Hacı Süleyman, efendisinin izni ile dergâhta erbain çıkarmak istediğini, ardından umre yapmak ve oradan Kudüs'e geçmek istediğini ifade etmiştir. Beyan edilen isteklerden anlaşılan o ki halvetnişînlerin hem kendi tekâmülleri için hem İslâm'ın yayılması için büyük gayretleri vardı. Aynı zamanda onlar Gümüşhânevî'nin hadis temelli eğitim anlayışını kendi memleketlerine de yaygınlaştırmak istiyorlardı. Mesela Kazan'lı halife ve hacı Ramazan Efendi ailesinin ve oturduğu yerin halkını Kur'an ve sünnetin hükümlerince tedris etmek istediğini şu sözleriyle dile getirmiştir: *"İnşaallah şeyh efendim ruhsat verse Hicâz'a gideceğim. Andın bu sene memleketina kaytup şeyh-i fânî atam bârına ehl-i evlâdım çoklarını terbiye edeceğim. Anlar ka ahkâm-ı şer'î ta'lîm edeceğim. Andın sonra memleketimde ilm-i hadîs olmadığından talebeların kadrü'l-hâl hadîs, husûsan Râmuzü'l-ehâdîs okutmağa mücâhede edeceğim. Dahi evvelki mescid medrese (...) iskörmüş idi, onu yeniden bina edeceğim. Andın sonra ülkânca bu minvâl üzere durmak sadedinde bulacağım."* Mülâhazalarda dikkat çeken bir nokta da halvete girecek olanların çoğunluğunun ilimle meşgul olmanın üstünlüğünün farkında olması ve ilmi taleb etmesidir. Mesela Sürmene'li Hüseyin Efendi evrâd ve ezkâr dışında ilim neşriyle de meşgul olmak istediğini şöyle beyan etmiştir: *"Cânib-i memlekete azîmet sümme tarîkat-ı aliyyeye bi-tevfîkillâhi te'âlâ sa'y ve gayret, sümme kırâeti'l-Kur'ân ve'l-evrâd ile meşgûl sümme eğer mevlâ müte'âl tevfîk ederse neşri'l-ulûm, sümme nâfile halvet ve savb ile iştigâl sümme nasîhatü'l-halk sümme kesbü'l-ma'âş bi-vâsıtati i'âneti'l-gayr."*

Tablo 38'de halvetnişînler alfabe sırasına riâyet ederek memleketlerine göre tasnif edilmiştir. Bu memleketleri şu şekilde sıralayabiliriz: Acı Maslak, Ahıska, Akçaabad, Akşehir, Alâiye, Amasya, Ankara, Antalya, Arabistan, Arapgir, Arapkir, Ayakurşun, Aydın, Bafra, Bilecik, Bodrum, Bosna, Buhara, Burdur, Burgaz, Cizre, Çanakkale, Çankırı, Çerkes, Çufaruksa/Of, Dağıstan, Demirci, Dencik, Denizli, Diyarbakır, Dobniçe, Dobruca, Doyunca, Drama, Düzce, Edincik, Eğin, Emet, Engürü, Erzincan, Erzurum, Eyüp, Filibe, Galata, Geyve, Göynük, Gümülcine, Gümüşhane, Gürün, Hadim, Halep, Harput, Hasköy, Hemşin, Hemşîrenî, Hendek, Hısn-ı Mansur,

Hocapaşa, Isparta, İçel, İnli, İslimye, İsmailî, İzmit, Kalkandelen, Karahisar, Kastamonu, Kayseri, Kazan, Kırım, Konya, Kömürcü, Köprü, Köstendil, Kürdî, Liza, Lüleburgaz, Malkara, Mekke, Mercân, Mısır, Mihaliç, Nallıhan, Nevşehir, Niğde, Nogay, Of, Osmancık, Pazarcık, Pirlepe, Rize , Rusya, Safranbolu, Siroz, Sivas, Sofya, Söğüt, Sungurlu, Sürmene, Şam, Şehrî , Şumnu, Tahir, Tarsus, Tavas, Tekfurdağ, Tekirdağ, Tepedelen, Tokat, Tophane, Trabzon, Tuturakan, Ulaş, Ünye, Ürgüp, Vezirköprü, Yanya, Yenipazar/Bosna, Yenişehir, Yumra.

Gümüşhânevî zamanının halvet listesine göre halvet uygulamasına toplamda yüz on sekiz farklı beldeden katılım görülmektedir. Halvete katılan isimlerin yoğunluk gösterdiği memleketler sırasıyla Of, Kazan, Sürmene, Kırım ve Tekirdağ'dır. 1286/1869-1308/1891 yılları arasında halvete giren halvetnişînlerden toplam yüz yirmi üçü halife, yüz doksanı hacı, elli dokuzu hoca, otuz altısı Çerkes, otuz dördü medrese talebesi, yirmi dördü hafız, altısı müderrisdir. On iki kişi hem halife hem hocadır. Yirmi dokuz kişi hem halife hem hacıdır. Halvetnişînler halvet sonrasında İdlib, Pravadi, Tavşancılı, Medine, Şam, İslimye, Halep, Ruscuk, Mudanya, Prusya, Köstence, Lefçe, Hicâz, Selanik, Arnavutluk, Gümülcine, Serez ve Silistre gibi farklı beldelere gitme talebinde bulunmuşlardır. Halvete katılanlardan halvet sonrası çalışmalarıyla, hilâfetleriyle ön plana çıkmış olan isimleri şöyle sıralayabiliriz: Burdur'lu Eşref bin Ahmed Efendi, Dağıstan'lı Ömer bin Abdullâh Efendi, Mehmed Şakir Efendi, Kazan'lı Zeynullah bin Habibullah Efendi, Kazan'lı Raşid Efendi, Ankara'lı Ahmed Hilmi Efendi, Kazan'lı Alimcan Efendi, Lüleburgaz'lı Mehmed Eşref Efendi, Köstendilli Ali Rasih bin Ahmed Efendi, İsmail Necati Efendi, Mustafa Feyzi Efendi ve Hasan Hilmi Efendi.

Tablo 39, Gümüşhânevî zamanındaki halvetnişînlerin gitmek istedikleri yerlere göre listesini vermektedir. Tablo kendi memleketine gitmek isteyen ve kendi memleketleri dışında bir beldeye gitmek isteyenler olarak ikiye ayrılabilir. Kendi memleketine gitmek isteyenlere örnek olarak: Alâiye'li Hüseyin Efendi, Balıkesir'li Mehmed Efendi, Bayburd'lu Hasan Efendi, Düzce'li Hasan ve İsa Efendi, Haleb'li İshak Efendi, Tekirdağ'lı Ahmed, Hasan, Mustafa Feyzi Efendi ve Ömer Efendi, Ünye'li İbrahim Efendi, Vezirköprü'lü Yusuf Efendi verilebilir. Kendi memleketi dışında bir yere gitmek isteyenlere örnek olarak şu isimler verilebilir: Pazarcık'lı Hasan Efendi

Arnavutluk, Lefçe tarafına; Eğin'li Süleyman Efendi Aydos, İslimye'ye; Arapgir'li Mehmed Efendi Biga'ya; Nallıhan'lı Hüsnü Efendi Çanakkale'ye; Akçaabat'lı Mustafa Efendi Giresun'a; Kazan'lı Musa Efendi Hicâz'a; Yenişehir'li Ali Efendi İzmir'e; Dağıstan'lı Abdülkerim Efendi Medine'ye; Kırım'lı İsmail Efendi Prusya'ya gitme talebinde bulunmuştur. Tablodan kendi memleketi dışında bir beldeye gitmek isteyenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Listede gidilmek istenen yerlere bazen birden fazla belde de yazılmıştır. Mesela Pazarcık'lı Ali Efendi Gümülcine, Serez ve Drama'ya (Selânik'te bir şehir); Oflu Mahmud Efendi Kozan (Adana'da bir ilçe), Balçık, (Bulgaristan'da bir şehir) Teke ve Köstence'ye gitmek istediğini ifade etmiştir.

Tablo 40'da halvetnişînlerin isimleri halife olmalarına göre listelenmiştir. Listede yüzyirmi üç ayrı halife bulunmaktadır. Listede halifelerden otuz yedi tanesinin hacı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca on hoca ve iki müderris, sekiz Çerkes, bir medrese talebesi, üç de hafız bulunmaktadır. Halife olan halvetnişînler Of, Trabzon, Kastamonu, Bayburd, Safranbolu, Gümüşhâne, Kayseri, Nogay, Hısn-ı Mansur, Dağıstan, Kırım, Burgaz, İslimye (Bulgaristan'da bir şehir), Köstendil ve Kazan gibi farklı memleketlerdendir.

Tablo 41'de hacı halvetnişînlerin listesi bulunmaktadır. Listede görüldüğü üzere hacı olup da halvete giren kişi sayısı oldukça fazladır. Listeye göre memleketi belli olan toplam yüz kırk dokuz kişi hacıdır. Hacı olan halvetnişînlerden otuz altı kişi de halifedir. Listede adı geçen kişilerin çoğunlukla Kırım, Kazan ve Karadeniz Bölgesi'nden olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 42, hoca olup halvete girenlerin listesidir. Listede toplam elli iki hoca bulunmaktadır. Bunlardan on bir tanesi halife, on tanesi hacıdır, altı tanesi de Çerkes'tir. Hocaların memleketleri Dağıstan, Ankara, Şam, Rusya, Kazan, Of, Burdur ve Eğin gibi birbirinden farklı yerlerdir.

Tablo 43'de halvetnişînler medrese talebeliklerine göre listelenmiştir. Halvetnişînler on dokuz farklı medresede talebelik yapmışlardır. Bunlardan Süleymaniye, Acı Maslak, Beşirağa, Fatih, Sinekli ve Vefâ Medresesi'nde birden fazla kişi talebelik yapmıştır. Konya'lı İbrahim bin Mustafa Efendi Cafer Tevfik

Medresesi'nde; Bayburd'lu Osman Efendi Mahmud Paşa Medresesi'nde; Nallıhan'lı Hasan Efendi Musalli Medresesi'nde; Eğin'li Süleyman Efendi Tophane Medresesi'nde; Mehmed İbrahim Efendi Müezzin-i Sultanî Medresesi'nde; Ünye'li Mustafa Efendi Paspasoğlu Medresesi'nde; Oflu Süleyman Efendi Kapıcımuradpaşa Medresesi'nde; Ömer Efendi Haydar Medresesi'nde; İbrahim Efendi Soğukkuyu Medresesi'nde; Hendek'li İsmail Efendi Vânî Medresesi'nde talebelik yapmıştır.

Sonuç olarak listelere bakıldığında halvetnişînlerin yüz on sekiz farklı beldeden halvete katılım gösterdiği tespit edilmiş, bu halvetgüzînlerin yüz kırk dokuzunun hacı, elli sekizinin hoca, otuz dördünün medrese talebesi, yirmi dördünün hafız olduğu belirlenmiştir. Listelerde on dokuz farklı medrese ismi geçmektedir. 1286/1869 ve 1308/ 1891 yılları arasında tatbik edilen halvetin listelerini barındıran bu tablolar sadece Ahmed Ziyâeddîn Efendi zamanını kapsamaktadır. Tarihi belli olan toplam on altı sene içinde bazen senede iki defa halvet programı yapılmıştır. Bu yıllar içinde kırk sekiz kişinin katılımıyla en kalabalık halvet programı 1300/1883 senesidir. En az katılımın olduğu sene ise dört kişi ile 1302/1885 yılıdır. 1289/1872 ve 1290/1873 yıllarında sadece halife olanların halvete katılmaları dikkat çekici bir husustur. 1291/1874 yılı farklı beldelerden katılımın olmasıyla ve listedeki mülâhazalarda halvetnişînlerin birçoğunun halvetten sonra kendi memleketi dışında hizmet etmek istediği beyânlarıyla dikkat çekmektedir. Bazı yılların halvet listelerinde ismin yanında bulunan"on gün" ibaresi onların halvette on gün kalacağı anlamına gelmektedir. 1307/1890 yılında toplam üç Arapça mülâhaza göze çarpmaktadır. Memleketlerine göre tasnif edilen halvet listelerinde katılımın yoğunluk gösterdiği memleketler sırasıyla Of, Kazan, Sürmene, Kırım ve Tekirdağ'dır. Mülâhazalar ise mürşidine tâbî olan, ilim talebinde bulunan ve ilim neşretmek isteyenler olmak üzere üç kısımda değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Son devir Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinden Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî gerek tarikat anlayışı gerek tasavvufun pek çok meselesi hakkında kaleme aldığı eserleriyle döneminde ve ilerleyen tarihsel süreçte etkin olan mutasavvıflardan biridir. Bu etkinliğinin muhtelif boyutları modern akademik araştırmalarda incelenmiştir. Gümüşhânevî dergâhında onun meşîhatliği süresince tutulan halvet kayıtlarını ele alan çalışmamızda bazı yeni kaynaklardan ve bilgilerden hareketle Ziyâiyye şubesinin pirinin hayatı, yolun erkânı ve özellikle de halvet uygulaması hakkında orjinal bilimsel verilere ulaşılmıştır.

Gümüşhânevî'nin hayatı hakkında daha önceki bilimsel araştırmalarda söz konusu edilmeyen halifelerinden Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi'nin *Terceme-i Hâl*'inden istifade edilmiştir. Risâle tekrar bilgiler dışında yeni bazı bilgileri barındırması açısından önemlidir. Gümüşhânevî'nin kendisine intisap etmek isteyenlerin istidatlarını gözettiği ve onlara bazı sorular yönelttiği, hac seyahatleri esnasında Mısır ve Tanta'ya uğradığı, bu coğrafyada dönemin âlim ve meşâyıhıyla görüşüp hadis dersleri ta'lim ettiği ve tarikat neşrinde bulunduğu gibi bilgiler bu türden mâlumat arasındadır. Ayrıca söz konusu *Terceme-i Hâl* adlı Gümüşhânevî menâkıbnâmesinde Ziyâiyye pirinin şemâili, davranışları ve ahlâkî tavrı hakkında geniş izahlarda bulunulmuş, müritlerine olan ilgisi ve onlarla iletişimi açıklanmıştır. Yine halifelerinden Of'lu Yusuf Şevki Efendi'nin telif ettiği *Levâmiu'l-envâr* adlı eserinin sonuna eklediği *Menâkıbnâme* de çalışmada kullanılan diğer önemli kaynaklardandır. Eserde Gümüşhânevî'nin Mekke ve Mısır'da ne kadar zaman kaldığı, hangi dersleri okuttuğu, kaç kişiye icâzet verdiği gibi ilgili literatüre dâhil edilebilecek yeni tarihsel bilgiler yer almaktadır.

Çalışmada Gümüşhânevî dergâhında Ziyâiyye pirinden sonra Fatma Sultan Dergâhı'nda postnişin olanlar ve seyr ü sülûk sonrası irşad faaliyetleri kapsamında farklı coğrâfî beldelere gönderilen halifeler hakkında daha önce yapılmış çalışmalara paralel bilgiler verilmiştir. Çalışmanın orijinal yönü ise tekke metrûkâtında bulunan halvet listelerindeki muhtelif kayıtların söz konusu biyografik bilgileri zenginleştirici bir muhtevaya sahip olmasına binaen ele alınmasıdır. Gümüşhânevî'nin biyografisinde "Halifeleri" başlığı altında sözü edilen halifelerin halvet listesindeki durumları

incelenmiş, onların hangi yıl halvete alındığı ve halvet tatbikinden sonra hangi memleketlere sevkedilip neler yapmak istedikleri gibi bilgiler tespit edilmiştir. Bu yeni bilgiler halifelerin hayatlarının en azından belirli bir dönemine ışık tutması açısından akademik katkı sağlar niteliktedir.

Çalışmada Ziyâiyye şubesinin halvet anlayışı ve seyr ü sülûkun bir unsuru olan halvet âdâbı konusunda da orjinal kaynaklara ve bilgilere ulaşılmıştır. Gümüşhânevî, halvet esnasında müridlerine zikir dersleri vermiş, bu dersler halifelerinden Safranbolulu İsmail Necati Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Letâif-i hamse, nefy ü isbât ve tehlîl murâkebeleri hakkında detaylı bilgi edindiğimiz bu mecmûa Ziyâiyye yolunun seyr ü sülûk âdâbının Nakşibendî tarikatıyla benzeyen ve ayrılan yönlerini göstermesi açısından önemlidir. "Ziyâiyye'de Bir Seyr ü Sülûk Âdâbı Olarak Halvet" başlığı altında Nakşibendiyye ve Ziyâiyye'nin seyr ü sülûk erkânının ayrıntılarına dair bazı bilgiler verilmiş, aralarındaki benzer ve farklı yönler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Nakşîliğin esaslarından "Halvet der encümen" ilkesin kapsamında Hâlidîler'in halveti celvet formunda uygulamalarının aksine, Ziyâiyye halveti diğer turuk-i aliyyedeki benzer uygulamaları anımsatır mahiyette tatbik etmiştir. Hâlid-i Bağdâdî'nin yer yer halvet uygulattığı, halifelerinden bazılarının kırk günlük bir halvet tatbikinde bulunduğu bilinmekle beraber son dönemde bu pratik yaygınlaşacak kadar kullanılmamıştır. Fakat Gümüşhânevî'nin teslîkine bakıldığında halveti tarikatın temel bir umdesi haline getirdiği, onu belli bir düzen ve disiplin içerisinde sistematize ettiği, hatta halvet kayıtları tutturduğu görülmektedir. Daha önce yapılmış halvet tanımlarına, şartlarına ve keyfiyetine bakıldığında Gümüşhânevî'nin de yine bu esaslara bağlı kalarak bir uygulamada bulunduğu neticesine varılabilir. Onun değindiği halvetin yirmi beş şartı, diğer tarikatların halvet anlayışı ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Elde edilen sonuç onun farklı bir halvet ritüeli tatbik ettiği değil, halveti tarikatın erkânı haline getirdiğidir. Fakat bu ritüel tekkelerin seddine kadar süreklilik göstermiştir.

Halvet listeleri çalışmanın asıl konusunu teşkil etmektedir. İncelenen listeler sadece Gümüşhânevî zamanında tutulan kayıtlardır. Bunlar 1286/1869-1308/1891 tarih aralıklarını kapsamaktadır. Yirmi iki yıl içinde tutulan bu kayıtlarda bazen senede iki defa halvet uygulamasında bulunulmuştur. Bu süre zarfında Gümüşhânevî yüzden fazla

müridinin halvetini tamamlatıp kendilerine hilâfetnâme vermiştir. Listelerde halvetnişînler hacı, hafız, hoca ve medrese talebesi kimliklerine, hangi memleketten olduklarına göre tasnif edilmiş, halvet sonrası gitmek istedikleri bölgeler "mülâhazât" kısmında belirtilmiştir. Bu türden bir kategorizasyona tâbi tutulan tablolarla ilgili sonuç kısmında genel çıkarımlarda bulunulmuş, toplu değerlendirmeler yapılmıştır.

EKLER

1. EK I-XV: HALVET LİSTELERİ

Tablo 1: AZG/5/187: 1286/1869, 1289/1872, 1290/1873, 1302/1885, 1303/1886 tarihli halvetnişînler listesi.

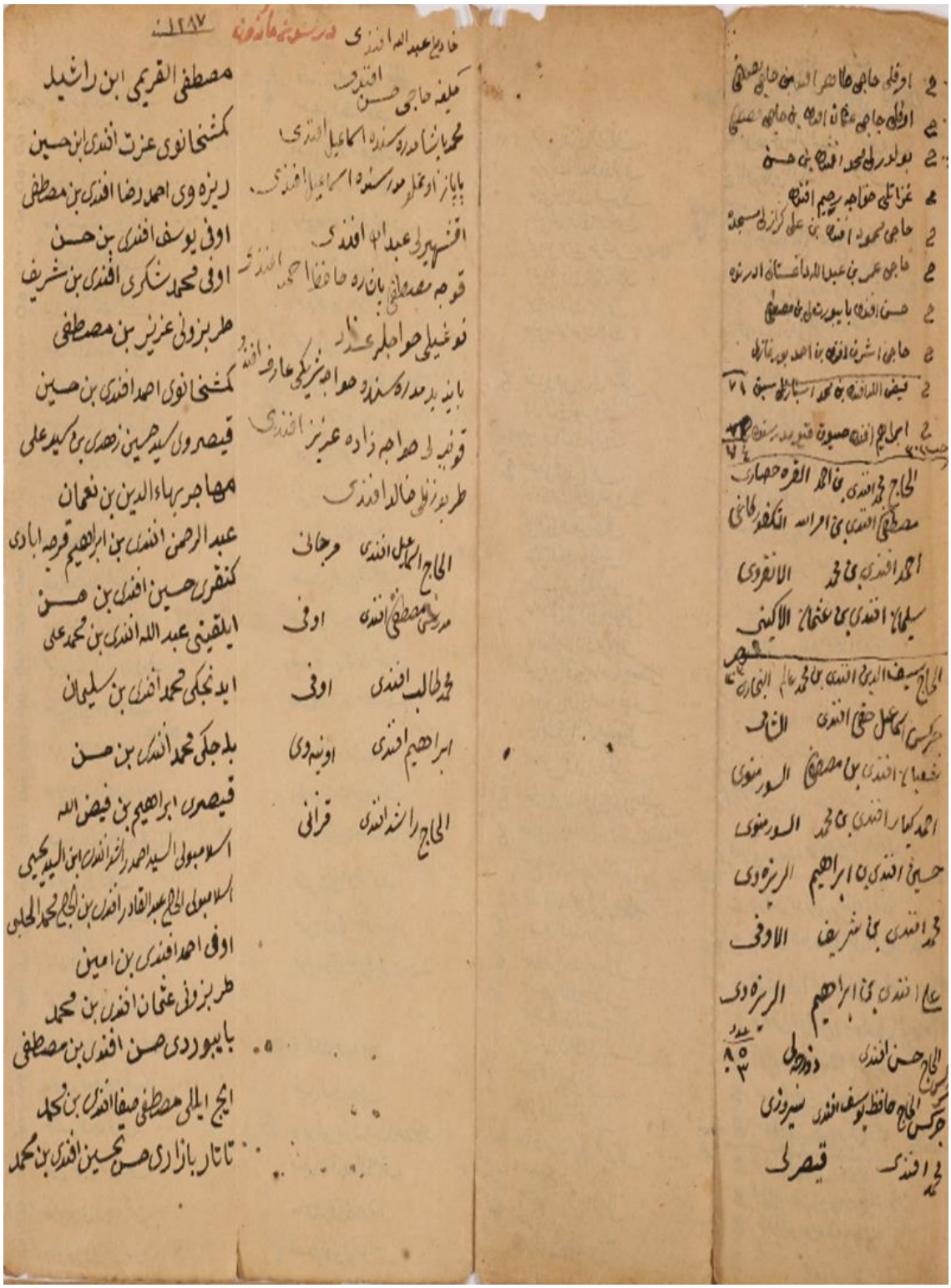

داخل حلوت اولانلر

خلیفه شیخ طاهر افندی طریزونی ۰
حسن افندی شطونلی ۰۰۰۰۰۰۰۰
مصطفی افندی طریزونی ۰۰۰۰
حاجی حسن افندی سوافروی ۰۰۰۰
ابراهیم افندی ارکونلی ۰۰
عبد الصمد افندی تفیلی ۰۰
عبد العزیز افندی تفیلی ۰
حاجی اسمعیل افندی تفیلی ۰
حسن افندی تفیلی ۰
محمود افندی بوسنوی ۰۰۰۰۰
مصطفی افندی جنالی قلعه وی ۰۰۰۰
حاجی محمد خالد افندی تیمورجلی ۰۰۰۰۰
عبد الله افندی افشهری ۰۰
حاجی حسن افندی اورنجانی ۰
محمد راشد افندی بولاد مرلی ۰۰۰
خلیل افندی علائیه لی ۰
احمد افندی طریزونی کتابنده
حاجی سعید افندی درمه وی ۰۰
حسین افندی علائیه لی ۰۰۰۰۰۰۰
مصطفی افندی ارکونی ۰۰۰۰۰
محمد افندی زغفرانبولی ۰۰۰۰
احمد افندی قلیه وی ۰۰
محمد افندی شطونلی ۰۰۰۰۰۰۰
حاجی عبدی افندی حصن منصوری ۰۰۰
حاجی عبد الله افندی داغستانی ۰۰۰۰
حسین افندی قریمی ۰۰
عثمان افندی طریزونی ۰۰۰
حاجی موسی افندی جرکسی ۰
حاجی محمد افندی جرکسی ۰۰

عبد السلام افندی تفیلی
اسمعیل افندی ارکونی ۰
مصطفی افندی شهری ۰
حافظ احمد افندی شهری ۰
حاجی حافظ افندی کیوه لی ۰۰۰
حافظ ادهم افندی کیوه لی ۰۰۰
احمد افندی عرب کیری ۰۰
محمد افندی داغستانی
عثمان افندی اوفلی حواجه ۰۰۰۰
حسن افندی بازارجغلی ۰۰۰۰
محمد افندی جرکسی ۰۰
زکریا افندی جرکسی ۰۰
عبد الله افندی جرکسی ۰
حسن افندی جرکسی ۰
حسین افندی ازمقی ۰
عبد القادر افندی شهری ۰۰۰۰
حاجی محمد افندی شهری ۰۰۰۰۰
ولی افندی قریمی ۰
زنجان افندی عربستانی ۰۰
عثمان افندی داغستانی ۰۰
عمر افندی طوغانوی ۰۰
محمود افندی سکونی ۰۰۰
خواجه زاده احمد افندی قیصرلی ۰
علی افندی جرلیه وی ۰۰۰
خلیل افندی ایوبی ۰۰۰
حافظ محمد شریف افندی اولاد رغوی ۰۰
سلیمان افندی اولاشی ۰۰۰
حاجی عمر افندی جرکسی ۰
مصطفی افندی سواسی ۰

خواجه عثمان افندی جرکسی
حاجی خواجه عجبا افندی جرکسی مالیه لی
خواجه محمد شاکر افندی اسلیه لی
ناصر الدین افندی قرالی

۲ عزیز افندی طریزونی
حاجی نعمة الله افندی قرالی
حاجی محمد افندی قرالی
حاجی محمد افندی جرکسی
محمد علی افندی جرکسی ورده ده
مصطفی افندی قلقان دلانی
ابراهیم افندی نبعلی
حاجی حافظ عزت افندی

خلیل وهبی افندی امتلکی
رشا افندی کوپروی
یوسف افندی کوپروی
مصطفی افندی چاپلی
حافظ مشر افندی صروری
علی افندی زغفرانبولی
عثمان افندی توقادی
حسن افندی طریزونی
حافظ توفیق افندی برغوصی
حافظ احمد افندی طریزونی
محمد امین افندی صاحب قره مصاری
محمد نوری افندی اسپارته لی
محمد شکری افندی بیاه جکلی
محمد علی افندی اورنجکلی
حاجی مراد افندی کدوزمقلسی
حاجی عبد الله افندی داغستانی خواجه
شیخ احمد افندی عنایتجغلی
محمد افندی اورکوپلی خواجه
حسین افندی ریزه لی
محمد فیض افندی اسپارتلی
حسین افندی حاجغرلی
تفیف افندی داغستانی
عبد الرزاق افندی داغستانی
محمد افندی قرالی
ادهم افندی کشتهالی
حافظ عثمان افندی طریزونی
مصطفی افندی کور جغلی
حاجی حسین افندی قریمی
احمد افندی اوفلی
محمد افندی بانیه لی

خواجه احمد افندی تفیلی ۱۲۸۶
زین الله افندی حوجه قرالی بن حبیب الله
کوستاندیلی علی افندی خاصه
قریمکلی اسماعیل افندی ۰۰۰۰۰۰۰
سلفره لی عمر افندی
حاجی طاهر لی حاجی الیاس افندی
مکه لی حاجی عمر افندی
بوغالی قره حصارده ساکن سیف الدین افندی
ایاصوفیه قیومی حاجی حسین افندی
مکتبلی حاجی مصطفی افندی کرکی
بیوکدره لیمانده حاجی حسین افندی
حوجه بشاهده سی ابراهیم افندی
یوسف افندی اوفلی
بکاوری شوبه سی
حاجی عبد الله اوغلی
ازرومی حاجی حافظ افندی
بغالی مدینده خواجه محمد شاکر افندی ۱۲۸۹
چرکس مدرس یوسف افندی
چرکس خواجه عابد افندی
خانه بالی احمد افندی سلیمانیه حواجی
زغفرانبولی اسماعیل بایزید خواجی
اکملی شاکر افندی خواجه
کوپرلی یوسف خواجه مدرسی
شلهلی خواجه کیرکی افندی
شیخ لی عمر افندی
الحاج احمد افندی عرب کیرلی
اورفلی یوسف افندی

Sene 1286

Halife. Zeynullah Efendi Hoca Kazanlı bin Habîbullah

H. Köstendilli Ali Râsih Efendi bin Ahmed

Malkaralı Ömer Efendi

Hacı Tâhirli Hacı İlyas Efendi

Mekkeli Hacı Ömer Efendi

Buhâralı (Karahisar'da sâkin) Seyfeddîn Efendi

(Ayasofya'da kayyûm) Hacı Hüseyin Efendi

Mektebli Hacı Mustafa Efendi (Şehrî)

(Büyükliman'da) Hacı Hüseyin Efendi

Hocapaşa Medreseli İbrahim Efendi

Yusuf Efendi (Oflu)

Bekir Efendi (Şumnulu)

Ca'fer Efendi (Ofî)

Erzurûmî Hacı Hâfız Efendi

H. Burahalı (Medyen'de) Hoca Mehmed Hâlid Efendi

Sene 1289

H. Çerkes Müderris Yusuf Efendi,10

H. Çerkes Hoca Âbid Efendi, 12

H. Hemşinli Ahmed Efendi (Süleymâniye Havâsî)

H. Safranbolulu İsmâîl (Bâyezîd Havâsî)

H. Eğinli Şâkir Efendi Hoca

H. Köprülü Yûsuf Hoca (Müderris)

H. Şamlı Hoca Bekir Efendi

Sene 1290

H. Kayserili Ömer Efendi

H. El-Hâc Ahmed Efendi (Arabgirli)

H. Oflu Yûsuf Efendi

H. Oflu Hacı Tâhir Efendi bin Hacı Mustafa

H. Oflu Hacı Osmân Efendi bin Hacı Mustafa

H. Buldurlu Mehmed Efendi bin Hasân

H. Kazanlı Hoca Rahîm Efendi

H. Hacı Mahmûd Efendi bin Ali (Kirazlı Mescid'de)

H. Hacı Ömer bin Abdullâh Dağıstânî (Edirne'de)

H. Hasan Efendi Bayrutlu bin Mustafa

H. Hacı Eşref Efendi bin Ahmed (Burgazlı)

H. Feyzullah Efendi bin Mehmed (İspartalı sebk) (74 aded)

H. İbrahim Efendi (Soğukkuyu Medresesi'nde) (74)

Receb Sene 1302

El-hâc Mehmed Efendi bin Ahmed el-Karahisârî

Mustafa Efendi bin Emrullah el-Tekfurdâğî

Ahmed Efendi bin Mehmed el-Ankaravî

Süleyman Efendi bin Osman el-Eğinî

Receb Sene 1303

El-hâc Seyfeddin Efendi bin Mehmed Âlim el-Buhârî

Çerkes İsmail Hakkı Efendi eş-Şâmî

Şa’bân Efendi bin Mustafa el-Sürmenevî

Ahmed Kibâr Efendi bin Mehmed es-Sürmenevî

Mehmed Efendi bin Şerîf el-Ofî

Ali Efendi bin İbrâhîm el-Rizevî

El-Hâc Hasan Efendi (Düzceli) (Aded 88)

Çerkeş el-Hâc Hafız Yûsuf Efendi Sirozî

Mehmed Efendi (Kayserili)

Tablo 2: AZG/4/120: 1291/1874 tarihli halvetnişînler listesi.

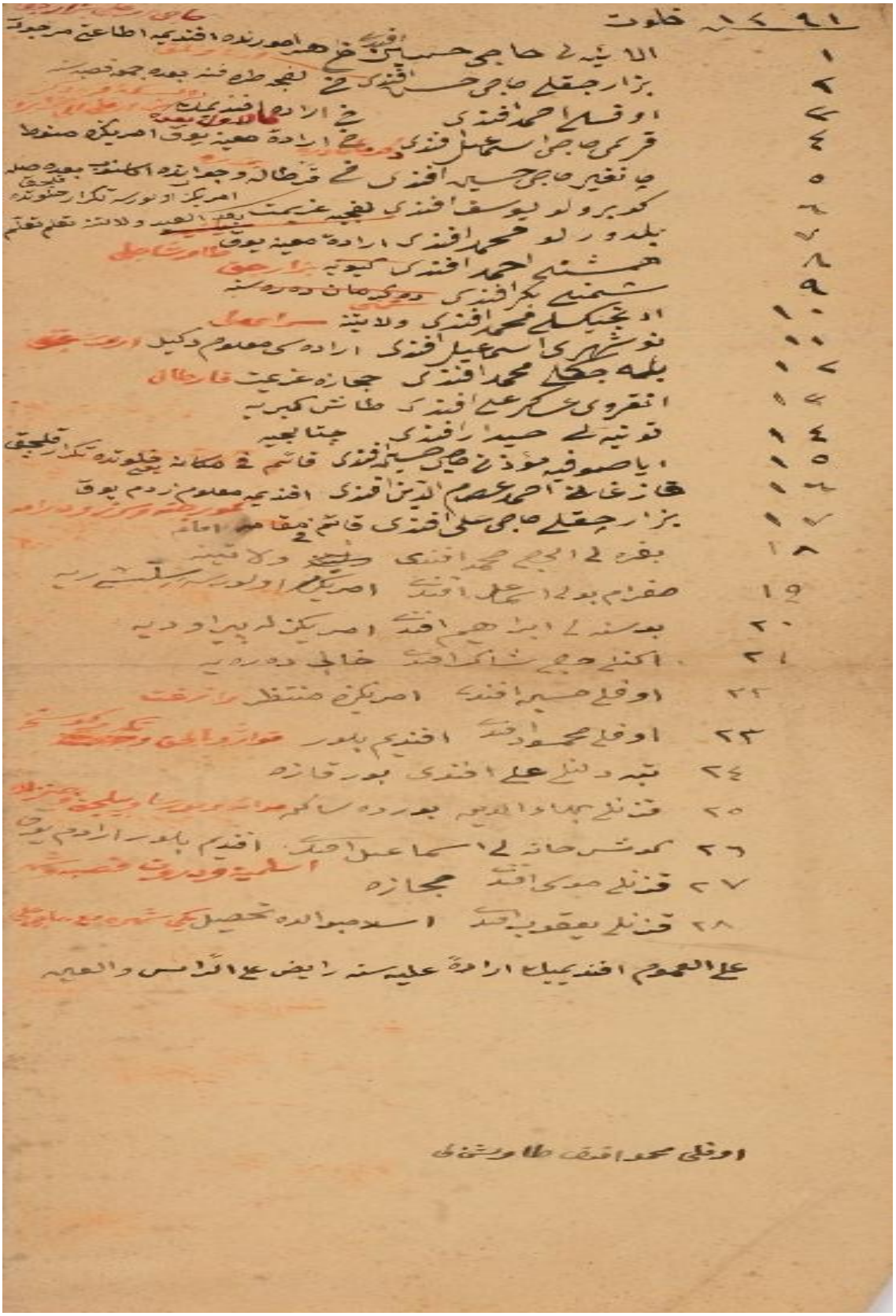

1291 Halvet (1874)

1. Alâiyeli Hacı Hüseyin Efendi H. (Her umûrunda efendime itâ'ati mercûdur. Hacıoğlu Pazarcık)

2. Pazarcıklı Hacı Hasan Efendi H. (Arnavutluk, Lefçe tarafına, ba'dehû Cum'a kasabasına)

3. Oflu Ahmed Efendi, H. (İrâde efendimin, ke'l-evvel, ba'dehû Karadeniz, Beyoğlu, ilâ Trabzon)

4. Kırımî Hacı İsmail Efendi. Değirmendere. H. (İrâde-i mu'ayyene yok, emrinize menût.)

5. Çankırılı Hacı Hüseyin Efendi, H. (Kartal ve civârında eğlenip ba'dehû sıla. Emriniz olursa tekrar halvette kalacak.)

6. Köprülü Yusuf Efendi. (Lefçeye azîmet, ba'de'l-îd vilâyete ta'lim te'allüm.)

7. Buldurlu Mehmed Efendi. (İrâde-i mu'ayyene yok. Tavşancılı.)

8. Hemşinli Ahmed Efendi (Pazarcık)

9. Şumnulu Bekir Efendi (Şumnu)

10. Edincikli Mehmed Efendi. (vilâyetine. Saraylı)

11. Nevşehrî İsmail Efendi. (İrâdesi ma'lûm değil, emr-i şeyhî.)

12. Bilecikli Mehmed Efendi. (Hicâz'a azîmet, Kartal)

13. Ankaravî Asker Ali Efendi. (Taşköprü'ye)

14. Konyalı Haydar Efendi. (Çatalca'ya)

15. Ayasofya müezzini Hacı Hüseyin Efendi. (Kâim fî mekânihî. Ya'ni halvette tekrar kalacak.)

16. Kargânî Ahmed Usâmeddin Efendi. (Efendime ma'lûm, irâdem yok.)

17. Pazarcıklı Hacı Ali Efendi. (Kaymakâm, İmâm) (Gümülcine, Serez, Drama)

18. Bafralı el-Hâc Mehmed Efend. (Vilâyetine)

19. Safranbolulu İsmâil Efendi. (Emriniz olursa Silistre'ye)

20. Bosnalı İbrahim Efendi. (Emrinizle Pravadi'ye)

21. Eğinli Hacı Şâkir Efendi. (Halıdere'ye)

22. Oflu Hüseyin Efendi. (Emrinize muntazırım.) (Razgat)

23. Oflu Mahmud Efendi. Efendim bilir. (Kozan, Balçık, Teke ve Köstence)

24. Tepedelenli Ali Efendi. (Burgaz'a)

25. Kazanlı Bahâeddîn burada sâkin. (Mudanya, Bursa, Bilecik ve Çınarlık)

26. Gümüşhâneli İsmâil Efendi. (Efendim bilir iradem yok.) (İslimye ve derûn-ı kasaba ve şehir.)

27. Kazanlı Musa Efendi. (Hicâz'a)

28. Kazanlı Yâkub Efendi. (İslambol'da tahsîl, Yenişehir'e ma'a Hacıali)

Ale'l-umûm Efendim'in irâde-i aliyyesine râzı ale'r-re's ve'l-ayn.

Toblo 3: AZG/5/184: 1291/1874, 1293/1876, 1298/1881, 1300/1883 (10 gün), 1301/1884 tarihli halvetnişînler listesi.

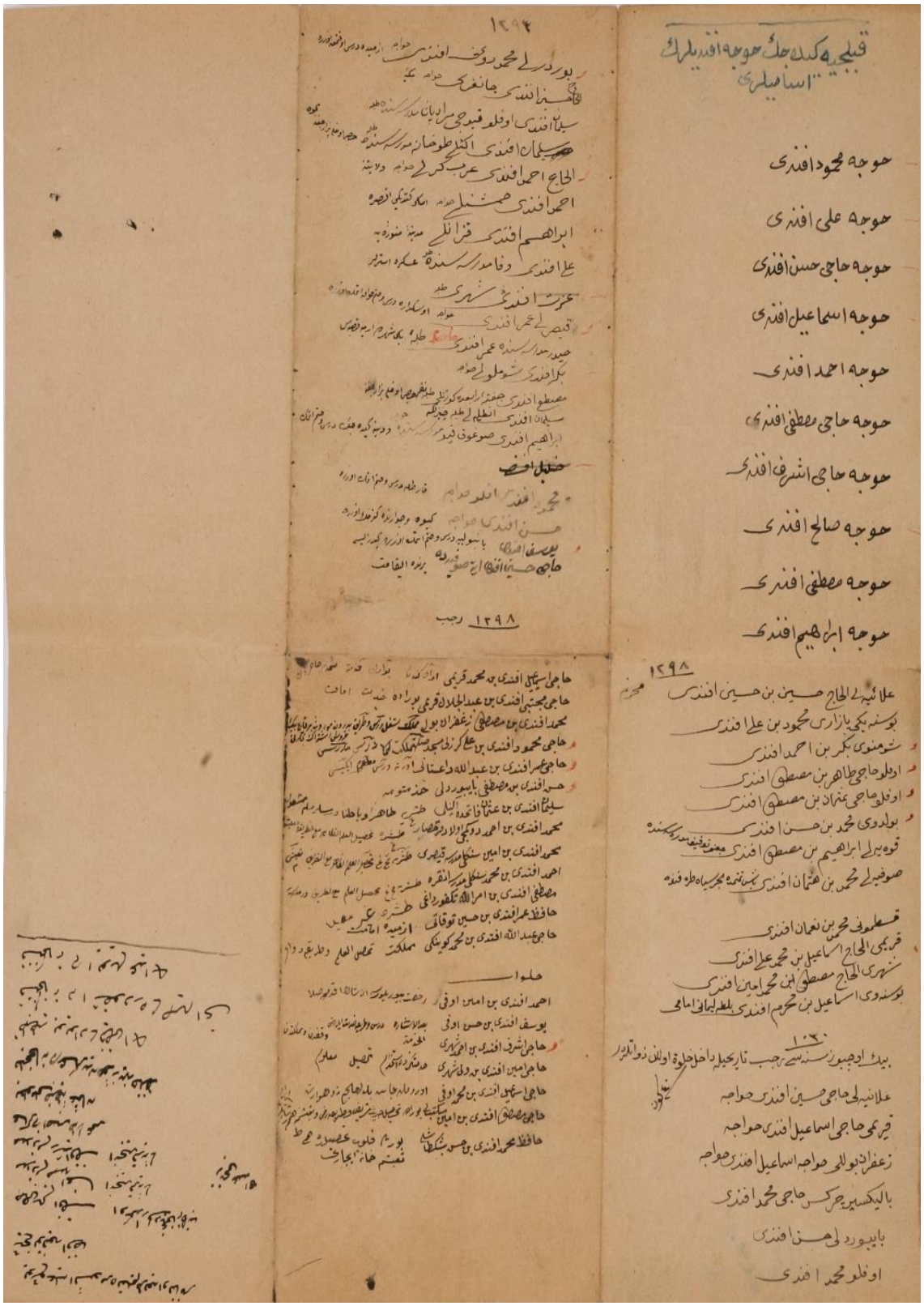

1298 Muharrem

Alâiyeli el-Hâc Hüseyin bin Hüseyin Efendi

Bosna Yenipazarî Mahmud bin Ali Efendi

V. Şumnuvî Bekir bin Ahmed Efendi

V. Oflu Hacı Tâhir bin Mustafa Efendi

V. Oflu Hacı Osmân bin Mustafa Efendi

V. Buldurî Mehmed bin Hasan Efendi

Konyalı İbrâhîm bin Mustafa Efendi (Ca'fer Tevfîk Medresesi'nde.)

Sofyalı Mehmed bin Heşman Efendi. (Baş tahtımda Bahr-ı Siyâh tarafında.)

Kastamonulu Mehmed bin Nu'mân Efendi

Kırımî el-Hâc İsmail bin Mehmed Ali Efendi

Şehrî el-Hâc Mustafa bin Mehmed Emin Efendi

Bosnavî İsmâîl bin Muharrem Efendi (Balta Limanı İmâmı)

1300 senesi

BİN üç yüz senesi Receb târihiyle dâhil-i halvet (40 gün) olan zevâtlardır.

Alâiyeli Hacı Hüseyin Efendi Hoca

Kırımî Hacı İsmail Efendi Hoca

Safranbolulu Hoca İsmail Efendi Hoca

Balıkesir Çerkes Hacı Mehmed Efendi

Bayburdlu Hasan Efendi

Oflu Mehmed Efendi

1293

V. Burdurlu Mehmed Rauf Efendi Hoca (İzmit'te ders okutmak arzu.)

El-Hâc Hüseyin Efendi Çankırı Hoca (Mekke'ye)

Süleyman Efendi (Oflu) (Kapıcı Murad Paşa Medresesi'nde talebe)

Süleyman Efendi (Eğinli) (To[p]hane Medresesi'nde talebe) (Hacıoğlupazarcığı'na)

El-Hâc Ahmed Efendi (Arabgirli) Hoca (Vilâyetine)

Ahmed Efendi (Hemşinli) Hoca (emeği gittiği aksıra)

İbrâhîm Efendi (Kazanlı) (Medîne-i Münevvere'ye)

Ali Efendi (Vefâ Medresesi'nde talebe) (Askere isterler.)

İzzet Efendi (şehrî) (Talebe)

Kayserili Ömer Efendi Hoca (Üsküdar'a ders ve hatm-i hâce etmek üzere)

Haydar Medresesi'nde Ömer Efendi, Hafız, (Talebe Yenişehir'de) (Urmiye Kasabası)

Bekir Efendi (Şumlulu) Hoca

Mustafa Efendi (Çifte-i râbi'de) (Gürünlü) (talebe) (Nefer Hacıoğlupazarcığı'na)

Süleyman Efendi (Antalyalı) (Talebe)

İbrâhîm Efendi (Soğukkuyu Medresesi'nde hoca) (Vidin'e gidecek ders ve hatm etmek)

Mahmud Efendi Oflu Hoca (Kartal'a ders ve hatm etmek üzere)

Hasan Efendi Hoca (Geyve ve civârında gezmek üzere)

Yusuf Efendi (Yanbolu'ya ders ve hatmetmek üzere gider ise)

Hacı Hüseyin Efendi (Ayasofya'da) (Yerinde ikâmet)

1298 Receb

Hacı İsmâîl Efendi bin Mehmed Kırımî (Bu arada hizmete şimdi hazırdır.)

Hacı Müctebâ Efendi bin Abdülcelâl Kırımî (Burada hizmet-i imâmet)

Mehmed Efendi bin Mustafa Safranbolu (Memleket, şuğul, ders ve tarik. Pederden mevrûs birkaç bin kuruş iştirâk ticâreti)

V. Hacı Mahmud Efendi bin Ali Gürzlü Mescid (Hidmet, memleket, ders medrese)

V. Hacı Ömer Efendi bin Abdullâh Dağıstânî (Edirne ders, ikisi)

V. Hasan Efendi bin Mustafa Bayburdlu (Hizmet)

Süleymân Efendi bin Osmân Fatih'te (Eğinli) (Taşraya zâhir ve bâtınen derslerimle meşgul)

Mehmed Efend bin Ahmed Düğmeci (evlâd-ı Karahisâr) (Taşra tahsîli'l-ilmü'z-zâhir ma'a't-tarîki'l-aliyye)

Mehmed Efendi bin Emin (Sinekli Medrese Kayseri) (Taşraya tahsîli'l-ilmi'z-zâhir ma'a's-tasdîk ta'ayyüş)

Ahmed Efendi bin Mehmed (Sinekli Medrese Ankara taşraya tahsîli'l-ilm ma'a't-tarîk der medrese)

Mustafa Efendi bin Emrullah Tekfurdağı (Taşra azîmet)

Hâfız Ömer Efendi bin Hüseyin Tokâdî (İzmit'e imâmet)

Hacı Abdullâh Efendi bin Mehmed Göynükî (Memleket, tahsili'l-ilm ve tarik)

Halvet

Ahmed Efendi bin Emin Ofî (Ruhsat buyurulursa inşaallah akdemce salâ)

Yûsuf Efendi bin Hasan Ofî (Ba'de'l-istişâre ders ve tarîke hizmet ile rızâ)

v. Hacı Şeref Efendi bin Ahmed Şehrî (el-hizmet, vakıfdan ve memleketden)

Hacı Emin Efendi bin Veli Şehrî (Hizmetinizde istihdâm, tahsîl ma'lûm)

Hacı İsmail Efendi bin Mehmed Ofî (…)

Hacı Mustafa Efendi bin Emin, Mektebli, (Burada tahsîl-i hadîs-i şerif ve tarîka rızâ ve ta'ayyüşüne himem-i reşâdetlerine)

Hafız Mehmed Efendi bin Hasan Beşiktaşlı (Burada kalıp tahsilde H. T. ta'ayyüşüm hane îcârı)

Tablo 4: AZG/5/191: 1297/1880, 1298/1881 tarihli halvetnişînler listesi.

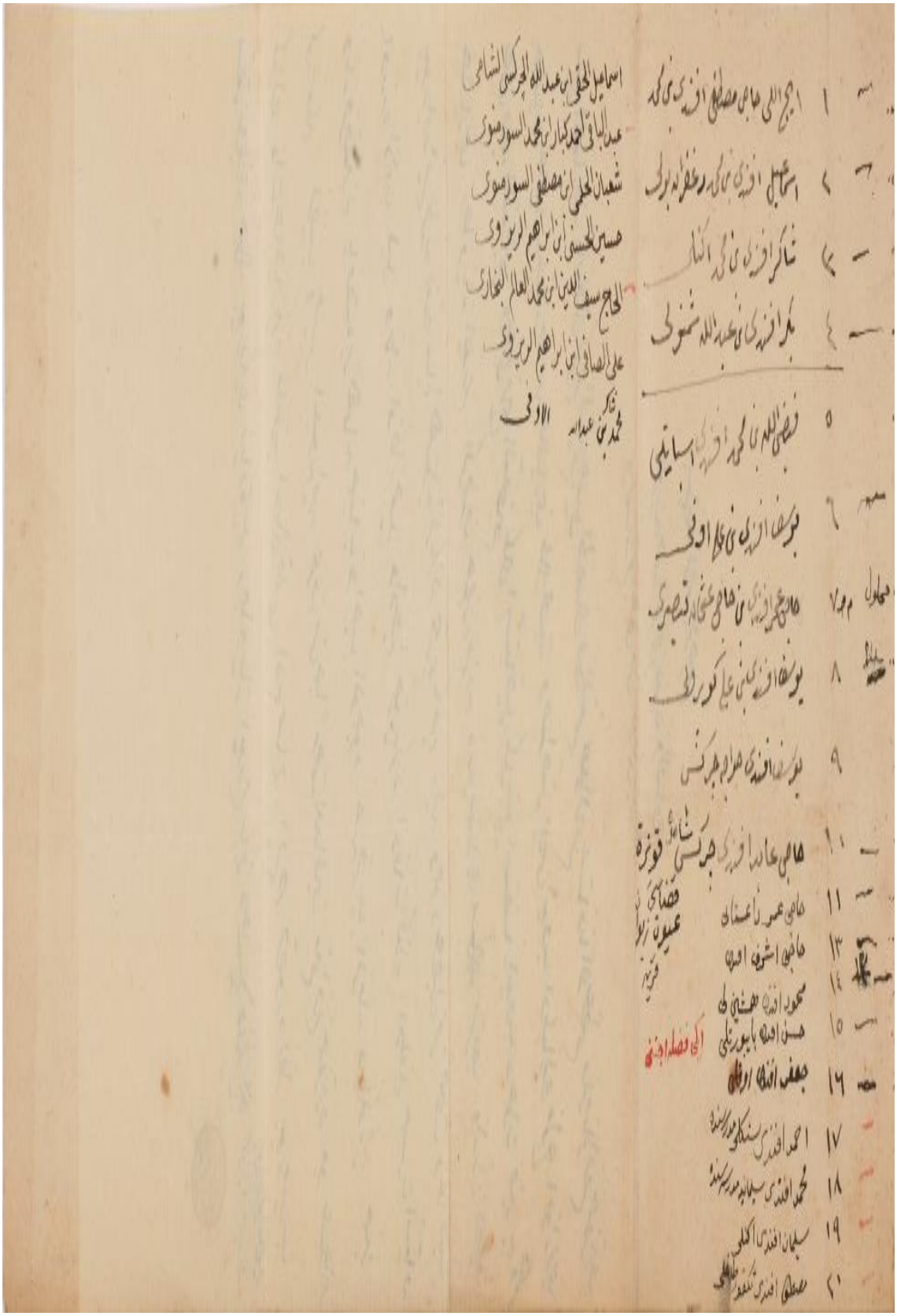

1. İçilli Hacı Mustafa Efendi bin Mehmed

2. İsmâîl Efendi bin Mehmed Safranbolu

3. Şâkir Efendi bin Mehmed Eğinli

4. Bekir Efendi bin Abdullâh Şümnuvî

5. Feyzullah bin Mehmed Efendi Ispartalı

6. Yusuf Efendi bin Ali Ofî

7. Mahlûl, Hacı Ömer Efendi bin Hacı Osman Kayseri

8. Yusuf Efendi bin Ali Köprüvî

9. Yusuf Efendi Hoca Çerkeş

10. Hacı Âbid Efendi Çerkeş, Şam'da Kunrate kazâsı Uyûn-ı Zivan karye

11. Hacı Ömer Dağıstânî

13. Hacı Eşref Efendi

14. Mahmud Efendi Hemşinli

15. Hasan Efendi Bayburtlu, iki fazla

16. Ca'fer Efendi Oflu

17. Ahmed Efendi (Sinekli Medresesi'nde)

18. Mehmed Efendi (Süleymaniye Medresesi'nde)

19. Süleyman Efendi Eğinli

20. Mustafa Efendi Tekfurdağlı

İsmail Hakkı ibn-i Abdullâh el-Çerkesî eş-Şâmî

Abdülbâkî Ahmed Kibâr ibn-i Mehmed es-Sürmenevî

Şa’bân el-Hilmi ibn-i Mustafa es-Sürmenevî

Hüseyin el-Hasanî ibn-i İbrahim er-Rizevî

El-Hâc Seyfeddîn ibn-i Mehmed el-âlim el-Buhârî

Ali es-Sâfî ibn-i İbrâhîm er-Rizevî

Mehmed Şâkir bin Abdullâh el-Ofî

Tablo 5: AZG/5/172: 1300/1883, 1301/1884 tarihli halvetnişînler listesi.

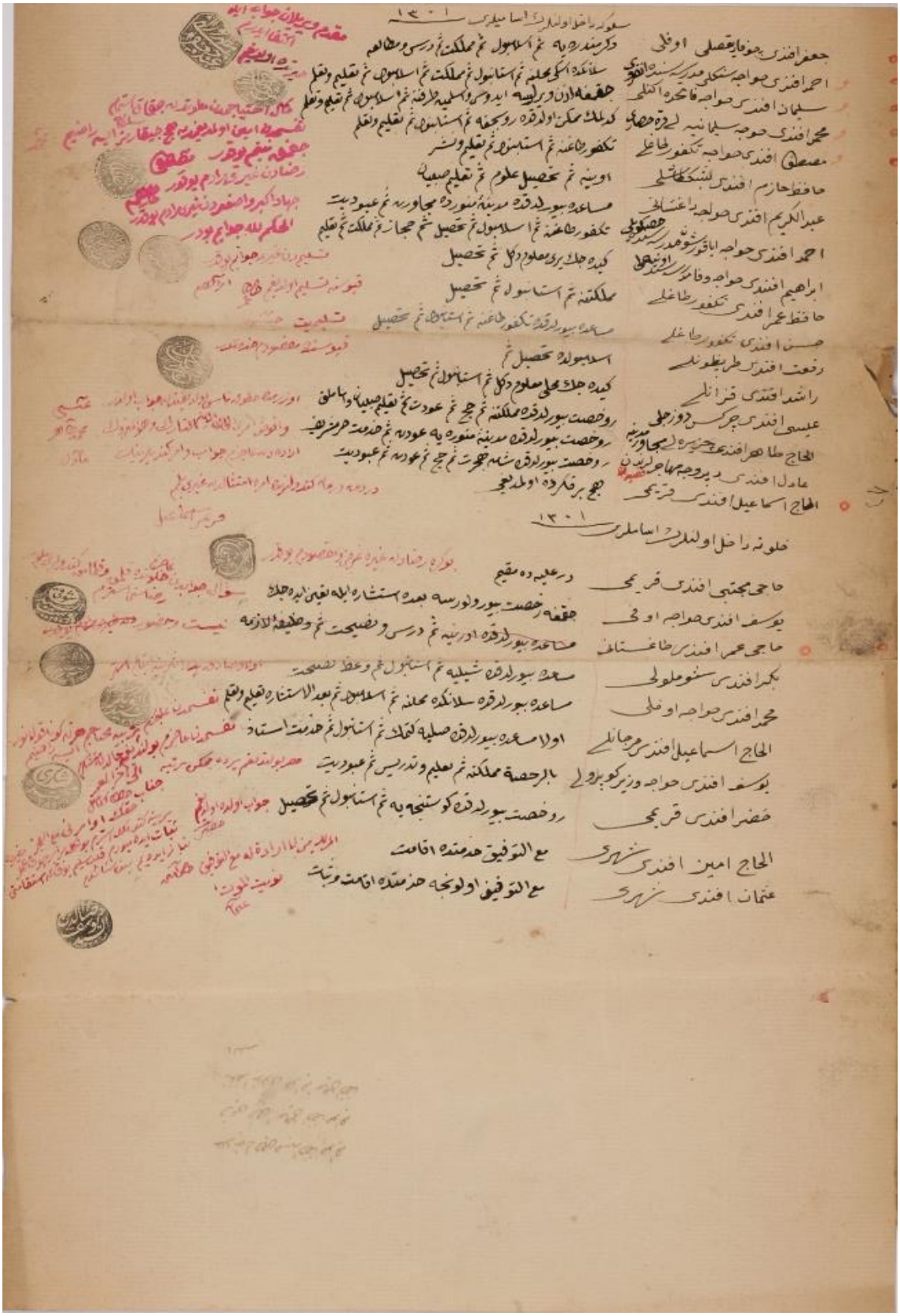

Sülûke dâhil olanların esâmîleri (Sene 1301)

Ca'fer Efendi. Çofarıksalı-Oflu. Değirmendere'ye, sümme İstanbul, sümme memleket, sümme ders ve mütâla'a. Mukaddem verilen cevâb ile iktifâ ederim. (Mühür: Abduhû Ca'fer, mazhar-ı nûr-ı ilâhî)

Ahmed Efendi Hoca. Sinekli Medresesi'nde. Ankaravî. Selânik'de eski mahalline, sümme İstanbul, sümme memleket, sümme İstanbul, sümme ta'lîm ve ta'allüm, hayrette olduğum (Mühür: Ahmed Şükrü)

Süleyman Efendi Hoca. Fatih'de. Eğinli. Çıkmağa izin verilirse Aydos ve İslimye tarafına, sümme İslambol, sümme ta'lîm ve ta'allüm. Kemâl-i ihtiyâcımdan halvetden çıkmak istemem. (Süleyman)

Mehmed Efendi Hoca. Süleymâniyeli. Karahisârî. Gidilmek mümkün oldukda Ruscuk'a, sümme İstanbul'a, sümme ta'lîm ve ta'allüm. Nefsimden emin olmadığımdan hiç çıkarmaz ise razıyım. (Mehmed)

Mustafa Efendi Hoca. Tekfurdağlı. Tekfurdağı'na, sümme İstanbul, sümme ta'lîm ve neşr. Çıkmak niyetim yoktur, Mustafa. (Mühür: Mustafa)

Hâfız Hâzim Efendi. Beşiktaşlı. Ünye, sümme tahsîl-i ulûm, sümme ta'lîm ve neşr. Rızâdan gayrı murâdım yokdur. (Hâfız Hazım)

Abdülkerim Efendi Hoca. Dağıstânî. Müsâ'ade buyuruldukta Medîne-i Münevvere'de mücâveret, sümme ubûdiyyet, cihâd-ı ekber ve asğardan gayrı murâdım yoktur. (Mühür: Abdülkerim)

Ahmed Efendi Hoca. Ayakurşun Medresesinde. Hasköylü. Tekfurdağı'na, sümme İslambol, sümme tahsil, sümme Hicâz, sümme memleket, sümme ta'lîm. El-hükmü lillâh, cevâbım yoktur. (Mühür: es-Seyyid Ahmed)

İbrâhîm Efendi Hoca. Vefâ Medresesi'nde Ünyeli. Gidecek yeri ma'lûm değil, sümme tahsil. Teslîmden gayrı cevâbım yoktur. (İbrahim)

Hâfız Ömer Efendi. Tekfurdağlı. Memleketine, sümme İstanbul, sümme tahsil. Kapısına teslîm olduğum. (Hâfız Ömer)

Hasan Efendi. Tekfurdağlı. Müsâ'ade buyuruldukta Tekfurdağı'na, sümme İstanbul, sümme tahsîl, teslîmiyyet. (Hasan)

Rıf'at Efendi. Trabzonlu. İslambol'da tahsil, sümme kapısında maksûdum hizmettir. (Mühür: Mehmed Rıf'at)

Râşid Efendi. Kazanlı. Gidecek mahalli ma'lûm değil, sümme İstanbul, sümme tahsîl.

İsâ Efendi. Çerkes, Düzceli. Ruhsat buyuruldukta memleketine, sümme hacc, sümme avdet, sümme ta'lîm-i sıbyân ve İmâmlık. Üzerimde hukūk-ı nâs olduğundan cevâb-ı evveldir. (İsâ)

El-Hâc Tâhir Efendi. Çezîreli. Mücâvir-i Medîne. Ruhsat buyuruldukta Medîne-i Münevvere'ye avdet, sümme hidmet-i harem-i şerif. "ve üfevvizü emrî ilallâhi"[379] el-âyet et-târikü ve hüve'l-metrûk" (Mehmed Tâhir)

Âdil Efendi. Dobruca muhâcirlerinden. Kasabadan. Ruhsat buyuruldukta Şam'a hicret, sümme hac, sümme avdet, sümme ubûdiyyet. İrâdeden âcizim, cevâb ve emir kendilerinin. (Âdil)

El-Hâc İsmâîl Efendi. Kırımî. Hiçbir fikirde olmadığı. Derdime derman kendilerinde. Emre imtisâlden gayrı bilmem. (Kırımî İsmâîl)

Halvete dâhil olanların esâmîleri (sene 1301)

Hacı Müctebâ Efendi. Kırımî. Der-aliyye'de mukîm. Bu kere rızâdan gayrı garaz ve maksûdum yokdur. (Mühür: Abduhû Müctebâ)

[379] El-Mü'min 40/44 ("… Ben işlerimi Allah'a havâle ediyorum.")

Yusuf Efendi Hoca. Ofî. Çıkmağa ruhsat buyurulursa ba'dehû istişâre ile ta'yîn edecek. Suâle cevâbdan âcizim. Halvette kalmak ve kalmamak kendileri bilir, rızâsını isterim. (Mühür: es-Seyyid Yûsuf Şevki)

Bekir Efendi Şumnulu, Müsâ'ade buyuruldukda Şile'ye sümme İstanbul sümme va'z nasîhat, evvelâ sâdık-ı pederânelerine ittibâ' ister. (Mühür)

Mehmed Efendi Hoca. Oflu. Müsâ'ade buyuruldukta Selanik'te mahalline, sümme İslambol, sümme ba'de'l-istişâre ta'lîm ve ta'allüm. Nefsimden âcizim terbiyeye muhtâcım, her ne gûne kılavuz ise râzıyım. (Mühür: Şükrü)

El-Hâc İsmâîl Efendi. Mercânlı. Evvelâ müsâ'ade buyuruldukta sılaya gitmek, sümme İstanbul, sümme hizmet-i üstâz. Nefsimden âcizim, bulunduğum halden müştekî, ilâ âhiri'l-ömr. (Hafız İsmâîl)

Yusuf Efendi Hoca. Vezirköprülü. Bi'r-ruhsat memlekete, sümme ta'lîm ve tedris, sümme ubûdiyyet. Her bulunduğum yerde mümkün mertebe Cenâb-ı Hakk'ın evâmirini ma'a'l-acz her yerde yerine getirmek isterim. Bununla beraber çok amele sebât edemiyorum. Kalb-i selîm yok ki istikâmeti niyâz edeyim. Ben de şaştım. (Mühür: es-Seyyid Yûsuf Ziyâeddîn).

Hızır Efendi. Kırımî. Ruhsat buyuruldukta Köstence'ye, sümme İstanbul, sümme tahsil. Cevâb-ı evvelde olduğum. (Hızır)

El-Hâc Emin Efendi. Şehrî. Ma'at-tevfîk hizmette ikâmet. "El-mürîdü men lâ idâreti lehû." (Mürîd irâdesi olmayan kimsedir.) Ma'a't-tevfîk. (Hacı Emin)

Osman Efendi Şehrî, Ma'a't-tevfîk olunca hizmette ikâmet ve sebât. Nevbetü'l-mevt. (Osman)

Alâiyeli Hacı Hüseyin Efendi Hoca

Kırımî Hacı İsmâîl Efendi Hoca

Safrabolulu Hoca İsmâîl Efendi

Tablo 6: AZG/5/183: 1300/1883 tarihli halvetnişînler listesi.

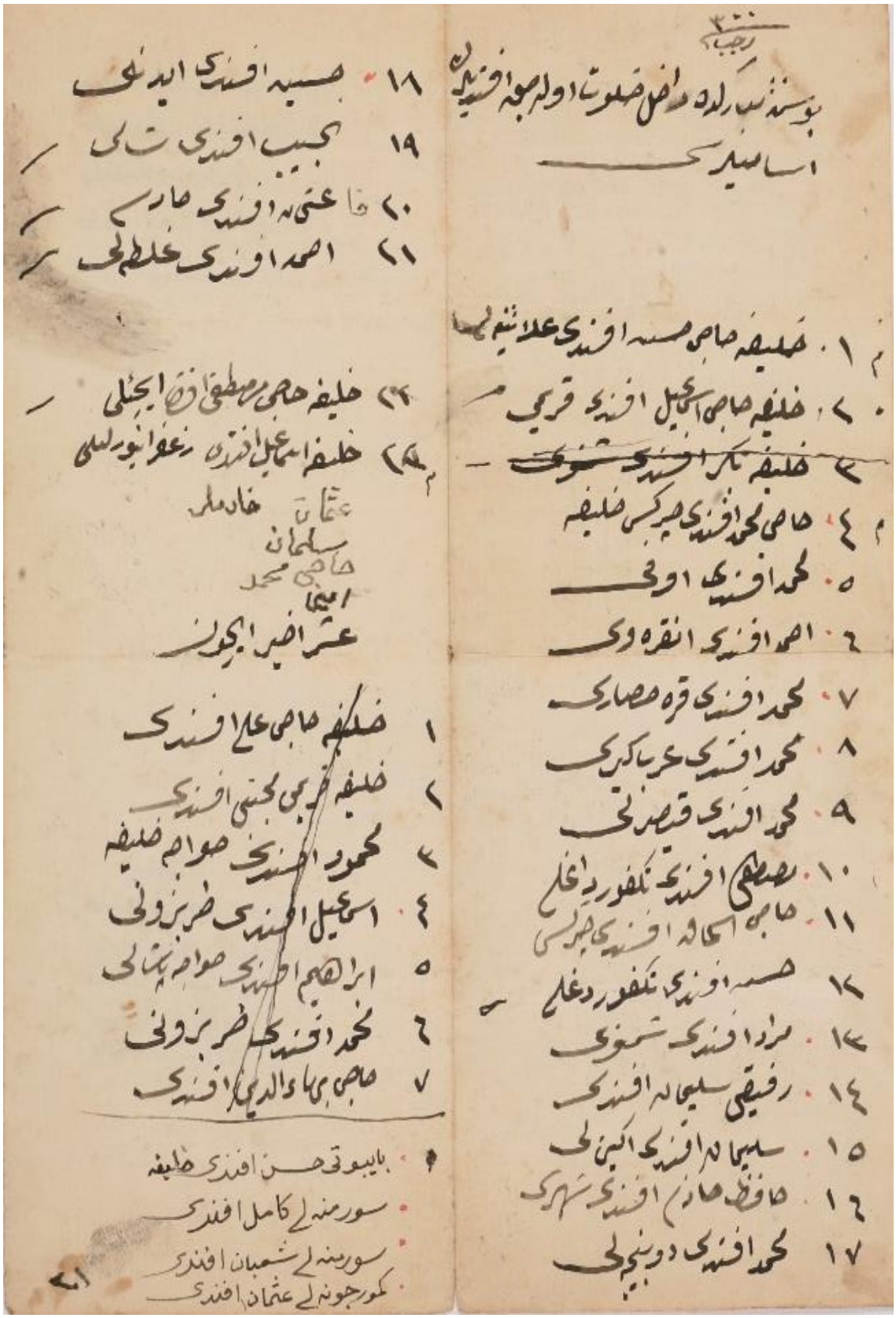

Receb sene 300

Bu sene-i Mübârekte dâhil-i halvet olacak efendilerin esâmîleri

1. Halife Hacı Hasan Efendi, Alâiyeli

2. Halîfe Hacı İsmâîl Efendi, Kırımî

4. Hacı Mehmed Efendi, Çerkes, Halife

5. Mehmed Efendi, Ofî

6. Ahmed Efendi, Ankaravî

7. Mehmed Efendi, Karahisârî

8. Mehmed Efendi, Arabgirî

9. Mehmed Efendi, Kayserili

10. Mustafa Efendi, Tekfurdağlı

11. Hacı İshak Efendi, Çerkes

12. Hasan Efendi, Tekfurdağlı

13. Murat Efendi, Şumnuvî

14. Refîki Süleyman Efendi

15. Süleyman Efendi, Eğinli

16. Hâfız Hâdim Efendi, Şehrî

17. Mehmed Efendi, Dobniçeli

18. Hüseyin Efendi, Aydınlı

19. Necib Efendi, Şamî

20. Osman Efendi, Hadise

21. Ahmed Efendi, Galatalı

22. Halife Hacı Mustafa Efendi, İçilli

23. Halife İsmâîl Efendi, Safranbolulu

Hâdimler

Osmân, Süleymân, Hacı Mehmed, Emin

Aşr-ı ahîr için

1. Halife Hacı Ali Efendi

2. Halife Hadîmî Müctebâ Efendi

3. Mahmud Efendi Hoca Halife

4. İsmâîl Efendi, Trabzonî

5. İbrâhîm Efendi, Hocapaşalı

6. Mehmed Efendi, Trabzonî

7. Hacı Bahâeddîn Efendi

Bayburtî Hasan Efendi, Halife

Sürmeneli Kâmil Efendi

Sürmeneli Şa'bân Efendi

Kömürcüneli Osmân Efendi

Tablo 7: AZG/5/185: 1304/1887 tarihli halvetnişînler listesi.

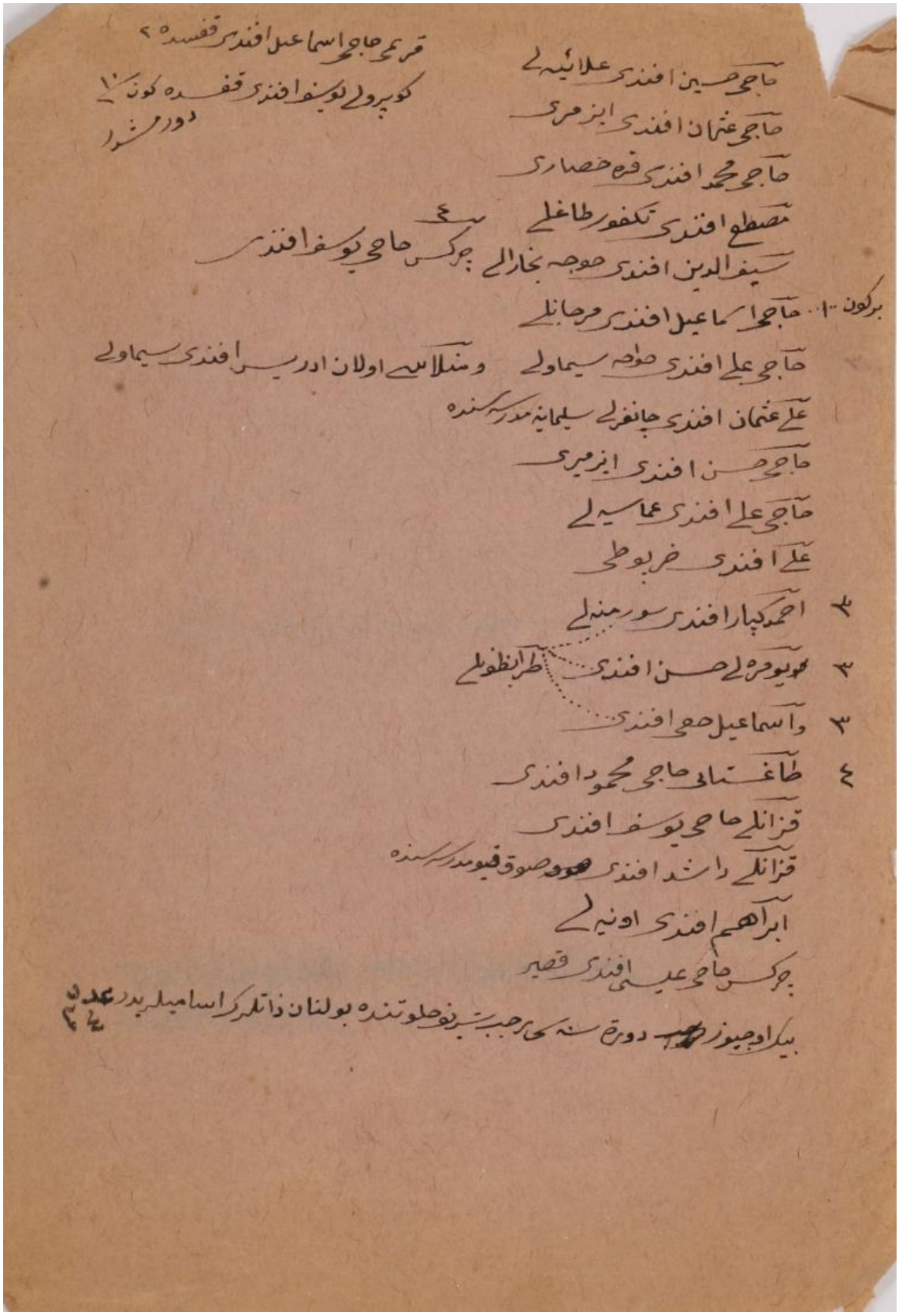

قریمی حاجی اسماعیل افندی قفسده ۲
کوپرولی یوسف افندی قفسده کون ۱۰
دورمشدر

حاجی حسین افندی علائیه لی
حاجی عثمان افندی ایزمری
حاجی محمد افندی قره حصاری
مصطفی افندی تکفور طاغلی
سیف الدین افندی خوجه بخارالی
چرکس حاجی یوسف افندی
برکون ۱۰۰ حاجی اسماعیل افندی مرجانلی
حاجی علی افندی خواجه سیماولی
و منلاسی اولان ادریس افندی سیماولی
علی عثمان افندی چانغرلی سلیمانیه مدرسه سنده
حاجی حسن افندی ایزمیری
حاجی علی افندی عماسیه لی
علی افندی خربوطی
۲ احمد کپار افندی سورمنه لی
۳ یومره لی حسن افندی طرابزونلی
۳ و اسماعیل حقی افندی
٤ طاغستانی حاجی محمود افندی
قزانلی حاجی یوسف افندی
قزانلی راشد افندی صوق قیو مدرسه سنده
ابراهیم افندی اونیه لی
چرکس حاجی عیسی افندی قصیر
بیک اوچیوز دورت سنه سی رجب شریف خلوتنده بولنان ذاتلرک اسامیلریدر عدد ۵

Hacı Hüseyin Efendi, Alâiyeli

Hacı Osman Efendi, İzmirî

Hacı Mehmed Efendi, Karahisârî

Mustafa Efendi Tekfurdağlı, (aded 4)

Seyfeddîn Efendi Hoca Buharalı, Çerkes Hacı Yusuf Efendi

Bugün

Hacı İsmâîl Efendi, Mercânlı

Hacı Ali Efendi Hoca, Hoca Simavlı ve Mollası olan İdris Efendi Simavî

Ali Osman Efendi, Çankırılı, Süleymaniye Medresesi'nde

Hacı Hasan Efendi, İzmirî

Hacı Ali Efendi, Amasyalı

Ali Efendi, Harputî

3 Ahmed Kibar Efendi Sürmeneli, Trabzonlu

3 Yumralı Hasan Efendi, Trabzonlu

3 İsmâîl Hakkı Efendi, Trabzonlu

4 Dağıstanlı Hacı Mahmud Efendi

Kazanlı Hacı Yûsuf Efendi

Kazanlı Râşid Efendi, Soğukkuyu Medresesi'nde

İbrâhîm Efendi, Ünyeli

Çerkeş Hacı İsmâîl Efendi, Kasîr

BİN üç yüz dört senesi Receb-i şerîfi halvetinde bulunan zâtların esâmîleridir. (adet 24)

Tablo 8: AZG/5/193: 1305/1888 tarihli halvetnişînler listesi.

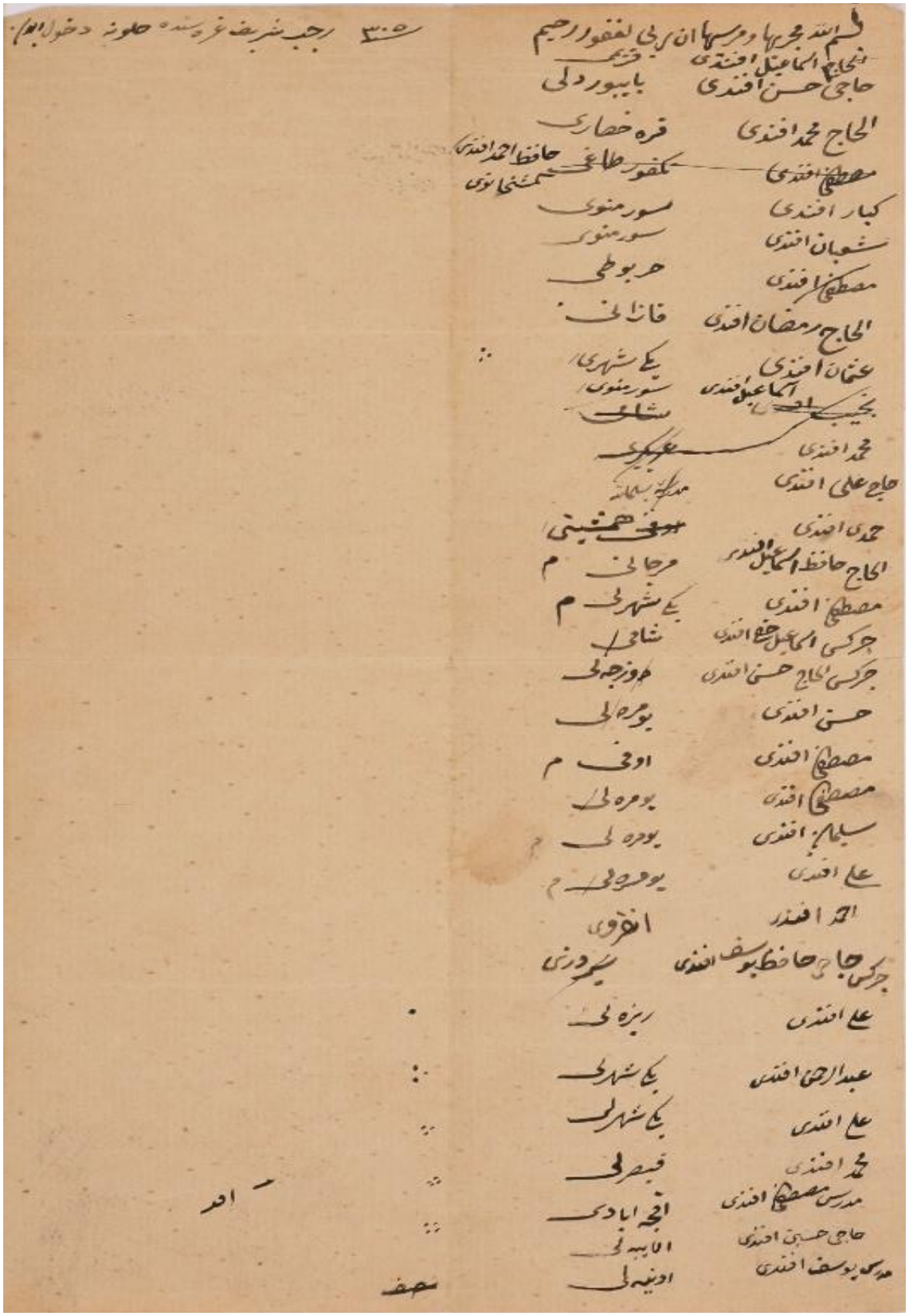

Sene 305 Receb-i Şerîf Gurresinde halvete duhûl eden

Bismillâhi mecrâhâ ve mürsâhâ inne Rabbî leğafûrun rahîm.

el-Hâc İsmâîl Efendi, Kırımî

Hacı Hasan Efendi, Bayburdlu

el-Hâc Mehmed Efendi, Karahisârî

Hâfız Ahmed Efendi, Gümüşhânevî

Kibar Efendi, Sürmenevî

Şa'bân Efendi, Sürmenevî

Mustafa Efendi, Harputî

el-Hâc Ramazan Efendi, Kazanî

Osmân Efendi, Yenişehrî

İsmâîl Efendi, Sürmenevî

Mehmed Efendi

Hacı Ali Efendi, Medrese-i Süleymâniye

Hamdi Efendi, Hemşinî

el-Hâc Hâfız İsmâîl Efendi, Mercânî

Mustafa Efendi, Yenişehirli

Çerkes İsmail Hacı Efendi, Şâmî

Çerkes el-Hâc Hasan Efendi, Düzceli

Hasan Efendi, Yumralı

Mustafa Efendi, Ofî

Mustafa Efendi, Yumralı

Süleyman Efendi, Yumralı

Ali Efendi, Yumralı

Ahmed Efendi, Ankaravî

Çeres Hacı Hâfız Yusuf Efendi, Sirozî

Ali Efendi, Rizeli

Abdurrahman Efendi, Yenişehirli

Ali Efendi, Yenişehirli

Mehmed Efendi, Kayserili

Hacı Hüseyin Efendi, Alâiyeli

Müderris Yûsuf Efendi, Ünyeli

Tablo 9: AZG/4/150: 1306/1889 tarihli halvetnişînler listesi.

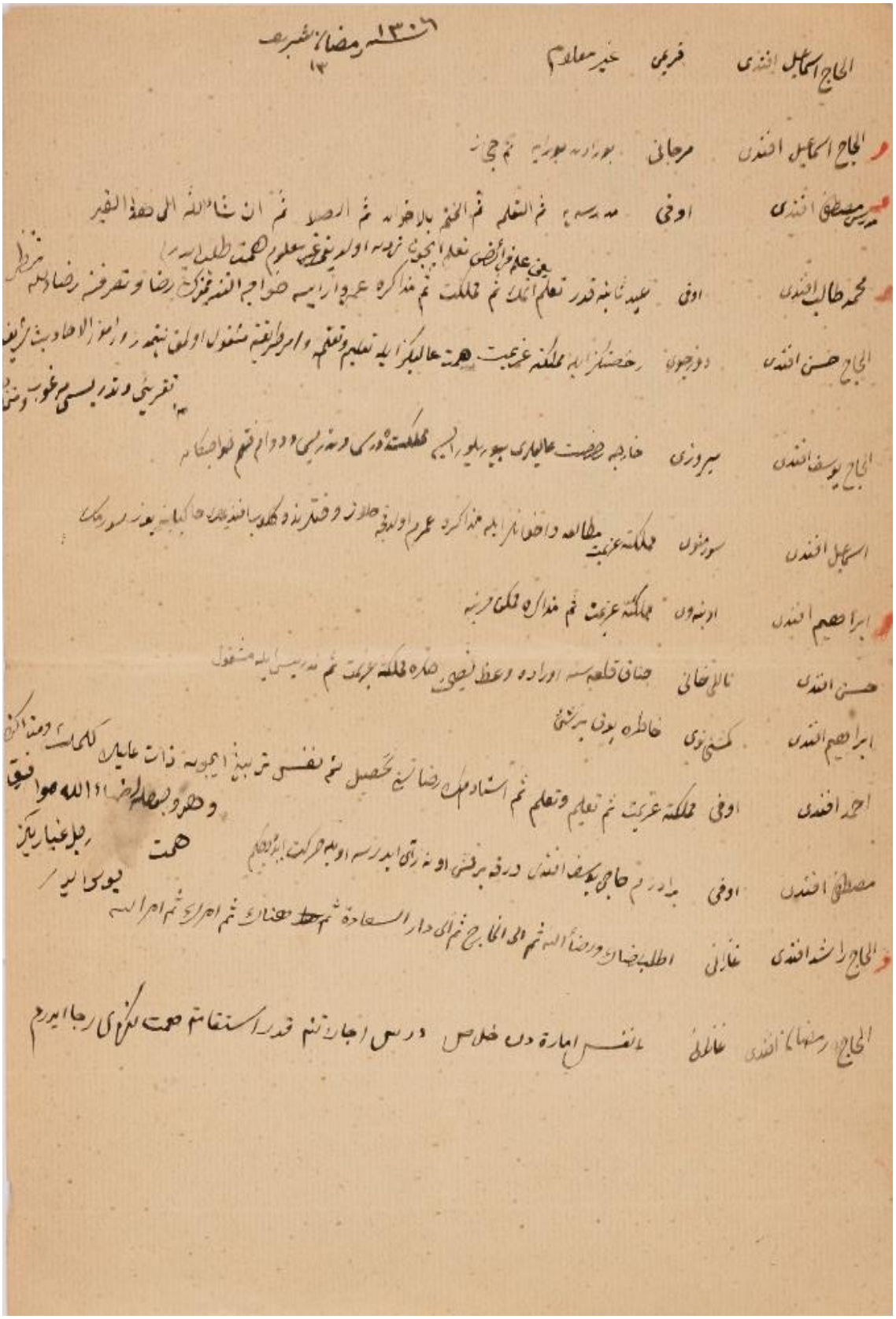

Sene 1306 Ramazan-ı Şerif 13

el-Hâc İsmâîl Efendi	Kırımî	Gayr-ı ma'lûm
el-Hâc İsmâîl Efendi	Mercânî	Buradan buraya sümme Hicâz
Müderris Mustafa Efendi	Ofî	Medreseye, sümme't-ta'lîm, sümme'l-hatm bi'l-hâce, sümme's-sıla, sümme inşaallahu ilâ hâzâ el-fakîr.
Mehmed Tâlib Efendi	Ofî	Îd-i sânîye kadar ta'allüm, ya'ni ilm-i ferâiz ta'lim için. Nereden olduğu gayr-ı ma'lûm, himmet taleb ederim. Sümme memleket, sümme müzâkere. Ömür var ise Hoca efendimizin rızâ ve tasarrufuna, rızâullâha muntazır.
el-Hâc Hasan Efendi	Düzcevî	Ruhsatınız ile memlekete azîmet, himmet-i âlîniz ile ta'lîm ve ta'allüm ve emr-i tarîkata meşgûl olmak niyetimdir ve *Râmûzü'l-ehâdîs-i Şerîf* takrîri ve tedrîsi mergûb ve mütemennâdır.
el-Hâc Yûsuf Efendi	Sirozî	Hârice ruhsat-ı âlîleri buyurulur ise memlekette ders ve tedrîs ve devâm-ı hatm-i hâcegân.
İsmâîl Efendi	Sürmenevî	Memlekete azîmet, mütâla'a ve ihvânlar ile müzâkere. Ömrüm oldukça halvet vakitlerinde gelip efendimin hâk-ı pâyına yüz sürmek.
İbrâhîm Efendi	Ünyevî	Memleketine azîmet, sümme müzâkere mümkün mertebe.

Hüsnü Efendi	Nallıhânî	Çanakkalesi'ne. Orada va'az nasihat, sonra memlekete azîmet, sümme tedrîs ile meşgul.
İbrâhîm Efendi	Gümüşhânevî	Hatıra yok bir şey.
Ahmed Efendi	Ofî	Memlekete azîmet, sümme ta'lîm ve te'allüm, sümme üstâdımın rızâsını tahsîl, sümme nefsi terbiye için zât-ı âlîleri kelimât ve müzâkere ve her vechile rızâullâha muvâfık himmet. Ricl gubârınızı bûs eder. (Ayağınızın tozunu öperim.)
Mustafa Efendi	Ofî	Birâderim Hacı Yûsuf Efendi varaka bir (…) O ne re'y ederse öyle hareket edeceğim.
el-Hâc Râşid Efendi	Kazânî	Atlabu rızâke ve rızâullâh, sümme ile'l-hâric, sümme ilâ dârü's-sa'âdet, sümme hünâke, sümme emrike, sümme emri ileyh. (Senin ve Allah'ın rızasını taleb ederim. Sonra dışarıya, sonra Dersaâdet İstanbul'a, sonra oraya, sonra emrine, sonra işim Allah'a.)
el-Hâc Ramazân Efendi	Kazânî	Nefs-i emmâreden halâs ders icâzetine kadar istikâmete himmetinizi ricâ ederim.

Tablo 10: AZG/5/174: 1307/1890 tarihli halvetnişînler listesi.

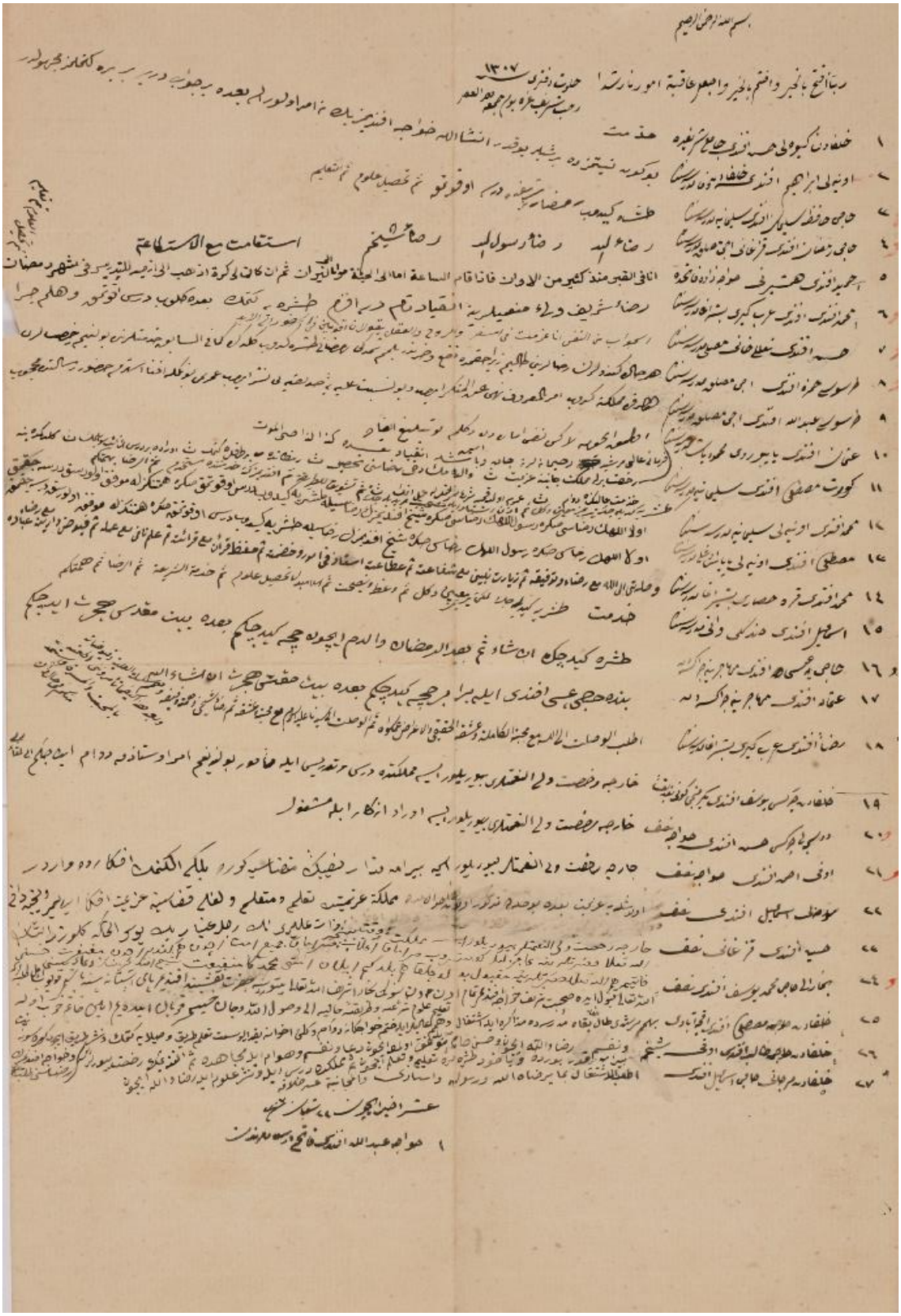

Bismillâhirrahmânirrahîm

Rabbenâ eftah bi bi'l-hayr ve ahtim bi'l-hayr ve'c'al âkıbeti umûrenâ ruşden.

Halvet Defteri sene 1307 Receb-i şerîf gurre yevm-i Cum'a ba'de'l-asr.

1	Hulefâdan Geyveli Hasan Efendi, Câmi'-i şerifte	Hizmet
2	Ünyeli İbrâhîm Efendi hulefâdan, Vefâ Medresesi'nde.	Bugün niyetimizde bir şeyler yoktur. İnşallah hoca efendimizin ne emir olur ise ba'dehû bir cevâb verir. Bir yere gitmememiz mechuldür
3	Hacı Hâfız Süleymân Efendi, Süleymâniye Medresesi'nde.	Taşra gidip Ramazân-ı şerif'te ders okutmak, sümme tahsîl-i ulûm, sümme't-ta'lîm.
4	Hacı Ramazân Efendi, Kazgânî, Acı Maslak Medresesi'nde.	Rızâ-i lillâh ve rızâ-i Rasûlullâh, rızâ-i şeyhim istikâmeti ma'a'l-istitâ'at.
5	Hamid Efendi, Hemşîrenî, Hocazâde Fatih'de.	Ene fi'l-kabri münze kesîrün mine'l-evâni fe izâ kâme's-sâ'ati amâ ile'l-cenneti (…) ile'n-nîrâni sümme in kâne lî kürrete ezhebe ilâ İzmid li't-tedrîsi fî şehr-i Ramazân sümme tahsîli'l-ulûm sümme ta'lîm.
6	Mehmed Efendi, Arabgiri, Beşir Ağa Medresesi'nde.	Rızâ-yı şerif-i velî-i mün'imânelerine inkıyâd-ı tâmdır Efendim. Taşraya gitmek ba'dehû gelip ders okutmak. Vehlem-i cidden.
7	Hasan Efendi Nallıhânî, Musallî Medresesi'nde.	El-cevâb mine'n-nefsi. Ene azimtü fî esferi ve'r-rûhi ve'l-akli, yekûlâni ukûbeyni fî'l-huzûri ile'l-ebed.

8	Tarsûsî Hamza Efendi, Acı Maslak Medreses'inden.	Her halde kendilerin rızâlarını tâlibim. Zirâ hakkımda nef' ve zarar nedir bilmem. Şimdiki Ramazânı taşra gidip geldikdte kemâfi's-sâbık hidmetlerinde bulunayım. Ruhsatları oldukta memlekete gidip emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker edip ve bu nisbet-i aliyyeye hadîkayı neşr edip ömrümü bununla ifnâ isterim. Huzûr-ı risâletde mahcûb olmamak için. Lâkin nefs-i emmâreden değilim. Bu tebliğ ifâde.
9	Tarsusî Abdullâh Efendi, Acı Maslak Medresesi'nde.	Ruhsat birle memleket cânibine, azîmet vâlidemin dahî rızâsını tahsîl, Ramazân'da bir taraflara gitmek, orada bir ders-i garâib söylemek, geldiğimde yine hizmet-i âlînize devâm. Ömrüm oldukça şer'-i şerî'atlarla amel etme, sümme teşvîk-i li't-tarîkat, sümme efendimizin hizmetinde müstahdem. Sümme'r-rızâ bi-himmetiküm.
10	Osman Efendi, Bayburdî, Mahmud Paşa Medresesi'nde.	Fermânı âlî mürşid-i rahîmânelerine cân ve başla inkıyâd ba'dehû (….)
11	Kürt Mustafa Efendi Süleymâniye Medresesi'nde.	Taşraya gidilecek yerimiz mu'ayyen değil. Sümme izn-i üstâd ile musâhabet edilecek.
12	Mehmed Efendi, Ünyeli, Süleymâniye Medresesi'nde.	Evvelâ Allâh'ın rızâsı, sonra rasûlullâhın rızâsı, sonra şeyh efendimizin rızâsıyla taşraya gidip ders okutmak, sonra himmetinizle muvaffak olursak derse çıkmak.
13	Mustafa Efendi, Ünyeli, Paspasoğlu Medresesi'nde.	Evvelâ Allah'ın rızâsı, sonra Rasûlullâhın rızâsı, sonra Şeyh Efendimizin rızâsıyla taşraya gidip ders

		okutmak, sonra himmetinizle muvaffak olursak derse çıkmak.
14	Mehmed Efendi, Karahisârî, Beşir Ağa Medresesi'nde.	Vasiletî ilallâh ma'a rızâi ve tevfîkihî, sümme ziyâreti nebiyyinî ma'a şefâ'ati, sümme itâ'at-i üstâz fî umûr ve hizmetihî, sümme hıfz-ı Kur'ân ma'a kırâet, sümme ilm-i nâfi ma'a amelihî, sümme füyûz-ı dâeyn ma'a rızâi ibâdihî.
15	İsmâîl Efendi, Hendekli, Vânî Medresesi'nde.	Hidmet, taşraya gidilecek, lâkin yerimiz mu'ayyen değil, sümme va'az ve nasihat, sümme İslambol, tahsîl-i ulûm, sümme hidmeti'ş-şer'î'ati, sümme'r-ızâ, sümme himmetiküm.
16	Hacı İsâ Efendi, muhâcirîn-i cerâkiseden.	Taşra gidecek inşallah, sümme ba'de'r-Ramazân vâlidem için hacca gideceğim. Ba'dehû beyt-i mukaddes hicret edeceğim.
17	Osmân Efendi, muhâcirîn-i cerâkiseden.	Ben dahî Hacı İsâ Efendi ile berâber hacca gideceğim, ba'dehû beyt-i mukaddese hicret inşallah.
18	Rızâ Efendi, Arabgirî, Beşir Ağa Medresesi'nde.	Atlabü'l-vuslati ilallâh ma'a muhabbeti'l-kâmileti ve aşkıhi'l-hakîkî ve'l-a'râz (…) sümme'l-vuslat ilâ seyyidinâ aleyhi's-selâm ma'a muhabbeti ve aşkıhî, sümme rızâ-i şeyhî ve himmetihî ve feyzihî ve himemi silsileti'l-aliyyeti ve füyûzâtihî ve ba'de hâzâ keyfemâ te'murûnenî (…) bi'l-muhtesib ve'l-meserreti ve istemedde minküm fî hâl ve ân.
19	Hulefâdan Çerkes Yûsuf Efendi, yirminci günü ba'de'l-aşâ.	Hârice ruhsat veliyyü'n-ni'metleri buyurulur ise memlekette ders ve tedrîs ile memur bulunduğum emr-i üstâzıma devâm edeceğim (…)

20	Rusyalı Çerkes Hasan Efendi, Hoca Nısf.	Hârice ruhsat-ı veliyyü'n-ni'metleri buyurulur ise orada ezkâr ile meşgul.
21	Ofî Ahmed Efendi, Hoca Nısf.	Hârice ruhsat-ı veliyyü'n-ni'metleri buyurulur ise bayrama kadar nasîbin(?) muktezâsına göre belki eğlenmek efkârda vardır.
22	Sürmeneli İsmâîl Efendi Nısf.	Evvelâ Şile'ye azîmet, ba'dehû bu sılada mezkûr olan ahvâl memlekete azîmet, ta'allüm ve müteallim ve Lefke kazâsına azîmet efkâr ederim. ve (…)
23	Hüseyin Efendi, Kazgânî, nısf.	Hârice ruhsat-ı veliyyü'n-ni'metleri buyurulur ise memleket vakt-i (…) zât-ı âlîlerinin (…..) geliriz inşaallahu Te'âlâ hazretlerine âciz(…) gönderip (….) cemî' ümmeti için hem kendileriyçün ma'firet-i hüsn-i hâtime hem Allah Te'âlâ hazretlerine makbûl bulacak hem bildiğim (…) ümmet-i Muhammed'in menfa'at(?) şeyh efendimizin du'â-i behiyyesini Allah Te'âlâ kabûl ede.
24	Buhâralı Mehmed Yusuf Efendi, nısf.	Sohbet-i şerif-i hoca efendimiz tamam (…) şerif Allâh Te'âlâ (…) hazret-i Nakşibend efendimiz pây-ı âsitânesine başımız koyup ehl-i talebelerince ta'lîm-i ulûm-ı şer'iyye ve tarîkat-i Hâlidiyye ilâ vusûlullâh ve cân-ı haysiyetimiz kurban edeyim. Emîn-i hâtim-i hâb ola.
25	Hulefâdan Hacı Mustafa Efendi, Akçaabâdî.	Bi-himem-i mürşidi tâlallâhu bakâhu medresede müzâkere ile iştigâl ve himem-i âlîler ile hatm-i hâcegâna devâm ve küllî ihvâna bi-kadri'l-vüs'at ta'allüm-i tarîk ve sılaya gitmek ve neşr-i tarîkat için Giresun'a niyyet ve hoca efendimizin rızâsını talebin

26	Hulefâdan Hacı Tâlib Efendi, Ofî.	Şeyhim ve nefsin ve rızaullah için ve hüsn-i hâtime ile muvaffak olmak için du'â ve nefsim ve hevâm ile mücâhede, sümme efendimin ruhsat buyururlar ise bir aya kadar burada veyahut taşralara ta'lîm ve ta'allüm için, sümme memlekette ders ile ve neşr-i ulûm ile rızâullâh için.
27	Hulefâdan Mercânî Hacı İsmâîl Efendi	Atlabü'l-iştigâl bimâ yerzâhullâhu ve rasûlihî ve üstâdî ve'l-mücânebetî an hilâfihî.

Aşr-ı ahîr için 22 Şubat sene 307

1 Hoca Abdullâh Efendi, Fatih Dersiâmlarından

Tablo 11: AZG/5/176: 1308/1891 tarihli halvetnişînler listesi.

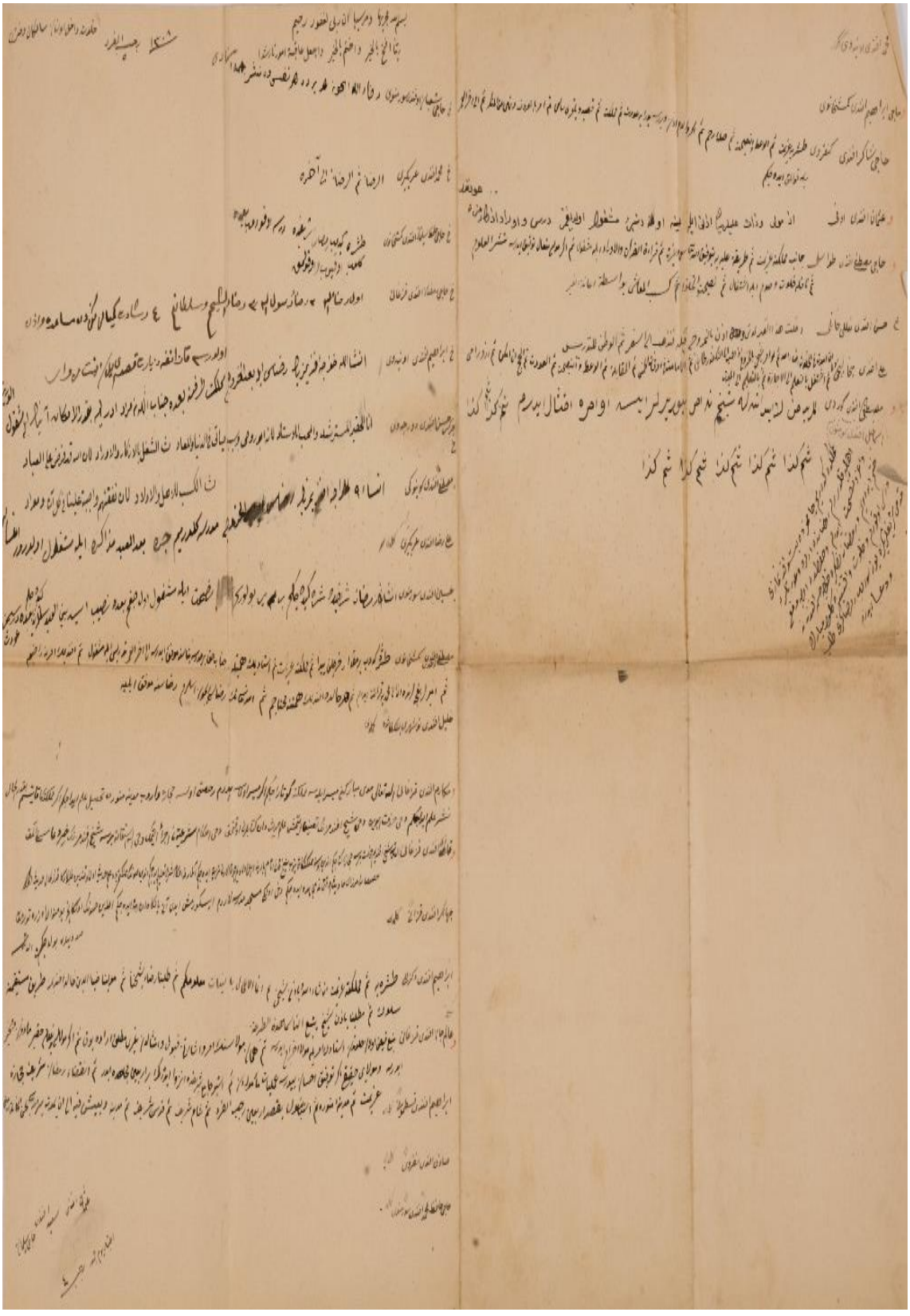

Mehmed Efendi Ünyevî, gelmedi.

Hacı İbrâhîm Efendi, Gümüşhânevî

Hacı Şâkir Efendi, Çankırıvî, taşraya azîmet sümme'l-va'az ve'n-nasîhat, sümme sıla-i rahim, sümme eğer vâlidem izin verirse buraya avdet, sümme memleket, sümme kasaba veya kurâ sâyi'i(?), sümme emri bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker, sümme ilâ âhiri'l-ömr Rabbime kulluk edeceğim.

Osmân Efendi, Ofî, Ez-mevlâ ve zât-ı âlîlerinin izni ile yine öteden beri meşgûl olduğumuz ders ve evrâd ve ezkârımıza avdetdir.

Hacı Mustafa Efendi, Tavaslı, Cânib-i memlekete azîmet, sümme tarîkat-ı aliyyeye bi-tevfîkillâhi te'âlâ sa'y ve gayret, sümme kırâeti'l-Kur'ân ve'l-evrâd ile meşgul, sümme eğer Mevlâ müte'âl tevfîk ederse neşri'l-ulûm, sümme nâfile halvet ve savb ile iştigâl, sümme nasîhatü'l-halk, sümme kesbü'l-ma'âş bi-vâsıtati i'âneti'l-gayr.

Hasan Efendi, Nallıhanlı, Dehaltü hâze'l-kabri li-mevtî ve izni bi'l-hurûc. Kîle fe nezhebü ile's-seferi, sümme'l-vatani li't-tedrîs.

Ali Efendi, Mihalicî, Evvelâ en emûtü(?) fi'l-halveti rızâillâh, sümme lev emera şeyhî bi'l-hurûc. Ezhebe ile't-Tekfurdağı, sümme'l-imâmetü fî evkâti'l-hams, sümme'l-mukâbeleti, sümme'l-va'z ve'n-nasîhat, sümme'l-avdet, sümme'l-hacc in emken. Sümme iştegale bi't-ta'allüm ile'l-icâzeti, sümme bi't-ta'lîm ile'l-mevt.

Mustafa Efendi, Kürdî, "el-Mürîdü men lâ irâdeti lehû." Şeyhim terâzî buyururlar ise evâmire imtisâl ederim. Sümme kezâ, sümme kezâ, sümme kezâ, sümme kezâ, sümme kezâ, sümme kezâ, sümme kezâ.

İbrâhîm Efendi, Sürmenevî, Memlekete giderim, camimizde beş vakit namazı ahâlîye kıldırırım, Ramazân'da erlere ve avretlere va'az ve nasihat ederim. Ve haftada üç def'a hatmederim ve Ramazân'dan sonra Hoca Hasan Efendi'den ders okurum ve halvet vaktinde gelip mübârek hizmet-i şerîflerinize yüz sürüp rızânızı taleb ve du'â ederim.

Sene 1308, 5 Recebü'l-ferd, Halvet

Bismillâhi mecrâhâ ve mürsâhâ inne Rabbî le-ğafûrun rahîm.

Rabbenâ iftah bi'l-hayr ve ahtem bi'l-hayr ve ec'al âkıbeti umûrenâ ruşden.

H. Hacı Şa'bân Efendi, Sürmenevî, Rızâillâh için her yerde her nefeste neşr bi-himmeti üstâdî.

H. Hacı Hâfız Süleymân Efendi, Gümüşhânevî, Taşra gidip Ramazân-ı şerifte ders okutup ba'dehû gelip okuyup okutmak.

H. Hacı Ramazân Efendi, Kazgânî, Evvel Rızâillâh, iki rızâ-i Rasûlüllâh, üç Rızâi'ş-şeyhim ve sultânım, dört Reşâdet-i (…) den müsâ'ade ve izin olursa Kazanka(?) ziyâret kasdı ile (…) niyyetimiz vâr.

H. İbrâhîm Efendi, Ünyevî, İnşallah hoca efendimizin rızâsı ile ba'de'l-hurûc memleket tarafına, ba'dehû cenâbullâh'dan murâd eder ise bi-kadri'l-imkân ânın ile meşgûl oluruz.

Çerkes Hasan Efendi, Düzcevî, Ene'l-hakîrü'l-müsterşid ve'l-muhibbi li'l-üstâd li-ennehû ebû rûhî ve sebeb-i hayâtî fi'd-dünyâ ve'l-mu'tâd, eş-şuğuli bi'l-ezkâr ve'l-evrâd li-ennallâhe kad faraza ale'l-ibâd, el-kesbü li'l-ehli ve'l-evlâd li-enne nafakatühüm vâcibetü aleynâ fî külli ân ve mevâdin.

Mustafa Efendi, Göynükî, İnşallah Hocaefendimiz'in rızâsı ile ba'de'l-hurûc medrese gelirim, ceddehû ba'de'l-abd müzâkere ile meşgûl oluruz inşallah.

Ali Rıza Efendi, Arabgirî, gelmedi.

Hüseyin Efendi, Sürmenevî, İnşallah Ramazân-ı şerîfde (…) gideceğim. Bir yer bulursam va'az ve nasihat ile meşgûl olacağım. Ba'dehû nasîhat ise beyne'l-îd sılaya gideceğim. Ba'dehû dersimiz avdet.

Mustafa Zühdü Efendi, Gümüşhânevî, Taşra gidip bir mikdâr harçlık peydâ, sümme memlekete azîmet, sümme üstâdımın himmetiyle Cenâb-ı Hak bir medrese binâsına muvaffak ederse ilâ âhirü'l-ömr tedrîs ile meşgul, sümme efendimin emrine râzıyım.

Sümme emirler bahçesinde ezân-ı Muhammedî'ye kırâ'et ederim. Sümme her halde efendimin himmetine muhtâcım. Sümme Allâhu Teâlâ'nın rızâsı için işlerim rızâsına muvaffak eyleye.

Halil Efendi, Nevşehirî Beşiktaş'da, gelmedi.

v. Mekârim Efendi, Kazgânî, Allâh Te'âlâ (…) mübârekini müyesser eylese memlekete götüreceğim. Eğer müyesser olmasa pederim ruhsatı olsa Hicâz'a varıp Medîne-i Münevvere tahsîl-i ilm edeceğim. Eğer memlekette kaytsam bi-kadri'l-hâl neşr-i ilm edeceğim, dahî hizmet-i ebeveyn, dahî şeyh efendimizin tasnîf etmiş ilm-i hadîs kitaplarını okutmak dahî, ahkâm-ı şer'iyyeyi icrâ etmek dahi, Allah istikâmet berse Şeyh efendimizin hayır duâsını almak.

v. Gazi Efendi Kazgânî, İnşallah şeyh efendim ruhsat berse Hicâz'a gideceğim. Andın bu sene memleketina kaytup şeyh-i fânî atam bârına ehl-i evlâdım çoklarını terbiye edeceğim. Anlar ka ahkâm-ı şer' ta'lîm edeceğim. Andın sonra memleketimde ilm-i hadîs olmadığından talebeların kadrü'l-hâl hadîs, husûsan *Râmuzü'l-ehâdîs* okutmağa mücâhede edeceğim. Dahî evvelki mescid medrese (…) iskörmüş idi, onu yeniden bina edeceğim. Andın sonra ülkânca bu minvâl üzere durmak sadedinde bulacağım.

Cihangir Efendi, Kazgânî, gelmedi.

İbrâhîm Efendi, Denizlili, Taşraya, sümme memlekete azîmet, inşallah ve bi-izni şeyhi sümme inneme'l-a'mâlü bi'n-niyât ma'lûmeküm. Sümme talebnâ rızâ-i şeyhinâ, sümme Mevlânâ Ziyâeddîn Hâlid Efendimiz tarîk-i müstakîmine sülûk, sümme matlabinâ bi-izn-i şeyh yettebi'u'n-nâsi hâze't-tarîkat.

v. Âlim Can Efendi, Kazgânî, Menba'-ı feyz olan halvetden üstâdın emriyle Mevlâ ihrâc ederse sümme hemen Mevlâsı'nın emr ve işâreti kabûl ve imtisâlden gayrı mutlak irâde yok, sümme eğer Mevlâ'sı bu gulâm-ı hakîr-i mâdûn ve muhayyer ederse ve Mevlâ-yı hakîkî eğer tevfîk ihsân buyursa ameliyât-ı me'mûleden, sümme işbu câmi'-i şerifte inzivâ ederek bir erba'în mücâhede eder, sümme inkızâ-yı Ramazân-ı şerif Hicâz'a azîmet, sümme Medîne-i Münevvere, sümme İstanbul bi-kasd-ı erba'în Recebü'l-ferd,

sümme Şam-ı Şerîf, sümme Kudüs-i şerif, sümme Medîne ve ya’îşü fîhi ilâ en yemûtü yesserallâhu Te’âla yahsünü’l-hâtime, âmîn.

Sâdık Efendi, Ankaravî, gelmedi.

Hacı Hâfız Mehmed Efendi, Sürmenevî, gelmedi.

Osmân Efendi, Said Efendi, Hacı Süleyman.

İ’tibâr yevm-i Cum’a Receb 4.

Tablo 12: AZG/5/157 Tarihsiz halvetnişînler listesi.

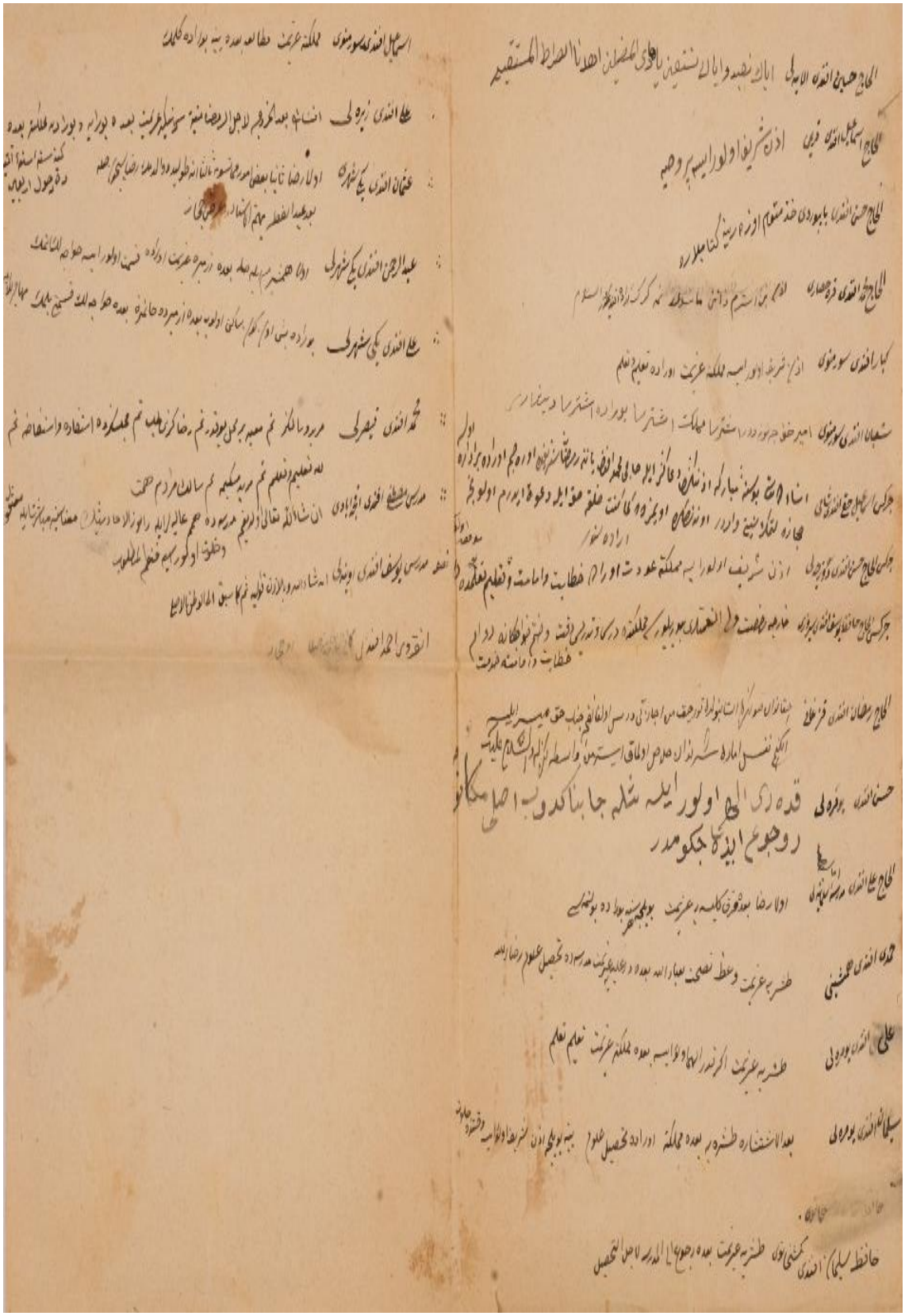

El-Hâc Hüseyin Efendi, el-Alâiyeli.	İyyâke na'büdü ve iyyâke nesta'în yâ hâdi'l-mudillîn ihdina's-sırâta'l-müstakîm.
El-Hâc İsmâîl Efendi, Kırımî.	İzn-i şerif olur ise Purusya(?)
El-Hâc Hasan Efendi, Bayburdî.	Hizmetüm(?) üzerine kitaplara.
El-Hâc Mehmed Efendi, Karahisârî.	İzin ben isterim zâtını, mâsivâ neme gerek. İrâde efendimindir ve's-selâm.
Kibâr Efendi, Sürmenevî.	İzn-i şerif olur ise memlekete azîmet, orada ta'lîm ve ta'allüm.
Şa'bân Efendi, Sürmenevî.	Emîr Hocanındır, isterse memleket, isterse burada, isterse dışarı(?)
Çerkes İsmail Hakkı Efendi, Şâmî.	İnşaallahu Te'âlâ bu sene-i mübâreke izniniz, du'ânız ile Hacı Mehmed Efendi yanına Ramazân-ı şerif'te orucum orada bir arada olsa Hicâz'a gitmek niyyeti vardır. Ondan sonra evimizde de kemâ künte halka hak ile da'vet ederim olunçaya irâde senindir(?)
Çerkes el-Hâc Hasan Efendi, Düzceli .	İzn-i şerif olur ise memlekete avdet, orada hitâbet ve emânet ve ta'lîm ta'allümde muvâfık olursa.
Çerkes el-Hâc Hâfız Yûsuf Efendi, Sirozî.	Hârice ruhsat-ı veliyyü'n-ni'amîleri buyurulursa memlekette ders ve tedrîs, dikkat ve hatm-i hâcegâna devâm, hitâbet ve imâmete hidmet.
El-Hâc Ramazân Efendi, Kazgânî.	Çıkandan sonra İstanbul'da durucak men icâzeti dersi (…) cenâb-ı Hak müyesser eylese, ikinci nefs-i

	emmâre şerrinden halâs olmak ister men vâsıtanızla ve’s-selâmü aleyküm.
Hüsnü Efendi, Yumralı.	Kader-i ilâhî olur ise Şile cânibine gidip aslı mekânuma rücû’ edeceğimdir.
El-Hâc Ali Efendi, Amasyalı, Medrese-i Süleymâniye.	Evvelâ rızâ, ba’dehû Kırkkilise’ye azîmet. Böylece her sene burada bulunması.
Hamdi Efendi, Hemşinî.	Taşraya azîmet va’z nasîhat bi ibâdullâh, ba’dehû Deraliyyeye azîmet medresede tahsîl-i ulûm rızâillâh.
Ali Efendi, Yumralı.	Taşraya azîmet, eğer kader-i ilâhî olur ise ba’dehû memlekete azîmet, ta’lîm ta’allüm.
Süleymân Efendi, Yumralı.	Ba’de’l-istişâre taşraya, ba’dehû memlekete, orada tahsîl-i ulûm. Yine böylece izn-i şerîf olur ise vaktinde halvet.
Hâfız Süleymân Efendi, Gümüşhânevî.	Taşraya azîmet, ba’dehû rücû’ ile’l-medrese li-ecli’t-tahsîl.
İsmâîl Efendi, Sürmenevî.	Memlekete azîmet mütâla’a, ba’dehû yine burada gelmek.
Ali Efendi, Rizeli.	İnşallah ba’de’l-hurûc li-ecli’r-Ramazâniyye Selânik’e azîmet, ba’dehû buraya ve buradan memlekete, ba’dehû gine sene-i sene-i âtiyede duhûl-i erba’în.
Osmân Efendi, Yenişehrî.	Evvelâ Rızâ, sâniyen ba’zı umûrumu tesviye, sâlisen Anadolu’da ve vâlidemin rızâsıyçün sıla, ba’de îdi’l-fıtr bi-himmeti’l-üstâd arz-ı Hicâz.

Abdurrahman Efendi, Yenişehirli.	Evvelâ hemşirem ile sıla, ba'dehû İzmir'e azîmet, orada kısmet olur ise hocalık etmek.
Ali Efendi, Yenişehirli.	Burada beş on gün sâkin olup ba'dehû İzmir'de hanemize, ba'dehû hocalık kısmeti bilmek mehâcelik ile.
Mehmed Efendi, Kayserili.	Mürîd-i visâliniz sümme mu'ayyen bir mahal yokdur. Sümme rızânızı talep, sümme meclisinizde istifâde ve istigâza, sümme (…) ta'lîm ve ta'allüm sümme mürîd-i miskin, sümme sâlik-i murâdım himmet.
Müderris Mustafa Efendi, Akçaabâdî.	İnşallahu Te'âlâ olduğum medresede himem-i âliyeleriyle *Ramuzü'l*-ehâdîs'in ma'nâsıyla mübâşeret ile meşgûl ve halvet olur ise fe-ni'me'l-matlûbin
Müderris Yûsuf Efendi, Ünyeli.	İnşallah ve bi'l-izn Konya, sümme kemâ-sebk i'le'l-vatani'l-aslî.
Ankaravî Ahmed Efendi.	Kemâ fi's-sâbık hidmet-i salâ ev Hicâz.

Tablo 13: AZG/5/190: tarihsiz halvetnişînler listesi.

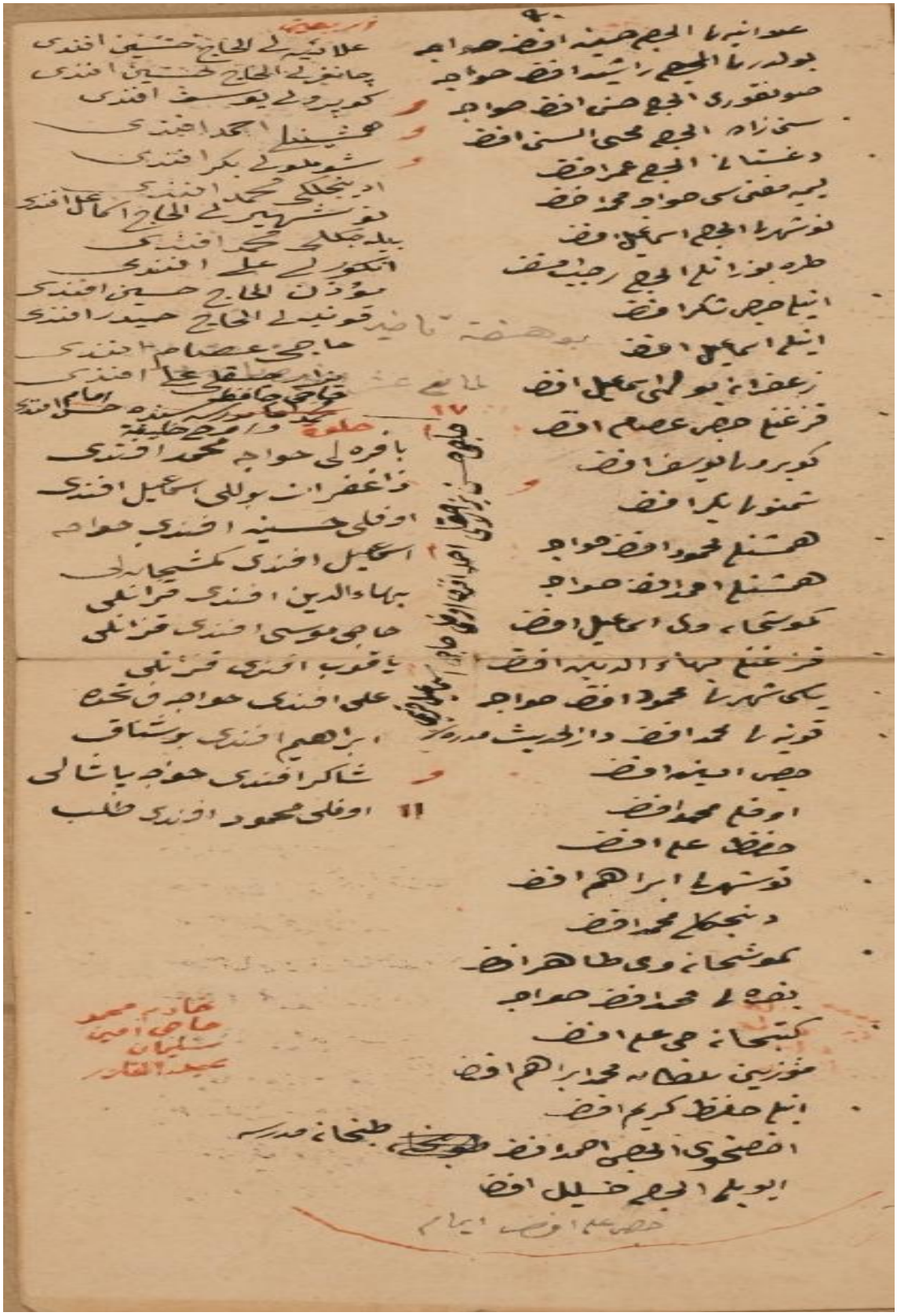

Alâiyeli El-Hâc Hüseyin Efendi Hoca

Buldurlu el-Hâc Râşid Efendi Hoca

Sungurî el-Hâc Hasan Efendi Hoca

Sünnî(?)-zâde el-Hâc Muhyissünnî(?) Efendi

Dağıstânî el-Hâc Ömer Efendi

Lice Müftüsü Hoca Ahmed Efendi

Nevşehirli el-Hâc İsmâîl Efendi

Trabzonlu el-Hâc Receb Efendi

İnli(?) Hacı Şükür Efendi

İnli(?) İsmâîl Efendi (bu hafta te'hîr)

Safranbolulu İsmail Efendi

Kazganlı Hacı Âsım Efendi

Köprülü Yûsuf Efendi

Şumnulu Bekir Efendi

Hemşinli Mahmud Efendi Hoca

Hemşinli Ahmed Efendi Hoca

Gümüşhânevî İsmâîl Efendi

Kazganlı Bahâeddîn Efendi

Yenişehirli Mahmud Efendi Hoca

Konyalı Mehmed Efendi Dârülhadîs, medrese

Hacı Emin Efendi

Oğlu Mehmed Efendi

Hâfız Ali Efendi

Nevşehirli İbrâhîm Efendi

Dencikli Mehmed Efendi

Gümüşhânevî Tâhir Efendi

Basralı Mehmed Efendi Hoca

Kütüphâneci Ali Efendi

Müezzin-i Sultan Mehmed İbrâhîm Efendi

İnli(?) Hâfız Kerim Efendi

Ahıshavî el-Hâc Ahmed Efendi, Tophâne Müderrisi

Eyüblü el-Hâc Halil Efendi

Hacı Ali Efendi, imâm

Erba'în(?)

Alâiyeli el-Hâc Hüseyin Efendi

Çankırılı el-Hâc Hüseyin Efendi

Ve Köprülü Yûsuf Efendi

Ve Hemşinli Ahmed Efendi

Ve Şumnulu Bekir Efendi

Edincikli Mehmed Efendi

Nevşehirli El-Hâc İsmâîl Efendi

Bilecikli Mehmed Efendi

Engürülü Ali Efendi

Müezzin el-Hâc Hüseyin Efendi

Konyalı El-Hâc Haydar Efendi

Hacı Usâm Efendi

Pazarcıklı Ali Efendi

Hacı Hâfız Medresesi'nde İmâm Hasan Efendi

Halvet ve üç(?) halifetihî

17 Hacı Hasan Pazarcıklı, Ahmed Efendi Oflu, Hacı İsmâîl Kırımî

Bafralı Hoca Mehmed Efendi

Safranbolulu İsmâîl Efendi

Oflu Hüseyin Efendi Hoca

İsmâîl Efendi, Gümüşhâneli

Bahâeddîn Efendi, Kazanlı

Hacı Mûsâ Efendi, Kazanlı

Ya'kûb Efendi, Kazanlı

Ali Efendi Hoca, Fatih'de

İbrâhîm Efendi, Hocapaşalı

Oğlu Mahmud Efendi Taleb

Hadım Mehmed

Hacı Emin

Süleymân

Abdülkadir.

Tablo 14: AZG/5/192: Tarihsiz halvetnişînler listesi.

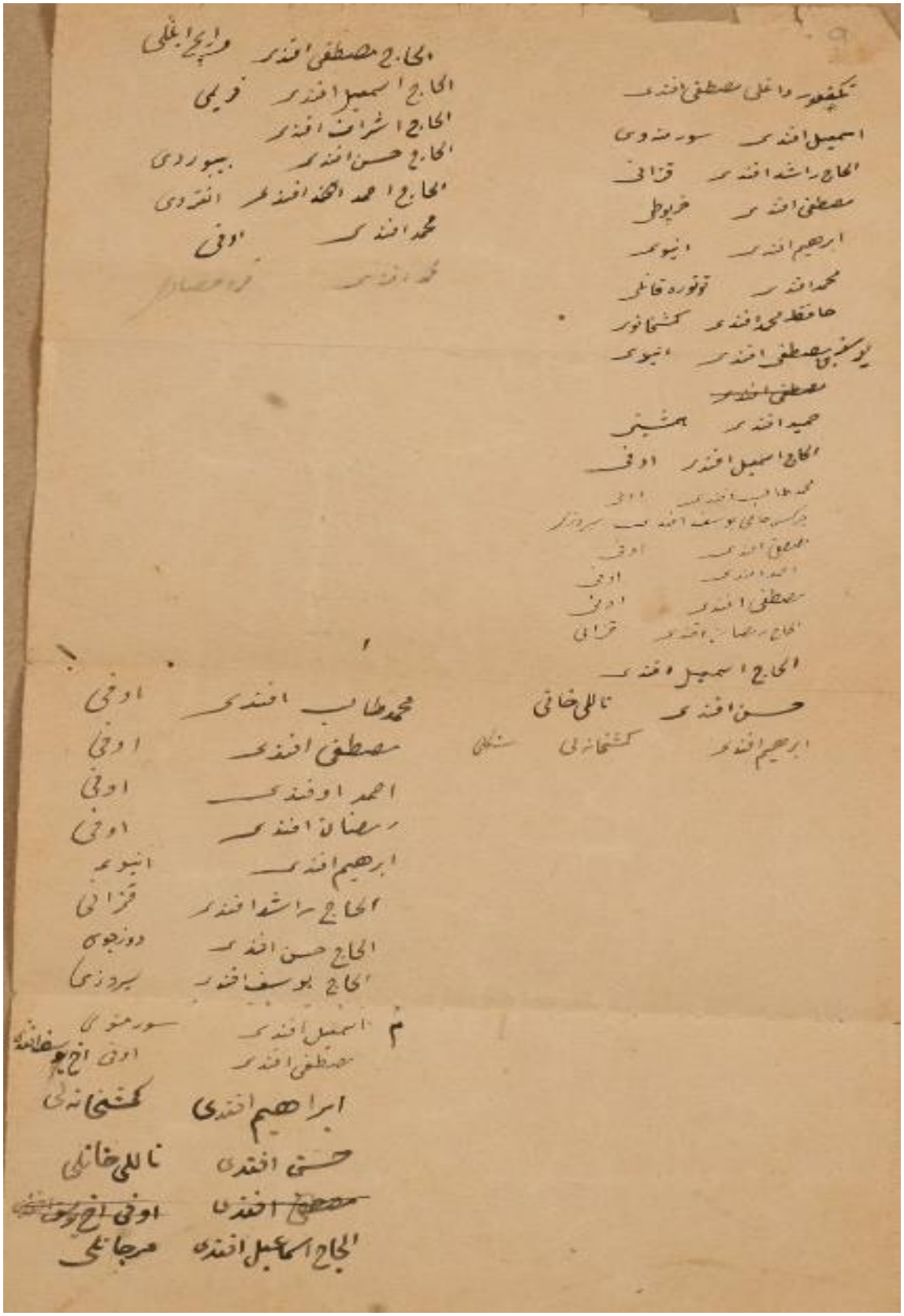

Tekfurdağlı Mustafa Efendi

İsmâîl Efendi, Sürmenevî

el-Hâc Râşid Efendi, Kazânî

Mustafa Efendi, Harputî

İbrahim Efendi, Ünyevî(?)

Mehmed Efendi, Tuturakanlı(?)

Hâfız Mehmed Efendi, Gümüşhânevî

Yusuf bin Mustafa Efendi, Ünyevî

Hamid Efendi, Hemşinî

el-Hâc İsmâîl Efendi, Ofî

Mehmed Tâlib Efendi, Ofî

Çerkes Hacı Yûsuf Efendi, Sirozî

Mustafa Efendi, Ofî

Ahmed Efendi, Ofî

Mustafa Efendi, Ofî

el-Hâc Ramazan Efendi, Kazânî

el-Hâc İsmâîl Efendi

Hasan Efendi, Nallıhânî

İbrâhîm Efendi, Gümüşhâneli, Sinekli

el-Hâc Mustafa Efendi (…) illi

el-Hâc İsmail Efendi, Kırımî

el-Hâc Eşref Efendi

el-Hâc Hasan Efendi, Bayburdî

el-Hâc Ahmed Efendi, Ankaravî

Mehmed Efendi, Ofî

Mehmed Efendi, Karahisârî

Mehmed Tâlib Efendi, Ofî

Mustafa Efendi, Ofî

Ahmed Efendi, Ofî

Ramazân Efendi, Ofî

İbrâhîm Efendi, Ünyevî

el-Hâc Râşid Efendi, Kazânî

el-Hâc Hasan Efendi, Düzcevî

el-Hâc Yûsuf Efendi, Sirozî

İsmâîl Efendi, Sürmenevî

Mustafa Efendi, Ofî, ahun Yûsuf Efendi

Hasan Efendi, Nallıhanlı,

el-Hâc İsmâîl Efendi, Mercânlı

El-Hâc İsmail, Kırımî

Mehmed Tâlib Efendi, Ofî

Müderris Mustafa Efendi, Ofî

Ahmed Efendi, Ofî

El-Hâc İsmâîl Efendi, Mercânî

El-Hâc Ramazân Efendi, Kazânî

Hasan Efendi, Nallıhânî

İbrâhim Efendi, Ünyevî

El-Hâc Râşid Efendi, Kazânî

El-Hâc Hasan Efendi, Düzcevî

El-Hâc Yûsuf Efendi, Sirozî

İsmâîl Efendi, Sürmenevî

Mustafa Efendi, Ofî

İbrâhîm Efendi, Gümüşhânevî

Hasan Efendi, Tekfurdağî

Mustafa Efendi, Kürdî

Mustafa Efendi, Karahisârî

Mehmed Efendi, Liza(?)

Râşid Efendi, Kazânî

Seyfeddîn, Kırımî

El-Hâc Abdullâh Göynükî

Tablo 15: AZG/5/194: Tarihsiz halvetnişînler listesi.

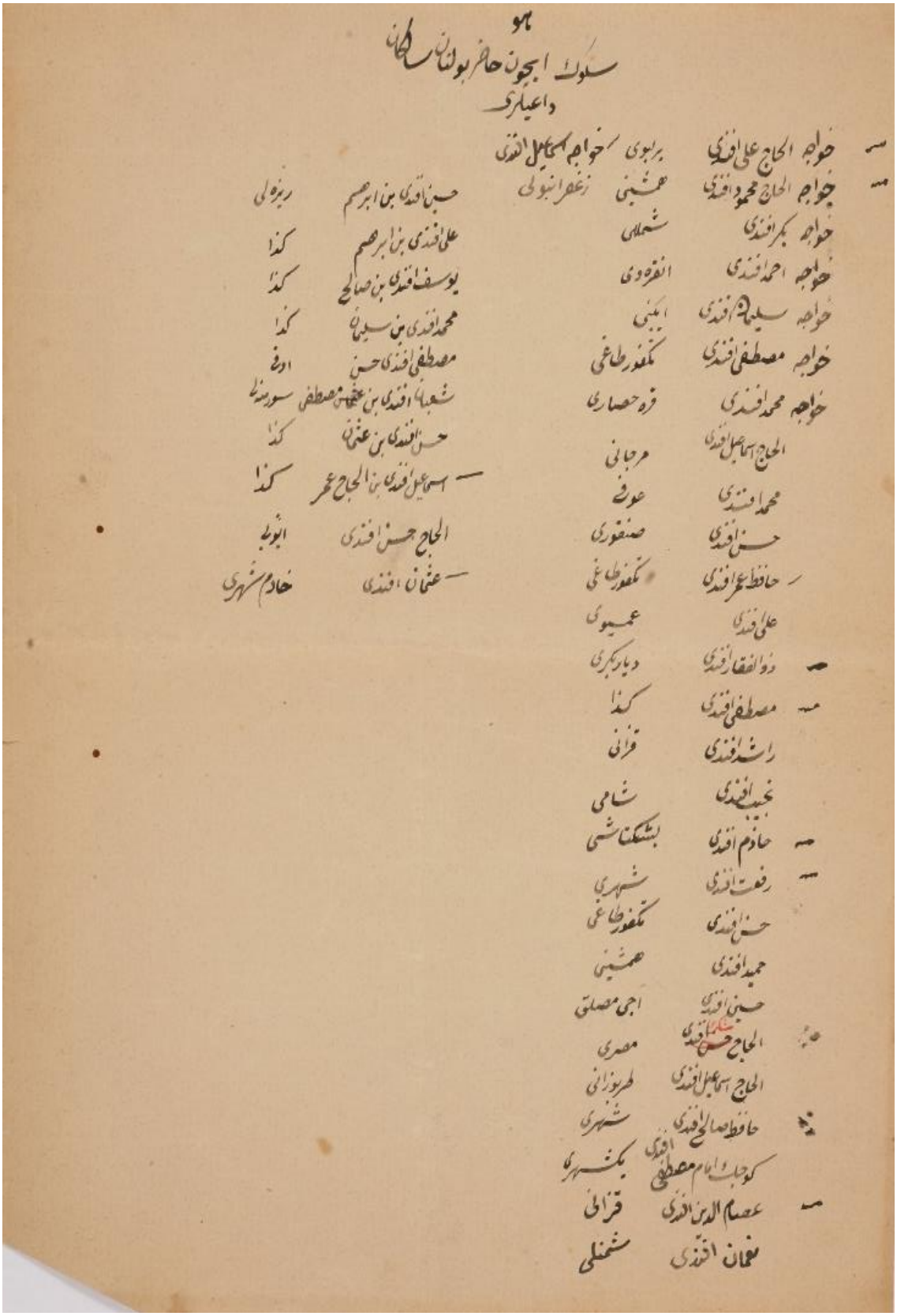

Sülûk İçin Hazır Bulunan Sâlikân Dâ'îleri

Hoca el-Hâc Ali Efendi, Pirlepevî

Hoca el-Hâc Mahmud Efendi, Hemşinî

Hoca Bekir Efendi, Şumnulu(?)

Hoca Ahmed Efendi, Ankaravî

Hoca Süleymân Efendi, Eğinî

Hoca Mustafa Efendi, Tekfurdağî

Hoca Mehmed Efendi, Karahisârî

El-Hâc İsmâîl Efendi, Mercânî

Mehmed Efendi, Ofî

Hasan Efendi, Sungurî

Hafız Ömer Efendi, Tekfurdagî

Ali Efendi, Amasyavî

Zülfikâr Efendi, Diyarbakırî

Mustafa Efendi, Kezâ

Râşid Efendi, Kazânî

Necîb Efendi, Şâmî

Hâdim Efendi, Beşiktaşî

Rıf'at Efendi, Şehrî

Hasan Efendi, Tekfurdağî

Hamid Efendi, Hemşinî

Hüseyin Efendi, Acı Maslak

El-Hâc Şükrü Efendi, Mısırî

El-Hâc İsmâîl Efendi, Trabzonî

Hâfız Sâlih Efendi, Şehrî

Küçük İmâm Mustafa Efendi, Yenişehirî

Usâmeddin Efendi, Kazânî

Nu'mân Efendi, Şumnulî

Hoca İsmâîl Efendi, Zağferanbolî

Hüseyin Efendi bin İbrahim, Rizeli

Ali Efendi bin İbrâhîm, kezâ

Yûsuf Efendi bin Sâlih, kezâ

Mehmed Efendi bin Süleymân, kezâ

Mustafa Efendi Hasan, Ofî

Şa'bân Efend bin Mustafa, Sürmeneli

Hasan Efend bin Osman, kezâ

İsmâîl Efendi bin el-Hâc Ömer, kezâ

El-Hâc Hasan Efendi, Eyyûbî

Osmân Efendi, Hâdim Şehri

2. EK XVI- XVIIII SEYR Ü SÜLÛK DEFTERİ MECMÛASI

Tablo 16: “Seyr ü sülûk dersleri mecmuası. Hulefâ-ı kirâmdan sâhibi’r-reşâde ve’l-fazîle el-hâc Ahmed Hilmi Efendi Hazretlerine bir yâdigâr. El-fakîru’l-hakîr Osman Necâti Pirlepevî.”

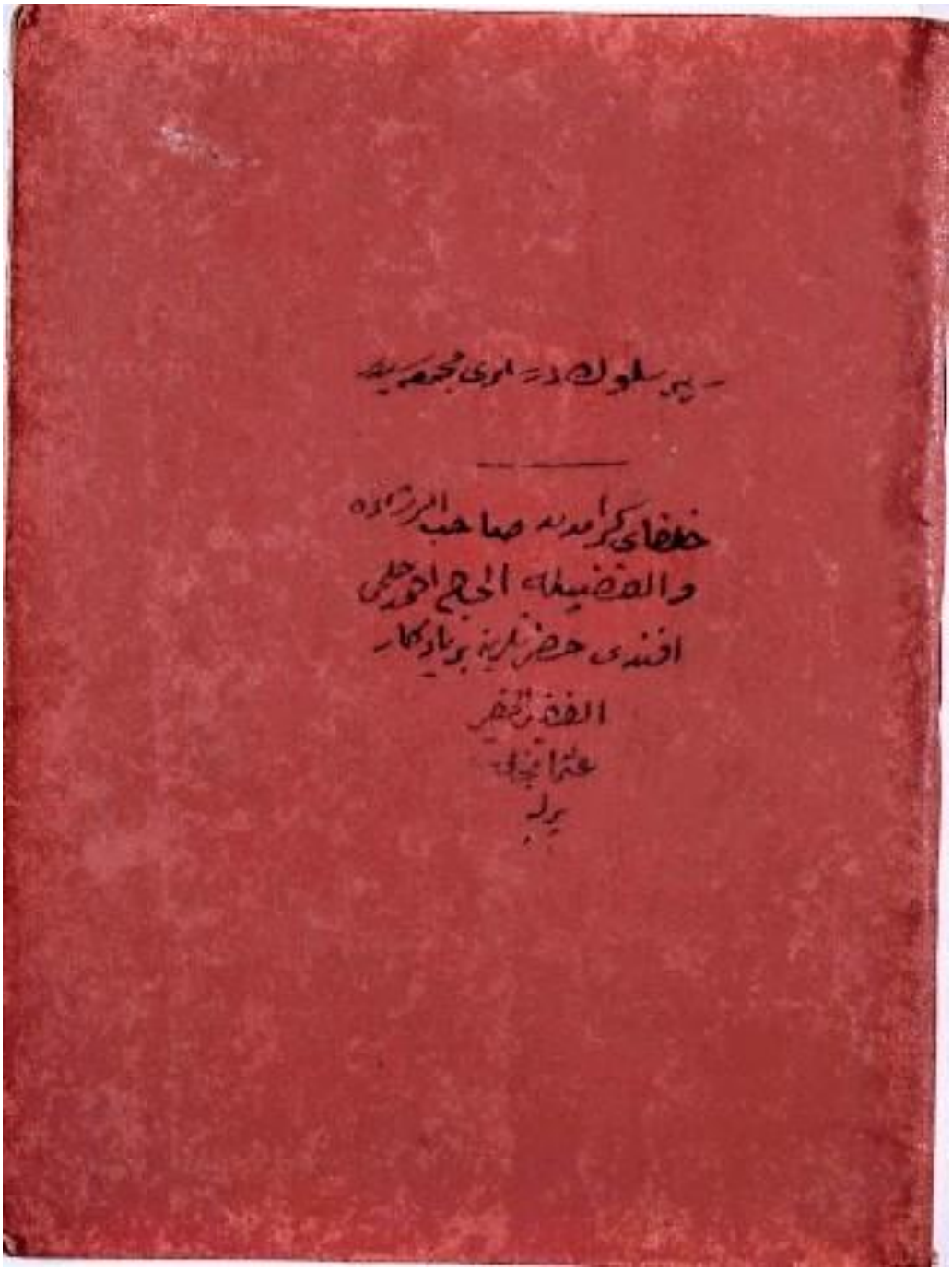

Tablo 17

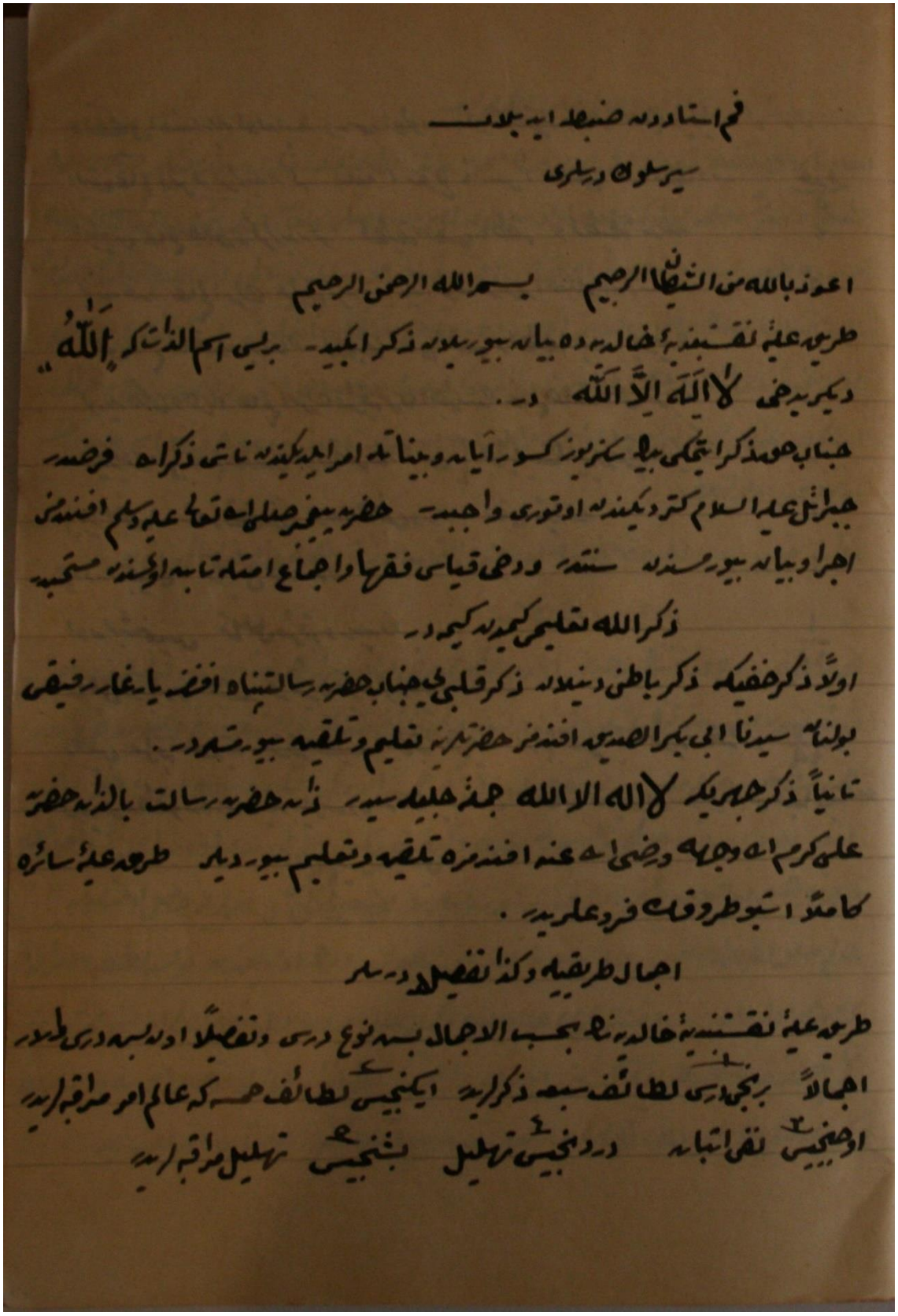

فم استاددن ضبط ایدیلان

سیر سلوک درسلری

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم

طریق علیهٔ نقشبندیهٔ خالدیه ده بیان بیورلان ذکر ایکیدر. بریسی اسم الذات که «الله»
دیکر یدخی لا اله الا الله در.

جناب حق ذکر ایتمکی بیک سکز یوز کسور آیات و بیناتله امر ایلدیکندن ناشی ذکر اله فرضدر
جبرائیل علیه السلام کتردیکندن اوتوری واجبدر. حضرت پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز
اجرا و بیان بیورمسندن سنتدر. و دخی قیاس فقها و اجماع امتله ثابت اولمسندن مستحبدر.

ذکر الله تعلیمی کیمدن کیمه در.

اولاً ذکر خفیه که ذکر باطن دینلان ذکر قلبی یی جناب حضرت رسالتپناه افضل یار غار رفیقی
بولنان سیدنا ابی بکر الصدیق افندمز حضرتلرینه تعلیم و تلقین بیورمشلردر.

ثانیاً ذکر جهریکه لا اله الا الله جملهٔ جلیله سیدر. ذات حضرت رسالت بالذات حضرت
علی کرم الله وجهه و رضی الله عنه افندمزه تلقین و تعلیم بیوردیلر. طریق علیهٔ سائره
کاملاً اشبو طروقک فروعلریدر.

اجمال طریقیله و کذا تفصیلی درسلر

طریق علیهٔ نقشبندیهٔ خالدیه نک بحسب الاجمال بش نوع درسی و تفصیلاً اون بش درسی واردر.
اجمالاً برنجی درسی لطائف سبعه ذکرلریدر. ایکنجیسی لطائف خمسه که عالم امر مراقبه لریدر.
اوچنجیسی نفی اثبات. دردنجیسی تهلیل. بشنجیسی تهلیل مراقبه لریدر.

(2a) Fem-i Üstâddan Zabt Edilen Seyr ü Sülûk Dersleri

Eûzübillâhimineşşeytânirracîm. Bismillâhirrahmânirrahîm.

Tarîk-i aliyye-i Nakşibendiyye-i Hâlidiyye'de beyan buyurulan zikir ikidir. Birisi İsmü'z-Zât ki "Allah"; diğeri dahî "lâ ilâhe illallah"'dır.

Cenâb-ı Hak zikretmeyi bin sekiz yüz küsur âyât ü beyyinâtla emr eylediğinden nâşî zikrullah farzdır. Cebrâil *aleyhisselâm* getirdiğinden ötürü vâcibdir. Hazret-i Peygamber *sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem* Efendimiz icrâ ve beyan buyurmasından sünnettir. Ve dahî kıyâs-ı fukahâ ve icmâ-ı ümmetle sâbit olunmasından müstehabdır.

Zikrullah ta'lîmi kimden kimedir?

Evvelâ zikr-i hafî ki zikr-i bâtın denilen zikr-i kalbîyi Cenâb-ı Hazret-i Risâletpenâh Efendimiz yâr-ı gâr-ı refîki bulunan Seyyidinâ Ebû Bekir es-Sıddîk Efendimiz hazretlerine ta'lîm ve telkin buyurmuşlardır.

Sâniyen zikr-i cehrî ki "lâ ilâhe illallah" cümle-i celîlesidir; Zât-ı Hazret-i Risâlet bizzat Hazret-i Ali *kerremallâhu veche ve radıyallâhu anh* Efendimiz'e telkin ve ta'lîm buyurdular. Tarîk-i aliyye-i sâire kâmilen işbu turukun furu'larıdır.

İcmâl-i tarîkiyye ve kezâ tafsîlen dersler

Tarîk-i aliyye-i Nakşibendiyye-i Hâlidiyye'nin bi-hasebi'l-icmâl beş nev' dersi ve tafsîlen on beş dersi vardır.

İcmâlen birinci ders letâif-i seb'a zikirleridir. İkincisi letâif-i hamse ki âlem-i emr murakabeleridir. Üçüncüsü nefy ü isbat, dördüncüsü tehlîl, beşincisi tehlîl murakabeleridir.

Tablo 18

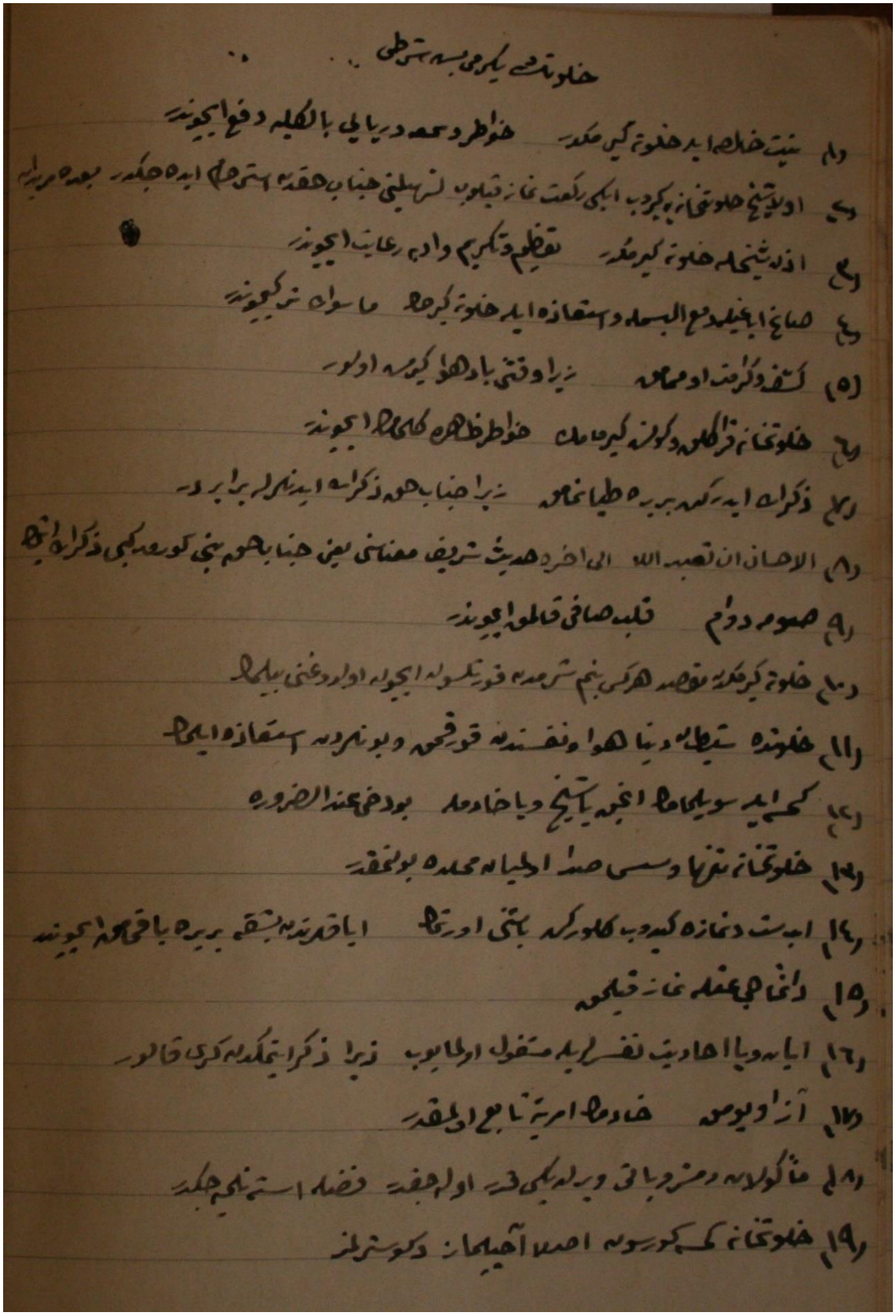
خلوتده بلکه می بسه شرطی
(۱) نیت خالصا بد خلوت کیرمکدر خواطر و همه دریایی بالکلیه دفع ایچوندر
(۲) اولا شیخ خلوتخانه یه کیروب ایکی رکعت نماز قیلوب اندن سلیمی جنابلرینه استمداد ایده جکدر بعده مراقبه
(۳) اذن شیخله خلوته کیرمکدر تعظیم و تکریم وادب رعایت ایچوندر
(۴) صباح ایکیلدمع البسمله و استعاذه ایله خلوته کیرمک ماسوادن تزکیه اولور
(۵) کشف و کرامت او معاملر زیاده وقتی یاد اولمیه اولور
(۶) خلوتخانه ذکاوه دکونه کیرمامک خواطر فاسده کلمامک ایچوندر
(۷) ذکراله ایله کمه بریه طیانمامه زیرا جنابلرینه ذکراله ایله نظر اولور
(۸) الاحسان ان تعبد الله الی آخر حدیث شریف معناسی یعنی جنابلرینه بنی کورمه کبی ذکراله اتمک
(۹) صوم دوام قلبه صافی قالمق ایچوندر
(۱۰) خلوته کیرمکدر مقصد هرکس بنم ترجمه قوتیله ایچواه اوراد و غنی بیلسون
(۱۱) خلوتده شیطانه دنیا هوا و نفسندن قوتلنمه و بونلردن استعاذه ایلمک
(۱۲) کمی ایدسه سولیمانی اکبه یا شیخ دیا خادم بودخی عند الضروره
(۱۳) خلوتخانه نزها و سسی صدا احیانا محدده بولنمقدر
(۱۴) ایدست دعازه کیدوب کلورکن بانی اورتمه ایاقدینه بیقه بریه باقمق ایچوندر
(۱۵) داغی جمعه غازه قیلمق
(۱۶) ایاه ویا احادیث تفسیریله مشغول اولمایوب زیرا ذکرایتمکدن کری قالور
(۱۷) آزاد یومه خادم امریته تابع اولمقدر
(۱۸) مذکولاردن مقصد باقی ویرلدیکی قدر اولمقدر فضله استه یه جکدر
(۱۹) خلوتخانه کمسه یه اصلا آچدیرمامق دکوستر لمز

(29b) Halvetin Yirmi Beş Şartı

1. Niyet-i hâlise ile halvete girmektir. Havâtır ve sem'i deryâyı bi'l-kelime def' içindir.

2.Evvela şeyh halvethânesine girip iki rek'ât namaz kılıp tehsîlini Cenâb-ı Hak'tan istirhâm edecektir. Ba'de mürîdân.

3. İzn-i şeyhle halvete girmektir. Ta'zîm ve tekrîm ve edebe riâyet içindir.

4. Sağ ayağıyla el-besmele ve istiâze ile halvete girmek. Mâsivâdan terk içindir.

5. Keşf ve kerâmet ummamak. Zira vaktini bâd-ı hevâ girmiş olur.

6. Halvethâne kuraklık ve güneş görmemek. Havâtır-ı zâhire gelmemek içindir.

7. Zikrullah ederken bir yere dayanmamak. Zira Cenâb-ı Hak zikrullah edenlerle beraberdir.

8. "الإحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللهَ" ilâ âhirihî hadîs-i şerîf ma'nâsını yani "Cenâb-ı Hak beni görür." gibi zikrullah etmek.

9. Savma devam. Kalb sağ kalmak içindir.

10. Halvete girmekten maksat herkes benim şerrimden kurtulsun için olduğunu bilmek.

11. Halvette şeytan, dünya, hevâ ve nefsinden korkmak ve bunlardan istiâze etmek.

12. Kimseyle söylememek ancak ya şeyh veya hâdime. Bu dahi inde'z-zarûre.

13. Halvethâne tenhâ ve ses sedâ olmayan mahalde bulunmaktır.

14. Abdest ve namaza gidip gelirken başını örtmek. Ayaklarından başka bir yere bakmamak içindir.

15. Daima cemaatle namaz kılmak.

16. Âyât veya ehâdîs-i şerifleriyle meşgul olmamak. Zira zikretmekten geri kalır.

17. Az uyumak. Hâdimin emrine tâbi' olmaktır.

18. Me’kûlât ve meşrûbâtı verildiği kadar olacaktır. Fazla istenmeyecektir.

19. Halvethâne kimse görsün [diye] asla açılmaz ve gösterilmez.

Tablo 19

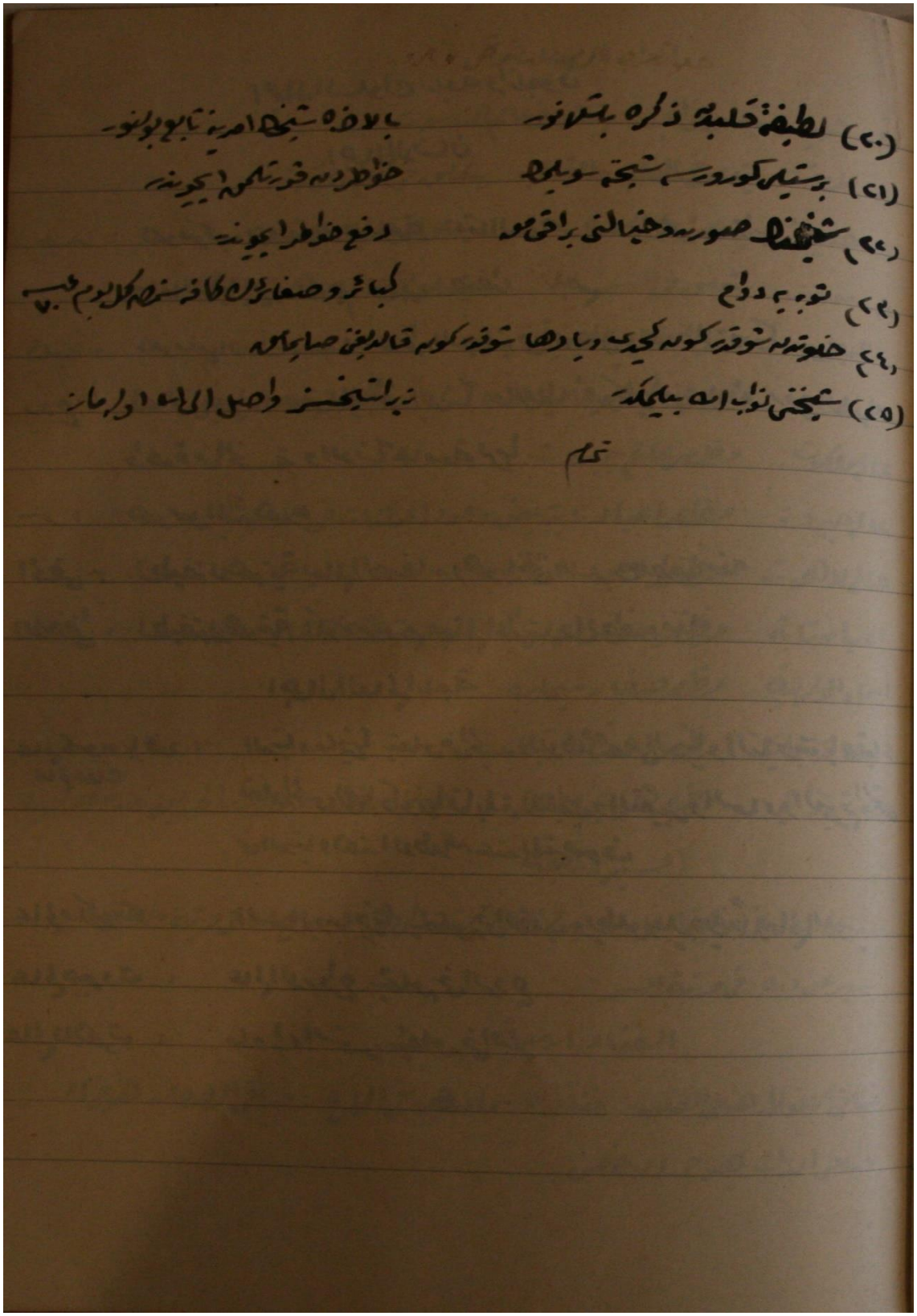

(٢٠) لطيفهٔ قلبده ذكره باشلانور — بالاخره شيخك امرينه تابع بولنور

(٢١) برشيلى كورورسه شيخه سويلمك — خواطردن قورتلمق ايچوندر

(٢٢) شيخنك صورتده خيالنى براقمق — دفع خواطر ايچوندر

(٢٣) توبه يه دوام — كبائر و صغائرك كافه سنمه كل يوم عيسى ٧٠

(٢٤) خلوتده شوقدر كون كچدى و يادها شوقدر كون قالديغنى صايمامق

(٢٥) شيخنى نواب الله بيلمكدر — زيرا شيخسز واصل الى الله اولمامز

تمام

20. (30a) Latîfe-i kalbden zikre başlanır. Bilâhare şeyhin emrine tâbi' bulunur.

21. Bir şeyler görürse şeyhine söylemek. Havâtırdan kurtulmak içindir.

22. Şeyhinin sûret ve hayâlini bırakmamak. Def'i havâtır içindir.

23. Tevbeye devam. Kebâir ve sağâirin kâffe (…)

24. Halvetten şu kadar gün geçti veya daha şu kadar gün kaldığını saymamak.

25. Şeyhimizi nevvâbullah bilmektir. Zira şeyhsiz vâsıl-ı ilallah olamaz.

Tablo 20

3. EK XX: AHMED EL-ERVÂDÎ'NİN GÜMÜŞHÂNEVÎ'YE VEDİĞİ HİLÂFETNÂME VE İCÂZETNÂME

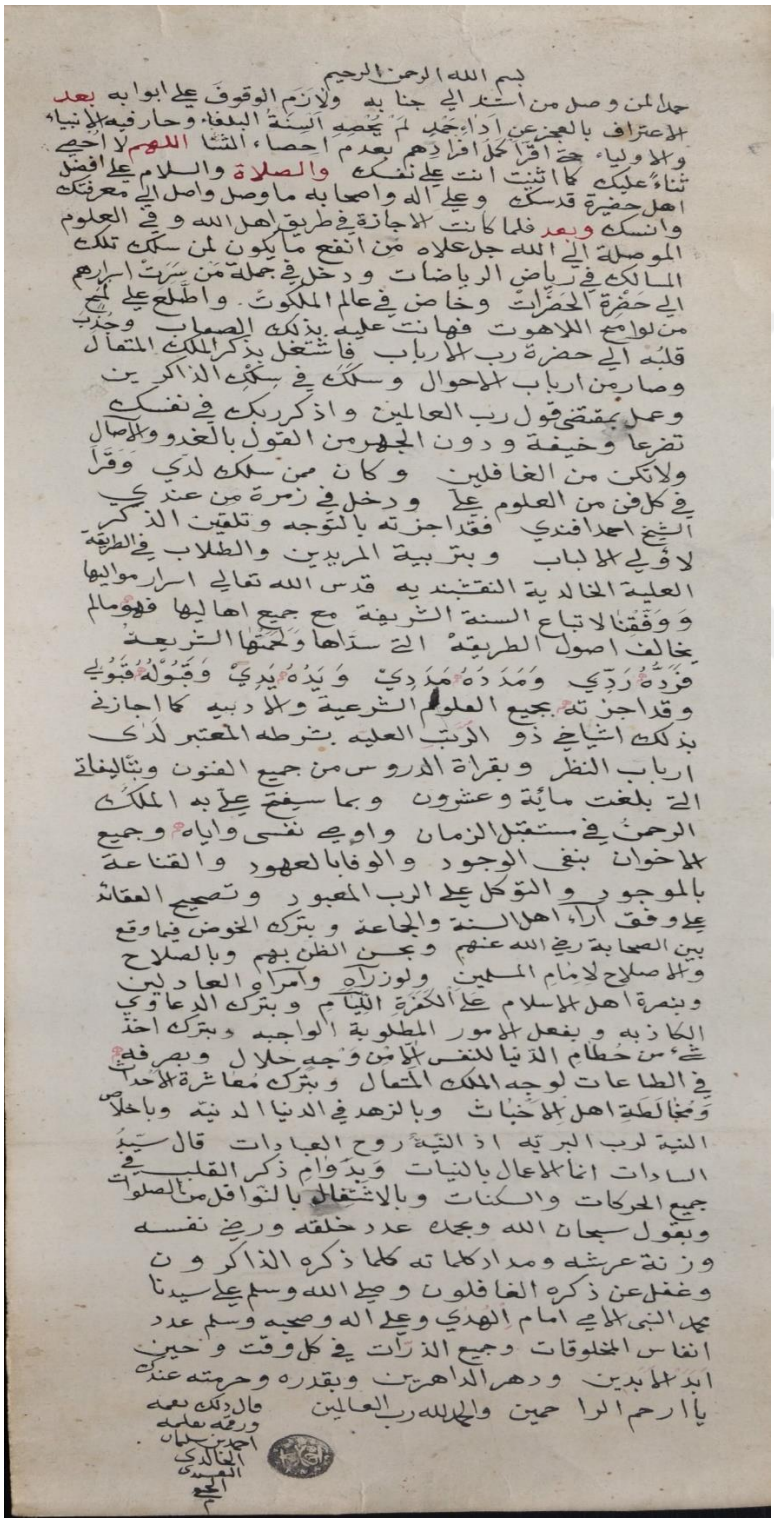

بسم الله الرحمن الرحيم
حمدا لمن وصل من استند الى جنابه ولازم الوقوف على ابوابه بعد
الاعتراف بالعجز عن اداء حمده لم يحصه السنة البلغاء وحار فيه الانبياء
والاولياء حتى اقر كل افرادهم بعدم احصاء الثنا اللهم لا احصي
ثناء عليك كما اثنت انت على نفسك والصلاة والسلام على افضل
اهل حضرة قدسك وعلى اله واصحابه ما وصل واصل الى معرفتك
وانسك وبعد فلما كانت الاجازة في طريق اهل الله و في العلوم
الموصلة الى الله جل علاه من انفع ما يكون لمن سلك تلك
المسالك في رياض الرياضات و دخل في جملة من سرت اسرارهم
الى حضرة الحضرات وخاض في عالم الملكوت واطلع على لمع
من لوامع اللاهوت فهانت عليه بذلك الصعاب وجذب
قلبه الى حضرة رب الارباب فاشتغل بذكر الملك المتعال
وصار من ارباب الاحوال وسلك في سلك الذاكرين
وعمل بمقتضى قول رب العالمين واذكر ربك في نفسك
تضرعا وخيفة و دون الجهر من القول بالغدو والاصال
ولا تكن من الغافلين وكان من سلك لدي وقرا
في كل فن من العلوم علي ودخل في زمرة من عندي
الشيخ احمد افندي فقد اجزته بالتوجه وتلقين الذكر
لاولي الالباب وبتربية المريدين والطلاب في الطريقة
العلية الخالدية النقشبندية قدس الله تعالى اسرار موليها
ووفقنا لاتباع السنة الشريفة مع جميع اهاليها فهو مالم
يخالف اصول الطريقة التي سداها ولحمتها الشريعة
فوده ردي ومده مددي ويده يدي وقوله قبولي
وقد اجزته بجميع العلوم الشرعية والادبية كما اجازني
بذلك اشياخي ذو الرتب العلية بشرطه المعتبر لدى
ارباب النظر وبقراة الدروس من جميع الفنون وبتالفاتي
التي بلغت مائة وعشرون وبما سمح علي به الملك
الرحمن في مستقبل الزمان واوصيه نفسي واياه وجميع
الاخوان بنفي الوجود والوفا بالعهود والقناعة
بالموجود والتوكل على الرب المعبود وتصحيح العقائد
على وفق اراء اهل السنة والجماعة وبترك الخوض فيما وقع
بين الصحابة رضي الله عنهم وبحسن الظن بهم وبالصلاح
والاصلاح لامام المسلمين ولوزراه وامرا والعادلين
وبنصرة اهل الاسلام على الكفرة اللئام وبترك الدعاوي
الكاذبة وبفعل الامور المطلوبة الواجبة وبترك اخذ
شيء من حطام الدنيا للنفس الا من وجه حلال وبصرفه
في الطاعات لوجه الملك المتعال وبترك معاشرة الاحداث
ومخالطة اهل الاخباث وبالزهد في الدنيا الدنية وباخلاص
النية لرب البرية اذ النية روح العبادات قال سيد
السادات انما الاعمال بالنيات وبدوام ذكر القلبي في
جميع الحركات والسكنات وبالاشتغال بالنوافل من الصلوات
ويقول سبحان الله وبحمده عدد خلقه ورضى نفسه
وزنة عرشه ومداد كلماته كلما ذكره الذاكرون
وغفل عن ذكره الغافلون وصلى الله وسلم على سيدنا
محمد النبي الامي امام الهدى وعلى اله وصحبه وسلم عدد
انفاس المخلوقات وجميع الذرات في كل وقت وحين
ابد الابدين ودهر الداهرين وبقدره وحرمته عندك
يا ارحم الراحمين والحمد لله رب العالمين
قال ذلك بعده
ورقمه بقلمه
احمد بن سليمان
الخالدي
العبيدي
الحنفي

4. EK XXI- XXXXIII: TASNİF EDİLMİŞ HALVET LİSTELERİ

Tablo 21

ADI	HÂFIZ	ÇERKES	HALİFE	MEDRESE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ	SENE/H.	SENE/M.
Ahmed Efendi	Hâfız						Trabzon		
Ahmed Efendi	Hâfız						Gümüşhâne	1305	1888
Ali Efendi	Hâfız								
Edhem Efendi	Hâfız						Geyve		
Eşref Efendi (Mehmed)	Hâfız		Halîfe				Burgaz		
Hâzım Efendi	Hâfız						Beşiktaş	1301	1884
Hâzım Efendi	Hâfız						Şehrî	1300	1883
İsmâîl Efendi	Hâfız				Hacı		Mercân	1305	1888
İzzet Efendi	Hâfız				Hacı				
Kerîm Efendi	Hâfız						İnli		
Mehmed Efendi	Hâfız						Gümüşhâne		
Memiş Efendi	Hâfız						Siroz		
Osmân Efendi	Hâfız		Halîfe				Trabzon		
Ömer bin Hüseyin Efendi	Hâfız						Tokat	1298	1881
Ömer Efendi	Hâfız						Tekirdağ	1301	1884
Ömer Efendi	Hâfız			Haydar				1293	1876
Sâlih Efendi	Hâfız						Şehrî		
Süleymân Efendi	Hâfız				Hacı		Gümüşhâne		
Süleymân Efendi	Hâfız		Halîfe		Hacı		Gümüşhâne	1308	1891
Tevfîk Efendi	Hâfız						Bergos		
Yûsuf Efendi	Hâfız	Çerkes			Hacı		Siroz	1303	1886

Tablo 22

ADI	SENE/H.	SENE/M.	HÂFIZ	HALİFE	MEDRESE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ
Ali Râsih bin Ahmed Efendi	1286	1869		Halîfe				Köstendil
Bekir Efendi	1286	1869						Şumnu
Ca'fer Efendi	1286	1869						Of
Hâfız Efendi	1286	1869				Hacı		Erzurum
Hüseyin Efendi	1286	1869				Hacı		
Hüseyin Efendi	1286	1869				Hacı		Mektepli
İbrâhîm Efendi	1286	1869			Hoca Paşa			
İlyâs Efendi	1286	1869				Hacı		Hacı Tâhir
Mehmed Hâlid Efendi	1286	1869		Halîfe			Hoca	Buhâra
Mustafâ Efendi	1286	1869				Hacı		Şehrî
Ömer Efendi	1286	1869						Malkara
Ömer Efendi	1286	1869				Hacı		Mekke
Seyfeddîn Efendi	1286	1869						Buhâra
Yûsuf Efendi	1286	1869						Of
Zeynullâh bin Habîbullâh Efendi	1286	1869		Halîfe			Hoca	Kazan

Tablo 23

ADI	SENE/H.	SENE/M.	ÇERKES	HÂFIZ	HALİFE	MEDRESE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ
Âbid Efendi	1289	1872	Çerkes		Halîfe			Hoca	
Ahmed Efendi	1289	1872			Halîfe				Hemşin
Bekir Efendi	1289	1872			Halîfe			Hoca	Şâm
İsmâîl [Necâti] Bâyezîd	1289	1872			Halîfe				Safranbolu
Şâkir Efendi	1289	1872			Halîfe			Hoca	Eğin
Yûsuf Efendi	1289	1872	Çerkes		Halîfe			Müderris	
Yûsuf Hoca	1289	1872			Halîfe			Müderris	Köprü

Tablo 24

ADI	SENE/H.	SENE/M.	ÇERKES	HÂFIZ	HALİFE	MEDRESE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ
Ahmed Efendi	1290	1873			Halîfe		Hacı		Arapgir
Eşref bin Ahmed Efendi	1290	1873			Halîfe		Hacı		Burgaz
Feyzullâh bin Mehmed Efendi	1290	1873			Halîfe				Isparta
Hasan bin Mustafâ Efendi	1290	1873			Halîfe				Bayburt
İbrâhîm Efendi	1290	1873			Halîfe	Soğukkuyu			
Mahmûd bin Ali Efendi	1290	1873			Halîfe		Hacı		
Mehmed bin Hasan Efendi	1290	1873			Halîfe				Burdur
Osmân bin Hacı Mustafâ Efendi	1290	1873			Halîfe		Hacı		Of
Ömer bin Abdullâh	1290	1873			Halîfe		Hacı		Dağıstan
Ömer Efendi	1290	1873			Halîfe				Kayseri
Rahîm Efendi	1290	1873			Halîfe			Hoca	Kazan
Tâhir bin Hacı Mustafâ Efendi	1290	1873			Halîfe		Hacı		Of
Yûsuf Efendi	1290	1873			Halîfe				Of

Tablo 25

ADI	SENE/H.	SENE/M.	HÂFIZ	HALİFE	MEDRESE	HACI	GİTMEK İSTEDİKLERİ YER	MEMLEKETİ
Ahmed Efendi	1291	1874		Halîfe			Hacıoğlu, Pazarcık	Of
Ahmed Efendi	1291	1874					Arnavutluk, Lefçe tarafına, ba'dehû Cuma kasabasına	Hemşin
Ahmed Usâmeddin Efendi	1291	1874					Ke'l-evvel, ba'dehû Karadeniz, ilâ Trabzon	Kazan
Ali Efendi	1291	1874				Hacı		Pazarcık
Ali Efendi	1291	1874						Tepedelen
Asker Ali Efendi	1291	1874					Lefçe	Ankara
Bahâeddin	1291	1874					Tavşancıl	Kazan
Bekir Efendi	1291	1874					Pazarcık	Şumnu
Hasan Efendi	1291	1874		Halîfe		Hacı	Şumnu	Pazarcık
Haydar Efendi	1291	1874					Vilâyeti'ne Sayarlı	Konya
Hüseyin Efendi	1291	1874		Halîfe		Hacı		Alâiyye
Hüseyin Efendi	1291	1874		Halîfe		Hacı	Hicâz'a azîmet Kartal	Çankırı
Hüseyin Efendi	1291	1874			Ayasofya Müezzini	Hacı	Taşköprü	
Hüseyin Efendi	1291	1874						Of

İbrâhîm Efendi	1291	1874					Çatalca	Bosna
İsmâîl [Necâti] Efendi	1291	1874						Safranbolu
İsmâîl Efendi	1291	1874		Halîfe		Hacı	Kaymakâm, İmâm, Gümülcine, Serez, Drama	Kırım
İsmâîl Efendi	1291	1874					Vilâyetine	Nevşehir
İsmâîl Efendi	1291	1874					Silistre	Gümüşhâne
Mahmûd Efendi	1291	1874					Pravadi	Of
Mehmed Efendi	1291	1874					Hâlidere	Buldur
Mehmed Efendi	1291	1874					Razgrat	Edincik
Mehmed Efendi	1291	1874					Kozan ve Balçık ve Teke ve Köstence	Bilecik
Mehmed Efendi	1291	1874				Hacı	Burgaz	Bafra
Mûsâ Efendi	1291	1874					Burada sâkin, Mudanya ve Bursa ve Bilecik ve Çınarlık	Kazan
Şâkir Efendi	1291	1874				Hacı	İslimye ve derûn-ı kasaba ve şehir	Eğin
Yâ'kūb Efendi	1291	1874					Hicâz	Kazan

Yûsuf Efendi	1291	1874					İslâmbol'da tahsîl, Yenişehir'e ma'a Hacıali	Köprü

Tablo 26

ADI	SENE/H.	SENE/M.	ÇERKES	HÂFIZ	HALİFE	MEDRESE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ	GİTMEK İSTEDİĞİ YER
Ahmed Efendi	1293	1876					Hacı		Arapgir	
Ahmed Efendi	1293	1876							Hemşin	İzmit
Ali Efendi	1293	1876				Vefâ Medresesi'nde talebe				
Bekir Efendi	1293	1876						Hoca	Şumnu	
Hasan [Hilmi] Efendi	1293	1876						Hoca		
Hüseyin Efendi	1293	1876					Hacı		Çankırı	
Hüseyin Efendi	1293	1876				Ayasofya	Hacı			
İbrâhîm Efendi	1293	1876							Kazan	Medîne
İbrâhîm Efendi	1293	1876				Soğukkuyu		Hoca		
İzzet Efendi	1293	1876							Şehrî	
Mahmûd Efendi	1293	1876						Hoca	Of	
Mehmed Raûf Efendi	1293	1876						Hoca	Burdur	
Mustafâ Efendi	1293	1876				Çifte-i Râbi			Gürün	Hacıoğlu Pazarcık
Ömer Efendi	1293	1876						Hoca	Kayseri	
Ömer Efendi	1293	1876		Hâfız		Haydar				Vidin
Süleymân Efendi	1293	1876							Antalya	Kartal
Süleymân Efendi	1293	1876				Kapıcı Murâd Paşa Medresesi'nde talebe			Of	
Süleymân Efendi	1293	1876				To[p]hane Medresesi'nde talebe			Eğin	Yanbolu
Yûsuf Efendi	1293	1876								

Tablo 27

ADI	SENE/H.	SENE/M.	ÇERKES	MEDRESE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ
Âbid Efendi	1297	1880	Çerkes		Hacı		Şâm
Ahmed [Hilmi] Efendi	1297	1880		Sinekli			Ankara
Ahmed Kibâr bin Mehmed (Abdülbâki)	1297	1880					Sürmene
Ali es-Sâfî bin İbrâhîm	1297	1880					Rize
Bekir bin Abdullâh Efendi	1297	1880					Şumnu
Ca'fer Efendi	1297	1880					Of
Eşref Efendi	1297	1880			Hacı		
Feyzullâh bin Mehmed Efendi	1297	1880					Isparta
Hasan Efendi	1297	1880					Bayburt
Hüseyin el-Hasanî bin İbrâhîm	1297	1880					Rize
İsmâîl bin Mehmed Efendi	1297	1880					Safranbolu
İsmâîl Hakkı bin Abdullâh	1297	1880	Çerkes				Şâm
Mahmûd Efendi	1297	1880					Hemşin
Mehmed Efendi	1297	1880		Süleymâniye			
Mehmed Şâkir bin Abdullâh	1297	1880					Of
Mustafâ [Feyzi] Efendi	1297	1880					Tekirdağ
Mustafâ bin Mehmed Efendi	1297	1880			Hacı		İçel
Ömer	1297	1880			Hacı		Dağıstan

Ömer bin Hacı Osmân Efendi	1297	1880			Hacı		Kayseri
Seyfeddîn bin Mehmed el-Âlim	1297	1880			Hacı		Buhâra
Süleymân Efendi	1297	1880					Eğin
Şa'bân el-Hilmi bin Mustafâ	1297	1880					Sürmene
Şâkir bin Mehmed Efendi	1297	1880					Eğin
Yûsuf bin Ali Efendi	1297	1880					Of
Yûsuf bin Ali Efendi	1297	1880					Köprü
Yûsuf Efendi	1297	1880	Çerkes			Hoca	Çerkes

Tablo 28

ADI	SENE/H.	SENE/M.	MEDRESE	HACI	MEMLEKETİ
Abdullâh bin Mehmed Efendi	1298	1881		Hacı	Göynük
Ahmed [Hilmi] bin Mehmed Efendi	1298	1881	Sinekli		Ankara
Ahmed bin Emîn Efendi	1298	1881			Of
Bekir bin Ahmed Efendi	1298	1881			Şumnu
Emîn bin Veli Efendi	1298	1881		Hacı	Şehrî
Hasan Efendi bin Mustafâ Efendi	1298	1881			Bayburt
Hüseyin bin Hüseyin Efendi	1298	1881		Hacı	Alâiyye
İbrâhîm bin Mustafâ Efendi	1298	1881	Ca'fer Tevfîk		Konya
İsmâîl bin Mehmed	1298	1881		Hacı	Kırım
İsmâîl bin Mehmed Ali Efendi	1298	1881		Hacı	Kırım
İsmâîl bin Mehmed Efendi	1298	1881		Hacı	Of
İsmâîl bin Muharrem Efendi	1298	1881			Bosna
Mahmûd bin Ali Efendi	1298	1881			Yenipazar/Bosna
Mahmûd bin Ali Efendi	1298	1881		Hacı	
Mehmed bin Ahmed Efendi	1298	1881			Karahisâr
Mehmed bin Emîn Efendi	1298	1881	Sinekli		Kayseri

Mehmed bin Hasan Efendi	1298	1881			Burdur
Mehmed bin Hasan Efendi	1298	1881		Hacı	Beşiktaş
Mehmed bin Heşman Efendi	1298	1881			Sofya
Mehmed bin Mustafâ Efendi	1298	1881			Safranbolu
Mehmed bin Nu’mân Efendi	1298	1881			Kastamonu
Mustafâ [Feyzi] bin Emrullâh Efendi	1298	1881			Tekfurdağ
Mustafâ bin Emîn Efendi	1298	1881		Hacı	Mektepli
Mustafâ bin Mehmed Emîn Efendi	1298	1881		Hacı	Şehrî
Müctebâ Efendi bin Abdülcelâl Efendi	1298	1881		Hacı	Kırım
Osmân bin Mustafâ Efendi	1298	1881		Hacı	Of
Ömer [Ziyâeddîn] Efendi bin Abdullâh Efendi	1298	1881		Hacı	Dağıstan
Ömer bin Hüseyin Efendi	1298	1881			Tokat
Süleymân bin Osmân Efendi	1298	1881			Eğin
Şeref bin Ahmed Efendi	1298	1881		Hacı	Şehrî
Tâhir bin Mustafâ Efendi	1298	1881		Hacı	Of
Yûsuf bin Hasan Efendi	1298	1881			Of

Tablo 29

ADI	SENE/H.	SENE/M.	ÇERKES	HÂFIZ	HALİFE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ
Ahmed [Hilmi] Efendi	1300	1883						Ankara
Ahmed [Hilmi] Efendi	1300	1883						Ankara
Ahmed Efendi	1300	1883						Galata
Ahmed Kâmil Kibâr Efendi	1300	1883						Sürmene
Ali Efendi	1300	1883						
Ali Efendi (10 gün)	1300	1883						
Ali Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883			Halîfe	Hacı		
Bahâeddin Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883				Hacı		
Hasan Efendi	1300	1883						Bayburt
Hasan Efendi	1300	1883			Halîfe	Hacı		Alâiyye
Hasan Efendi	1300	1883						Tekirdağ
Hasan Efendi	1300	1883						Bayburt
Hasan Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883			Halîfe			Bayburt
Hâzım Efendi	1300	1883		Hâfız				Şehrî
Hüseyin Efendi	1300	1883						Bodrum
Hüseyin Efendi	1300	1883						Aydın
Hüseyin Efendi	1300	1883				Hacı	Hoca	Alâiyye
İbrâhîm Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883						Hoca Paşa
İshâk Efendi	1300	1883	Çerkes			Hacı		Halep
İshâk Efendi	1300	1883	Çerkes			Hacı		

İsmâîl [Necâti] Efendi	1300	1883			Halîfe			Safranbolu
İsmâîl [Necâti] Efendi	1300	1883				Hacı	Hoca	Safranbolu
İsmâîl Efendi	1300	1883				Hacı		Trabzon
İsmâîl Efendi	1300	1883			Halîfe	Hacı		Kırım
İsmâîl Efendi	1300	1883				Hacı	Hoca	Kırım
İsmâîl Efendi (10 gün)	1300	1883				Hacı		Trabzon
İsmâîl Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883						Trabzon
Kâmil Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883						Sürmene
Mahmûd Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883			Halîfe		Hoca	
Mahmûd Murâd Efendi	1300	1883						Şumnu
Mehmed Efendi	1300	1883	Çerkes			Hacı		Balıkesir
Mehmed Efendi	1300	1883	Çerkes		Halîfe	Hacı		
Mehmed Efendi	1300	1883	Çerkes			Hacı		Balıkesir
Mehmed Efendi	1300	1883						Of
Mehmed Efendi	1300	1883						Karahisâr
Mehmed Efendi	1300	1883						Kayseri
Mehmed Efendi	1300	1883						Dobniçe
Mehmed Efendi	1300	1883						Arapgir
Mehmed Efendi	1300	1883						Of
Mehmed Efendi	1300	1883						Karahisâr
Mehmed Efendi	1300	1883						Kayseri
Mehmed Efendi	1300	1883						Dobniçe
Mehmed Efendi	1300	1883						Of

Mehmed Efendi	1300	1883						Arapgir
Mehmed Hâzım Efendi	1300	1883						Beşiktaş
Murâd Efendi	1300	1883						Şumnu
Mustafâ [Feyzi] Efendi	1300	1883						Tekirdağ
Mustafâ [Feyzi] Efendi	1300	1883						Tekirdağ
Mustafâ Efendi	1300	1883			Halîfe	Hacı		İçel
Müctebâ Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883			Halîfe			Hadim
Necîb Efendi	1300	1883						Şâm
Osmân Efendi	1300	1883			Halîfe	Hacı		Gümülcine
Osmân Efendi	1300	1883						
Osmân Efendi (10 gün)	1300	1883				Hacı		
Osmân Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883						Gümülcine
Süleymân Efendi	1300	1883						Eğin
Süleymân Efendi	1300	1883						Alâiyye
Süleymân Efendi	1300	1883						Şumnu
Süleymân Efendi	1300	1883						Eğin
Süleymân Efendi	1300	1883						Şumnu
Süleymân Efendi (10 gün)	1300	1883						Alâiyye
Şa’bân Efendi	1300	1883						Sürmene
Şa’bân Efendi (Aşr-ı ahîr)	1300	1883						Sürmene
Yûsuf bin Ali Efendi (10 gün)	1300	1883						
Yûsuf Efendi	1300	1883			Halîfe			İsmâîlî

Tablo 30

ADI	SENE/H.	SENE/M.	MEDRESE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ	GİTMEK İSTEDİĞİ YER	MÜLÂHAZALAR
Abdulkerîm Efendi	1301	1884			Hoca	Dağıstan	Ünye	Ünye, sümme tahsîl-i ulûm, sümme ta'lîm ve neşr, rızâdan gayrı murâdım yoktur. (Hâfız Hâzım)
Abdulkerîm Efendi	1301	1884			Hoca	Dağıstan	Tekirdağ	Memleketine, sümme İstanbul, sümme tahsîl kapısına teslîm olduğum. (Hâfız Ömer)
Âdil efendi	1301	1884				Dobruca		
Âdil efendi	1301	1884				Dobruca	Düzce	Ruhsat buyuruldukta memleketine, sümme hâcc, sümme avdet, sümme ta'lîm-i sıbyân ve İmâmlık, üzerimde hukūk-ı nâs olduğundan cevâb-ı evveldir. (Îsâ)
Ahmed [Hilmi] Efendi	1301	1884	Sinekli		Hoca	Ankara		
Ahmed [Hilmi] Efendi	1301	1884	Sinekli		Hoca	Ankara	Değirmendere, İstanbul, Çufaruksa	Değirmendere'ye, sümme İstanbul, sümme memleket, sümme ders ve mutâla'a, mukaddem verilen cevâb ile iktifâ ederim. (Mühür: Abduhû Ca'fer, mazhar-ı nûr-ı ilâhî)
Ahmed Efendi	1301	1884	Ayakurşun		Hoca		Selanik	Selânik'te eski mahalline, sümme İstanbul, sümme memleket, sümme İstanbul, sümme ta'lîm ve ta'allüm, hayrette olduğum. (Mühür: Ahmed Şükrü)
Ahmed Efendi	1301	1884	Ayakurşun		Hoca	Hasköy	Aydos, İslimye, İstanbul	Sümme İslâmbol, sümme ta'lîm ve ta'allüm, kemâl-i ihtiyâcımdan

								halvetten çıkmak istemem. (Süleymân)
Bekir Efendi	1301	1884				Şumnu	Ruscuk	Gidilmek mümkün oldukta Ruscuk'a, sümme İstanbul'a, sümme ta'lîm ve ta'allüm. Nefsimden emin olmadığımdan hiç çıkarmaz ise razıyım. (Mehmed)
Bekir Efendi	1301	1884				Şumnu	Tekirdağ	Tekfurdağı'na, sümme İstanbul, sümme ta'lîm ve neşr. Çıkmak niyetim yoktur. (Mühür: Mustafâ)
Ca'fer Efendi	1301	1884				Of/Çufaruksa	Medîne	Müsâ'ade buyuruldukta Medîne-i Münevvere'de mücâveret, sümme ubûdiyyet, Cihâd-ı ekber ve asgardan gayrı murâdım yoktur. (Mühür: Abdulkerîm)
Ca'fer Efendi	1301	1884				Çufaruksa	Tekirdağ	Tekfurdağı'na, sümme İslâmbol, sümme tahsîl, sümme Hicâz, sümme memleket, sümme ta'lîm, el-hükmü lillâh cevâbım yoktur. (Mühür: es-Seyyid Ahmed)
Emîn Efendi	1301	1884		Hacı		Şehrî		Gidecek yeri ma'lûm değil, sümme tahsîl, teslîmden gayrı cevabım yoktur. (İbrâhîm)
Emîn Efendi	1301	1884		Hacı		Şehrî	Tekirdağ	Müsâ'ade buyuruldukta Tekfurdağı'na, sümme İstanbul, sümme tahsîl, teslîmiyyet. (Hasan)
Hasan Efendi	1301	1884				Tekirdağ	İstanbul	İslâmbol'da tahsîl, sümme kapısında maksûdum hizmettir.

								(Mühür: Mehmed Rıf'at)
Hasan Efendi	1301	1884				Tekirdağ		Gidecek mahalli ma'lûm değil, sümme İstanbul, sümme tahsîl.
Hâzım Efendi	1301	1884				Beşiktaş	Medîne	Çezîreli mücâvir-i Medîne, ruhsat buyuruldukta Medîne-i Münevvere'ye avdet, sümme hidmet-i harem-i şerîf, "ve üfevvizü emrî ilallâhi" el-âyet et-târikü vehüve'l-metrûk" (Mehmed Tâhir)
Hâzım Efendi	1301	1884				Beşiktaş	Şâm	Dobruca muhâcirlerinden, kasabadan. Ruhsat buyuruldukta Şâm'a hicret, sümme hâcc, sümme avdet, sümme ubûdiyyet, irâdeden âcizim, cevâb ve emir kendilerinin. (Âdil)
Hızır Efendi	1301	1884				Kırım		Hiçbir fikirde olmadığı, derdime derman kendilerinde, emre imtisâlden gayrı bilmem. (Kırımî İsmâîl)
Hızır Efendi	1301	1884				Kırım		Deraliyye'de mukim, bu kere rızâdan gayrı garaz ve maksûdum yoktur. (Mühür: Abdühû Müctebâ)
Hüseyin Efendi	1301	1883		Hacı	Hoca	Alâiyye		Çıkmağa ruhsat buyurulursa ba'dehû istişâre ile ta'yîn edecek. Suâle cevâbdan âcizim. Halvette kalmak ve kalmamak kendileri bilir, rızâsını isterim. (Mühür: es-Seyyid Yûsuf Şevki)

İbrâhîm Efendi	1301	1884	Vefâ		Hoca	Ünye	Şile	Müsâ'ade buyuruldukta Şile'ye, sümme İstanbul, sümme va'z nasîhat, evvelâ sâdık-ı pederânelerine ittibâ' ister. (Mühür)
İbrâhîm Efendi	1301	1884	Vefâ		Hoca		Selanik	Müsâ'ade buyuruldukta Selanik'te mahalline, sümme İslâmbol, sümme ba'de'l-istişâre ta'lîm ve ta'allüm, nefsimden âcizim, terbiyeye muhtâcım, her ne gûne kılavuz ise râzıyım. (Mühür: Şükrü)
Îsâ Efendi	1301	1884				Düzce		Evvelâ müsâ'ade buyuruldukta sılaya gitmek, sümme İstanbul, sümme hizmet-i üstâz, nefsimden âcizim, bulunduğum halden müştekî, ilâ âhiri'l-ömr. (Hâfız İsmâîl)
Îsâ Efendi	1301	1884				Çerkes	Vezirköprü	Bi'r-ruhsat memlekete, sümme ta'lîm ve tedris, sümme ubûdiyyet, her bulunduğum yerde mümkün mertebe Cenâb-ı Hakkın evâmirini ma'a'l-acz her yerde yerine getirmek isterim. Bununla beraber çok amele sebât edemiyorum. Kalb-i selîm yok ki istikâmeti niyâz edeyim. Ben de şaştım. (Mühür: es-Seyyid Yûsuf Ziyâeddin).
İsmâîl [Necâti] Efendi	1301	1883			Hoca	Safranbolu	Köstence	Ruhsat buyuruldukta Köstence'ye, sümme İstanbul, sümme tahsîl, cevâb-ı evvelde olduğum. (Hızır)

İsmâîl Efendi	1301	1884		Hacı		Kırım		Ma'at-tevfîk hizmette ikâmet, el-mürîdü men lâ idâreti lehû ma'a't-tevfîk. (Hacı Emîn)
İsmâîl Efendi	1301	1884		Hacı		Mercân		Ma'a't-tevfîk ölünce hizmette ikâmet ve sebât, nevbetü'l-mevt. (Osmân)
İsmâîl Efendi	1301	1883		Hacı	Hoca	Kırım	Alâiyye	
İsmâîl Efendi	1301	1884		Hacı		Kırım		Taşra'ya gidecek
İsmâîl Efendi	1301	1884		Hacı		Mercân		
Mehmed Efendi	1301	1884			Hoca	Of		
Mehmed Efendi	1301	1884	Süleymâniyeli		Hoca			
Mehmed Efendi	1301	1884			Hoca	Of		Fatih'te
Mehmed Efendi	1301	1884	Süleymâniyeli		Hoca	Karahisâr		
Mustafâ [Feyzi] Efendi	1301	1884			Hoca	Tekirdağ		
Mustafâ [Feyzi] Efendi	1301	1884			Hoca	Tekirdağ		
Müctebâ Efendi	1301	1884		Hacı		Kırım		
Müctenî Efendi	1301	1884		Hacı		Kırım		
Osmân Efendi	1301	1884				Şehrî		
Osmân Efendi	1301	1884				Şehrî		
Ömer [Ziyâeddîn] Efendi	1301	1884		Hacı		Dağıstan		
Ömer Efendi	1301	1884				Tekirdağ		
Ömer Efendi	1301	1884				Tekirdağ		
Râşid Efendi	1301	1884				Kazan		Dobruca muhacirlerinden
Râşid Efendi	1301	1884				Kazan		
Rıf'ât Efendi	1301	1884				Trabzon		
Rıf'ât Efendi	1301	1884				Trabzon		

Süleymân Efendi	1301	1884	Fatih			Eğin		
Süleymân Efendi	1301	1884	Fatih’te		Hoca	Eğin		
Tâhir Efendi	1301	1884		Hacı		Cizre		
Tâhir Efendi	1301	1884		Hacı		Cizre		
Yûsuf [Şevki] Efendi	1301	1884			Hoca	Of		
Yûsuf Efendi	1301	1884			Hoca	Vezirköprü		
Yûsuf Efendi	1301	1884				Of		
Yûsuf Efendi	1301	1884			Hoca	Vezirköprü		

Tablo 31

ADI	SENE/H.	SENE/M.	HACI	MEMLEKETİ
Ahmed [Hilmi] bin Mehmed Efendi	1302	1885		Ankara
Mehmed bin Ahmed Efendi	1302	1885	Hacı	Karahisâr
Mustafâ [Feyzi] bin Emrullâh Efendi	1302	1885		Tekirdağ
Süleymân bin Osmân Efendi	1302	1885		Eğin

Tablo 32

ADI	SENE/H.	SENE/M.	ÇERKES	HÂFIZ	HACI	MEMLEKETİ
Ahmed Kibâr bin Mehmed Efendi	1303	1886				Sürmene
Ali bin İbrâhîm Efendi	1303	1886				Rize
Hasan Efendi	1303	1886			Hacı	Düzce
İsmâîl Hakkı Efendi	1303	1886	Çerkes			Şâm
Mehmed bin Şerîf Efendi	1303	1886				Of
Mehmed Efendi	1303	1886				Kayseri
Seyfeddîn bin Mehmed Âlim Efendi	1303	1886			Hacı	Buhâra
Şa'bân bin Mustafâ Efendi	1303	1886				Sürmene
Yûsuf Efendi	1303	1886	Çerkes	Hâfız	Hacı	Siroz

Tablo 33

ADI	SENE/H.	SENE/M.	ÇERKES	MEDRESE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ
Ahmed Kibâr Efendi	1304	1887					Sürmene
Ali Efendi	1304	1887			Hacı	Hoca	Simav
Ali Efendi	1304	1887			Hacı		Amasya
Ali Efendi	1304	1887					Harput
Ali Osmân Efendi	1304	1887		Süleymâniye			Çankırı
Hasan Efendi	1304	1887					İzmir
Hasan Efendi	1304	1887					Yomra
Hüseyin Efendi	1304	1887			Hacı		Alâiyye
İbrâhîm Efendi	1304	1887					Ünye
İdris Efendi	1304	1887					Simav
İsmâîl Efendi	1304	1887	Çerkes		Hacı		
İsmâîl Efendi	1304	1887			Hacı		Mercân
İsmâîl Hakkı Efendi	1304	1887					Trabzon
Mahmûd Efendi	1304	1887			Hacı		Dağıstan
Mehmed Efendi	1304	1887			Hacı		Karahisâr
Mustafâ [Feyzi] Efendi	1304	1887					Tekirdağ
Osmân Efendi	1304	1887			Hacı		İzmir
Râşid Efendi	1304	1887		Soğukkuyu			Kazan
Seyfeddîn Efendi	1304	1887					Tekirdağ
Yûsuf Efendi	1304	1887			Hacı		Kazan

Tablo 34

ADI	SENE/H.	SENE/M.	ÇERKES	HÂFIZ	MEDRESE	HACI	MEMLEKETİ
Abdurrahmân Efendi	1305	1888					Yenişehir
Ahmed [Hilmi] Efendi	1305	1888					Ankara
Ahmed Efendi	1305	1888		Hâfız			Gümüşhâne
Ahmed Kibâr Efendi	1305	1888					Sürmene
Ali Efendi	1305	1888			Süleymâniye	Hacı	
Ali Efendi	1305	1888					Yomra
Ali Efendi	1305	1888					Rize
Ali Efendi	1305	1888					Yenişehir
Hamdi Efendi	1305	1888					Hemşin
Hasan Efendi	1305	1888	Çerkes			Hacı	Düzce
Hasan Efendi	1305	1888				Hacı	Bayburt
Hasan Efendi	1305	1888					Yomra
Hüseyin Efendi	1305	1888				Hacı	Alâiyye
İsmâîl Efendi	1305	1888		Hâfız		Hacı	Mercân
İsmâîl Efendi	1305	1888	Çerkes			Hacı	Şâm
İsmâîl Efendi	1305	1888				Hacı	Kırım
İsmâîl Efendi	1305	1888					Sürmene
Mehmed Efendi	1305	1888				Hacı	Karahisâr
Mehmed Efendi	1305	1888					
Mehmed Efendi	1305	1888					Kayseri
Mustafâ Efendi	1305	1888					Harput
Mustafâ Efendi	1305	1888					Yenişehir
Mustafâ Efendi	1305	1888					Of
Mustafâ Efendi	1305	1888					Yomra

Osmân Efendi	1305	1888					Yenişehir
Ramazân Efendi	1305	1888				Hacı	Kazan
Süleymân Efendi	1305	1888					Yomra
Şa’bân Efendi	1305	1888					Sürmene
Yûsuf Bahri [Müderris] Efendi	1305	1888					Ünye
Yûsuf Efendi	1305	1888	Çerkes	Hâfız		Hacı	Siroz

Tablo 35

ADI	SENE/H.	SENE/M.	HACI	MEMLEKETİ	GİTMEK İSTEDİĞİ YER	MÜLÂHAZALAR
Ahmed Efendi	1306	1889		Of		
Hasan Efendi	1306	1889	Hacı	Düzce	Buradan buraya sümme Hicâz	
Hüsnü Efendi	1306	1889		Nallıhan		Medrese'ye, sümme't-ta'lîm, sümme'l-hatm bi'l-hâce, sümme's-sıla, sümme inşâallâhu ilâ hâzihi'l-fakîr.
İbrâhîm Efendi	1306	1889		Ünye		İd-i sânîye kadar ta'allüm ya'ni ilm-i (ferâiz ta'lim için nerden olduğu gayr-ı ma'lûm himmet taleb ederim) etmek, sümme memleket, sümme müzâkere, ömür var ise Hoca Efendimizin rızâ ve tasarrufuna, rızâullâha muntazır.
İbrâhîm Efendi	1306	1889		Gümüşhâne		Ruhsatınız ile memlekete azîmet, himmet-i âlîniz ile ta'lîm ve ta'allüm ve emr-i tarîkata meşgûl olmak niyetimdir ve Râmuzü'l-ehâdîs-i şerîf takrîi ve tedrîsi mergûb ve mütemennâdır.
İsmâîl Efendi	1306	1889	Hacı	Kırım		Hârice ruhsat-ı âlîleri buyurulur ise memlekette ders ve tedrîs ve devâm-ı hatm-i hâcegân.
İsmâîl Efendi	1306	1889	Hacı	Mercân	Sürmene	Memlekete azîmet, mütâla'a ve ihvânlar ile müzâkere, ömrüm oldukça halvet vakitlerinde gelip efendimin hâk-ı pâyına yüz sürmek.
İsmâîl Efendi	1306	1889		Sürmene	Ünye	Memleketine azîmet, sümme müzâkere mümkün mertebe.
Mehmed Tâlib Efendi	1306	1889		Of	Çanakkale	Çanakkale'sine orada va'az nasihat, sonra memlekete azîmet, sümme tedrîs ile meşgul.
Mustafâ Efendi	1306	1889		Of		
Mustafâ Efendi	1306	1889		Of	Of	Memlekete azîmet, sümme ta'lîm ve te'allüm, sümme üstâdımın rızâsını tahsîl, sümme nefsi terbiye için zât-ı âlîleri kelimât ve müzâkere ve her vechile rızâullâha muvâfık himmet, racül-i gubârınız bûs eder.
Ramazân Efendi	1306	1889	Hacı	Kazan		Birâderim Hacı Yûsuf Efendi ne re'y ederse öyle hareket edeceğim.
Râşid Efendi	1306	1889	Hacı	Kazan		Atlabü rızâke ve rızâullâh, sümme ile'l-hâric, sümme ilâ dârü's-sa'âdet, sümme hünâke,

						sümme emrike, sümme emri ileyh.
Yûsuf Efendi	1306	1889	Hacı	Siroz		Nefs-i emmâreden halâs ders icâzetine kadar istikâmete himmetinizi ricâ ederim.

Tablo 36

ADI	SENE/H.	SENE/M.	HALİFE	MEDRESE	HACI	MEMLEKETİ	MÜLÂHAZALAR
Abdullâh Efendi	1307	1890		Acı Maslak		Tarsus	Taşra gidecek inşallah, sümme ba'de'r-Ramazân validem için hâcca gideceğim. Ba'dehû beyt-i mukaddes hicret edeceğim.
Abdullâh Efendi (Aşr-ı ahîr)	1307	1890		Fatih Dersiâmlarından			Ben dahi Hacı Îsâ Efendi ile berâber hâcca gideceğim, ba'dehû beyt-i mukaddese hicret inşâallâh.
Ahmed Efendi (Nısf)	1307	1890				Of	Hârice ruhsat veliyyü'n-ni'metleri buyurulur ise memlekette ders ve tedrîs ile memur bulunduğum emr-i üstâzıma devâm edeceğim.
Hamza Efendi	1307	1890		Acı Maslak		Tarsus	Hârice ruhsat-ı veliyyü'n-ni'metleri buyurulur ise orada ezkâr ile meşgul.
Hasan Efendi	1307	1890				Rusya	Rızâ-yı şerîf-i velî-i mün'imânelerine inkıyâd-ı tâmdır. Efendim. Taşra'ya gitmek, ba'dehû gelip ders okutmak vehlem-i cidden.
Hasan Efendi	1307	1890		Mûsâlli		Nallıhan	El-cevâb mine'n-nefsi ene azimtü fî esferi ve'r-rûhi ve'l-akli yekûlâni ukûbeyni fî'l-huzûri ile'l-ebed.
Hüseyin Efendi (Nısf)	1307	1890				Kazan	Her halde kendilerin rızâlarını tâlibim, zirâ hakkımda nef' ve zarar nedir bilmem. Şimdiki Ramazân'ı taşra gidip geldikte kemâfi's-sâbık hidmetlerinde bulunayım, ruhsatları oldukta memlekete gidip emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker edip ve bu nisbet-i aliyyeye hadîkayı neşr edip ömrümü bununla ifnâ isterim. Huzûr-ı risâlette

							mahcûb olmamak için, lâkin nefs-i emmâreden değilim.
Îsâ Efendi	1307	1890			Hacı		Ruhsat birle memleket cânibine azîmet, vâlidemin dahi rızâsını tahsîl, Ramazân'da bir taraflara gitmek, orada bir ders-i garâib söylemek, geldiğimde yine hizmet-i âlînize devâm, ömrüm oldukça şer'-i şerî'atlarla amel etme, sümme teşvîk-i li't-tarîkat, sümme efendimizin hizmetinde müstahdem. Sümme'r-rızâ bi-himmetiküm.
İsmâîl Efendi	1307	1890	Halîfe		Hacı	Mercân	Fermân-ı âlî mürşid-i rahîmânelerine cân ve başla inkıyâd.
İsmâîl Efendi	1307	1890		Vânî		Hendek	Taşra'ya gidilecek yerimiz mu'ayyen değil. Sümme izn-i üstâd ile mushabet edilecek.
İsmâîl Efendi (Nısf)	1307	1890				Sürmene	Evvelâ Allâh'ın rızâsı, sonra Rasûlullâhın rızâsı, sonra Şeyh Efendimiz'in rızâsıyla taşra'ya gidip ders okutmak, sonra himmetinizle muvaffak olursak derse çıkmak.
Mehmed Efendi	1307	1890		Süleymâniye		Ünye	Evvelâ Allah'ın rızâsı, sonra Rasûlullâhın rızâsı, sonra Şeyh Efendimiz'in rızâsıyla taşra'ya gidip ders okutmak, sonra himmetinizle muvaffak olursak derse çıkmak
Mehmed Efendi	1307	1890		Beşirağa		Karahisâr	Vasiletî ilallâh ma'a rızâi ve tevfîkihî, sümme ziyâreti nebiyyinâ ma'a şefâ'ati, sümme itâ'at-i üstâz fî umûr ve hizmetihî, sümme hıfz-ı kur'ân ma'a kırâet, sümme ilm-i nâfi ma'a amelihî,

							sümme füyûz-ı dâeyn ma'a rızâ-i ibâdihî,
Mehmed Efendi	1307	1890		Beşirağa		Arapgir	Hidmet, taşra'ya gidilecek lâkin yerimiz mu'ayyen değil, sümme va'az ve nasihat, sümme İslâmbol, tahsîl-i ulûm, sümme hidmeti'ş-şer'î'ati, sümme'r-rızâ, sümme himmetiküm.
Mehmed Yûsuf Efendi (Nısf)	1307	1890				Buhâra	Atlabü'l-vuslati ilallâh ma'a muhabbeti'l-kâmileti ve aşkıhi'l-hakîkî ve'l-a'râz, sümme'l-vuslat ilâ seyyidinâ aleyhi's-selâm ma'a muhabbeti ve aşkıhî, sümme rızâ-i şeyhî ve himmetihî ve feyzihî ve himemi silsileti'l-aliyyeti ve füyûzâtihî ve ba'de hâzâ keyfemâ te'murûnenî bi'l-muhtesib ve'l-meserreti ve istemedde minküm fî hâl ve ân.
Mustafâ Efendi	1307	1890	Halîfe		Hacı	Akçaabad	Hârice ruhsat-ı veliyyü'n-ni'metleri buyurulur ise bayrama kadar nasîbin muktezâsına göre belki eğlenmek efkârda vardır.
Mustafâ Efendi	1307	1890		Papasoğlu		Ünye	Evvelâ Şile'ye azîmet, ba'dehû bu sılada mezkûr olan ahvâl memlekete azîmet, ta'allüm ve müte'allim ve Lefke kazâsına azîmet efkâr ederim.
Mustafâ Efendi (Kürt)	1307	1890		Süleymâniye			Hârice ruhsat-ı veliyyü'n-ni'metleri buyurulur ise memleket, zât-ı âlîlerine geliriz inşâallah-u Te'âlâ, cemî' ümmeti için hem kendileriyçün ma'firet-i hüsn-i hâtime hem Allah-u Te'âlâ hazretlerine makbûl bulacak ümmeti Muhammed'in

							menfa'atı, Şeyh Efendimiz'in du'â-i behiyyesini Allah Te'âlâ kabûl ede.
Osmân Efendi	1307	1890					Sohbet-i şerîf-i Hoca Efendimiz tamam (…) şerîf Allâh-u Te'âlâ (…) Hazret-i Nakşibend Efendimiz pây-ı âsitânesine başımız koyup ehl-i talebelerince ta'lîm-i ulûm-ı şer'iyye ve tarîkat-i hâlidiyye ilâ vusûlullâh ve cân-ı haysiyetimiz kurban edeyim. Emîn-i hâtim-i hâb ola.
Osmân Efendi	1307	1890		Mahmûd Paşa		Bayburt	Bi-himem-i mürşidi tâlallâhu bakâhu medresede müzâkere ile iştigâl ve himem-i âlîler ile hatm-i hâcegâna devâm ve küllî ihvâna bi-kadri'l-vüs'at ta'allüm-i tarîk ve sılaya gitmek ve neşr-i tarîkat için Giresun'a niyyet ve hoca efendimizin rızâsını talep.
Rızâ Efendi	1307	1890		Beşirağa		Arapgir	Şeyhim ve nefsim ve rızâullâh için ve hüsn-i hâtime ile muvaffak olmak için du'â ve nefsim ve hevâm ile mücâhede, sümme efendim ruhsat buyururlar ise bir aya kadar burada veyahut taşralara ta'lîm ve ta'allüm için, sümme memlekette ders ile ve neşr-i ulûm ile rızâullâh için.
Tâlib Efendi	1307	1890	Halîfe		Hacı	Of	Atlabü'l-iştigâl bimâ yerzâhullâhu ve rasûlihî ve üstâdî ve'l-mücânebetî an hilâfihî.
Yûsuf Efendi	1307	1890	Halîfe				

Tablo 37

ADI	SENE/H.	SENE/M.	HÂFIZ	HALİFE	HACI	MEMLEKETİ	MÜLÂHAZALAR
Ali Efendi	1308	1891				Mihaliç	Taşra gidip Ramazân-ı şerîfte ders okutup ba'dehû gelip okuyup okutmak.
Âlimcân Efendi	1308	1891				Kazan	Ene'l-hakîrü'l-müsterşid ve'l-muhibbi li'l-üstâd li-ennehû ebû rûhî ve sebeb-i hayâtî fi'd-dünyâ ve'l-mu'tâd, eş-şuğuli bi'l-ezkâr ve'l-evrâd li-ennallâhe kad faraza ale'l-ibâd, el-kesbü li'l-ehli ve'l-evlâd li-enne nafakatühüm vâcibetü aleynâ fî külli ân ve mevâdin.
Gazi Efendi	1308	1891				Kazan	
Hasan Efendi	1308	1891				Düzce	Taşra'ya azîmet, sümme'l-va'az ve'n-nasîhat, sümme sıla-i rahim, sümme eğer validem izin verirse buraya avdet, sümme memleket, sümme kasaba veya kurâ sâyi'i, sümme emri bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker, sümme ilâ âhiri'l-ömr Rabbime kulluk edeceğim.
Hasan Efendi	1308	1891				Nallıhan	Ez-mevlâ ve zât-ı âlîlerinin izni ile yine öteden beri meşgûl olduğumuz ders ve evrâd ve ezkârımıza avdetdir.
Hüseyin Efendi	1308	1891				Sürmene	Cânib-i memlekete azîmet, sümme tarîkat-ı aliyyeye bi-tevfîkillâhi te'âlâ sa'y ve gayret, sümme kırâeti'l-Kur'ân ve'l-evrâd ile meşgul, sümme eğer Mevlâ Müte'âl tevfîk ederse neşri'l-ulûm, sümme nâfile halvet ve savb ile iştigâl, sümme nasîhatü'l-halk, sümme kesbü'l-ma'âş bi-vâsıtati i'âneti'l-gayr.
İbrâhîm Efendi	1308	1891			Hacı	Gümüşhâne	Dehaltü hâze'l-kabri li-mevtî ve izni bi'l-hurûc. Kîle fe nezhebü ile's-seferi, sümme'l-vatani li't-tedrîs.

İbrâhîm Efendi	1308	1891		Halîfe		Ünye	Evvelâ en emûtü fi'l-halveti rızâillâh, sümme lev emera şeyhî bi'l-hurûc. Ezhebe ile't-Tekfurdağ, sümme'l-imâmetü fî evkâti'l-hams, sümme'l-mukâbeleti, sümme'l-va'z ve'n-nasîhat, sümme'l-avdet, sümme'l-hâcc in emken. Sümme iştegale bi't-ta'allem ile'l-icâzeti, sümme bi't-ta'lîm ile'l-mevt.
İbrâhîm Efendi	1308	1891				Denizli	el-Mürîdü men lâ …. Allahu lehû şeyhim terâzî buyururlar ise evâmire imtisâl ederim, sümme kezâ, sümme kezâ, sümme kezâ, sümme kezâ, sümme kezâ, sümme kezâ.
İsmâîl Efendi	1308	1891		Halîfe		Sürmene	Memlekete giderim, camimizde beş vakit namazı ahaliye kıldırırım, Ramazân'da erlere ve avretlere va'az ve nasihat ederim ve haftada üç def'a hatm ederim ve Ramazân'dan sonra Hoca Hasan Efendi'den ders okurum ve halvet vaktinde gelip mübârek hizmet-i şerîflerinize yüz sürüp rızânızı taleb ve du'â ederim.
Mekârim Efendi	1308	1891				Kazan	Rızâillâh için her yerde her nefesde neşr bi-himmeti üstâdî.
Mustafâ Efendi	1308	1891			Hacı	Tavas	Evvel Rızâillâh, 2-Rızâ-i Rasûlüllâh, 3-Rızâi'ş-şeyhim ve sultânım, 4-Reşâdet-i (…)den müsâ'ade ve izin olursa Kazanka ziyâret kasdı ile (…) niyyetimiz vâr.
Mustafâ Efendi	1308	1891				Göynük	İnşâallâh Hoca Efendimiz'in rızâsı ile ba'de'l-hurûc memleket tarafına, ba'dehû Cenâbullâh'tan murâd eder ise bi-kadri'l-imkân ânın ile meşgûl oluruz.
Mustafâ Efendi (Kürt)	1308	1891					İnşâallah Hoca Efendimiz'in rızâsı ile ba'de'l-hurûc medrese gelirim, ceddehû ba'de'l-abd müzâkere

							ile meşgûl oluruz inşâallah.
Mustafâ Zühdü Efendi	1308	1891				Gümüşhâne	İnşâallah Ramazân-ı şerîfte (…) gideceğim. Bir yer bulursam va'az ve nasihat ile meşgûl olacağım. Ba'dehû nasîhat ise beyne'l-îd sılaya gideceğim. Ba'dehû dersimiz avdet.
Osmân Efendi	1308	1891				Of	Taşra gidip bir mikdâr harçlık peyda, sümme memlekete azîmet, sümme üstâdımın himmetiyle Cenâb-ı Hak bir medrese binâsına muvaffak ederse ilâ âhirü'l-ömr tedrîs ile meşgul, sümme Efendim'in emrine râzıyım. Sümme emirler bahçesinde ezan-ı Muhammediye kırâ'et ederim. Sümme her halde Efendim'in himmetine muhtacım. Sümme Allâh-u Te'âlâ'nın rızâsı için işlerim rızâsına muvaffak eyleye.
Osmân Efendi	1308	1891					Allâhu Te'âlâ (…) mübârekini müyesser eylese memlekete götüreceğim. Eğer müyesser olmasa pederim ruhsatı olsa Hicâz'a varıp Medîne-i Münevvere tahsîl-i ilm edeceğim. Eğer memlekette kaytsam bi-kadri'l-hâl neşr-i ilm edeceğim, dahi hizmet-i ebeveyn, dahi Şeyh Efendimiz'in tasnîf etmiş ilm-i hadîs kitâblarını okutmak, dahi ahkâm-ı şer'iyyeyi icrâ etmek, dahi Allah istikâmet berse. Şeyh Efendimiz'in hayır duâsını almak.
Ramazân Efendi	1308	1891		Halîfe	Hacı	Kazan	İnşâallâh Şeyh Efendim ruhsat berse Hicâz'a gideceğim. Andın bu sene memleketina kaytup şeyh-i fânî atam bârına ehl-i evlâdım çoklarını terbiye edeceğim. Anlar ka ahkâm-ı şer' ta'lîm edeceğim. Andın sonra

							memleketimde ilm-i hadîs olmadığından talebeların kadrü'l-hâl hadîs, husûsan Râmuzü'l-ehâdîs okutmağa mücâhede edeceğim. Dahi evvelki mescid medrese (…) iskörmüş idi, onu yeniden bina edeceğim. Andın sonra ülkânca bu minvâl üzere durmak sadedinde bulacağım.
Sa'îd Efendi	1308	1891					Taşra'ya, sümme memlekete azîmet inşâallâh ve bi-izni şeyhi, sümme inneme'l-e'mâlü bi'n-niyât ma'lûmeküm. Sümme talebnâ rızâ-i şeyhinâ, sümme mevlânâ Ziyaeddin Hâlid Efendimiz taîk-i müstakîmine sülûk, sümme matlabinâ bi-izn-i şeyh yettebi'u'n-nâsi hâze't-tarîkat.
Süleymân	1308	1891			Hacı		Menba'-ı feyz olan halvetden üstâdın emriyle Mevlâ ihrâc ederse, sümme hemen Mevlâsının emr ve işâreti kabûl ve imtisâlden gayrı mutlak irâde yok, sümme eğer Mevlâsı bu gulâm-ı hakîr-i mâdûn ve muhayyer ederse ve Mevlâ-yı Hakîkî eğer tevfîk ihsân buyursa ameliyât-ı me'mûleden, sümme işbu câmi'-i şerîfde inzivâ ederek bir erba'în mücâhede eder, sümme inkızâ-yı Ramazân-ı şerîf Hicâz'a azîmet, sümme Medîne-i Münevvere, sümme İstanbul bi-kasd-ı erba'în Recebü'l-ferd, sümme Şâm-ı Şerîf, sümme Kudüs-i şerîf, sümme Medîne ve ya'îşü fîhi ilâ en yemûtü yesserallâhu Te'âla yahsünü'l-hâtime âmîn.
Süleymân Efendi	1308	1891	Hâfız	Halîfe	Hacı	Gümüşhâne	
Şa'bân Efendi	1308	1891		Halîfe	Hacı	Sürmene	
Şâkir Efendi	1308	1891			Hacı	Çankırı	

Tablo 38

ADI	MEMLEKETİ	ÇERKES	HÂFIZ	HALİFE	MEDRESE	HACI	HOCA
Ahmed Efendi	Ahıska				Tophane	Hacı	
Mustafâ Efendi	Akçaabad			Halîfe		Hacı	
Mustafâ Efendi	Akçaabad						Müderris
Abdullâh Efendi	Akşehir			Halîfe			
Halîl Efendi	Alâiyye						
Hasan Efendi	Alâiyye			Halîfe		Hacı	
Hüseyin bin Hüseyin Efendi	Alâiyye					Hacı	
Hüseyin Efendi	Alâiyye			Halîfe		Hacı	
Hüseyin Efendi	Alâiyye					Hacı	Hoca
Hüseyin Efendi	Alâiyye					Hacı	Hoca
Hüseyin Efendi	Alâiyye					Hacı	
Hüseyin Efendi	Alâiyye					Hacı	
Hüseyin Efendi	Alâiyye					Hacı	
Hüseyin Efendi	Alâiyye			Halîfe		Hacı	
Hüseyin Efendi	Alâiyye					Hacı	Hoca
Hüseyin Efendi	Alâiyye					Hacı	
Süleymân Efendi	Alâiyye						
Süleymân Efendi (10 gün)	Alâiyye						
Ali Efendi	Amasya					Hacı	
Ali Efendi	Amasya				Süleymâniye	Hacı	
Ali Efendi	Amasya						
Ahmed [Ankara] Efendi	Ankara					Hacı	
Ahmed [Hilmi] bin Mehmed Efendi	Ankara				Sinekli		

Ahmed [Hilmi] bin Mehmed Efendi	Ankara						
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara				Sinekli		
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara						
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara						
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara				Sinekli		Hoca
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara						
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara						
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara						Hoca
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara				Sinekli		Hoca
Asker Ali Efendi	Ankara						
Süleymân Efendi	Antalya						
Reyhân Efendi	Arabistan						
Ahmed Efendi	Arapgir			Halîfe		Hacı	
Ahmed Efendi	Arapgir					Hacı	
Ahmed Efendi	Arapgir						
Mehmed Efendi	Arapgir						
Mehmed Efendi	Arapgir						
Mehmed Efendi	Arapgir				Beşirağa		
Rızâ Efendi	Arapgir				Beşirağa		
Hüseyin Efendi	Aydın						
Mehmed Efendi	Bafra					Hacı	
Mehmed Efendi	Bafra						Hoca

Mehmed Efendi	Balıkesir	Çerkes				Hacı	
Mehmed Efendi	Balıkesir	Çerkes				Hacı	
Mehmed Efendi	Basra						Hoca
Hasan bin Mustafâ Efendi	Bayburt			Halîfe			
Hasan Efendi	Bayburt						
Hasan Efendi	Bayburt						
Hasan Efendi	Bayburt						
Hasan Efendi	Bayburt					Hacı	
Hasan Efendi	Bayburt					Hacı	
Hasan Efendi	Bayburt					Hacı	
Hasan Efendi (Aşr-ı ahîr)	Bayburt			Halîfe			
Hasan Efendi bin Mustafâ Efendi	Bayburt						
Osmân Efendi	Bayburt				Mahmûd Paşa		
Tevfîk Efendi	Bergos		Hâfız				
Hâzım Efendi	Beşiktaş		Hâfız				
Hâzım Efendi	Beşiktaş						
Hâzım Efendi	Beşiktaş						
Mehmed bin Hasan Efendi	Beşiktaş					Hacı	
Mehmed Hâzım Efendi	Beşiktaş						
Mehmed Efendi	Bilecik						
Mehmed Efendi	Bilecik						
Mehmed Şükrü Efendi	Bilecik						
Hüseyin Efendi	Bodrum						

İbrâhîm Efendi	Bosna						
İbrâhîm Efendi	Bosna				Fatih		
İsmâîl bin Muharrem Efendi	Bosna						
Mahmûd Efendi	Bosna			Halîfe			
Mehmed Hâlid Efendi	Buhâra			Halîfe			Hoca
Mehmed Yûsuf Efendi (Nısf)	Buhâra						
Seyfeddîn bin Mehmed Âlim Efendi	Buhâra					Hacı	
Seyfeddîn bin Mehmed el-Âlim	Buhâra					Hacı	
Seyfeddîn Efendi	Buhâra						
Mehmed Efendi	Buldur						
Mehmed bin Hasan Efendi	Burdur			Halîfe			
Mehmed bin Hasan Efendi	Burdur						
Mehmed Râşid Efendi	Burdur			Halîfe			
Mehmed Raûf Efendi	Burdur						Hoca
Râşid Efendi	Burdur					Hacı	Hoca
Eşref bin Ahmed Efendi	Burgaz			Halîfe		Hacı	
Eşref Efendi (Mehmed)	Burgaz		Hâfız	Halîfe			
Tâhir Efendi	Cizre					Hacı	
Tâhir Efendi	Cizre					Hacı	
Mustafâ Efendi	Çanakkale			Halîfe			
Ali Osmân Efendi	Çankırı				Süleymâniye		

Hüseyin Efendi	Çankırı			Halîfe		Hacı	
Hüseyin Efendi	Çankırı					Hacı	
Hüseyin Efendi	Çankırı			Halîfe			
Hüseyin Efendi	Çankırı					Hacı	
Şâkir Efendi	Çankırı					Hacı	
Abdullâh Efendi	Çerkes	Çerkes					
Hasan Efendi	Çerkes	Çerkes					
Îsâ Efendi	Çerkes	Çerkes					
Mehmed Ali Efendi	Çerkes	Çerkes		Halîfe			
Mehmed Efendi	Çerkes	Çerkes		Halîfe		Hacı	
Mehmed Efendi	Çerkes	Çerkes					
Mehmed Efendi	Çerkes	Çerkes				Hacı	
Mûsâ Efendi	Çerkes	Çerkes		Halîfe		Hacı	
Müctebâ Efendi	Çerkes	Çerkes					Hoca
Osmân Efendi	Çerkes	Çerkes		Halîfe			Hoca
Ömer Efendi	Çerkes	Çerkes				Hacı	
Yûsuf Efendi	Çerkes	Çerkes					Hoca
Zekeriyâ Efendi	Çerkes	Çerkes					
Ca’fer Efendi	Çufaruksa						
Abdullâh Efendi	Dağıstan			Halîfe		Hacı	
Abdullâh Efendi	Dağıstan			Halîfe		Hacı	
Abdülkerîm Efendi	Dağıstan						Hoca
Abdülkerîm Efendi	Dağıstan						Hoca
Abdurrezzâk Efendi	Dağıstan						
Mahmûd Efendi	Dağıstan					Hacı	
Mehmed Efendi	Dağıstan						
Nazîf Efendi	Dağıstan						

Osmân Efendi	Dağıstan						
Ömer	Dağıstan					Hacı	
Ömer [Ziyâeddîn] Efendi	Dağıstan					Hacı	
Ömer [Ziyâeddîn] Efendi	Dağıstan					Hacı	
Ömer [Ziyâeddîn] Efendi bin Abdullâh Efendi	Dağıstan					Hacı	
Ömer bin Abdullâh	Dağıstan			Halîfe		Hacı	
Mehmed Hâlid Efendi	Demirci			Halîfe		Hacı	
Mehmed Efendi	Dencik						
İbrâhîm Efendi	Denizli						
Mustafâ Efendi	Diyarbakır						
Zülfikâr Efendi	Diyarbakır						
Mehmed Efendi	Dobniçe						
Mehmed Efendi	Dobniçe						
Âdil efendi	Dobruca						
Âdil efendi	Dobruca						
Sa’îd Efendi	Drama			Halîfe		Hacı	
Hasan Efendi	Düzce					Hacı	
Hasan Efendi	Düzce	Çerkes				Hacı	
Hasan Efendi	Düzce					Hacı	
Hasan Efendi	Düzce	Çerkes					
Hasan Efendi	Düzce	Çerkes				Hacı	
Hasan Efendi	Düzce					Hacı	
Hasan Efendi	Düzce					Hacı	
Îsâ Efendi	Düzce	Çerkes					
Mehmed Efendi	Edincik						

Mehmed Efendi	Edincik						
Mehmed Hilmi Efendi	Edincik						
Süleymân bin Osmân Efendi	Eğin						
Süleymân bin Osmân Efendi	Eğin						
Süleymân Efendi	Eğin						
Süleymân Efendi	Eğin						
Süleymân Efendi	Eğin						
Süleymân Efendi	Eğin				Fatih		
Süleymân Efendi	Eğin						Hoca
Süleymân Efendi	Eğin				To[p]hane Medresesi'nde talebe		
Süleymân Efendi	Eğin				Fatih'te		Hoca
Şâkir bin Mehmed Efendi	Eğin						
Şâkir Efendi	Eğin			Halîfe			Hoca
Şâkir Efendi	Eğin					Hacı	
Halîl Vehbi Efendi	Emet			Halîfe			
Ali Efendi	Engürü						
Hasan Efendi	Erzincan			Halîfe		Hacı	
Hâfız Efendi	Erzurum					Hacı	
Halîl Efendi	Eyüp						
Halîl Efendi	Eyüp					Hacı	
Hasan Efendi	Eyüp					Hacı	
Ahmed Şükrü Efendi	Filibe			Halîfe			
Ahmed Efendi	Galata						
Edhem Efendi	Geyve		Hâfız				
Hâfız Efendi	Geyve					Hacı	

Abdullâh	Göynük					Hacı	
Abdullâh bin Mehmed Efendi	Göynük					Hacı	
Mustafâ Efendi	Göynük						
Osmân Efendi	Gümülcine			Halîfe		Hacı	
Osmân Efendi (Aşr-ı ahîr)	Gümülcine						
Ahmed Efendi	Gümüşhâne		Hâfız				
Edhem Efendi	Gümüşhâne						
İbrâhîm Efendi	Gümüşhâne						
İbrâhîm Efendi	Gümüşhâne					Hacı	
İbrâhîm Efendi	Gümüşhâne				Sinekli		
İbrâhîm Efendi	Gümüşhâne						
İsmâîl Efendi	Gümüşhâne						
İsmâîl Efendi	Gümüşhâne						
İsmâîl Efendi	Gümüşhâne						
Mehmed Efendi	Gümüşhâne		Hâfız				
Mustafâ Zühdü Efendi	Gümüşhâne						
Süleymân Efendi	Gümüşhâne		Hâfız	Halîfe		Hacı	
Süleymân Efendi	Gümüşhâne		Hâfız			Hacı	
Tâhir Efendi	Gümüşhâne						
Mustafâ Efendi	Gürün				Çifte-i Râbi		
İlyâs Efendi	HacıTâhir					Hacı	
Müctebâ Efendi (Aşr-ı ahîr)	Hadim			Halîfe			
İshâk Efendi	Halep	Çerkes				Hacı	
Ali Efendi	Harput						
Mustafâ Efendi	Harput						

Mustafâ Efendi	Harput						
Ahmed Efendi	Hasköy				Ayakurşun		Hoca
Ahmed Efendi	Hemşin			Halîfe			
Ahmed Efendi	Hemşin						
Ahmed Efendi	Hemşin						
Ahmed Efendi	Hemşin						Hoca
Ahmed Efendi	Hemşin						
Hamdi Efendi	Hemşin						
Hamdi Efendi	Hemşin						
Hamîd Eendi	Hemşin						
Hamîd Efendi	Hemşin						
Mahmûd Efendi	Hemşin						
Mahmûd Efendi	Hemşin						Hoca
Mahmûd Efendi	Hemşin					Hacı	Hoca
İsmâîl Efendi	Hendek				Vânî		
Abdi Efendi	Hısn-ı Mansûr			Halîfe		Hacı	
İbrâhîm Efendi (Aşr-ı ahîr)	Hoca Paşa						
Feyzullâh bin Mehmed Efendi	Isparta			Halîfe			
Feyzullâh bin Mehmed Efendi	Isparta						
Mehmed Feyzi Efendi	Isparta			Halîfe			
Mehmed Nûri Efendi	Isparta						
Mustafâ bin Mehmed Efendi	İçel					Hacı	
Mustafâ Efendi	İçel			Halîfe		Hacı	
Mustafâ Efendi	İçel			Halîfe			

İsmâîl Efendi	İnli						
Kerîm Efendi	İnli		Hâfız				
Şükür Efendi	İnli					Hacı	
Mehmed Şâkir Efendi	İslimye			Halîfe			Hoca
Yûsuf Efendi	İsmâîlî			Halîfe			
Hasan Efendi	İzmir						
Osmân Efendi	İzmir					Hacı	
Hüseyin Efendi	İzmit						
Mustafâ Efendi	Kalkandelen						
Mehmed bin Ahmed Efendi	Karahisâr						
Mehmed bin Ahmed Efendi	Karahisâr					Hacı	
Mehmed Efendi	Karahisâr						
Mehmed Efendi	Karahisâr						
Mehmed Efendi	Karahisâr					Hacı	
Mehmed Efendi	Karahisâr					Hacı	
Mehmed Efendi	Karahisâr				Beşirağa		
Mehmed Efendi	Karahisâr					Hacı	
Mehmed Efendi	Karahisâr						
Mehmed Efendi	Karahisâr						Hoca
Mehmed Efendi	Karahisâr				Süleymâniyeli		Hoca
Mehmed Emîn Efendi	Karahisâr						
Mustafâ Efendi	Karahisâr						
Hasan [Hilmi] Efendi	Kastamonu			Halîfe			
Mehmed bin Nu’mân Efendi	Kastamonu						

Ahmed Efendi Hocazâde	Kayseri						
Mehmed bin Emîn Efendi	Kayseri				Sinekli		
Mehmed Efendi	Kayseri						
Mehmed Efendi	Kayseri						
Mehmed Efendi	Kayseri						
Mehmed Efendi	Kayseri						
Mehmed Efendi	Kayseri						
Ömer bin Hacı Osmân Efendi	Kayseri					Hacı	
Ömer Efendi	Kayseri			Halîfe			
Ömer Efendi	Kayseri						Hoca
Ahmed Usâmeddin Efendi	Kazan						
Âlimcân Efendi	Kazan						
Asık Efendi	Kazan					Hacı	
Bahâeddin	Kazan						
Bahâeddin Efendi	Kazan						
Bahâeddin Efendi	Kazan						
Gazi Efendi	Kazan						
Hüseyin Efendi (Nısf)	Kazan						
İbrâhîm Efendi	Kazan						
Mehmed Efendi	Kazan						
Mekârim Efendi	Kazan						
Mûsâ Efendi	Kazan						
Mûsâ Efendi	Kazan					Hacı	
Nâsıruddîn Efendi	Kazan			Halîfe			
Rahîm Efendi	Kazan			Halîfe			Hoca

Ramazân Efendi	Kazan					Hacı	
Ramazân Efendi	Kazan					Hacı	
Ramazân Efendi	Kazan			Halîfe		Hacı	
Ramazân Efendi	Kazan					Hacı	
Ramazân Efendi	Kazan					Hacı	
Ramazân Efendi	Kazan					Hacı	
Râşid Efendi	Kazan						
Râşid Efendi	Kazan						
Râşid Efendi	Kazan				Soğukkuyu		
Râşid Efendi	Kazan					Hacı	
Râşid Efendi	Kazan					Hacı	
Râşid Efendi	Kazan					Hacı	
Râşid Efendi	Kazan					Hacı	
Râşid Efendi	Kazan						
Râşid Efendi	Kazan						
Tuhfetullâh Efendi	Kazan					Hacı	
Usâmeddin Efendi	Kazan						
Yâ'kūb Efendi	Kazan						
Yâ'kūb Efendi	Kazan						
Yûsuf Efendi	Kazan					Hacı	
Zeynullâh bin Habîbullâh Efendi	Kazan			Halîfe			Hoca
Hasan Efendi	Kırım			Halîfe		Hacı	
Hızır Efendi	Kırım						
Hızır Efendi	Kırım						
İsmâîl	Kırım					Hacı	
İsmâîl	Kırım					Hacı	
İsmâîl bin Mehmed	Kırım					Hacı	

İsmâîl bin Mehmed Ali Efendi	Kırım					Hacı	
İsmâîl Efendi	Kırım			Halîfe		Hacı	
İsmâîl Efendi	Kırım			Halîfe		Hacı	
İsmâîl Efendi	Kırım					Hacı	Hoca
İsmâîl Efendi	Kırım					Hacı	
İsmâîl Efendi	Kırım					Hacı	Hoca
İsmâîl Efendi	Kırım					Hacı	
İsmâîl Efendi	Kırım					Hacı	
İsmâîl Efendi	Kırım					Hacı	
İsmâîl Efendi	Kırım					Hacı	
İsmâîl Efendi	Kırım					Hacı	
Müctebâ Efendi	Kırım			Halîfe		Hacı	
Müctebâ Efendi	Kırım					Hacı	
Müctebâ Efendi bin Abdülcelâl Efendi	Kırım					Hacı	
Müctenî Efendi	Kırım					Hacı	
Seyfeddîn	Kırım						
Veli Efendi	Kırım						
Haydar Efendi	Konya					Hacı	
Haydar Efendi	Konya						
İbrâhîm bin Mustafâ Efendi	Konya				Ca’fer Tevfîk		
Mehmed Efendi	Konya						
Mustafâ Efendi	Kömürcü						
Veli Efendi	Köprü						
Yûsuf bin Ali Efendi	Köprü						
Yûsuf Efendi	Köprü						

Yûsuf Efendi	Köprü						
Yûsuf Efendi	Köprü						
Yûsuf Efendi	Köprü						
Yûsuf Hoca	Köprü			Halîfe			Müderris
Ali Râsih bin Ahmed Efendi	Köstendil			Halîfe			
Mustafâ Efendi	Kürdî						
Mehmed Efendi	Liza						
Ömer Efendi	Malkara						
Ömer Efendi	Mekke					Hacı	
Hüseyin Efendi	Mektepli					Hacı	
Mustafâ bin Emîn Efendi	Mektepli					Hacı	
İsmâîl Efendi	Mercân					Hacı	
İsmâîl Efendi	Mercân					Hacı	
İsmâîl Efendi	Mercân					Hacı	
İsmâîl Efendi	Mercân		Hâfız			Hacı	
İsmâîl Efendi	Mercân					Hacı	
İsmâîl Efendi	Mercân			Halîfe		Hacı	
İsmâîl Efendi	Mercân					Hacı	
İsmâîl Efendi	Mercân					Hacı	
İsmâîl Efendi	Mercân					Hacı	
Şükrü Efendi	Mısır					Hacı	
Ali Efendi	Mihaliç						
Hasan Efendi	Nallıhan						
Hasan Efendi	Nallıhan						
Hasan Efendi	Nallıhan						
Hasan Efendi	Nallıhan				Mûsâlli		

Hasan Efendi	Nallıhan						
Hüsnü Efendi	Nallıhan						
İbrâhîm Efendi	Nevşehir						
İsmâîl Efendi	Nevşehir						
İsmâîl Efendi	Nevşehir					Hacı	
İsmâîl Efendi	Nevşehir					Hacı	
İbrâhîm Efendi	Niğde						
Abdulazîz Efendi	Nogay			Halîfe			
Abdussâlih Efendi	Nogay			Halîfe			
Abdusselâm Efendi	Nogay			Halîfe			
Hasan Efendi	Nogay			Halîfe			
İsmâîl Efendi	Nogay			Halîfe		Hacı	
Mustafâ Efendi	Nogay			Halîfe		Hacı	Hoca
Ahmed bin Emîn Efendi	Of						
Ahmed Efendi	Of			Halîfe			
Ahmed Efendi	Of						
Ahmed Efendi	Of			Halîfe			
Ahmed Efendi	Of						
Ahmed Efendi	Of						
Ahmed Efendi	Of						
Ahmed Efendi	Of						
Ahmed Efendi (Nısf)	Of						Hoca
Ca’fer Efendi	Of						
Ca’fer Efendi	Of						
Hüseyin Efendi	Of						

Hüseyin Efendi	Of						Hoca
İsmâîl bin Mehmed Efendi	Of					Hacı	
İsmâîl Efendi	Of					Hacı	
Mahmûd Efendi	Of						
Mahmûd Efendi	Of						Hoca
Mehmed bin Şerîf Efendi	Of						
Mehmed Efendi	Of						
Mehmed Efendi	Of						
Mehmed Efendi	Of						
Mehmed Efendi	Of						Hoca
Mehmed Efendi	Of						Hoca
Mehmed Efendi	Of						
Mehmed Efendi	Of						
Mehmed Şâkir bin Abdullâh	Of						
Mehmed Tâlib Efendi	Of						
Mehmed Tâlib Efendi	Of						
Mehmed Tâlib Efendi	Of						
Mehmed Tâlib Efendi	Of						
Mustafâ Efendi	Of						
Mustafâ Efendi	Of						Müderris
Mustafâ Efendi	Of						
Mustafâ Efendi	Of						
Mustafâ Efendi	Of						

Mustafâ Efendi	Of						
Mustafâ Efendi	Of						
Mustafâ Efendi	Of						Müderris
Mustafâ Efendi	Of						
Mustafâ Efendi Hasan	Of						
Osmân bin Hacı Mustafâ Efendi	Of			Halîfe		Hacı	
Osmân bin Mustafâ Efendi	Of					Hacı	
Osmân Efendi	Of						
Osmân Efendi	Of			Halîfe		Hacı	
Ramazân Efendi	Of						
Süleymân Efendi	Of				Kapıcı Murâd Paşa Medresesi'nde talebe		
Tâhir bin Hacı Mustafâ Efendi	Of			Halîfe		Hacı	
Tâhir bin Mustafâ Efendi	Of					Hacı	
Tâlib Efendi	Of			Halîfe		Hacı	
Yûsuf [Şevki] Efendi	Of						Hoca
Yûsuf bin Ali Efendi	Of						
Yûsuf bin Hasan Efendi	Of						
Yûsuf Efendi	Of						
Yûsuf Efendi	Of			Halîfe			
Yûsuf Efendi	Of						
Ca'fer Efendi	Of/Çufaruksa						

Ahmed Efendi	Osmancık						
Ali Efendi	Pazarcık					Hacı	
Ali Efendi	Pazarcık						
Hasan	Pazarcık					Hacı	
Hasan Efendi	Pazarcık			Halîfe		Hacı	
Hasan Efendi	Pazarcık			Halîfe		Hacı	
Ali Efendi	Pirlepe			Halîfe			
Ali Efendi	Pirlepe					Hacı	Hoca
Ali bin İbrâhîm Efendi	Rize						
Ali bin İbrâhîm Efendi	Rize						
Ali Efendi	Rize						
Ali Efendi	Rize						
Ali es-Sâfî bin İbrâhîm	Rize						
Hüseyin bin İbrâhîm Efendi	Rize						
Hüseyin Efendi	Rize			Halîfe			
Hüseyin el-Hasanî bin İbrâhîm	Rize						
Mehmed bin Süleymân Efendi	Rize						
Yûsuf bin Sâlih Efendi	Rize						
Hasan Efendi	Rusya	Çerkes					Hoca
Ali Efendi	Safranbolu						
İsmâîl [Necâti] Bâyezîd	Safranbolu			Halîfe			
İsmâîl [Necâti] Efendi	Safranbolu						
İsmâîl [Necâti] Efendi	Safranbolu			Halîfe			
İsmâîl [Necâti] Efendi	Safranbolu					Hacı	Hoca

İsmâîl [Necâti] Efendi	Safranbolu						Hoca
İsmâîl [Necâti] Efendi	Safranbolu						
İsmâîl [Necâti] Efendi	Safranbolu						
İsmâîl [Necâti] Efendi	Safranbolu						Hoca
İsmâîl bin Mehmed Efendi	Safranbolu						
Mehmed bin Mustafâ Efendi	Safranbolu						
Mehmed Efendi	Safranbolu			Halîfe			
Ali Efendi	Simav					Hacı	Hoca
İdris Efendi	Simav						
Memiş Efendi	Siroz		Hâfız				
Yûsuf Efendi	Siroz	Çerkes	Hâfız			Hacı	
Yûsuf Efendi	Siroz	Çerkes	Hâfız			Hacı	
Yûsuf Efendi	Siroz					Hacı	
Yûsuf Efendi	Siroz	Çerkes				Hacı	
Yûsuf Efendi	Siroz					Hacı	
Yûsuf Efendi	Siroz					Hacı	
Yûsuf Efendi	Siroz		Hâfız			Hacı	
Mustafâ Efendi	Sivas			Halîfe			
Mehmed bin Heşman Efendi	Sofya						
Mahmûd Efendi	Söğüt						
Hasan Efendi	Sungurlu			Halîfe		Hacı	
Hasan Efendi	Sungurlu					Hacı	Hoca
Hasan Efendi	Surgurlu						

Ahmed Kâmil Kibâr Efendi	Sürmene						
Ahmed Kibâr bin Mehmed (Abdülbâkî)	Sürmene						
Ahmed Kibâr bin Mehmed Efendi	Sürmene						
Ahmed Kibâr Efendi	Sürmene						
Ahmed Kibâr Efendi	Sürmene						
Hasan bin Osmân Efendi	Sürmene						
Hüseyin Efendi	Sürmene						
İsmâîl bin Hacı Ömer Efendi	Sürmene						
İsmâîl Efendi	Sürmene						
İsmâîl Efendi	Sürmene						
İsmâîl Efendi	Sürmene			Halîfe			
İsmâîl Efendi	Sürmene						
İsmâîl Efendi	Sürmene						
İsmâîl Efendi	Sürmene						
İsmâîl Efendi	Sürmene						
İsmâîl Efendi (Nısf)	Sürmene						
Kâmil Efendi (Aşr-ı ahîr)	Sürmene						
Kibâr Efendi	Sürmene						
Şa’bân bin Mustafâ Efendi	Sürmene						
Şa’bân bin Mustafâ Efendi	Sürmene						

Şa’bân Efendi	Sürmene						
Şa’bân Efendi	Sürmene						
Şa’bân Efendi	Sürmene			Halîfe		Hacı	
Şa’bân Efendi	Sürmene						
Şa’bân Efendi (Aşr-ı ahîr)	Sürmene						
Şa’bân el-Hilmi bin Mustafâ	Sürmene						
Âbid Efendi	Şâm	Çerkes				Hacı	
Bekir Efendi	Şâm			Halîfe			Hoca
İsmâîl Efendi	Şâm	Çerkes				Hacı	
İsmâîl Hakkı bin Abdullâh	Şâm	Çerkes					
İsmâîl Hakkı Efendi	Şâm	Çerkes					
İsmâîl Hakkı Efendi	Şâm	Çerkes					
Necîb Efendi	Şâm						
Necîb Efendi	Şâm						
Abdulkâdir Efendi	Şehrî						
Ahmed Efendi	Şehrî			Halîfe			
Emîn bin Veli Efendi	Şehrî					Hacı	
Emîn Efendi	Şehrî					Hacı	
Emîn Efendi	Şehrî					Hacı	
Hâzım Efendi	Şehrî		Hâfız				
İzzet Efendi	Şehrî						
Mehmed Efendi	Şehrî					Hacı	
Mustafâ bin Mehmed Emîn Efendi	Şehrî					Hacı	

Mustafâ Efendi	Şehrî					Hacı	
Mustafâ Efendi	Şehrî						
Osmân Efendi	Şehrî						
Osmân Efendi	Şehrî						
Osmân Efendi	Şehrî						
Rıf'ât Eendi	Şehrî						
Sâlih Efendi	Şehrî		Hâfız				
Şeref bin Ahmed Efendi	Şehrî					Hacı	
Bekir bin Abdullâh Efendi	Şumnu						
Bekir bin Ahmed Efendi	Şumnu						
Bekir Efendi	Şumnu						Hoca
Bekir Efendi	Şumnu						
Bekir Efendi	Şumnu						
Bekir Efendi	Şumnu						
Bekir Efendi	Şumnu						
Bekir Efendi	Şumnu						Hoca
Bekir Efendi	Şumnu						
Bekir Efendi	Şumnu						
Mahmûd Murâd Efendi	Şumnu						
Murâd Efendi	Şumnu						
Nu'mân Efendi	Şumnu						
Süleymân Efendi	Şumnu						
Süleymân Efendi	Şumnu						
Abdullâh Efendi	Tarsus				Acı Maslak		
Hamza Efendi	Tarsus				Acı Maslak		

Mustafâ Efendi	Tavas					Hacı	
Mustafâ [Feyzi] bin Emrullâh Efendi	Tekfurdağ						
Hasan Efendi	Tekirdağ						
Hasan Efendi	Tekirdağ						
Hasan Efendi	Tekirdağ						
Hasan Efendi	Tekirdağ						
Hasan Efendi	Tekirdağ						
Mustafâ [Feyzi] bin Emrullâh Efendi	Tekirdağ						
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ						
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ						
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ						
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ						Hoca
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ						Hoca
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ						
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ						
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ						Hoca
Ömer Efendi	Tekirdağ		Hâfız				
Ömer Efendi	Tekirdağ		Hâfız				
Ömer Efendi	Tekirdağ		Hâfız				
Seyfeddîn Efendi	Tekirdağ						
Ali Efendi	Tepedelen						
Osmân Efendi	Tokat						

Ömer bin Hüseyin Efendi	Tokat		Hâfız				
Ömer Efendi	Tophane						
Ahmed Efendi	Trabzon		Hâfız				
Ahmed Efendi	Trabzon			Halîfe			
Aziz Efendi	Trabzon						
Hasan Efendi	Trabzon						
İsmâîl Efendi	Trabzon					Hacı	
İsmâîl Efendi	Trabzon					Hacı	
İsmâîl Efendi (10 gün)	Trabzon					Hacı	
İsmâîl Efendi (Aşr-ı ahîr)	Trabzon						
İsmâîl Hakkı Efendi	Trabzon						
Mustafâ Efendi	Trabzon			Halîfe			
Osmân Efendi	Trabzon		Hâfız	Halîfe			
Osmân Efendi	Trabzon			Halîfe			
Receb Efendi	Trabzon					Hacı	
Rıf'ât Efendi	Trabzon						
Rıf'ât Efendi	Trabzon						
Tâhir Efendi	Trabzon			Halîfe		Hacı	
Mehmed Efendi	Tuturakan						
Süleymân Efendi	Ulaş						
İbrâhîm Efendi	Ünye				Vefâ		Hoca
İbrâhîm Efendi	Ünye						
İbrâhîm Efendi	Ünye						
İbrâhîm Efendi	Ünye			Halîfe			
İbrâhîm Efendi	Ünye						
İbrâhîm Efendi	Ünye						

İbrâhîm Efendi	Ünye						
Mehmed Efendi	Ünye				Süleymâniye		
Mustafâ Efendi	Ünye				Papasoğlu		
Yûsuf [Bahri] Efendi	Ünye						Müderris
Yûsuf bin Mustafâ Efendi	Ünye						
Yûsuf Bahri [Müderris] Efendi	Ünye						
İbrâhîm Efendi	Ürgüp			Halîfe			
İsmâîl Efendi	Ürgüp			Halîfe			
Mehmed Efendi	Ürgüp			Halîfe			
Mustafâ Efendi	Ürgüp			Halîfe			
Yûsuf Efendi	Vezirköprü						Hoca
Yûsuf Efendi	Vezirköprü						Hoca
Mehmed Efendi	Yanya						
Mahmûd bin Ali Efendi	Yenipazar/Bosna						
Abdurrahmân Efendi	Yenişehir						
Abdurrahmân Efendi	Yenişehir						
Ali Efendi	Yenişehir						
Ali Efendi	Yenişehir						
Mahmûd Efendi	Yenişehir						Hoca
Mustafâ Efendi	Yenişehir						
Mustafâ Efendi (Küçük İmâm)	Yenişehir						
Osmân Efendi	Yenişehir						
Osmân Efendi	Yenişehir						
Ali Efendi	Yomra						

Ali Efendi	Yomra						
Hasan Efendi	Yomra						
Hasan Efendi	Yomra						
Hüsnü Efendi	Yomra						
Mustafâ Efendi	Yomra						
Süleymân Efendi	Yomra						
Süleymân Efendi	Yomra						

Tablo 39

ADI	MEMLEKETİ	GİTMEK İSTEDİĞİ YER	ÇERKES	HÂFIZ	HALÎFE	MEDRESE	HACI	HOCA	SENE	SENE
Mustafâ Efendi	Akçaabad	Giresun			Halîfe		Hacı		1301	1883
Hüseyin Efendi	Alâiyye	Alâiyye					Hacı	Hoca	1291	1874
Hüseyin Efendi	Alâiyye	Hacıoğlu Pazarcık			Halîfe		Hacı		1301	1884
Ali Efendi	Amasya	Kırkkilise				Süleymâniye	Hacı		1300	1883
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara	Selanik							1300	1883
Ahmed [Hilmi] Efendi	Ankara	Selanik				Sinekli		Hoca	1300	1883
Asker Ali Efendi	Ankara	Taşköprü							1291	1874
Ahmed [Hilmi] bin Mehmed Efendi	Ankara	Taşra'ya				Sinekli			1306	1889
Mehmed Efendi	Arapgir	Biga							1291	1874
Mehmed Efendi	Bafra	Vilâyetine					Hacı		1306	1889
Mehmed Efendi	Balıkesir	Balıkesir	Çerkes				Hacı		1291	1874
Hasan Efendi	Bayburt	Bayburt							1301	1884
Hâzım Efendi	Beşiktaş	Ünye		Hâfız					1304	1887
Mehmed Efendi	Bilecik	Hicâz'a azîmet, Kartal							1304	1887
Hüseyin Efendi	Bodrum	İdlib							1304	1887
İbrâhîm Efendi	Bosna	Pravadi							1301	1884
Mehmed Efendi	Buldur	Tavşancıl								
Mehmed Raûf Efendi	Burdur	İzmit						Hoca	1298	1881
Tâhir Efendi	Cizre	Medîne					Hacı		1307	1890
Müctebâ Efendi	Çerkes	Maltepe	Çerkes					Hoca	1298	1881
Mahmûd Efendi	Dağıstan	Dördüncü defa					Hacı		1291	1874
Ömer [Ziyâeddîn] Efendi bin Abdullâh Efendi	Dağıstan	Edirne					Hacı		1293	1876
Abdulkerîm Efendi	Dağıstan	Medîne						Hoca	1300	1883
Âdil efendi	Dobruca	Şâm							1291	1874
Îsâ Efendi	Düzce	Düzce	Çerkes						1291	1874
Hasan Efendi	Düzce	Düzce	Çerkes				Hacı		1291	1874
Mehmed Efendi	Edincik	Vilâyeti'ne Sayarlı							1300	1883
Süleymân Efendi	Eğin	Aydos, İslimye, İstanbul				Fatih'te		Hoca	1291	1874

Şâkir Efendi	Eğin	Hâlidere					Hacı		1291	1874
Süleymân bin Osmân Efendi	Eğin	Taşra'ya								
Süleymân Efendi	Eğin	Taşra'ya							1301	1884
Abdullâh bin Mehmed Efendi	Göynük	Göynük					Hacı			
İsmâîl Efendi	Gümüşhâne	İslimye ve derûn-ı kasaba ve şehir								
Mustafâ Zühdü Efendi	Gümüşhâne	Taşra'ya							1293	1876
Süleymân Efendi	Gümüşhâne	Taşra'ya		Hâfız			Hacı		1293	1876
Mustafâ Efendi	Gürün	Hacıoğlu Pazarcık				Çifte-i Râbi			1291	1874
İshâk Efendi	Halep	Halep	Çerkes				Hacı		1291	1874
Ahmed Efendi	Hasköy	Tekirdağ				Ayakuşun		Hoca		
Ahmed Efendi	Hemşin	Pazarcık								
Hamdi Efendi	Hemşin	Taşra'ya							1291	1874
Mehmed Efendi	Karahisâr	Ruscuk							1301	1884
Mehmed Efendi	Karahisâr	Ruscuk				Süleymâniyeli		Hoca	1291	1874
Mehmed bin Ahmed Efendi	Karahisâr	Taşra'ya								
Bahâeddin	Kazan	Burada sâkin, Mudanya ve Bursa ve Bilecik ve Çınarlık							1301	1884
Mûsâ Efendi	Kazan	Hicâz							1301	1884
Yâ'kūb Efendi	Kazan	İslâmbol'da tahsîl, Yenişehir'e ma'a Hacıali							1293	1876
Ramazân Efendi	Kazan	İstanbul					Hacı		1306	1889
İbrâhîm Efendi	Kazan	Medîne							1291	1874
Hızır Efendi	Kırım	Köstence							1291	1874
İsmâîl Efendi	Kırım	Prusya					Hacı			
Haydar Efendi	Konya	Çatalca							1291	1874
Yûsuf Efendi	Köprü	Lefçe							1300	1883
İsmâîl Efendi	Mercân	Buradan buraya, sümme Hicâz					Hacı		1301	1884
Hüsnü Efendi	Nallıhan	Çanakkale							1298	1881
Mahmûd Efendi	Of	Kartal						Hoca	1300	1883

Ahmed Efendi	Of	Ke'l-evvel, ba'dehû Karadeniz, ilâ Trabzon			Halîfe				1301	1884
Mahmûd Efendi	Of	Kozan ve Balçık ve Teke ve Köstence							1300	1883
Ahmed Efendi	Of	Of							1301	1884
Hüseyin Efendi	Of	Razgrat								
Mehmed Efendi	Of	Selanik							1291	1874
Mehmed Efendi	Of	Selanik						Hoca		
Ca'fer Efendi	Of/Çufaruksa	Değirmendere, İstanbul, Çufaruksa							1306	1889
Hasan Efendi	Pazarcık	Arnavutluk, Lefçe tarafına, ba'dehû Cuma kasabasına			Halîfe		Hacı			
Ali Efendi	Pazarcık	Kaymakâm, İmâm, Gümülcine, Serez, Drama					Hacı			
Ali Efendi	Rize	Selanik							1301	1884
Mehmed bin Mustafâ Efendi	Safranbolu	Safranbolu							1301	1884
İsmâîl [Necâti] Efendi	Safranbolu	Silistre								
Yûsuf Efendi	Siroz	Siroz		Hâfız			Hacı		1291	1874
İsmâîl Efendi	Sürmene	Sürmene							1300	1883
Kibâr Efendi	Sürmene	Sürmene							1300	1883
İsmâîl Efendi	Sürmene	Sürmene							1291	1874
Ahmed Kibâr Efendi	Sürmene	Üçüncü defa							1298	1881
Bekir Efendi	Şumnu	Şile							1298	1881
Bekir Efendi	Şumnu	Şumnu							1300	1883
Mahmûd Murâd Efendi	Şumnu	Şumnu							1308	1891
Süleymân Efendi	Şumnu	Şumnu								
Mustafâ [Feyzi] bin Emrullâh Efendi	Tekfurdağ	Taşra'ya								
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ	Dördüncü defa							1298	1881
Seyfeddîn Efendi	Tekirdağ	Dördüncü defa							1298	1881
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ	Tekirdağ								
Ömer Efendi	Tekirdağ	Tekirdağ		Hâfız						
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Tekirdağ	Tekirdağ						Hoca	1291	1874

Hasan Efendi	Tekirdağ	Tekirdağ							1301	1884
Ali Efendi	Tepedelen	Burgaz							1300	1883
Rıf'ât Efendi	Trabzon	İstanbul							1301	1884
İsmâîl Hakkı Efendi	Trabzon	Üçüncü defa							1301	1884
Yûsuf [Bahri] Efendi	Ünye	Konya-Ünye						Müderris	1301	1884
İbrâhîm Efendi	Ünye	Ünye							1304	1887
Yûsuf Efendi	Vezirköprü	Vezirköprü						Hoca	1304	1887
Abdurrahmân Efendi	Yenişehir	İzmir							1304	1887
Ali Efendi	Yenişehir	İzmir							1301	1884
Hüsnü Efendi	Yomra	Şile							1306	1889
Ali Efendi	Yomra	Taşra'ya							1301	1884
Süleymân Efendi	Yomra	Taşra'ya							1293	1876
Hasan Efendi	Yomra	Üçüncü defa							1291	1874
İbrâhîm Efendi		Vidin				Soğukkuyu		Hoca	1291	1874
Yûsuf Efendi		Yanbolu							1293	1876

Tablo 40

ADI	HALİFE	ÇERKES	HÂFIZ	MEDRESE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ
Abdi Efendi	Halîfe				Hacı		Hısn-ı Mansûr
Abdullâh Efendi	Halîfe						Akşehir
Abdullâh Efendi	Halîfe				Hacı		Dağıstan
Abdullâh Efendi	Halîfe				Hacı		Dağıstan
Abdulazîz Efendi	Halîfe						Nogay
Abdussâlih Efendi	Halîfe						Nogay
Abdusselâm Efendi	Halîfe						Nogay
Âbid Efendi	Halîfe	Çerkes				Hoca	
Ahmed Efendi	Halîfe						Of
Ahmed Efendi	Halîfe				Hacı		Arapgir
Ahmed Efendi	Halîfe						Hemşin
Ahmed Efendi	Halîfe						Of
Ahmed Efendi	Halîfe						Şehrî
Ahmed Efendi	Halîfe						Trabzon
Ahmed Şükrü Efendi	Halîfe						Filibe
Ali Efendi	Halîfe						Pirlepe
Ali Efendi (Aşr-ı ahîr)	Halîfe				Hacı		
Ali Râsih bin Ahmed Efendi	Halîfe						Köstendil
Bekir Efendi	Halîfe					Hoca	Şâm
Eşref bin Ahmed Efendi	Halîfe				Hacı		Burgaz
Eşref Efendi (Mehmed)	Halîfe		Hâfız				Burgaz
Feyzullâh bin Mehmed Efendi	Halîfe						Isparta

Halîl Vehbi Efendi	Halîfe						Emet
Hasan [Hilmi] Efendi	Halîfe						Kastamonu
Hasan bin Mustafâ Efendi	Halîfe						Bayburt
Hasan Efendi	Halîfe				Hacı		Pazarcık
Hasan Efendi	Halîfe				Hacı		Alâiyye
Hasan Efendi	Halîfe				Hacı		Erzincan
Hasan Efendi	Halîfe				Hacı		Kırım
Hasan Efendi	Halîfe						Nogay
Hasan Efendi	Halîfe				Hacı		Pazarcık
Hasan Efendi	Halîfe				Hacı		Sungurlu
Hasan Efendi (Aşr-ı ahîr)	Halîfe						Bayburt
Hüseyin Efendi	Halîfe				Hacı		Alâiyye
Hüseyin Efendi	Halîfe				Hacı		Alâiyye
Hüseyin Efendi	Halîfe				Hacı		Çankırı
Hüseyin Efendi	Halîfe						Çankırı
Hüseyin Efendi	Halîfe						Rize
İbrâhîm Efendi	Halîfe						Ünye
İbrâhîm Efendi	Halîfe						Ürgüp
İbrâhîm Efendi	Halîfe			Soğukkuyu			
İsmâîl [Necâti] Bâyezîd	Halîfe						Safranbolu
İsmâîl [Necâti] Efendi	Halîfe						Safranbolu
İsmâîl Efendi	Halîfe				Hacı		Kırım
İsmâîl Efendi	Halîfe				Hacı		Kırım
İsmâîl Efendi	Halîfe				Hacı		Mercân

İsmâîl Efendi	Halîfe				Hacı		Nogay
İsmâîl Efendi	Halîfe						Sürmene
İsmâîl Efendi	Halîfe						Ürgüp
Mahmûd bin Ali Efendi	Halîfe				Hacı		
Mahmûd Efendi	Halîfe						Bosna
Mahmûd Efendi (Aşr-ı ahîr)	Halîfe					Hoca	
Mehmed Ali Efendi	Halîfe	Çerkes					Çerkes
Mehmed bin Hasan Efendi	Halîfe						Burdur
Mehmed Efendi	Halîfe	Çerkes			Hacı		Çerkes
Mehmed Efendi	Halîfe						Safranbolu
Mehmed Efendi	Halîfe						Ürgüp
Mehmed Efendi	Halîfe	Çerkes			Hacı		
Mehmed Feyzi Efendi	Halîfe						Isparta
Mehmed Hâlid Efendi	Halîfe					Hoca	Buhâra
Mehmed Hâlid Efendi	Halîfe				Hacı		Demirci
Mehmed Râşid Efendi	Halîfe						Burdur
Mehmed Şâkir Efendi	Halîfe					Hoca	İslimye
Murâd Efendi	Halîfe				Hacı		
Mûsâ Efendi	Halîfe	Çerkes			Hacı		Çerkes
Mustafâ Efendi	Halîfe				Hacı		Akçaabad
Mustafâ Efendi	Halîfe						Çanakkale
Mustafâ Efendi	Halîfe				Hacı		İçel
Mustafâ Efendi	Halîfe						İçel

Mustafâ Efendi	Halîfe				Hacı	Hoca	Nogay
Mustafâ Efendi	Halîfe						Sivas
Mustafâ Efendi	Halîfe						Trabzon
Mustafâ Efendi	Halîfe						Ürgüp
Müctebâ Efendi	Halîfe				Hacı		Kırım
Müctebâ Efendi (Aşr-ı ahîr)	Halîfe						Hadim
Nâsıruddîn Efendi	Halîfe						Kazan
Osmân bin Hacı Mustafâ Efendi	Halîfe				Hacı		Of
Osmân Efendi	Halîfe	Çerkes				Hoca	Çerkes
Osmân Efendi	Halîfe				Hacı		Gümülcine
Osmân Efendi	Halîfe				Hacı		Of
Osmân Efendi	Halîfe		Hâfız				Trabzon
Osmân Efendi	Halîfe						Trabzon
Ömer bin Abdullâh	Halîfe				Hacı		Dağıstan
Ömer Efendi	Halîfe						Kayseri
Rahîm Efendi	Halîfe					Hoca	Kazan
Ramazân Efendi	Halîfe				Hacı		Kazan
Sa’îd Efendi	Halîfe				Hacı		Drama
Süleymân Efendi	Halîfe		Hâfız		Hacı		Gümüşhâne
Şa’bân Efendi	Halîfe				Hacı		Sürmene
Şâkir Efendi	Halîfe					Hoca	Eğin
Tâhir bin Hacı Mustafâ Efendi	Halîfe				Hacı		Of
Tâhir Efendi	Halîfe				Hacı		Trabzon
Tâlib Efendi	Halîfe				Hacı		Of

Yûsuf Efendi	Halîfe						İsmâîlî
Yûsuf Efendi	Halîfe						Of
Yûsuf Efendi	Halîfe	Çerkes				Müderris	
Yûsuf Efendi	Halîfe	Çerkes					
Yûsuf Hoca	Halîfe					Müderris	Köprü
Zeynullâh bin Habîbullâh Efendi	Halîfe					Hoca	Kazan

Tablo 41

ADI	HACI	HALİFE	HÂFIZ	ÇERKES	MEDRESE	HOCA	MEMLEKETİ
Abdi Efendi	Hacı	Halîfe					
Abdullâh	Hacı						
Abdullâh bin Mehmed Efendi	Hacı						Amasya
Abdullâh Efendi	Hacı	Halîfe					
Abdullâh Efendi	Hacı	Halîfe					Ahıska
Âbid Efendi	Hacı			Çerkes			Nogay
Ahmed [Ankara] Efendi	Hacı						Alâiyye
Ahmed Efendi	Hacı	Halîfe					Alâiyye
Ahmed Efendi	Hacı				Tophane		Alâiyye
Ahmed Efendi	Hacı						Burdur
Ali Efendi	Hacı						Hemşin
Ali Efendi	Hacı				Süleymâniye		Kırım
Ali Efendi	Hacı						Kırım
Ali Efendi	Hacı					Hoca	Pirlepe
Ali Efendi	Hacı					Hoca	Safranbolu
Ali Efendi	Hacı				Süleymâniye		Simav
Ali Efendi	Hacı						Sungurlu
Ali Efendi (Aşr-ı ahîr)	Hacı	Halîfe					Çerkes
Asık Efendi	Hacı						Çerkes
Bahâeddin Efendi (Aşr-ı ahîr)	Hacı						

Emîn	Hacı						Balıkesir
Emîn bin Veli Efendi	Hacı						Düzce
Emîn Efendi	Hacı						Halep
Emîn Efendi	Hacı						Balıkesir
Emîn Efendi	Hacı						Çerkes
Eşref bin Ahmed Efendi	Hacı	Halîfe					Çerkes
Eşref Efendi	Hacı						Düzce
Eşref Efendi	Hacı						Siroz
Hâfız Efendi	Hacı						Siroz
Hâfız Efendi	Hacı						Siroz
Halîl Efendi	Hacı						Şâm
Hasan	Hacı						Şâm
Hasan Efendi	Hacı	Halîfe					
Hasan Efendi	Hacı	Halîfe					
Hasan Efendi	Hacı	Halîfe					
Hasan Efendi	Hacı	Halîfe					Pazarcık
Hasan Efendi	Hacı	Halîfe					Akçaabad
Hasan Efendi	Hacı	Halîfe					Alâiyye
Hasan Efendi	Hacı			Çerkes			Alâiyye
Hasan Efendi	Hacı						Alâiyye
Hasan Efendi	Hacı						Arapgir
Hasan Efendi	Hacı						Burgaz
Hasan Efendi	Hacı						Çankırı

Hasan Efendi	Hacı			Çerkes			Dağıstan
Hasan Efendi	Hacı						Dağıstan
Hasan Efendi	Hacı						Dağıstan
Hasan Efendi	Hacı						Demirci
Hasan Efendi	Hacı						Drama
Hasan Efendi	Hacı					Hoca	Erzincan
Haydar Efendi	Hacı						Gümülcine
Hüseyin bin Hüseyin Efendi	Hacı						Gümüşhâne
Hüseyin Efendi	Hacı	Halîfe					Hısn-ı Mansûr
Hüseyin Efendi	Hacı	Halîfe					İçel
Hüseyin Efendi	Hacı	Halîfe					Kazan
Hüseyin Efendi	Hacı					Hoca	Kırım
Hüseyin Efendi	Hacı					Hoca	Kırım
Hüseyin Efendi	Hacı						Kırım
Hüseyin Efendi	Hacı						Kırım
Hüseyin Efendi	Hacı						Mercân
Hüseyin Efendi	Hacı					Hoca	Nogay
Hüseyin Efendi	Hacı						Of
Hüseyin Efendi	Hacı						Of
Hüseyin Efendi	Hacı						Of
Hüseyin Efendi	Hacı						Of
Hüseyin Efendi	Hacı						Pazarcık

Hüseyin Efendi	Hacı				Ayasofya Müezzini		Sungurlu
Hüseyin Efendi	Hacı				Ayasofya		Sürmene
Hüseyin Efendi	Hacı						Trabzon
İbrâhîm Efendi	Hacı						
İlyâs Efendi	Hacı						
Îsâ Efendi	Hacı			Çerkes			
İshâk Efendi	Hacı			Çerkes			Mercân
İshâk Efendi	Hacı			Çerkes			Dağıstan
İsmâîl	Hacı						Dağıstan
İsmâîl	Hacı						Göynük
İsmâîl [Necâti] Efendi	Hacı					Hoca	Eğin
İsmâîl bin Mehmed	Hacı						Kazan
İsmâîl bin Mehmed Ali Efendi	Hacı						Pazarcık
İsmâîl bin Mehmed Efendi	Hacı						Cizre
İsmâîl Efendi	Hacı	Halîfe					Kırım
İsmâîl Efendi	Hacı	Halîfe					Siroz
İsmâîl Efendi	Hacı	Halîfe					Gümüşhâne
İsmâîl Efendi	Hacı	Halîfe					Bafra
İsmâîl Efendi	Hacı						Alâiyye
İsmâîl Efendi	Hacı						Alâiyye
İsmâîl Efendi	Hacı					Hoca	Alâiyye
İsmâîl Efendi	Hacı						Alâiyye

İsmâîl Efendi	Hacı					Hoca	Alâiyye
İsmâîl Efendi	Hacı						Amasya
İsmâîl Efendi	Hacı						Ankara
İsmâîl Efendi	Hacı						Arapgir
İsmâîl Efendi	Hacı						Bayburt
İsmâîl Efendi	Hacı						Bayburt
İsmâîl Efendi	Hacı						Bayburt
İsmâîl Efendi	Hacı						Beşiktaş
İsmâîl Efendi	Hacı		Hâfız				Buhâra
İsmâîl Efendi	Hacı						Buhâra
İsmâîl Efendi	Hacı						Cizre
İsmâîl Efendi	Hacı						Çankırı
İsmâîl Efendi	Hacı						Çankırı
İsmâîl Efendi	Hacı						Çankırı
İsmâîl Efendi	Hacı						Dağıstan
İsmâîl Efendi	Hacı			Çerkes			Dağıstan
İsmâîl Efendi	Hacı						Dağıstan
İsmâîl Efendi	Hacı						Düzce
İsmâîl Efendi	Hacı			Çerkes			Düzce
İsmâîl Efendi	Hacı						Düzce
İsmâîl Efendi (10 gün)	Hacı						Düzce
İzzet Efendi	Hacı		Hâfız				Erzurum
Mahmûd bin Ali Efendi	Hacı	Halîfe					Eyüp

Mahmûd bin Ali Efendi	Hacı						Eyüp
Mahmûd Efendi	Hacı						Geyve
Mahmûd Efendi	Hacı					Hoca	Göynük
Mehmed bin Ahmed Efendi	Hacı						Gümüşhâne
Mehmed bin Hasan Efendi	Hacı						HacıTâhir
Mehmed Efendi	Hacı	Halîfe		Çerkes			İçel
Mehmed Efendi	Hacı	Halîfe		Çerkes			İnli
Mehmed Efendi	Hacı			Çerkes			İzmir
Mehmed Efendi	Hacı						Karahisâr
Mehmed Efendi	Hacı			Çerkes			Karahisâr
Mehmed Efendi	Hacı			Çerkes			Karahisâr
Mehmed Efendi	Hacı						Karahisâr
Mehmed Efendi	Hacı						Kayseri
Mehmed Efendi	Hacı						Kazan
Mehmed Efendi	Hacı						Kazan
Mehmed Hâlid Efendi	Hacı	Halîfe					Kazan
Murâd Efendi	Hacı	Halîfe					Kazan
Mûsâ Efendi	Hacı	Halîfe		Çerkes			Kazan
Mûsâ Efendi	Hacı						Kazan
Mustafâ bin Emîn Efendi	Hacı						Kazan
Mustafâ bin Mehmed Efendi	Hacı						Kazan

Mustafâ bin Mehmed Emîn Efendi	Hacı						Kazan
Mustafâ Efendi	Hacı	Halîfe					Kazan
Mustafâ Efendi	Hacı	Halîfe					Kazan
Mustafâ Efendi	Hacı	Halîfe				Hoca	Kazan
Mustafâ Efendi	Hacı						Kırım
Mustafâ Efendi	Hacı						Kırım
Mustafâ Efendi	Hacı						Kırım
Müctebâ Efendi	Hacı	Halîfe					Kırım
Müctebâ Efendi	Hacı						Kırım
Müctebâ Efendi bin Abdülcelâl Efendi	Hacı						Kırım
Müctenî Efendi	Hacı						Kırım
Osmân bin Hacı Mustafâ Efendi	Hacı	Halîfe					Kırım
Osmân bin Mustafâ Efendi	Hacı						Kırım
Osmân Efendi	Hacı	Halîfe					Kırım
Osmân Efendi	Hacı	Halîfe					Kırım
Osmân Efendi	Hacı						Kırım
Osmân Efendi (10 gün)	Hacı						Konya
Ömer	Hacı						Mekke
Ömer [Ziyâeddîn] Efendi	Hacı						Mektepli
Ömer [Ziyâeddîn] Efendi	Hacı						Mektepli

Ömer [Ziyâeddîn] Efendi bin Abdullâh Efendi	Hacı						Mercân
Ömer bin Abdullâh	Hacı	Halîfe					Mercân
Ömer bin Hacı Osmân Efendi	Hacı						Mercân
Ömer Efendi	Hacı			Çerkes			Mercân
Ömer Efendi	Hacı						Mercân
Ramazân Efendi	Hacı	Halîfe					Mercân
Ramazân Efendi	Hacı						Mercân
Ramazân Efendi	Hacı						Mısır
Ramazân Efendi	Hacı						Nevşehir
Ramazân Efendi	Hacı						Nevşehir
Ramazân Efendi	Hacı						Of
Râşid Efendi	Hacı					Hoca	Of
Râşid Efendi	Hacı						Of
Râşid Efendi	Hacı						Of
Râşid Efendi	Hacı						Pazarcık
Râşid Efendi	Hacı						Siroz
Receb Efendi	Hacı						Siroz
Sa’îd Efendi	Hacı	Halîfe					Siroz
Seyfeddîn bin Mehmed Âlim Efendi	Hacı						Şehrî
Seyfeddîn bin Mehmed el-Âlim	Hacı						Şehrî

Süleymân	Hacı						Şehrî
Süleymân Efendi	Hacı	Halîfe	Hâfız				Şehrî
Süleymân Efendi	Hacı		Hâfız				Şehrî
Sünnîzâde Muhyissünnî Efendi	Hacı						Şehrî
Şa'bân Efendi	Hacı	Halîfe					Şehrî
Şâkir Efendi	Hacı						Tavas
Şâkir Efendi	Hacı						Trabzon
Şeref bin Ahmed Efendi	Hacı						Trabzon
Şükrü Efendi	Hacı						Trabzon
Şükür Efendi	Hacı						Trabzon
Tâhir bin Hacı Mustafâ Efendi	Hacı	Halîfe					
Tâhir bin Mustafâ Efendi	Hacı						
Tâhir Efendi	Hacı	Halîfe					
Tâhir Efendi	Hacı						
Tâhir Efendi	Hacı						
Tâlib Efendi	Hacı	Halîfe					
Tuhfetullâh Efendi	Hacı						
Usam Efendi	Hacı						
Yûsuf Efendi	Hacı						
Yûsuf Efendi	Hacı		Hâfız	Çerkes			
Yûsuf Efendi	Hacı		Hâfız	Çerkes			

Yûsuf Efendi	Hacı						
Yûsuf Efendi	Hacı			Çerkes			
Yûsuf Efendi	Hacı						
Yûsuf Efendi	Hacı						
Yûsuf Efendi	Hacı		Hâfız				

Tablo 42

ADI	HOCA	ÇERKES	HALİFE	MEDRESE	HACI	MEMLEKETİ
Abdullâh Efendi (Aşr-ı ahîr)	Hoca			Fatih Dersiâmlarından		
Abdulkerîm Efendi	Hoca					Dağıstan
Abdulkerîm Efendi	Hoca					Dağıstan
Âbid Efendi	Hoca	Çerkes	Halîfe			
Ahmed [Hilmi] Efendi	Hoca			Sinekli		Ankara
Ahmed [Hilmi] Efendi	Hoca					Ankara
Ahmed [Hilmi] Efendi	Hoca			Sinekli		Ankara
Ahmed Efendi	Hoca					Hemşin
Ahmed Efendi	Hoca			Ayakurşun		
Ahmed Efendi	Hoca					
Ahmed Efendi	Hoca			Ayakurşun		Hasköy
Ahmed Efendi (Nısf)	Hoca					Of
Ali Efendi	Hoca				Hacı	Pirlepe
Ali Efendi	Hoca				Hacı	Simav
Ali Efendi	Hoca			Fatih		
Bekir Efendi	Hoca		Halîfe			Şâm
Bekir Efendi	Hoca					Şumnu
Bekir Efendi	Hoca					Şumnu
Hasan [Hilmi] Efendi	Hoca					
Hasan Efendi	Hoca	Çerkes				Rusya
Hasan Efendi	Hoca				Hacı	Sungurlu
Hüseyin Efendi	Hoca				Hacı	Alâiyye
Hüseyin Efendi	Hoca				Hacı	Alâiyye

Hüseyin Efendi	Hoca				Hacı	Alâiyye
Hüseyin Efendi	Hoca					Of
İbrâhîm Efendi	Hoca			Vefâ		Ünye
İbrâhîm Efendi	Hoca			Vefâ		
İbrâhîm Efendi	Hoca			Soğukkuyu		
İsmâîl [Necâti] Efendi	Hoca				Hacı	Safranbolu
İsmâîl [Necâti] Efendi	Hoca					Safranbolu
İsmâîl [Necâti] Efendi	Hoca					Safranbolu
İsmâîl Efendi	Hoca				Hacı	Kırım
İsmâîl Efendi	Hoca				Hacı	Kırım
Mahmûd Efendi	Hoca				Hacı	Hemşin
Mahmûd Efendi	Hoca					Of
Mahmûd Efendi	Hoca					Hemşin
Mahmûd Efendi	Hoca					Yenişehir
Mahmûd Efendi (Aşr-ı ahîr)	Hoca		Halîfe			
Mehmed Efendi	Hoca					Of
Mehmed Efendi	Hoca					Bafra
Mehmed Efendi	Hoca					Basra
Mehmed Efendi	Hoca					Karahisâr
Mehmed Efendi	Hoca					Of
Mehmed Efendi	Hoca			Süleymâniyeli		
Mehmed Efendi	Hoca			Süleymâniyeli		Karahisâr
Mehmed Hâlid Efendi	Hoca		Halîfe			Buhâra
Mehmed Raûf Efendi	Hoca					Burdur

Mehmed Şâkir Efendi	Hoca		Halîfe			İslimye
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Hoca					Tekirdağ
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Hoca					Tekirdağ
Mustafâ [Feyzi] Efendi	Hoca					Tekirdağ
Mustafâ Efendi	Hoca		Halîfe		Hacı	Nogay
Mustafâ Efendi	Müderris					Akçaabad
Mustafâ Efendi	Müderris					Of
Mustafâ Efendi	Müderris					Of
Müctebâ Efendi	Hoca	Çerkes				Çerkes
Osmân Efendi	Hoca	Çerkes	Halîfe			Çerkes
Ömer Efendi	Hoca					Kayseri
Rahîm Efendi	Hoca		Halîfe			Kazan
Râşid Efendi	Hoca				Hacı	Burdur
Süleymân Efendi	Hoca					Eğin
Süleymân Efendi	Hoca			Fatih'te		Eğin
Şâkir Efendi	Hoca		Halîfe			Eğin
Yûsuf [Bahri] Efendi	Müderris					Ünye
Yûsuf [Şevki] Efendi	Hoca					Of
Yûsuf Efendi	Hoca	Çerkes				Çerkes
Yûsuf Efendi	Hoca					Vezirköprü
Yûsuf Efendi	Hoca					Vezirköprü
Yûsuf Efendi	Müderris	Çerkes	Halîfe			
Yûsuf Hoca	Müderris		Halîfe			Köprü

Zeynullâh bin Habîbullâh Efendi	Hoca		Halîfe			Kazan

Tablo 43

ADI	MEDRESE	HALİFE	HACI	HOCA	MEMLEKETİ
Abdullâh Efendi	Acı Maslak				Tarsus
Abdullâh Efendi (Aşr-ı ahîr)	Fatih Dersiâmlarından			Hoca	
Ahmed [Hilmi] bin Mehmed Efendi	Sinekli				Ankara
Ahmed [Hilmi] Efendi	Sinekli			Hoca	Ankara
Ahmed [Hilmi] Efendi	Sinekli				Ankara
Ahmed [Hilmi] Efendi	Sinekli			Hoca	Ankara
Ahmed Efendi	Ayakurşun			Hoca	
Ahmed Efendi	Tophane		Hacı		Ahıska
Ahmed Efendi	Ayakurşun			Hoca	Hasköy
Ali Efendi	Fatih			Hoca	
Ali Efendi	Süleymâniye		Hacı		Amasya
Ali Efendi	Süleymâniye		Hacı		
Ali Efendi	Vefâ Medresesi'nde talebe				
Ali Osmân Efendi	Süleymâniye				Çankırı
Hamza Efendi	Acı Maslak				Tarsus
Hasan Efendi	Mûsâlli				Nallıhan
Hüseyin Efendi	Acı Maslak				
Hüseyin Efendi	Ayasofya		Hacı		
Hüseyin Efendi	Ayasofya Müezzini		Hacı		
İbrâhîm bin Mustafâ Efendi	Ca'fer Tevfîk				Konya
İbrâhîm Efendi	Fatih				Bosna

İbrâhîm Efendi	Hoca Paşa				
İbrâhîm Efendi	Sinekli				Gümüşhâne
İbrâhîm Efendi	Vefâ			Hoca	Ünye
İbrâhîm Efendi	Vefâ			Hoca	
İbrâhîm Efendi	Soğukkuyu			Hoca	
İbrâhîm Efendi	Soğukkuyu	Halîfe			
İsmâîl Efendi	Vânî				Hendek
Mehmed bin Emîn Efendi	Sinekli				Kayseri
Mehmed Efendi	Beşirağa				Karahisâr
Mehmed Efendi	Süleymâniye				Ünye
Mehmed Efendi	Süleymâniye				
Mehmed Efendi	Süleymâniyeli			Hoca	
Mehmed Efendi	Beşirağa				Arapgir
Mehmed Efendi	Süleymâniyeli			Hoca	Karahisâr
Mehmed İbrâhîm Efendi	Müezzin-i Sultânî				
Mustafâ Efendi	Çifte-i Râbi				Gürün
Mustafâ Efendi	Papasoğlu				Ünye
Mustafâ Efendi (Kürt)	Süleymâniye				
Osmân Efendi	Mahmûd Paşa				Bayburt
Ömer Efendi	Haydar				
Râşid Efendi	Soğukkuyu				Kazan
Rızâ Efendi	Beşirağa				Arapgir
Süleymân Efendi	Fatih				Eğin
Süleymân Efendi	Fatih’te			Hoca	Eğin

Süleymân Efendi	Kapıcı Murâd Paşa Medresesi'nde talebe				Of
Süleymân Efendi	To[p]hane Medresesi'nde talebe				Eğin
Şâkir Efendi	Hoca Paşa				

KAYNAKÇA

Belgeler

M. Es'ad Coşan Arşivi, Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî Arşivi (AZG)1/1; AZG/4/120, 128, 150, 156, 157, 170, 171, 172, 173, 174, 4/175, 176, 177, 178; AZG/5/150, 157, 172, 174, 176, 183, 184, 185, 187, 190, 191, 192, 193, 194.

M. Es'ad Coşan Arşivi, Yusuf Şevki Efendi Evrakı, (YŞE), nr. 536.

Yazmalar

Ankaralı Ahmed Hilmi, **Gümüşhânevî'nin Terceme-i Hâli**, M. Es'ad Coşan Arşivi, AHE, I/136.

İsmail Necâtî-i Zağferanbolî, **Seyr ü Sülûk Dersleri Mecmûası** (haz. Osman Necâtî-i Pirlepevî), İstinsah tarihi: 1916 (M. Es'ad Coşan Arşivi).

Yusuf Şevki Efendi, **Levâmiu'l-envâr**, M. Es'ad Coşan Araştırma Merkezi, YŞE, nr. 537.

Kitaplar ve Tezler

Abdülkâdir-i Geylânî, **el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-rahmânî**, (neşir: Muhammed Sâlim el-Bevvâb), Beyrut ts.

Ahmed Eflâkî, **Menâkıbü'l-Ârifîn**, Çev: Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006, 813 s.

Arpaguş, Safi, **Mevlevîlikte Mânevî Eğitim**, Vefâ Yayınları, İstanbul 2009, 403 s.

Başer, Hacı Bayram, **Şeriat ve Hakikat**, Klasik Yayınları, Haziran, 2017, I. Bs., 300 s.

Baz, İbrahim, **Abdülehad Nûrî-i Sivâsî Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, 511 s.

Cebecioğlu, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Otto Yayınları, Ankara 2014, VI. Bs., 553 s.

Certel, Hüseyin, **Ebû Tâlib el- Mekkî'de Tasavvufî Yaşayış**, (Dr. Tezi, Dan. Prof. Dr. Kerim Yavuz), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum, 1993.

Coşan, M. Es'ad, **Mehmed Zahid Kotku**, Server İletişim Yayınları, İstanbul 2011, III. Bs, 166 s.

Coşan, M. Es'ad, **Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik**, (Ed: Necdet Yılmaz), Server İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, 245 s.

Çakır, Mehmet Saki, **Seyyid Tâhâ Hakkârî ve Nehrî Dergâhı 19. Yüzyılda Nakşibendî-Hâlidîlik**, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2017, I. Bs., 328 s.

Demirdaş, Öncel, **Kösec Ahmed Trabzonî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı**, (Dr. Tezi, Dan: Prof. Dr. Mustafa Aşkar), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tasavvuf Anabilim Dalı, Ankara, 2012, 309 s.

el-Bakuvî, Seyyid Yahya eş-Şirvânî, **Safa al-Asrar**, Haz: Mehmet Rıhtım, ELM Bakü, 2013, 407 s.

el-Cürcânî, Seyyid Şerif, **Tasavvuf Istılahları Ta'rîfât** (çev. Abdülaziz Mecdi Tolun), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2014, 268 s.

el-Kâşânî, Abdürrezzak, **Tasavvuf Sözlüğü Letâifü'l-A'lâm fî İşarât-ı Ehli'l-İlhâm** (çev. Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, 615 s.

el-Kevserî, Muhammed Zâhid, **İrğâmu'l-mürîd fî-şerhi'n-nazmi'l-atîd li-tevessüli'l-mürîd bi-ricâli't-tarîkati'n-Nakşibendiyyeti'l-Hâlidiyyeti'd-Dıyâiyyeti kaddesallahu esrârahumu'l-aliyye me'a zikri terâcimi'sâdâti damnu şerhi tilke'l-ebyât**, el-Mektebetü'l-ezheriyye li't-türâs, Kâhire 1421/2000, 94 s.; Muhammed Zâhid, **İrğâmu'l-mürîd,** Dârülhilâfetilaliyye: Bekir Efendi Matbaası, 1328. 114 s.

el-Kuşeyrî, Abdülkerim, **Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi** (çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, VI. Bs., İstanbul, 2012, 495 s.

el-Mekkî, Ebû Tâlib, **Kûtu'l-kulûb,** (Tahk: Abdülkadir Ahmed Ata) İlmu'l-kulûb Şeriketü't-tıbâati'l-fenniyeti'l-müttehide, Kahire, 1964.

es-Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer, **Avârifü'l-Maârif** (çev. Dilaver Selvi), Semerkand Yayınları, XI. Bs., İstanbul, 2016.

et-Tûsî, Ebû Nasr Serrâc, **el-Lüma' İslâm Tasavvufu** (çev. H. Kâmil Yılmaz), Erkam Yayınları, İstanbul, 2016.

Gökbulut, Süleyman, **Necmeddîn-i Kübrâ: Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2010, 390 s.

Gül, Halim, **Hasan Hilmi Dağıstânî ve Tasavvufî Görüşleri**, İlahiyât Yayınları, Ankara, 2016, I. Bs., 295 s.

Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddîn, **Câmiu'l-usûl fi'l-evliyâ ve envâihim ve evsâfihim ve usûli külli tarikin ve mühimmâti'l-mürîd ve şutûti'ş-şeyh ve kelimâti's-sûfiyye ve ıstılâhihim ve envâi'it-tasavvuf,** (tahkik ve ta'lîk Ahmed Ferid el-Mezîdî), Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Lübnan, 2007, 448 s.

Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddîn, **Müceddid Risâlesi**, **Vasiyetler ve Nasihatler,** (Trc: Mehmed Bursalı), Vuslat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, 62 s.

Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin, **Râmûzu'l-ehâdîs: hadisler deryası tercümesi**, (trc.

Gündüz, İrfan, **Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn Hayatı-Eserleri-Tarîkat Anlayışı ve Hâlidiyye Tarîkatı**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984, 306 s.

Gürer, Dilâver, **Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1999, 418 s.

Haksever, Ahmet Cahid, **Ya'kûb-ı Çerhî Hayatı, Eserlei ve Tasavvuf Anlayışı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009, I. Bs., 274 s.

Hüseyin Hamdi Efendi, **Hasbihâlü's-Sâlik fî Akvemi'l-Mesâlik**, (haz. Fatih Yıldız), Büyüyen Ay Yayınları, I. Bs., İstanbul, 2017, 227 s.

İbn Arabî, Muhyiddin, **Fütûhât-ı Mekkiyye**, (Çev: Ekrem Demirli), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2008, 7. Cilt, 471 s.

İbn Arabî, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü Fütûhât-ı Mekkiyye** (çev. Ekrem Demirli), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2015, 399 s.

İsmail Rusûhî-i Ankaravî, **Minhâcü'l-Fukarâ**, (haz. Safi Arpaguş), Vefâ Yayınları, I. Bs., İstanbul, 2008, 522 s.

Kara, İsmail, **Gümüşhanevî Halifelerinden Şeyh Osman Niyazi Efendi ve Güneyce-Rize'deki Tekkesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009, 93 s.

Karayalman, Mehmet, **Ünyeli Taslızade Hacı Yusuf Bahri Efendi**, Dila Yayınları, İstanbul, 2011, 656 s.

Kavak, Abdulcebbar, **Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidîlik**, Nizamiye Akademi, İstanbul, 2017, II. Bs., 508 s.

Konur, Himmet, **İbrâhim Gülşenî Hayatı, Eserleri, Tarikatı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000, 269 s.

Kotku, Mehmed Zahid, **Risâle-i Hâlidiyye ve Âdâb-ı Zikir Risâlesi**, (haz. Necdet Yılmaz), Server Yayınları, İstanbul, Temmuz 2017, I. Bs., 105 s.

Köle, Bekir, **Zeynüddîn-i Hafî ve Tasavvufî Görüşleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, I. Bs., 437 s.

Küçük, Osman Nuri, **Mevlânâ'ya Göre Mânevî Gelişim**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009, I. Bs., 779 s.

Levent, Lamia, **Ahmed Mahir Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı**, (Dr. Tezi, Dan. Prof. Dr. Mustafa Aşkar), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, Ankara, 2012, 459 s.

Mevlânâ Ali bin Hüseyin es-Sâfî, **Reşahât**, Haz: Naci Bayraktaroğlu-Nizamettin Arslan, İz Yayıncılık, İstanbul 2013, 512 s.

Mevlânâ, **Mesnevî**, Çev: Veled İzbudak, Doğan Egmont Yayıncılık, I-VI, İstanbul, Tarihsiz.

Muslu, Ramazan, **Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri**, Erkam Yayınları, İstanbul 2005, 256 s.

Mustafa Fevzi Efendi, **Mir'âtü'ş-Şühûd**, (haz. Fatih Yıldız), Ensar Yayıncılık, İstanbul, Ağustos 2012, 214 s.

Mustafa Fevzi, **Hediyyetü'l-Hâlidîn fî menâkıbı Kutbi'l-ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâeddîn bin Mustafa el-Gümüşhânevî**, İstanbul, 1313, 165 s.

Namlı, Ali, **İsmâil Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001, 342 s.

Necmeddîn-i Dâye, **Mirsâdü'l-ibâd** (çev. Halil Baltacı), İfav Yayınları, I. Bs., İstanbul, 2013.

Necmeddîn-i Dâye, **Mirsâdü'l-İbâd**, Terc: Hakkı Uygur, İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2013, 432 s.

Necmüddîn Kübrâ, **Tasavvufî Hayat: Risâle ile'l-hâim**, Çev: Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, Temmuz 1980, 206 s.

Nesefî, Azizüddin, **Tasavvufta İnsan Meselesi İnsan-ı Kâmil**, (trc. Mehmet Kanar), Dergâh Yayınları, I. Bs., Haziran 1990, 196 s.

Osmânzâde Hüseyyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ** (haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), I-V, İstanbul 2006.

Öngören, Reşat, **Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

Öztürk, Mehmet Cemâl, **Cerrâhîlik**, Gelenek Yayınları, Şubat 2004, 366 s.

Rıhtım, Mehmet, **Seyyid Yahyâ Bakuvî ve Halvetîlik**, Kısmet Yayıncılık, Bakü, 2005, 251 s.

Safer Baba, **Tasavvuf Terimleri Istılâhât-ı Sofiyye Fî Vatan-ı Asliyye**, (Ed. Derya Çakır Baş), Heten Keten Yayınları, İstanbul, 1998, 318 s.

Serin, Rahmi, **İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler**, Petek Yayınları, İstanbul 1984, 176 s.

Seyyid Mustafa Râsim Efendi, **Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil**, haz: İhsan Kara, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008, 1286 s.

Seyyid Mustafa Râsim Efendi, **Tasavvuf Sözlüğü Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil** (haz. Hasan Kara), İnsan Yayınları, I. Bs., İstanbul, 2008, 1286 s.

Su'âd el-Hakîm, **el-Mu'cemu's-Sûfî**, Beyrut, 1981.

Su'âd el-Hakîm, **İbnü'l-Arabî Sözlüğü** (çev. Ekrem Demirli), Alfa Yayınları, I. Bs., İstanbul, 2017, 590 s.

Şimşek, Selami, **Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2017, I. Bs., 416 s.

Tek, Abdurrezzak, **Nakşîliğin Osmanlı Topraklarına Gelişi Molla Abdullâh İlâhî**, Emin Yayınları, Bursa 2012, 635 s.

Tek, Abdurrezzak, **Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar**, Bursa Akademi, Bursa, 2016, 471 s.

Top, Hüseyin, **Mevlevî Usûl ve Âdâbı**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001, 283 s.

Tosun, Necdet, **Bahâeddîn Nakşbend Hayatı, Görüşleri, Tarikati**, İnsan Yayınları, I. Bs., İstanbul, 2002, 417 s.

Tosun, Necdet, **İbn Arabî Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet**, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul, 1995, 130 s.

Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yayınları, II. Bs., İstanbul, 2016, 399 s.

Velikahyaoğlu, Nazif, **Sümbüliyye Tarikatı ve Kocamustafapaşa Külliyesi**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1999, 384 s.

Yılmaz, Hülya, **Dünden Bugüne Gümüşhânevî Mektebi**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1997, 159 s.

Yılmaz, Necdet ve Demirci, Cihat, **Bolvadinli Bir Alim ve Ârif Yörükzâde Ahmed Fevzi Efendi**, Ayrıntı Basımevi, I. Bs., Ankara, 2018, 203 s.

Makaleler/Tebliğler

Akkaya, Veysel, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Rûhu'l-Ârifîn Adlı Eserinde Allah Sevgisi", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 265-273.

Aktaş, Hamza, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'de Ahlâk Eğitiminin Metodları ve Temel Prensipleri", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 877-883.

Algar, Hamid, "Volga-Ural Bölgesinin Son Büyük Nakşibendî Şeyhi: Şeyh Zeynullah Resulev", (çev. Ethem Cebecioğlu), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXXVII, S. 37, Ankara, 1997, 19 s.

Alikılıç, Dündar, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî ve Kültür Mirasımıza Olan Katkıları", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 494-505.

Alkan, Necmettin, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî: Döneminin Osmanlısı ve "Zamanın Ruhu"nu Anlamak", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 797-802.

Arslan, Ahmet Turan, "Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddîn Efendi Hakkında Yeni Bazı Bilgi ve Belgeler I", **Reyhan Dergisi,** S. 40, Yıl: 2015, s. 62-69.

Arslan, Ahmet Turan, "Gümüşhânevî'nin Halifelerinden Tekirdağlı Mustafa Feyzi Efendi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 360-371.

Atan, Hikmet, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'de Sünnete Bağlılık ve Bunun Tekke Geleneğine Yansıması", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 286-293.

Aydın, Sare Nur, "Bir İrşad Kaynağı Olarak Râmûzü'l-ehâdîs", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 348-357.

Aydınlı, Abdullâh, "Bir Hadisçi Olarak Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî", **Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Sempozyum Bildirileri**, Necdet Yılmaz (haz.), Seha Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 61-72.

Azak, Necmettin, "Gümüşhânevî'nin Halifelerinden Ankaralı Ahmed Hilmi Efendi ve "Muhibbu'l-Fıkh li Hıfzı'd-Dîn" Adlı Eseri", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 396-405.

Çakmak, Muharrem, "İrşad Metodu olarak Mektup Üslubu ve Gümüşhânevî'nin Mektubu," **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali

Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 855-862.

Çiçek, Yakup, "Ahmed Ziyâeddîn'in Mecmûatü'l-Ahzâb Adlı Eseri", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 107-115.

Çiçek, Yakup, "Gümüşhânevî'nin Mecmûatü'l-Ahzâb'ı Kenarında Basılan Risâleleri", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 486-493.

Deliser, Bilal, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî ve Kitâbu'l-Âbir Adlı Eseri", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 139-146.

Demirer, Macit, "Gümüşhânevî'nin Hadisle İlgili Eserleri", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 318-337.

Demirer, Macit, **Hadis İlmi Açısından Gümüşhânevî ve Levâmiu'l-ukûl Adlı Eseri** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2007.

Demirtaş, Öncel, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'ye Göre Mürid-Mürşid İlişkisinin Boyutları", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 323-330.

Derin, Süleyman, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'de Şeriat Hassasiyeti", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 232-245.

el-Mısrî, Muhammed Ârif, "Gümüşhânevî'nin Şeyhi el-Ervâdî ve Arifler Silsilesi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 118-129.

Ersoy, Adem, "Gümüşhânevî'nin Halifelerinden Safranbolulu İsmail Necati Efendi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 424-431.

Fettahoğlu, Selahattin ve Kurt, Yeşim, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'ye İsnâd Edilen Arap Dili ile İlgili Yazmalar", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, 127-138.

Fettahoğlu, Selahattin, "Gümüşhânevî Dergâhında İcâzetnâme Geleneği", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 885-892.

Gördebil, Osman, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Toplumsal Hayata Yönelik Padişaha Gönderdiği Mektubu", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 222-229.

Göztepe, Yüsel, "Râmûzü'l-ehâdîs'te Geçen Zikirle İlgili Hadislerin İrşâd ve Sülûk Yönünden Kritiği", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 397-407.

Gül, Halim, "Nakşî-Hâlidî Şeyhi Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Şeyh/Mürşid Anlayışı", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî**

Sempozyumu (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 225-234.

Gürler, Kadir, "Gümüşhânevî Dergâhından Osmanlı-Türk Modernleşmesine Bir Destek: Ömer Ziyâeddîn Dağıstânî", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s.785-795

Habergetiren, Ömer Faruk, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin el-Âbir fi'l-Ensâr ve'l-Muhâcir İsimli Eseri ve Fıkhi Yönden Değerlendirilmesi", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 697-708.

Haksever, Ahmed Cahid, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'nin Câmiu'l-Usûl'ünde Rüya Algısı", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 353-358.

İştar, Emel, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî Hazretlerinin İktisadi Alandaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 837-842.

Kara, İsmail, "Güneyce/Rize'de Bir Gümüşhânevî Tekkesi ve Kurucu Şeyhi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s.406-417.

Karabulut, Niyazi, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Kırk Hadis'i ve Kaynakları", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5

Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 565-575.

Karaca, Hüseyin, "Bir Tasavvuf Klasiği Olarak Câmiü'l-Usûl", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 365-378.

Koçyiğit, Yakup, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî ve *Garâibü'l-Ehâdîs* İsimli Eseri", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 117-126.

Kutluay, İbrahim, "Râmûzü'l-ehâdîs ve Levâmiu'l-'ukûl Bağlamında Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'nin Hadis Şerhçiliği ve Sünnet Anlayışı", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 485-498.

Maraş, İbrahim, "İdil- Ural Bölgesinin Cedidci Dinî Lideri Zeynullah Resûlî'nin Hayatı ve Görüşleri", **Dinî Araştırmalar Dergisi**, C. I., sy. 1, Mayıs 1998, 14 s.

Naushahi, Arif, "Gümüşhânevî Hazretlerinin *Câmiu'l-Usûl*'ünün İslâm Tasavvufu Açısından Önemi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 206-209.

Özköse, Kadir, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Câmiu'l-Usûl Eserinde Öngördüğü Seyr u Sülûk Esasları", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 379-387.

Pırlanta, İsmail, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Hayatı, Eserleri ve Yapmış Olduğu Etkileri", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî**

Sempozyumu (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 27-42.

Sağır, Yusuf, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'nin Kurduğu Kütüphâneler", **Birinci Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu** (3-5 Ekim 2013, Gümüşhane), (Ed. İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 911-918.

Serin, Rahmi, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'nin "Câmiu'l-Usûl"ünde İrşad ve Eğitim Metodu", **Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Sempozyum Bildirileri**, (Ed. Necdet Yılmaz), Seha Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 89-108.

Taşcı, Özcan, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'nin Kelâmî Görüşleri", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 258-263.

Tokaç, Mahmut, "Gümüşhânevî'nin Ünye Halifesi Hacı Yusuf Bahri Efendi", **Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu** (1-2 Haziran 2013, İstanbul/Bağcılar Belediyesi), (Ed. Hür Mahmut Yücer), Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 2014, s. 432-437.

Yılmaz, Necdet, "Ahmed Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî'nin Anadolu'daki Halifeleri ve Çankırılı Hüseyin Efendi", **Çankırı'nın Mânevî Mimarları Sempozyum Bildirileri**, (12-14 Mayıs 2017, Çankırı), (Ed. İbrahim Akyol, Abdusselam Arvas, Gürkan Dağbaşı, Fatih Güzel, Fatih Sona), Yenigün Basın Yayın Matbaacılık, Çankırı, 2017, s. 221-227.

Yılmaz, Necdet, "Gümüşhânevî Dergâhı: Güzünü Bitirip Kış Mevsimine Giren İmparatorlukta Sahada Bir Müessese", **Vakıf ve Sivil Toplum** (haz. Fahameddin Başar), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017, s. 111-135.

Yılmaz, Necdet, “Mehmed Zahid Kotku”, **Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi- Gönül Sultanları Buluşması**, (Ed. Ejder Okumuş), 26-28 Mayıs 2014, Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yayınları, Eskişehir 2014, s. 175-178.

Yusuf Şevki Efendi, “Risâletün fî menâkıbı eş-Şeyh el-Hâc Ahmed Ziyâeddîn el-Gümüşhânevî kuddise sırruh”, (çev. Hür Mahmut Yücer), **Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S. 4, Kasım 2013.

Ansiklopedi Maddeleri

Aydın, Arafat, “Ervâdî”, **DİA**, yıl: 2016, cilt: EK-1, s.422-423.

Azamat, Nihat, “Câmiu’l-usûl”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),** 1993, VII., s. 134-135.

Ceyhan, Semih, “Şemsü’l-maârifi’l-kübrâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, 2010, XXXVIII, s. 531-533.

Ceyhan, Semih, “Zühd”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, 2013, XXXXIV, s. 530-533.

Demirci, Kürşat, “Zühd”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, 2013, XXXXIV, s. 533-535.

Gündüz, İrfan, “Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, 1996, XIV, s. 276-277.

Hatipoğlu, İbrahim, “Râmûzü’l-ehâdîs”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, 2007, XXXIV, s. 454-455.

Tanman, M. Baha, “Gümüşhânevî Tekkesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, 1996, XIV, s. 277-278.

Tosun, Necdet, “Nakşibendiyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, DİA**, 2006, XXXII, s. 342-343.

Türer, Osman, “Letâif-i Hamse”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (DİA)**, 2003, XXVII, s. 143.

Uludağ, Süleyman, “Halvet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, 1997, XV, s. 386-387.

Uludağ, Süleyman, “Uzlet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, 2012, XXXXII, s. 256-257.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Zâhid Kevserî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),** yıl: 2013, C: 44, s. 77-80.